



ŞEHİR DEFTERİ

Sivas'ın hafızasında solan yapraklar

İbrahim Yasak



şehir insanla kaimdir derler

*bu şehrin
taşına, toprağına, sokağına, mimarisine ruhunu katarak
bu toprakları
bir vatan ve bir şehir kılan
bu coğrafyanın aziz ve sevdalı insanlarına*

ve

*bu şehrin
kadim bir mahallesinde yüzyıllar önce ikamet eden
rahmet ve minnetle yad ettiğim ecdadıma,
merhum anne ve babama,
her zaman olduğu gibi bu çalışmamda
hep yanımda olan, katkı sağlayan ve anlayışla karşılayan
çocuklarıma ve eşime*

İBRAHİM YASAK

Sivas 1958 doğumlu. A.Ü. İktisat Fakültesinden mezun oldu. Kamu ve özel sektörde çeşitli kademelerde çalıştı. 22. Dönem (2009-2014) Sivas İl Genel Meclisi üyeliği ve Başkan Vekilliği yaptı. Milli Savunma Bakanlığı Bakanlık Müşaviri, TBMM Başkan Müşaviri ve Milli Eğitim Bakanlığı Bakan Danışmanlığı görevlerinde bulundu. Evli ve üç çocuk babası.

Dergi ve kitap yayıncılığı başta olmak üzere şehir tarihi ve kültürü üzerine araştırmalar yaptı. Kuruluşlarında görev aldığı Gurbet Edebiyat, Buruciye Edebiyat (yayın kurulu), Hayat Ağacı (editör), Sultanşehir (yayın yönetmeni) dergileri ile birlikte şiir, hikâye ve denemeleri Maveria, Aylık Dergi, Sühan, Sivas Kültürü, İdarecinin Sesi, Dil ve Edebiyat, Şehir ve Kültür dergilerinde yayınlandı.

Yerel gazetelerde köşe yazıları yayınlandı. Sivas Valiliği ile Sivas Belediyesi Yayın Kurulu üyelikleri başta olmak üzere Gurbet Yayınları, Seyran Yayınları, Buruciye Yayınları'nın yayın editörlüğü ve koordinatörlüklerini yaptı. Buruciye Yayınları olarak Sivas Belediyesi adına 2007 yılında, yayın yönetmenliğini yaptığı dergi ve kitaplar Türkiye Yazarlar Birliği tarafından yıl içerisindeki yayınlarından dolayı kamu yayıncılığı dalında ödül aldı.

Yayınlanmış kitapları: Sivas İli (inceleme), Sivas Yatırımları (araştırma), Doğal Güzellikleriyle Sivas (tanıtım), Şehir Defteri (şehir yazıları), Sesini Arayan Şehir (şehir yazıları), Sultanşehir'den Birkaç Sima (şehir yazıları), Sivas Mebusu Mustafa Taki'nin Meclis Konuşmaları (inceleme - Prof.Dr. Recep Toparlı ile birlikte), Âşık İsmet Hayatı ve Şiirleri (inceleme), Bir Ömür Bir Rüzgâr (şiir), Hazan Mevsimi (deneme), Yola Çıktıktan Sonra (hikâye), Hece Taşları (hikâye),

Belgesel: Babam ve Sivas/Yüzyılın Ardından (1912-2012) Sivas belgeseli 46 dk.

Yayınlanmasına katkı sağladığı kitaplardan bazıları: Selçuklular Döneminde Sivas Sempozyumu (editör), İrade-i Milliye Gazetesi Tıpkıbasım (yayın yönetmenliği) Vicdan Gazetesi Tıpkıbasım (yayın kurulu), Yüzyılın Manşetleri (editör), 4 Eylül Sivas Kongresi Tutanakları (yayın koordinatörlüğü), Sivas Kültür Envanteri (Basın Tarihi bölümü), Sivas Şehir Kimliği Çalışmayı Sonuç Raporu (Sivas Tarihi bölümü)

*Bizler maziyi aramıyoruz,
mazide var olup da kaybettiğimiz ve
yerine koyamadığımızı arıyoruz.*

Ahmet Hamdi Tanpınar

İÇİNDEKİLER

TAKDİM / 11
KİTAP ÜZERİNE / 13
ÖN SÖZ / 15

GÜN AKŞAM OLDU

Şehrin Kadim Bir Mahallesi / Çayırağzı
ÇOCUKLUĞUMUN MEKÂNLARI / 21
KABAKYAZISINA DOĞRU / 37
Yıpranmış bir fotoğraf vesilesiyle
SİVAS'IN 1950'Lİ YILLARINA / BİR SEYAHAT / 55

BİR DEĞİRMENDİR DÜNYA

Mahalle Çeşmelerinden Damacanalara
SİVAS'TA ÇEŞME KÜLTÜRÜ / 73
1920'lerden bugüne
SİVAS'IN SİNEMA SALONLARI / 89
Alışverişlerin Vazgeçilmez Tadı
SEMT PAZARLARI / 105
Faytonla Başlayıp Kentkart'a Uzanan Yolculuk
ŞEHİR İÇİ ULAŞIM / 113
Sivas'ın Yerel Takvimi ve Meteorolojisi
HARMAN ZAMANI / 127

BİR DAMLA - İKİ DERYA

İki Okyanusu Besleyen Şehir / Sivas
KULMAÇ DAĞLARI / 137

Zamanın Durduğu Yer / Yakınıımızdaki Uzaklık
EMİRHAN KALESİ / 145

Bir Dönemin Askeri Eğitim Üssü ve Zindanı
HEVÜK KALESİ / 155

Sivas'ın Yazılı Tarihinde Yeni Bir Keşif
HİTİT KENTLERİ:
SARISSA VE KAYALIPINARI / 167

Ulaş'ın İki Ayrı Zirvesi
TECER DAĞI ve MİHRALİ BEY KONAĞI / 173
ÜÇ AYRI GÜZELLİK / 177

ÇIKIP SEYRAN EYLEDİM

ŞEHRİN YAZLIK MEKÂNLARI / 183

Ölüme Terkedilen Irmağın Hayata Dönüşü
MISMILIRMAK'TAN AKSU'YA / 197

Sivas'ın Altı Asırlık Sosyal Dayanışma Kurumu
DARU'R-RAHA / 209

Onlar Bizim Yaşlanmış Halimiz
İHRAMCIZADE HUZUREVİ / 217

KİMLER GELDİ KİMLER GEÇTİ

Surları, Kaleleri ve Kapılarııyla
SİVAS / 227

Evvel Zaman İçinde Bugün
MEDRESELERİMİZ / 239

Kızılırmak'ın Gerdanlıkları
KÖPRÜLERİMİZ / 253

Kaderine Terk Edilen Asırlık Kurum
SİVAS AYGIR DEPOSU / 263

TAKDİM

Anadolu'nun en kadim şehirlerinden birisi olan Sivas, yüzyılların birikimiyle oluşan tarihî ve kültürel zenginliğe sahiptir. Selçukludan Osmanlıya ve Cumhuriyet'e uzanan medeniyet yolculuğunda, Sivas hem ülkemizin en önemli şehirlerinden birisi hem de bu topraklarda yaşayan insanlarımızın müreffeh ve huzurlu bir hayat sürmelerinin mekânı olmuştur hep.

İnanıyoruz ki; çağdaş kent yönetimlerinin fonksiyonel amaçları arasında şehirleri fiziksel çehreleri ve altyapılarıyla yaşanabilir mekânlar yapmaya uğraşmaları kadar, üzerinde yaşayan insanları, kültürel damarlarından besleyecek kanalları destekleyerek, çağın gelişen imkânlarıyla buluşturan ortam ve imkânı sağlamaya yönelik görevleri de bulunmaktadır.

Bu çerçevede belediyecilik anlayışımız içerisinde, tarihten gelen kültürel mirasımızı yeni kuşaklarla buluşturmak ve özellikle bugünün ve geleceğin daha yaşanılabilir bir şehrine hizmet etmek gayesindeyiz. Güzel şehrimizin tarihî dokusunu korumaya ve ön plana çıkarmaya yönelik projelerimizle birlikte, insanımızın yaşadığı coğrafya ile barışık olması için nezih ve estetik iskân mekânları ve sosyal donatılar, ulaşım imkânları ve yeşil alanlar oluşturma gayreti içerisindeyiz. Bunlara yönelik geniş kapsamlı projelerimizi uygulamaya koymaktayız.

Yine bu Őhrin insanlarının kültürel ve sosyal ihtiyaçlarını gidermek amacıyla konserler, Şiir dinletileri düzenlemekte, panel ve sempozyumlar yapmaktayız. Ayrıca bu Őhrin geçmiŐteki değerli ve yol gösterici Őahsiyetlerinin eserlerini günümüze aktarmanın çabası içerisindeyiz.

İŞte bu kitapla kültürel çalıŐmalarımızın bir örneğini daha sizlere sunmanın mutluluğunu yaŐıyoruz.

SultanŐehrimizi çeşitli yönleriyle tanıtmaq amacıyla hazırladığımız, bundan sonra da yeni kitaplarla devam edecek olan Sivas Őehrengizleri dizisi, Şehrimizin usta kalemleri tarafından ele alınmıştır. Büyük bir beğeni ile okuyacağınızı umduğum bu dizinin içinde yer alan Şehir Defteri adlı eserimizin yazarı İbrahim YASAK'ı kutluyor, Sivas Őehrengizleri dizisi fikrini ortaya atan ve yayın editörlüğünü yapan çok değerli hocamız Prof. Dr. Recep TOPARLI'ya, kitabın basımında ve yayımlanmasında emeği geçen herkese çok teşekkür ediyorum.

SultanŐehrimiz için daha nice eserler yayımlamak dileğiyle ...

Sami Aydın
Sivas Belediye Başkanı

KİTAP ÜZERİNE

Doğduğu, yaşadığı ve öldürüldüğü memleketi Atina'nın ve dolayısıyla şehrin/medeniyetin ruhuna son nefesinde bile sahip çıkan Sokrates, ölüme giderken hemşehrilerine şöyle sesleniyordu:

“Sen ki, dostum, Atinalısın, dünyanın en büyük, kudretiyle, bilgeliğiyle en ünlü şehrinin hemşehrisisin; paraya, şerefe, üne bu kadar önem verdiğin halde bilgelige, akla, hiç durmadan yükseltilmesi gereken ruha bu kadar az önem vermekten sıkılmaz mısın?”

Sokrates'in meşhur savunmasındaki bu epigram aslında şehirli kimliğinin ve medeniyete mensubiyetin Atinalıların omuzlarına yüklediği sorumluluğu ağır bir sitemle dile getirmektedir. Ben, yaşadığı şehre dair söz söyleyebilen herkesin haksız yere idam edilen Sokrates'in savunmasına haşiyeler yazdığına inanıyorum. Tıpkı bu kitabın müellifi gibi ...

İbrahim Yasak, şehrin kitabını yazıp adını “Şehir Defteri” koyarken dahi mütevazı tavrıyla bir şehirli zarafeti sergiliyor. Yazdıkları, yaşadığı şehrin kaybolan değerlerine boş perestişlerle sunulmuş methiyelerden veya içli mersiyelerden ibaret şeyler değil. “Şehri” bir entelektüel olarak nazar-ı dikkatini ve mesaisini teksif ettiği kültür servetimizin yitik hazinelerini anlatıyor. “Şehir Defteri”nde, Farabî'nin “Medinetü'l-Fazıla”da

nizamından ve ahenginden bahsettiği erdemli şehrin vasıflarının veya şehrin erdeminin Sivas'taki mevcudiyetini okuyup hatırlayacaksınız.

Cemil Meriç, *“Kamus, bir milletin hafızası, yani kendisi; heyecanıyla, hassasiyetiyle, şuuruyla ... Kamus bir milletin namusudur.”* derken tedavülden kaldırılan kelimelerle beraber o kelimelerin tedai ettirdiği değerlerin de çöpe atıldığını söylüyordu. Şehir kelimesi lüğatimizden çıkıp yerine kent kelimesi gelince, medeni davranışlar manzumesinin en güzel ifadesi olan şehirlilik de arkaik bir sembol halinde müzeye kaldırıldı.

“Şehir Defteri”nde müellifin aklının yettiği günlerden beri hafızasında kayda aldığı pek çok güzelliği bulacaksınız.

Ahmet Hamdi Tanpınar'ın aforizması tam da sizin, bizim gibi hazinesini yitirenleri anlatıyor:

“Bizler maziyi aramıyoruz, mazide var olup da kaybettiğimiz ve yerine koyamadığımızı arıyoruz.”

Mehmet ŞARKIŞLA

ÖN SÖZ

İnsanlar düne dair yaşadıklarını zaman zaman yâd ederler. Biraz hatıra biraz özleyişle geçmişin buğulu dünyasına dalar ve o günlerin acı ve sevinçlerini, sıkıntı ve yoksulluklarını, huzur ve mutluluklarını damaklarında kalan bir buruk tatla seyre dalarlar. İnsanı bir durumdur aslında bu... Zaman çabuk geçmiştir, kurulan dostluklar ve muhabbetler, içerisinde yaşanılan aşına mekânlar kaybolup gitmiştir. Bilinir ki dün dünde kalmıştır ve dünkü şekliyle bugüne ve yarına taşımak ise muhaldir. Dünü unutmak ise ne doğrudur ne de mümkün ...

Bugün kırklı ellili yaşlarında olan insanımız, bu şehirdeki gerek mekân açısından gerekse sosyo-kültürel açıdan insan hayatındaki meydana gelen değişime şahitlik edegelmiştir.

Bu değişim aslında sadece şehrimizde ve şehrimiz insanında olmamıştır; bütün bir ülkede hatta bütün bir yeryüzünde olmaktadır ve hayat devam ettiği sürece bu değişim hep devam edecektir.

Tanzimat'tan bu tarafa Osmanlı'nın durağan ve yıkılış dönemi, ardından savaş yılları ve seferberlik, cumhuriyetin ilk yıllarındaki yokluk ve yoksulluk süreci, şehrin içine kapandığı ve gelişimin en az olduğu dönemlerdir. Bu şartların hüküm sürdüğü yaklaşık yüz elli yıllık süreçte bir nevi şehrin fiziksel görünümünde kayda değer değişim olmamıştır,

ta ki 1950'li ve 60'lı yıllara kadar... Bu yıllarda ve sonrasında ise ciddi bir değişim yaşanmıştır. Bir yandan şehirdeki ahşap sivil mimarinin yıkılıp yerine betonlaşan yapıların yoğun bir şekilde inşası, yeni yolların açılması, ulaşım vasıtalarının yaygınlaşması şehrin hızlı şekilde fiziksel değişimine sebep olmuştur. Öte yandan televizyonun hayatımıza girmesi ve sosyal ağların internet üzerinden insanımızı kuşatması, geleneksel hayat anlayış ve yaşayışımızı alt üst etmiş, küresel dünyanın yaşam tarzına sürüklemiştir. Öyle ki yaşadığı şehirden olmayı ve doğup büyüdüğü mahalleye mensubiyetini bir aidiyet olarak ifade eden insan, o şehrin insanı olmaktan uzaklaşarak global dünyanın bir ferdi gibi davranmayı ve yaşamayı benimser olmuştur. Oturduğu apartman ve mahalledeki olaylardan bîhaber ve ilgisiz kaldığı ama kitle iletişim araçlarının sürüklediği sanal bulvarlardaki olaylara beğeni ve yorum yapmak günlük hayatında önemli bir aktivite olarak yer almıştır. Sonuç itibarıyla, bireysel ve toplumsal hayat ve sosyal münasebetler hızla biçim ve algı değiştirilmektedir.

Kısacası, ömrünün ilk otuz kırk yılını 20. asrın sonunda, devamını ise 21. asrın başından itibaren sürdürmekte olan bizim kuşak, işte bu değişim ve kırılma noktasının vukuu bulduğu süreci yaşamaktadır... Mahallede oynadığımız aşık, kömen ve saklambaçlarla büyümüşken, süreç bizleri ekranlarda internetin sanal kahramanlarıyla savaşılan, kısırlaştırılmış kelimeleriyle konuşturan ve yerkürenin öbür ucuna ulaştıran bir dünyayla tanış eyledi... Bu değişim sosyolojik olarak toplumların kendi doğal sürecindeki değişimden farklı ve hızlı bir değişimdi. Her şey değişiyordu; mekân değişiyordu, insan değişiyordu anlayışı ve davranışıyla...

Bu kitaptaki metinler, işte böylesi bir dönemde, şehrin unutulmaya yüz tutmuş toplumsal hafızasındaki solgun yaprakların kaybolmadan kayda geçmesine küçük bir katkı sağlamak düşüncesinden doğdu. So-

nuçta, dünden bugüne bu şehrin serüveninin her iki dönemini yaşayan kişilerin anlattıkları hatıraların ışığındaki notların, fotoğrafların ve belgelerin bir araya geldiği bir Şehir Defteri olarak oluştu ...

Bu defterin yaprakları arasında şimdi, kimilerimiz geçmiş anılarımıza dalarak, kimilerimiz sanki yıllardır var olduğunu sandığımız yeni yapıların öncesini, Osmanlı'nın son döneminden bugüne bu şehrin kültürel dokusunda yer alan konakları, çeşmeleri, sokakları, kısacası mahallelerinde dünden bugüne doğru bir gezinti yapacağız. Şehrin sinemasını, çarşısını, esnafını, taşını, toprağını kısacası insanını ve bu şehrin sosyo-kültürel dokusunu, mimari estetiğini defterin yaprakları arasında hatırlamaya çalışacağız.

Bu kitaptaki okuyacağınız metinler uzun bir süreç içerisinde yazıya aktarıldı ... Her birine ayrı bir heyecanla başladığımız bu metinlerden kimi bir fotoğraftan, kimi bir tarihi kalıntıdan, kimi bir hatıranın anlatımından hareketle tetiklendi ve kâğıda döküldü. Geçmişin unutulmuş ama hafızalarda yaşayan hatıralarından ayıklanarak, kitaplardan bilgi ve belgeler derlenerek, mümkünse mekânlarında araştırmalar yapılarak kısacası elde edebildiklerimizi ve yakalayabildiklerimiz kayıt altına alınarak bir metne dönüştü.

Gerek yazıların ilk yazıldığı dönemde bilgi ve belgelerini benden esirgemeyen burada isimlerini sayamayacağım kadar çok olan değerli kadirşinas dostlarıma ve özellikle bu metinlerin kitap haline gelmesi aşamasında kıymetli zamanlarını ayırıp metinleri okuyarak yardımlarını, desteklerini ve bilhassa katkılarını esirgemeyen saygıdeğer hocalarım Mehmet Şarkışla'ya, Ahmet Karademir'e, Mahmut İnât'a, ve kadim dostlarım Prof. Dr. Hüseyin Akkaya ve Prof. Dr. Recep Toparlı'ya şükranlarımı arz ediyorum.

Özellikle, kitabın oluşumunda emeğini esirgemeyen ve her zaman desteklerini gördüğüm değerli dostlarım Prof. Dr. Alim Yıldız'a, Bilal Tırnakçı'ya, Harun Ş. Taşar'a, Murat Kırıl'a, ayrıca ilk baskının yapılmasındaki katkılarından dolayı Cebbar Yılmaz'a ve Gökhan Özen'e teşekkür ediyorum.

İbrahim YASAK

Sivas 29 Ocak 2014

GÜN AKŞAM OLDU

*Hüseyin beyhûde ah etme nâcâr
Bir kapı örterse birini açar
Buna dünya derler hepsi geçer
Hangi günü gördüm akşam olmamış*
Hüseyin



Şehrin Kadim Bir Mahallesi / Çayırağzı
ÇOCUKLUĞUMUN MEKÂNLARI

Rahmetli anneannem pencere kenarına oturup burnunun üzerine düşürdüğü gözlüğüyle eski yazı kitaplar okurdu. Ben çocuktum, anneannemim ne okuduğunu, niye okuduğunu anlamazdım; ama onun takındığı tavırdan yaptığı işi pek mühimsediğini tahmin ederdim. Anneannemin okuduklarını anlayacak çağa ve kıvama geldiğimde o vefat etmişti. Bir gün dayımlarla anneannemden kalan kitapları karıştırırken “Mızraklı İlmihal” kitabının arasında katlanma yerleri iyice yıpranmış, sararmış tek sayfalık bir evrak ele geçirdim. Üzerinde “Devlet-i Aliyye-i Osmaniye Nüfus Tezkeresi” yazan kâğıt, 27 Nisan 1226 tarihinde Sivas Nüfus İdaresi’nden verilmiş, soğuk damgalı, üzeri pullu ve imzalı bir nüfus kayıt belgesiydi.

İsmi ve şöhreti: Hanlıoğlu Hacı Mehmet; pederinin ismi ve mahalli ikametgâhı: Süleyman – İmareti; veladet tarihi: 12 Nisan 1226 (M. 6 Nisan 1811). Evraktaki nüfus kütüğü kayıt bilgileri, benim hâlen kullandığım nüfus kayıt bilgilerinin aynısı yani bidayetini delillendiriyor. Mahalle isminin İmareti’den Kızılırmak’a tebdilinden başka bir değişiklik yok. Bu hüviyet varakası, en azından iki yüz yıldır aynı mahallede oturduğumuzu belgeliyor. Daha öncesine dair bir bilgi ve belge olmadığı için öncesini bilmiyorum.

İmaret sadece dedelerim gibi benim de doğup büyüdüğüm bir mahalle değil; aynı zamanda şahsiyetimin teşekkülüne tesirini her gün biraz daha hissettiğim bir mekân ... Bundan kırk elli yıl öncesi Sivas'ının serhat mahallesi. İskân sınırlarının bittiği yerde ziraat alanları başlayan bir varoş. Garibi ve fakiri bol, okur-yazarı kıt, ahalisi tarım ve hayvancılıkla geçinen, komşuların birbirlerini aile efradı kadar yakinen tanıdığı bir kadim mahalleydi burası.

Çocukluğum İmaret Mahallesi'nin daracık, eğri büğrü ve çok azı taş döşeli kalanı toprak satırlı sokaklarında aşık, cıncık, kömen ve top oynayarak geçti. Üzerimde yazın kısa, kışın yamalı pantolon, ayağımda cızlavıt lastik ya da en az üç dört yerinden yapıştırılmış naylon ayakkabılarla girmediğim sokak, çıkmadığım dam, atlamadığım kerpiç duvar kalmamıştır. Elbette sokaktaki, mahalledeki bütün akranlarımla beraber.

Biz çocuklar bu gemlenemez coşkun koşturmaca içerisinde mahalleimizin dinî kemiyetli mekânlarına gelince daha sakin, çekingen ve hürmetkâr bir ruh hâline bürünürdük. Hüviyetini, kıymetini ve önemini o yaşlarda asla idrak edemediğimiz, amma dikkatli olmamız gerektiği hissettiğimiz İmaret Camisi'nin, mahallelinin "Seyfettin Tekkesi" diye bildiği Mor (Mûr) Ali Baba Türbesi'nin ve Kümbet dediğimiz Şeyh Erzurumî Türbesi'nin çevresinde hem kendimizi hem birbirimizi kontrol ederek edeb dairesine girer, teskin olurduk. Mahalle hududundaki İmaret Kolluğu'ndan, Kırklar Pınarı'na ve Harman Çayırı'na doğru açılınca tekrar hürriyetimize kavuşur, coşkuyla oyuna daldardık.

Eğri Köprü ve Kızılırmak, çocuk oyun sahası olarak biraz uzaktaydı, amma serapa hürriyet demekti; eh maksat oyun olunca bütün mesafeler teferruattı.

Ben mahallemin tarihî misyonunun farkında olamayacak kadar kü-

çüktüm, büyüklerimiz de hayat gailisiyle çokça meşgul ve biraz da kayıtsızdı. Haksızlık etmeyelim belki de bugün bizim şehir tarihine dair çok önemsedığımız detaylar onların hayatının sıradan bir parçasıydı. Mahallemin Sivas'ın kültür, inanç ve siyasi tarihindeki önemini ve değerini nice zaman sonra, şehrimize dair malumatlarla hemhâl oldukça fark ettim.

imaret sokağı'nın iki ayrı noktası

Reşit Akif Paşa İlkokulundaki sınıfımızın penceresinden baktığımda gözlerim, yolun karşı tarafındaki ağaçlık bahçeye ve içerisindeki harabe ve metruk bir binaya takılırdı hep. Bize hep esrarengiz ve bu yüzden cazip gelen o bahçe ortasındaki binaya zaman zaman girmeye cüret ederdik. Tarumar bahçenin ortasındaki bu ıssız ve sessiz metruk binanın daha çok mahzenindeki mezarlardan kaynaklanan bir çekingenlikle nefesimizi tutarak çevreyi defalarca keşfe çıkardık. O bahçeye ve binaya girmemizi yasaklayan büyüklerimize suçüstü yakalanmaktan da ayrıca korkardık. Tabi bizi bu asude bahçeye çeken sadece esrarengiz hâli değildi. Çeşit çeşit meyve ağaçları vardı bahçede. Bir dedektif dikkatiyle saklanarak girdiğimiz bu bahçenin meyvelerini olgun ham demeden koparıp yemenin zevkini daha sonra hiçbir turfa ya da turfanda meyvede bulamadım. Topladığımız meyvelerin hepsini bir çırpıda yiyemez ya da açgözlülükle yiyebileceğimizden fazlasını toplardık. O zaman da fanilamızı pantolonumuzun içine sokarak ihtiyaç fazlası meyveleri koynumuzda stoklardık. Keyfimiz katmerlenirdi.

Mahalledeki çocuklar iki gruba ayrılıp 'kömen' dediğimiz bir savaş oyunu oynardık oralarda. Savaş meydanı olarak kullandığımız bu bahçe ve bina, sipere yatma ve hedefi vurma açısından mahalledeki en uygun yerlerden biriydi. Aslında bir mescit olduğunu daha sonra öğrendiğim iki katlı, ahşap, terk edilmiş ve yıkılmaya yüz tutmuş bu binaya girmeye çekinirdik. Çekingenliğimiz ve ürkekliğimiz, muhayyilemizi zorlayan merakımıza yenik düşerdi ve tembihlere rağmen biz binanın mahze-

nine kadar inerdik. Mahzene inen merdivenin tam karşısında ahşap ve küçük kapılı, içinde üç mezar bulunan daracık bir oda vardı. Mezarların arasına saklanır, mahzenin daracık penceresinden dışarıyı gözetler, pencere önünden geçenleri nişanlar ve farazî düşmanları kolayca imha ederdik. Mezarların olduğu bu odayı ele geçiren oyunu kazanırdı bir bakıma.

Dergâhın son postnişini Seyfettin Efendi'den dolayı, mahallelinin Seyfettin Tekkesi dediği bu tarihî mekânın Mor Ali Baba'nın dergâhı ve mahallenin mescidi olduğu gerçeğini yıllar sonra Sivas'ın tarihi mace-rasını ve kültürel kaynaklarını araştırmaya başlayınca öğrendim. Mor Ali Baba, Tanzimat döneminin güçlü şairlerinden Ziya Paşa'nın muhabbet ve hürmetine mazhar olmuş ve onunla mektuplaşmış; ayrıca Sivas Valisi Halil Rıfat Paşa'nın şehrimizde başlattığı kalkınma hamlesine halkın itibar ettiği bir maneviyat önderi olarak maddi ve manevi destek vermiş. 1805 doğumlu Mor Ali Baba'dan altı yaş küçük dedemin aynı mahallede ve yaklaşık iki yüz adım mesafede yaşadığı bu âlim ve fazıl zatı tanımaması düşünülemez. Kim bilir belki dedem ve ailenin diğer efradı, bu dergâhın mensubu, müntesibi ya da şüphesiz muhibbidir.

Şehrin sivil mimarî dokusunu imha eden betonlaşma rüzgârıyla hâk ile yeksan olan tekkenin yerinde yine dinî hüviyetli bir hizmet binası var şimdi. Tekkenin yerine ikame edilen betonarme Yatılı Bölge Kur'an Kursu'nun önünden ne zaman geçsem, çocukluğumun o gizemli bahçesi ve mahzun mescidi gözümde canlanır, Mor Ali Baba'nın seveda dolu şu mısraları zihnimde uçuşur durur:

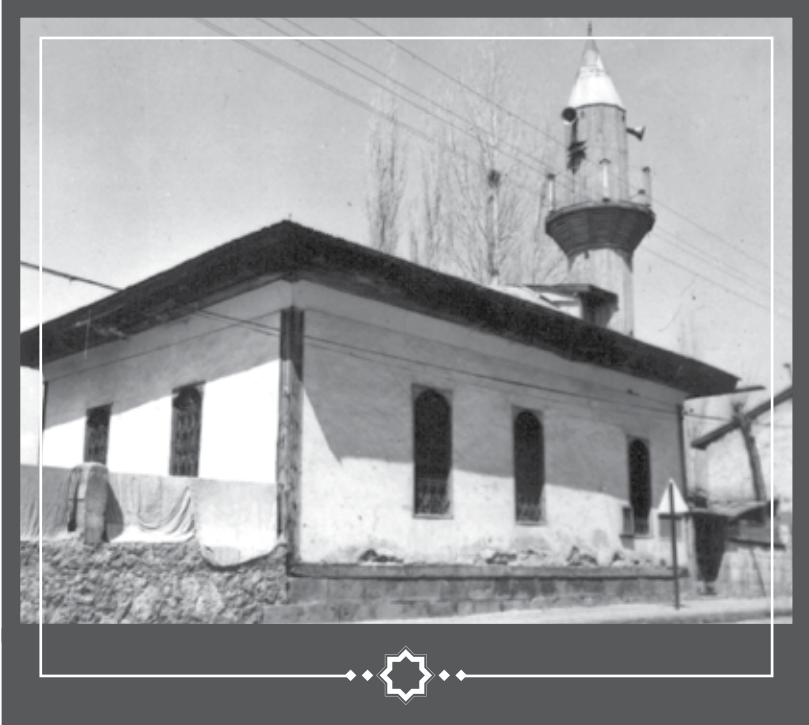
*Anberin râyihası turra-ı cânân getirir
Lutfeder bâd-ı saba, derdime dermân getirir
Ben derem nükheth-i zülfün getir ey bâd-ı saba
O gider başıma sevdâ-yı perîşân getirir.*

İmaret Sokağı'nın ilkokula çıkan köşe başında küçük ve sevimli bir camimiz vardı: İmaret Camisi. Büyüklerimiz cuma ve bayram namazlarında bizi de yanlarına katarak camiye götürürken minicik ellerimizi avuçlarında sıkı sıkıya kavrarlardı. Aslında avuçlarıyla ellerimizi değil inançlarıyla ruhumuzu kavradıklarını ben de kendi çocuklarımı camiye götürürken anladım ve yaşadım. Bu bir nevi talimdi. Çocukluğumda İmaret Camisi sadece küçük bir mahalle mescidi demek değildi; Ramazan imsaklarından sonra mahmur gözlerle mukabele demekti, teravih namazlarında mahallenin çocuklarıyla kikirdeşmek, fırsatını bulunca namazın yarısında camiden kaçmak demekti. Büyüklerimiz namazın yarısında kaçmamıza göz yumduğunu ancak onlar kadar yetişkin olunca anlayabildim.

Tarihi Selçuklu dönemlerine uzanan vakıf külliyesinden geriye bir İmaret Cami kalmış. Adını mahalleye veren imaretten ise eser yok; dergâhın da ismi dilinde, kendi gönlünde mahalle ahalisinin. Fukaraya yardım eden, acizlerin ve hastaların bakımıyla meşgul olan, yolda kalmışları misafir eden ve onları doyuran bu zengin vakfiye, aşızlara aş olduğu kadar işsizlere de iş olmuş; sermaye verip imkân sağlamış. Vakıf tuzlalarından, tarlalarından ve dükkânlarından elde ettiği gelirle, başkalarının yardımına muhtaç olmadan, ihtiyaç sahiplerine altı yüz sene hizmet ve inayet etmiş. Çocukluğumu verdiği hizmetle cemiyeti birbirine bir harç gibi kenetleyen bir vakfiyeden günümüze kalan tek eseri mescidinin bahçesinde ve bu cami civarında geçirdim.

Çocuktum, ilk defa minareye bu mescitte çıktım. Fırsat buldukça aynı yerleri yeniden keşfetme merakıyla mahallenin çocuklarıyla daracık ve helezonik merdivenlerden şerefeye çıkar, minarenin çatıya açılan küçük kapısından tozlu saçak arasına geçerdik. Gürültümüzden çatı arasına yuva yapmış kuşlar ürker, kaçardı. Çatıda neler yoktu ki ... Şamdanlar, kandiller, bakırdan boy boy tencereler, kepçeler, kazanlar ... Hele koca bir sofraya tahtası vardı ki; çapı nereden ise iki-üç metre, yuvarlak ve

etrafına en az yirmi otuz kişinin rahatlıkla oturabileceği büyüklükteydi. Bu sofrta tahtası nerede kullanılırdı, aklım almazdı. Her seferinde tahminlerde bulunur, fikir yürütürdük; amma hiçbirinden emin olamazdık. Bir de otantik ve mahalli ağızda “aşırma” dediğimiz büyük bakır kazanlar vardı. Buradaki bütün bu eşyalar mahalle sakinleri tarafından ihtiyaç oldukça müştereken kullanılırdı ve camide muhafaza edildiğine göre yine vakfiyeye ait olmalıydı. Kimi cenaze olduğunda su ısıtmak, kimi “kış devlüğü” görüldüğünde bulgur kaynatmak ve pezik turşusu haşlamak ya da kıymalık kavurmak için götürülürdü.



İMARET CAMİ / İmaret Mahallesi ismini veren mahalle mescidi ve Dar'ül Raha Vakfından günümüze kalan tek eser.

Bu kazanların, tencerelerin, aşırımların en çok kıymalık hazırlanırken kullanılması hoşumuza giderdi. Bahçelerdeki uygun ve boş yerlere kurulan kazanlarda kıymalar kavrulurken biz çocuklar bayram ederdik. Kavurmanın yağına batırılan ekmekler ve kavurmalar tabak tabak komşulara servis edilir, bu servisten en çok çocuklar faydalanırdı. “Ekmek batırması” ve ekmek arası kıyma dürümleri güzün kış devlüğü hazırlanan belli birkaç gününde mahallelinin neşesini artırırđı. Bu demlerde mahallenin kedisi, köpeğı bile tok ve mesut, esneyerek dolaşırdı.

Çocukluğumda İmaret Mahallesi, mahallede İmaret Camisi, camide Kadir geceleri ... İşte o geceler diğeri bütün gecelerden daha başka olurdu. Yer bulmanın çok daha zor olduğı Kadir gecelerinde iftar yemeğini alelacele yer ve koşarak giderdik camiye. Cami teravih vaktinden çok önce dolardı. Vaazı dinler, teravih namazını kılar, sonra uzayıp duran ve bir türlü bitmeyen tespih namazına dururduk. Tespih namazından sonra, cemaatin hep birlikte içten ve gür sesiyle getirdiğı tekbir, tehlil ve salat-ü ümmiyeler eşliğinde Yusuf Hoca minbere çıkardı. Minberin üst tarafındaki özel muhafazasında hep mahrem, mübarek ve mukaddes mevcudiyetiyle yaşlı-çocuk, kadın-erkek herkesi muazzam bir maneviyat ikliminde kucaklayan Sakal-ı Şerif’i görme hissi bütün cemaatte heyecana yol açardı. Minberin üst kısmında lambası sürekli yanan camekânlı bölmenin kilidini Yusuf Hoca bir ibadet vecdiyle açardı.

İşte o zaman iştıyakı artan cemaatin sesi daha gürleşir, titreyen bazı sesler iç çeker, hıçkırıklar işitilirdi. Yılda bir defa cemaatle buluşmak üzere camekânda saklanan Sakal-ı Şerif sandığını hoca ihtimam ile kavrayarak aşağı indirir ve mihrabın önündeki yüksekçe bir masaya yerleştirirdi. Tesbihatı dilden bırakmayan cemaat elleri göbekleri üzerinde kenetli, kıyamda durarak tazim ile Sakal-ı Şerif’e temenna ederdi. Biz çocuklar yetişkinlerin aralarından sıyrılıp sandığa yaklaşırken heyecana gark olurduk. Önce sandık açılır, sonra sandıktan çıkarılan bohçalar açılmaya başlardı. Dört ucuyla toplanarak oluşturulan bohçanın her bir

ucu dikkatle açılır, her açılan bohçadan sonra bir bohça daha çıkardı, bir daha, bir daha... Tam kırk bohça açılırdı. İşlemeli, oyaltı, sade, rengârenk bohçalar... Bohçalar açıldıkça kokular yayılırdı etrafa, heyecan yerini sermestiyeye bırakırdı. Son bohça açıldığında ağzı tıpalı ve sarılı cam şişede muhafaza edilen Efendi'mize ait "Sakal-ı Şerif"-ten bir kaç teli görebilmek için başlar öne doğru uzanır, edeben itiş kakışa meydan vermemeye de dikkat ederek herkes masaya doğru birbirine sokulurdu. Önce hocamız kibleye dönerek mübarek ve mukaddes emaneti üç sefer öper ve başına koyardı, sonra büyüklerimiz, yetişkinler ve nihayet biz çocuklar... Bütün cemaat Sakal-ı Şerif ziyaretini yaptıktan sonra, yine tesbihat eşliğinde bohçalar ihtimamla sarılır, sandığa konur ve bir sonraki senenin vuslatına kadar umut ve duayla, aynı hassasiyet, dikkat ve rikkatle minberin üstündeki camekânlı bölmeye yerleştirilirdi. Bazı Kadir gecelerinde birkaç defa sıraya girer, öpmeye çalışır ve dışarı çıktı-ğımızda büyük kazanlardan bardak bardak dağıtılan şerbetlerden içeren kimin daha çok öptüğünden bahisle arkadaşlarımıza övünürdük.

Kızılırmak'tan kum taşımak

İmaret Cami ve Mor Ali Baba Türbesi'nin önünden geçen caddenin sınırı, bugünkü Kemaleddin İbn-i Hümam Caddesi'ne kadar uzanırdı. Buradan sonra Kızılırmak'a kadar uzanan ve Sivas'ın ziraat sahası olarak yakın tarihe kadar ekilip biçilen araziler başlardı ki bu mevkide hâlen sebze, tahıl ve hayvan yiyeceği ekilen tarlalar ve bostanlar vardı. Caddenin nihayetinde bugünkü Kızılırmak Sağlık Ocağı'nın tam karşısında kalabalık bir ailenin ikamet ettiği ahşap bir konak vardı. Daha evvelinde İmaret Kolluğu namıyla karakol olarak hizmet veren bu binaya mahalle halkı "kolluk" derdi. Bugün yıkılmış olan o binanın 1927'de çekilmiş bir fotoğrafı Atatürk Etnografya Müzesi arşivinde bulunmaktadır.

Yaz aylarında mahalle çocuklarıyla en büyük eğlencemiz Kızılırmak'ta yıkanmaktı. Bu sefayı sürmek için biraz cefaya katlanmak gerekiyordu. Kolluk denilen bu binanın önünden geçerek içerisi su dolu derin

hendeklerle bölünmüş, iri kavak ağaçlarıyla çevrili bostan ve tarlalar arasından Kızılırmak'a kadar yürürken hem yorgunluktan hem sıcaklığın tesiriyle kan ter içinde kalırdık. Ancak ırmakta yıkanmanın keyfi bütün bu sıkıntıyı yolcuğu göze almamız için yeterli motivasyonu sağlardı.

Bazen Kızılırmak'a yıkanmak maksadıyla değil ama çalışmak için babamla beraber giderdik. Babamın çifte at koşulan bir arabası vardı. Bahar sonunda suların biraz azaldığı günlerden başlayarak son güzeye kadar babam Kızılırmak'tan biteviye kum taşırdı. Bugün Kaleardı Mahallesi'ndeki kooperatif evlerinin çoğu ile Bezirci Mahallesi'ndeki eski Askerlik Şubesi'nin kumunu babamın taşıdığını biliyorum. Kamyonların az olduğu ve kum ocakları işletmelerinin olmadığı o devirlerde, inşaatların kumları hep at arabalarıyla taşınırdı. En temiz ve inşaatı uygun kumlar Tekkeönü ile Fadlum Irmağı'nın Kızılırmak'a kavuştuğu ve Ortakum diye bilinen mıntıkasından çıkarılırdı. Yükleme daha kolay olduğu için yüzlerce at arabası kum yüklemek için Eğri Köprü'ye yakın sığ yerleri tercih ederdi. Ama babam Eğri Köprü'ye değil Ortakum'a giderdi. Babamın neden diğer at arabacılar gibi Eğri Köprü'ye değil, ta Ortakum'a, kimsenin olmadığı yere gittiğini, yarı beline kadar suyun içerisine girerek kürekle suyun içerisinden arabaya kum yüklediğini o zaman anlayamazdım. Ben aslında Eğri Köprü'nün önüne gitmesini isterdim, orada arkadaşlar da olurdu. Babam arabayı yüklerken, arkadaşlarla beraber ırmakta oynamamız ve yüzmemiz hem müsaadeli hem daha emniyetli olurdu. Ama Ortakum'a gidince yalnız kalırdım. Ortakum mıntıkasının kumunun daha temiz ve milsiz, içerisindeki toprak oranının daha az olduğunu sonradan öğrendim. Temiz kumla yapılan inşaat daha sağlam olur, derdi babam.

kümbet'te sultan nevrüz

Çocukluğumuzun en eğlenceli günleri muhakkak ki bahar başlayınca yaşanırdı. Sultan Nevruz ve Eğrilce günlerinde, yaşlısından gencine neredeyse mahallenin bütün sakinleri, Kızılırmak kenarına ya da Kümbet

dediğimiz Şeyh Erzurumî Türbesi'nin çevresindeki ağaçlıkların altına gider; sabahdan akşamın geç saatine kadar eğlenirdi. Büyük kavak ağaçlarının dallarına, kalın organlarla kurulan salıncaklarda çocuklar, bazen çocuklaşarak gençler, yaşlılar da sallanır; oyunlar çıkarılır, halaylar çekilir ve ip atlanırdı. Ağaç altlarına gölgeliklere ve çayırar üzerine serilen kilim parçaları üzerine oturan yaşlılar ise ellerinde doksan dokuzluk tespihlerle eski günleri yâd ederlerdi. Bir gün öncesinden evlerin avlularındaki sacların üzerinde pişirilen katmerler, börekler, çörekler yenir; semaverlerde demlenen çaylar birbiri ardına içilirdi.

Mahalle mezarlığının orta kısmında, kubbe ve duvarları yıkık, harabeye dönmüş, kare planlı ve kubbeli küçük bir kümbet vardı. Bundan dolayı buraya Kümbet Mezarlığı denirdi. Kümbetin kapısı bir çocuğun bile eğilerek girebileceği alçaklıkta, duvar kalınlığı ise en az kapı yüksekliğindeydi. Bu taş binanın içerisi hep serin olurdu; amma biz serinlikten çok kümbetin orta yerindeki taş ve mermer karışımı bir sandukanın altındaki yatırdan çekinerek ürperirdik. Dilek tutanların küçük taş parçalarını sürtmesinden şahidesi parıl parıl parıldayan bu sandukanın altında kimin yattığını bilmezdik.

Adı konmamış masum çocuk dileklerimizin kabulü için mezarın etrafında durup ellerimizi açarak bildiğimiz sureleri sessizce okur, dua ederdik. Sonra küçük taş parçalarını biz de dileğimiz kabul olsun diye sandukaya yapıştıncaya kadar sürer dururduk. Burada yatan zâtın 650 – 700 yıl kadar önce, Erzurum'dan geldiğini, müridanıyla Sivas surları dışındaki ağaçlık ve sulak alanda dergâhını kuran Şeyh Erzurumî Hazretleri olduğunu uzun yıllar sonra öğrendim. Efl ak'ının Menakıb-ı Ârifân" adlı eserinde Şeyh Erzurumî'nin Ulu Arif Çelebi'yle olan karşılaşmasını ve mürit, müntesip ve muhipleriyle bu bölgedeki yaşayışını beyan edilmektedir.

Türbenin karşısındaki yolun hemen kenarında bir su kuyusu vardı, içi-

ne attığımız küçük taşların yankılanan sesini dinlemek bize büyük keyif verirdi.

kırklar pınarı ve harman çayırı

İmaret Sokağı'nda oturan ailelerin çocukları için Harman Çayırı, vazgeçilmez bir oyun sahasıydı. Harman Çayırı, o devirlerde Çayırağzı'nın müşterek kullanılan, önemli ve merkezi yerlerinden biriydi.



İMARET KOLLUĞU / Kızıllırmak Mahallesi'nde Sağlık Ocağının karşısında bulunan yerde fotoğrafın sol tarafında görünen İmaret Kolluğu vardı. Fotoğrafta önünde mahalle bekçilerinin durduğu bina mahallenin karakoluydu. Karakolun önünden cadde boyunca ilerleyince Mor Ali Baba Türbesi, sonra Konak ve İmaret Cami, sağ tarafta ise Reşit Akif Paşa İlkokulu yer almaktadır.



Şimdiki Yenişehir Kavşağı'nı, Şeyh Çoban Caddesi'ni ve Migros'a kadar uzanan geniş ve düz bir alanı Harman Çayırı içine alıyordu. Bu alan Çayırağzı semtinin harman yeri idi.

Semtın ziraatla uğraşan aileleri güz geldiğinde biçtikleri ekinleri sap arabalarına yükleyerek buraya getirir ve burada düvenlerle ezerek hasat kaldırırlardı.

Mahalle çocukları düvene binmek için buraya gelir ve çok eğlenirdik. Ortasına sap yığını yapılmış harmanda, düvenin her geçişiyle ezilen buğday ve arpa saplarını izleyerek döner dururduk düvenlerin üzerinde. Harman yerinin kuzeydoğu köşesinde Yazı Pınarı vardı. Sivas'ın geleneksel el sanatlarından çubukçuluk mesleğinin öncüsü olan Aziz Baba'nın adıyla anılan cami yönündeki bu çeşme, mahalle için Harman Çayırı kadar önemliydi. Şehrin ziraat alanlarının başlangıcında bulunan bu çeşmede insanlarla beraber atlar ve diğer hayvanlar da tarladan iş dönüşü susuzluklarını giderirdi. Tek musluktan bilek kalınlığında su akan bu çeşmenin önünde ikişer metre uzunluğunda taştan oyulmuş üç tane uzun kürün ile en ucunda da iki metre çapında yine taştan oyulmuş değirmi bir kürün bulunmaktaydı. Bu kürünlerin suları hep üzerinden taşar ve en sondaki yuvarlak küründen kanalizasyona giderdi. Yine güz aylarında bu çeşmenin etrafına kurulan ocaklardaki büyük kazanlarda pezik turşusu haşlanır, bulgur kaynatılırdı. Hedikler geniş sergiler üzerine yayılarak kurutulur ve sonra da çeşmenin yanında at koşularak çevrilen taş setende bulgur yapılırdı. Setenin yanındaki sohu taşında ise karşılıklı iki ya da üç kişinin birbiri ardınca ve ahenkli bir ritim içerisinde yarma dövmelerini izlerdik. Harman Çayırı kaldırılıp buralar meskene açıldığında bu çeşmeyi, Şeyh Erzurumî Türbesi'nin yakınlarına taşıdılar. Ama çeşmenin tılsımı çevresinde oluşturduğu toplumsal halkayla birlikte bozulup kayboldu.

Yine Harman Çayırı'nın demiryoluna bakan tarafında, şimdiki Üçlerbey Karakolu'nun tam karşısında, etrafında büyük ve kalın kavak ağaç-

larının yetiştiği, neredeyse zemin seviyesinin altında, kenarı taşlarla örölü, kuyuyu andıran çukur bir çeşme vardı: Kırklar Pınarı. Nenele-
rimizin söylediğine göre burada kırk tane kız, eşkıya saldırısına uğrayıp
şehit olmuş. Aziz Vlas ve müritlerinin yaşadığı Sivas'ın kadim yerleşim
alanlarından olan bu yerdeki Kırklar Pınarı, İsevilerin ve bilahare Er-
menilerin kutsal saydığı bir çeşmeymiş. Çocukluğumda zaman zaman
kadınlar kutsadıkları bu pınarı ziyaret eder, kuyuyu andıran çeşmeye
madeni para ve yumurta bırakırlardı. Onlar gittikten sonra biz çocuklar
para ve yumurtaları alır, yumurta tokuştururduk.



ÇAYIRAĞZI'NDA BİR KONAK / İmarek Sokak ile Mor Ali Baba caddesinin keşiştiği köşe-
deki sivil mimari örneklerin bir konak. Her bahar mevsiminde leyleklerin çatısındaki yuvala-
rına geldiği bu konak ne yazık ki bugün yoktur.



Aşağı yukarı mahallemizdeki bütün evler meyve ağaçları olan bir bahçe içerisine kondurulmuştu. Bütün komşuların hane sahibi olması onlara mahallenin yerlisi statüsü kazandırıyor. Bitişik ev komşularına him (temel) komşu denirdi. Bitişikimizdeki evi satın alan him komşumuz, mahallemize yüz yıl kadar önce taşınmış olmasına rağmen “yeni komşu” diye anılırdı. Sanırım üzerinden yüz yıl da geçse “yeni komşu” sıfatıyla anılacaklardı. Onların bahçesinde de elma ve armut ağaçları vardı. Onların ve diğer komşuların bahçelerindeki ağaçlardan düşürdüğümüz elmaların tadı hâlâ damağımdadır. El arabası ile her sabah mahalle aralarında ekmek satarak evini geçindiren ihtiyar Hacı Ömer Emmi’nin bahçesinden daracık sokağımıza sarkan çördük ağacından sokağa dökülen çördükleri toplayabilmek için, “atölye borusu” ötmeden sabahın erken saatinde kalkmak gerekiyordu. Mahallemizin tek delisi Deli İlhamigilin bahçelerinin iri ve sulu armutları, Haytaların bahçelerindeki elma ve vişnelerin tadını unutmam mümkün değil? Mahallenin kadınları her sabah ve akşam bulaşık yıkadıkları, bir kova su almak için keşik (sıra) bekledikleri, sıra beklerken mahalle havadislerini birbirlerine aktardıkları bir mahalle çeşmemiz vardı. Hem komşumuz hem akrabamız olan ve imal ettiği bıçaklarla nam salan İbrahim Argutların, Erzincanlı Hafız Usta’nın arka bahçelerindeki kirazlardan bahsetmeyi de ihmal etmemeliyim.

Dedemin nüfus cüzdanında İmaret, benimkinde ise Kızılırmak yazan, halkın çoğunun Kurşunlu Hamamı’ndan alt tarafta kalan bölgeye verdiği genel ismiyle Çağırğzı semtinin nerelerinde, daha neler yaşadık ki ...

Şehrin beton çağına geçmesiyle, çocukluğumun en tatlı hakikatlerinin bir gün nostalji konusu olacağını tahmin edemezdim. Ne bahçe kaldı ne meyve ağacı ne de Çağırğzı semti. Pulur Tepesi’nin daracık ve eğri büğrü sokaklarındaki mahalle kavgalarımızı, kışın çat ayazına aldırış etmeden Kale’den aşağıya yaptığımız kızak yarışlarını, Büyükbostandaki

toprak sahadaki futbol malarımızı nasıl unutabilirim? Oynarken dü-
şüp yaralanan yerlerime mahalle sınıkçısı aykuşların ninenin yaptığı
sargıları, leylekler geldiğinde toprak damlarda pişirip yediğimiz baca
pilavlarını unutabilir miyim? Karşı komşumuz Kadir ve İsmail Ağabey-
lerin kamyonlarla Tokat'tan getirdikleri Kazova üzümlelerini satmak için
el arabalarına yükleyip akşama kadar sokak sokak dolaşmamızı, akşam
yirmi beş kuruşluk madeni parayı avucumda sıkı sıkı tutarak kazancı-
ma sahip çıkmanın tatlı sevincini unutmam mümkün mü?



AYIRAGZI'NDA KOMŞULUK / Sivas'ta bir mahalle halkının birlikteliğinin fotoğrafı.
Fotoğraf makinesinin nadir bulunduğu günlerde, ele geçen fırsatı değerlendirerek poz veren
mahalle sakinleri sanki tek bir aile gibiler.



KABAKYAZISINA DOĞRU

1970’li yıllardı, babamla at arabamızın üzerinde Hükümet Meydanı’nı geçip Numune Hastanesi cihetine doğru hafif yokuşlu caddeden işe giderdik. O günlerde Mevlana Caddesi de Dikilitaş’la Mehmet Paşa arasındaki Hikmet Işık Caddesi de açılmamıştı. Tabiatıyla bu caddele-
rin kesiştiği Mevlana Kavşağı da yoktu. Hükümet Meydanı’ndan hafif bir meyille kuzeye uzanan yol Numune Hastanesi’nin taş duvarla örül-
müş bahçesinin hududunda ikiye ayrılır; birisi Halk Eğitim Merkezi ve Kızılırmak İlkokulu önünden geçerek Yüceyurt Mahallesi’ne, diğeri Hastane önünden Askeri Kışla’ya kadar uzanırdı.

Biz ihtiyaca ve işe göre her iki yolu da kullanırdık. Bazen Numune Hastanesi’nin ana giriş kapısı tarafındaki eski adıyla Kışla Caddesi’nden Yarı Açık Cezaevi kavşağına kadar çıkardık. Sonra sola dönerek Hastane ve Sanat Okulu arasında yer alan Selahattin Erorhan Caddesi’nde, nal ve tekerleklerin Arnavut taşlarla döşenmiş yolda çıkardığı ritmik sesler eşliğinde, sabahın en erken saatinde uykulu gözlerimizle Yüceyurt Karakolu’na doğru ilerlerdik. O kavşaktan tekrar sağa dönerek Askeri Hastane’nin alt tarafından arazi yoluna düşerdik ... Sonra bu eğri büğrü cılga yoldan ta karşıdaki Meraküm dağlarının dibine kadar uzanır, Pünzürük deresinin doğduğu “Öksürük Tarlası” mevkisine ulaşırdık.

Uzun yıllar Çayırbaşı’ndan başlayıp at arabasıyla gittiğimiz bu güzergâhta gözlerimize takılan küçük ayrıntılarla zihnimizde her gün farklı

hikâyeler canlanır, bu zata mahsus muhayyel hikâyeler bizi içine alır ve yol boyunca sürüklerdi. Zaman zaman hastanenin soğuk taş duvarlarının ardında, koğuştaki yatağında ağrı ve sancı çeken insanların hâllerini tahayyül ederdim.

Köylü, kentli, yaşlı, çocuk, kadın, ama bitkin ve perişan hâlde hastane kapısından çıkan insanların bezgin yüzleri, yorgun adımları yıpranmış bir fotoğraf gibi hafızama yerleşirdi.

Yüceyurt (Çavuşbaşı) Mahallesi'nde birbirinin sırtına yığılırcasına istiflenmiş küçücük pencereli, sıvaları dökülen, sokakla irtibatı avluların açıldığı derme çatma kapılarla sağlanan evlerin önünden geçerdik. Bu daracık sokaklarda kapı önlerinde kadın, kız, çoluk çocuk gündüzün hemen her vaktinde kaynaşan mahalleyi, insanlarını, oyunlarını ve o şen şakrak hallerini izleyerek geçip giderdik. Ve en çok da bir metre yüksekliğindeki taş duvarları çinko saçlarla yükseltilmiş içinde ürkütücü ve gizemli bir halin hâkim olduğu izlenimini veren Yarıaçık Cezzevi, sonra Sanat Okulu'nu ve daha ilerilerde Öğretmen Okulu'nu, her sabah yeni bir keşif ve merak hissiyle seyrederek yıllarca o yollardan gittik.

Kabakyazısı'nda evlerin son bulup geniş arazilerin başladığı kısımdan itibaren ise haki elbiseleri içinde askerler görünürdü. Tüfekleri çatıp sabah içtimasında hazır ol vaziyette duranlar, biraz ilerde tek kol vaziyetinde yan yana dizilmiş, elleriyle muntika temizliği yapanlar, nizamiyelerde ve arazideki önlerine kum torbaları yığılmış kulübelerde tam teçhizat nöbet tutanlar ...

Veya yer yer talim edenler, belden üst tarafları soyunmuş bir tabur asker sabah sporu yapardı. Koşar adımla hep bir ağızdan söyledikleri “Yaylalar ... Yaylalar...” türküsü önce bozkırda yayılırdı ve sonra çıplak tepelerden bir aksiseda ile geri dönerdi: “Yaylalar ... Yaylalar ...”

sivas'ta soğuşun adresi: kabakyazısı

Mücviri belirlenmiş bir semt ya da mahalle olmayan Kabakyazısı mevkisi, Sivaslıların ve Sivas'ta askerlik yapan herkesin hafızasında ve hatıralarında mutlaka bir hadiseyle yer etmiştir. Kabakyazısı batıda Yüceyurt mahallesinden veya Pünzürük deresinden, doğuda Mevlana caddesine kadar, güneyde ise Numune Hastanesinden başlayıp yukarılara doğru Sanat Okulu, Yarıaçık Cezaevi, Selçuk Anadolu Lisesi, Askeri Hastane ve ötesiydi, dağlara kadar...

Neden Kabakyazısı deniliyor? İşin açıkçası, ne eski belgelerde ne de yenilerde resmi bir bahis yok Kabakyazısı'na dair. Ama halk bu ismi münasip görmüş bölgeye. Bir kısım suni yorumlar var. "Sivas İli ve Yöresi Ağızları" isimli kitapta "kabak" kelimesinin iki anlamından birisi şöyle: "kabak: hafif yokuş". Bu mana ile mevki arasındaki münasebet Kabakyazısı isminin zübdesini işaret ediyor gibi. Kabakyazısı olarak bilinen bölge şehrin rakımı en yüksek yerleşim yerlerinden biri ve kuzeye doğru gittikçe yükseliyor, yani tatlı ve hafif bir yokuş, ta Mereküm eteklerine kadar... Halkın telaffuzuyla "yazu" yani yazı da malum arazi, tarla demektir. Buna istinaden Kabakyazısı "hafif yokuşlu arazi" anlamına geliyor olmalı.

Bidayetinde meydandan itibaren mezarlık, sonra askeri saha ve araziymiş. Bilahare okul, hastane, cami gibi kamu hizmeti gören binalar inşa edilmiş, daha sonra da Kabakyazısı kısım kısım imara açılarak meskenler kondurulmuş ve mahalleler kurulmuştur. Bazı binalarda dünden bugüne eğitim ve sanat kurumları olarak varlıklarını sürdürmektedir.

Bunlar; Numune Hastanesi, Abadan Cami ve Osmanlı'nın son mimari eserlerinden ve her biri sanat değeri taşıyan Sanatlar Okulunun Demircilik bölümü yani Arkeoloji Müzesi, Yarı Açık Cezaevi, bugün Selçuk Anadolu Lisesi olan tarihi Dar'ül Muallimin yani Öğretmen Okulu,

Askeriye ve diğeri ... Bunlardan her biri ayrı ayrı dünden bugüne bu bölgeye bir şekilde uğrayan ve yaşayanlarının hayatında izler ve hatıralar bırakan mekânlardır ... Bir de hatıralarda kalan ve konu açıldığında muhakkak bahsedilen husus vardır ki, o da dayanılmaz derecedeki ayazdır, soğuktur, altı yedi ay kalkmayan karıdır. Özellikle de Kışla ve ötelerinde zemherinin çat ayazında, nöbetler on beş dakikaya dahi düşürülmüş olsa da yılda bir iki askerin nöbette donarak öldüğü görüştü yaygındır şehirde ve askerlik anısı anlatanlarda...

mezarlar şehirlerin tarihidir

Rahmetli babam anlatırdı, Hükümet Konağı'nın arka taraflarında yıkılan eski Kadınlar Hapishanesi'nin civarından merdivenlerle mezarlığa çıkardık; küçüktüm, tabutun omuzlarda merdivenlerden çıkarıldığını ve defin yapıldığını hatırlıyorum, derdi. İşte bu mezarlık Sivas'ın bilinen en eski mezarlığıdır, Evliya Çelebi'nin Seyahatnamesinde bahsettiği surların dışındaki Selçuklu Mezarlığı. O günlerden 1930'lu 40'lı yıllara kadar defin yapılan, halkın anlattığına göre uçsuz bucaksız bir mezarlık ... Tarihi ismiyle Şehzadegan Mezarlığı, halkın tanımıyla Kabakyazısı Mezarlığı. Mezarlık, 27 Haziran Öğretmenler Parkı alt tarafında bulunan Şehitler Çeşmesi civarından başlayıp, Endüstri Meslek Lisesi'ne, batıda ise Abadan Cami avlusunun ortalarından Selçuk (Mevlana) İlkokulu bahçesine kadar olan alandır.

Bu mezarlıktan günümüze iki mezarın dışında bir şey kalmamıştır. Biri Sağlık Müdürlüğü'nün arka bahçesindeki kare tabanlı, dört köşesindeki sütun üstü kubbeli, baldeken tarzındaki İncili Hanım Türbesi, diğeri ise Selçuk İlkokulu bahçesindeki Durak Baba Kabri'dir. Diğer mezarlar ise çeşitli zamanlarda kısım kısım kaldırılıp başka mezarlıklara nakledilerek, yeni binalara yer açılmıştır. Yaklaşık 700-800 yıllık bir şehir tarihi mesabesindeki mezarlık yoktur artık ...

öğretmen evleri ve mevlana koruluğu

Kışla Caddesi yani bugünkü adıyla Rahmi Günay Caddesi, Valilik binasının yanından yaklaşık 3 km'lik mesafede hafif bir yokuşla aske-ri kışlaya kadar uzanır. Bu caddenin batı tarafı Kabakyazısı Mezarlığı, doğu tarafı ise kısmen ağaçlık ve eğimli bir arazidir. II. Dünya Savaşı'nın hemen akabinde Kışla Caddesinin doğu tarafı parsellenir ve ödenebi-lecek uygun taksitlerle öğretmenlere konut yapmak üzere satılır. Şeh-rin eğitim görevlileri satın aldıkları bu arsalarla iki katlı, bahçeli evlerini yaparlar. Yarıaçık Cezaevine kadar caddenin sağ tarafında Öğretmen evleri sıra sıra yerlerini almış, şehrin elit ve aristokrat tabakası olarak Öğretmenler Mahallesi olarak şekillenmiştir. Dönemine göre lüks bi-nalardır ve saygın insanlar ikamet etmektedir.



KABAKYAZISI'NDA ÖĞRETMEN EVLERİ / Fotoğrafın sol tarafında Numune Hastane-si görölüyor. Henüz Hastanenin 27 Haziran Öğretmenler Parkı olarak kullanılan bahçesinde ağaçlar yok. Bahçenin karşı tarafındaki sıralı bahçeli evler ise Öğretmen evleri. Arkada geniş bahçenin içerisindeki bina ise Kadınlar Hapishanesi.



Karşısına ise kaldırılan Şehzadegan Mezarlığı yerine 1953 yılında hizmete açılan Numune Hastanesi yapılır. Öğretmen Evleri sonraki yıllarda tek tek yıkılır ve yerlerini çok katlı apartmanlara terk ederler. Hastanenin zamanla ağaçlandırılan sadece mensuplarına ve hastalarına açık olan meydan tarafında geniş bir bahçesi vardı. Bu bahçe 1980’li yıllarda dönemin belediyesi tarafından halka açık bir parka dönüştürülerek, iki farklı olaya izafeten 27 Haziran Öğretmenler Parkı adını alır. Biri Atatürk’ün Sivas’a ilk gelişi olan 27 Haziran, diğeri ise bölgedeki ilk konutlaşma olan öğretmen evlerine atfendir.

Öğretmen evlerinin arka tarafı ise, bugün Mevlana Caddesi olan kısma kadar hafif eğimli, yer yer ağaçlı ve Selçuk Anadolu Lisesi’ne yaklaştıkça sıklaşan güzel bir koruluktur. Koruluğun alt ucundan ise Huzurevi’nin bulunduğu civarda Murdar Irmak yatağının önüne bent yapılarak oluşturulan bir gölet, yani halkın ifadesiyle “Etembey Barajı” yapılmıştı. Barajda gençler kendi aralarında yüzme yarışları yapar ve baraj üzerinde kayıklarla gezintiler düzenlenirdi.

Korulukla birlikte baraj ve çevresi müstesna bir mesire mekânıydı. Bu göletten toprak bir kanalla kaldırılan su, Selçuk Anadolu Lisesi’nin ve Yarı Açık Cezaevi’nin arka tarafından akar ve bugünkü Mevlana Camii’nin bulunduğu civarda önüne çakılan ardıç kazıklarla başka bir küçük gölet daha oluştururdu. Önüne çakılan kazıklardan dolayı “Kazıklı” adıyla bilinen bu gölette, çevre mahallelerin kadınları kızları, kelim, halı, yün gibi eşyalarını tokaçlayarak yıkarlardı. Kazıklı’dan sonra su kanalı devam eder ve Hükümet binasının arkasındaki Halis Bey’in değirmenine kadar koruluğun içinden akar ve değirmeni döndürürdü.

Koruluk yer yer sık ağaçlarla kaplıdır. Ağaçlık alanda sincaptan kaplumbağaya, serçeden kumruya kadar onlarca kuşun cıvıldaştığı ve rengârenk çiçeklerin bulunduğu, sakin, ferah ve huzur veren bir mesire alanıdır. Ağaçların arasında bulunan bir Mevlevi Tekkesi sükûnete, huzura

katkı sağlamaktadır. Suyuyla, yeşiliyle, ağacıyla ve kuşuyla şehrin müstesna mevkilerinden birisidir Mevlana Koruluğu.

Ancak, zaman hepsini tüketmiş, mekânı yeniden şekillendirmiştir. Ağaclar arasındaki Mevlevi Tekkesi'nden bugüne kalan ise mahalleye, caddeye ve cadde üzerindeki camiye verilen isimdir sadece ... Mevlana.

ve yüceyurt mahallesi

nam-ı diğer çavuşbaşı

Çocukluğumuzda amcaoğullarıyla sık sık giderdik Çavuşbaşı'na; anneannem ve dayılarının evleri, Yüceyurt'un o daracık sokaklarının birisindeydi. Bizim mahallenin eğri büğrü sokaklarının aksine, buradaki sokaklar sanki cetvelle çizilmişçesine düzgün ve birbirine paraleldi, sanıyorum dört ya da beş sokaktı. Hastane caddesinin köşesindeki Yüceyurt Polis Karakolu'nun yanından geçen yol, mahalleyi doğudan batıya ikiye bölüyordu ve bir cadde görünümündeydi.

Ara sokaklar ise bu caddeye dik olarak güneyden kuzeye doğru uzanıyor, bir kısmı Abadan Camiden alt tarafta Mehmet Paşa'ya kadar diğer üst kısmı ise, Askeri Hastane'nin yanında başlayan tarlalarda sona eriyordu. Sokaklar, bu kadar düzgün olmasına rağmen oldukça dardı, evler sanki sırt sırta vermişçesine birbirlerine yaslanmıştı ve birçok evin küçük de olsa bir bahçesi vardı. Kimi tek katlı, kimi iki katlı ahşap evler çinko saclarla kaplanmıştı.

Mahalleli sadece komşularını, sokaklarını değil, Yüceyurt'un tüm hane halkının geçmiş birkaç kuşağını dahi tanıyordu. Ve birlikte yaşıyorlar, komşuluğun, mahalleli olmanın samimi içtenliğiyle, acıyı ve sevinci, elemi ve kederi birlikte kucaklıyorlardı; tıpkı bir buçuk asır önce Kars'ı terk etmek zorunda kalınca, yayan yapıldak yollara düşüp, Sivas'ın bu kenar bölgesinde bir sığınak kurup muhacir oldukları günlerdeki gibi ...

93 Harbi diye bilinen Rus Harbinde Kars'tan göçüp Sivas'a geldiklerinde, dönemin mülki amirleri yurt ve yuva olmak üzere Kabakyazısı'nın o günlerde mezarlık ve ağaçlık olan bu alanını onlara tahsis etmişler. Ve evler yapılmış birbirine sokulmuşçasına, yan yana küçük küçük ... O gün bugündür "Kars muhacirleri" olarak, birbirlerine kenetli, bağlı ve uyumlu olarak yabancıları oldukları bu yeni şehirlerinde hayata ve geleceğe tutunmaya çalışmışlar. Belki şehrin diğer mahallelerine karşı biraz içine kapanık ama dışa karşı güç birliği ile kendi haklılığını savunan kendine özgü bir mahalle oluşmuş. Bir efsane kahramanı gibi dilden dile dolaşan kabadaylarıyla farklı bir nam salmış şehre ... Ve bir de içlerinden çıkardıkları bu şehri 1942'den 1960'a kadar 18 yıl ve 1968-73 arası da 5 yıl olmak üzere toplam 23 yıl yöneten bir Belediye Başkanı Rahmi Günay'la ...

Çavuşbaşı, kuşaklar boyu koruyarak yaşattıkları adetleriyle, töresiyle, yemeğiyle ve konuştukları ağız farkıyla diğer mahallelerden farklı bir mahalledir. Abadan cami ve çevresi mahallenin merkezi konumundadır; bakkallar, fırınlar, kasaplar ve kahvehaneler hep bu civardadır. Kahveler ki Çavuşbaşı'nın nabzının attığı, mahallenin birleştiği ve kaaatlerin oluştuğu ana kumanda sanki. Kahveci Selahattin'in, Koso'nun kahveleri mahallenin ortak adresi ...

Bir buçuk asra yaklaşan süre boyunca uyum ve ahengiyle, birlikteliği ve dayanışmasıyla tam bir mahalle olan Çavuşbaşı, yirminci asrın sonlarına doğru, yıllardır yaşattığı değerlerle birlikte modern çağın savurduğu kasırgayla bir dönüşüm yaşıyor şimdi.

Ve eski Yüceyurt yok artık ...

Geriye kalan ise içerisinde birbirinden habersiz ve ilgisiz birilerinin konakladığı beş on tane kocaman site ...

kabakyazısı'nda üç osmanlı eseri

Kışla Caddesinde Numune Hastanesi'nin bitimindeki kavşağın her iki köşesinde iki ayrı tarihi taş bina yer alır. Aslında, “Hamidiye Sanat Mektebi” olarak yapılan her iki bina da aynı bahçenin içerisinde iken askeriye gidecek “Kışla Caddesi”nin açılmasıyla birlikte biri yolun sağ tarafına diğeri sol tarafında kalmıştır. Bugün birisi Arkeoloji Müzesi diğeri Yarıaçık Cezaevi olarak kullanılmaktadır. Bu caddenin bir kilometre kadar daha yukarlarına Askeri Kışla'ya gelindiğinde ise sağ tarafta yine Tanzimat döneminin önemli bir eseri olan Dar'ül Muallimin yani Selçuk Anadolu Lisesi yer almaktadır.

Osmanlının son döneminin üç tarihi eseri olan taş binalar, vakur duşlarıyla dünden bugüne hizmet vermektedirler; biri müze, biri hapishane diğeri ise okul olarak ...

müzeler, var olduğı coğrafyanın medeniyet atlaslarıdır

Müze kapılarından her girişimde, bir dönem bu topraklarda yaşayan insanların kimliklerini, uygarlıklarını ve sıradan günlük hayatlarını sürdürürken kendi becerileriyle yapıp kullandıkları eşyalarıyla, elbiseleriyle, değer verdikleri kutsallarıyla ve bu topraklarda yaşayan tarihin tanıklarıyla karşılaşmanın heyecanı sarar benliğimi. Neleri nasıl yaptıklarını, kendilerince kıymetli olan eşyalara nasıl ihtimam gösterdiklerini, hangi hayal ve düşlerle ve hangi mahir ellerle yapıldığını düşünürüm hep ... Onlarca buluntu, bir harabenin ve ören yerinin külleri arasından özenle çıkarılıp, aydınlatılmış cam vitrinlerin arkasına itinayla dizilerek görüciye çıkmışlardır sanki ... Koca bir hayattan, uzun mücadelelerden arta kalan değerlerdir onlar. Onlar, temsil ettikleri bir ulusun bugüne akseden sessiz destanları gibidir. Bu bakımdan müzeler, bulundukları coğrafyanın insanını ve geçmişini sergiler.

Dününü tanımayanlar, yarınını göremezler, bugünden ise bihaberdir-

ler. Yarınları daha güçlü kılmak ve bugünü değerlendirebilmek için, teşhir edildiği müzelerde bizi bekleyen eserleri ve toprağın üzerinde zamana ve şartlara direnerek yılların ötesinden bugüne uzanan abide anıtları zaman zaman gezmek, onların tarihten taşıdıkları mesajları dinlemek gerekir.

Kabakyazısı'nda Sanat Mektebi olarak inşa edilen ama 2009 yılında yapılan restorasyonla müzeye dönüştürülen Sivas Arkeoloji Müzesi artık Sivas coğrafyasındaki antik ve arkaik eserlerden hareketle geçmişini resmediyor. Müzede Sarissa kazı buluntuları, Hitit Dönemine ait sunak, tablet ve çeşitli toprak kaplar, Helenistik döneme ait eserler, Demir Çağ dönemine ait eserler, 10 milyon yıl önceki fosil buluntuları, Asur, Roma, Bizans, Selçuklu ve Osmanlı dönemine ait toplam 2 bin 487 arkeolojik eser ile 5 bin 805 sikke sergilenmektedir. Arkeoloji Müzesi olmadığı için yıllardır Atatürk Kongre ve Etnografya Müzesi'nin deposunda tutulan birçok arkeolojik eser, müzenin açılmasıyla birlikte kuytu köşelerinden çıkarak yeni binanın teşhir vitrinlerinde yerini aldı.

Orta Anadolu'nun en büyük arkeoloji müzesi olma özelliğini taşıyan Sivas Arkeoloji Müzesi toplam 5 bin 965 metrekare alan üzerinde 2000 metrekarelik kapalı alana sahip. Tamamen kesme taştan dikdörtgen bir kaide üzerinde kendine has mimari bir tarzda yapılan binanın asıl kullanım ve sergi alanı ise zemin kat. Binanın müze olarak düzenlenmesi ve sergilerin yapılabilmesi için tavanı yüksek olan zemin kat, yeniden bölümlenerek iki kata ayrılmış durumda. Alt kat, teşhir için cam vitrinler, üst katı ise içerisinde kütüphanesi, atölyesi ve idari bölümler için kullanılmak üzere farklı dizayn edilmiş.

Müze binasının zemin katında bulunan teşhir vitrinlerinde kronolojik sıraya göre eserler sergilenmektedir. Girişten itibaren ilk vitrinler, bir canlandırma alanı olarak düzenlenmiş ve bu alanda bundan 9-10 milyon yıl öncelere ait fosil buluntularının canlandırmaları sergilen-

miş. Daha sonraki altı teşhir vitrini ise, Altınyayla Sarıssa ile Yıldızeli Kayalıpınar ören yerlerinde yapılan kazılarda elde edilen buluntuların sergilendiği teşhir vitrinleri olarak düzenlenmiş. Bu vitrinlerde, genellikle Hitit dönemine ait toprak kap, sunaklar, tabletler gibi objeler yer almakta. Yıldızeli-Kayalıpınar kazılarında elde edilen buluntular ise bir sonraki vitrinde sergilenmektedir. Hitit Kralı'na ait altın yüzük, Hitit Uygarlığının simgesi çift boğa, taş heykeller, kitabeler yer almaktadır. Hitit Şehri Kayalıpınar Harabe Ören Yeri'nde, Alman arkeolog Andreas Müller Karpe ve eşi Vuslat Müller Karpe başkanlığında önceki yıllarda yürütülen kazı çalışmalarında bulunan Hitit tanrısına ait kaya kabartmalar var. Ayrıca Altınyayla ilçesinde yine Hititler döneminden kalma ören yeri olan Sarıssa buluntuları arasından çıkarılan İlkiz Boğa Ryhton Heykeli gibi çok sayıda arkeolojik eser sergilenmektedir. Asur, ticaret kolonileri, Demir Çağ ve Helenistik Dönemi eserleri teşhir vitrininde sergileniyor. Yine müze içerisinde Roma, Bizans Dönemi için iki vitrin ile Selçuklu ve Osmanlı dönemleri için birer vitrin ayrılmış durumdadır. Arkeolojik altın, cam ve sikkeler için ise özel vitrinler yapılmıştır. Müzede ayrıca Sivas'ın Hayranlı ve Haliminhanı mevkilerinde yürütülen kazı çalışmalarında bulunan, aralarında üç toynaklı atın da bulunduğu yaklaşık 10 milyon yıllık fil, gergedan, zürafa, sırtlan, antilop, ceylan ve at fosilleri de sergileniyor.

Müzede ayrıca, ilk Osmanlı dönemi heykeli olması açısından önemli olan Osman Gazi büstü de sergileniyor. Hafik ilçesinde Kaymakamlık Konağı önünde 1915 yılından itibaren 1936 yılına kadar iki üç metrelik yüksek bir kaidenin üstüne yerleştirilmiş olan büst 1936 yılında buradan kaldırılarak önce Gökmedrese Müzesi'ne daha sonra da Kongre Müzesi'nde muhafaza edilmişti. Bu büst, Türkiye'nin ilk anıt heykeli olarak Sivas Arkeoloji Müzesi'ndeki yerini almış durumdadır.

Arkeoloji Müzesi'nde diğer müzelerdekinden farklı olarak çocuklar için toprak işleme atölyesi ile darphane oluşturuldu. Çocuklar, çamur-

dan heykel, küp, sikke, çanak ve çömlek gibi tarihi eserlerin benzerlerini müzenin ikinci katında yer alan bu atölyede yapıyorlar. Yine Arkeoloji Müzesi'nin kum havuzu, kil tablet çalışmaları, resim çalışmaları, arkeolojik kazı alanı gibi çok amaçlı çocuk eğitim alanlarıyla da çocuklarımızı, eski eserlerin ve kazıların önemine ve tarih bilincine kavuşturmanın uygulamalı olarak anlamı kavratılmaya çalışılmaktadır.

Müzeler, gâh toprak altında saklı gâh bir köşede uzlette unutulup kalan kültür ve tarih hazinelerinin seyrine açılan pencerelerdir. Bir coğrafyada yaşanan müteselsil medeniyetlerin aydınlığı yansır.

Sanat okulu olarak yapılan binanın müzeye dönüştürülecek olması nedeniyle binanın kullanım fonksiyonu da değiştiğinden dolayı iç mekânı tamamen yenilenmiştir. Zemin katın tavan yüksek olması nedeniyle binanın dışarıya taşırılan kolları iki katlı olarak düzenlenmiştir. Binanın güney tarafında bulunan bodrum katı da aynen muhafaza edilmiştir. Bina, “U” planlı simetrik yapıya sahiptir. Yapının kuzey cephesinin köşeleri birer kol halinde dışarı taşırılarak “U” planı meydana getirilmiştir. Binanın güney cephesi de ana hatlarıyla kuzey cephenin bir simetriği görünümündedir. Dışarıya çıkıntı kolları olmayan güney cephesinin ortasındaki kapı ikiye bölünerek alt tarafta kalan kısım bir kapı olarak düzenlenmiş ve bodruma giriş verilmiştir.

Binanın güneyine yapılan küçük bir bodrumla yapı ortasında kalan küçük bir bölüm iki, diğer kısımlar ise tamamen tek katlı olarak düzenlenmiştir. Yapının dört cephesinde de girişler bulunmaktadır. Binanın yapımında yer yer moloz taşlar da kullanılmakla beraber, bina dış görünüm olarak kesme taştan inşa edilmiştir. Son yapılan restorasyonda yapının çatısı tamamlanmış 1,55 m. saçaklar korunmuş ve kırma çatı Marsilya kiremitle kaplanarak özgünlüğü korunmuştur.

sanat mektebinden mahpushaneye

Bugün Arkeoloji Müzesi olarak kullanılan tarihi binadan 27 yıl önce şehrin sanat alanındaki gelişmesini temin etmek ve sanatkâr yetiştirmek amacıyla, yolun öbür geçesine “Sanatlar Mektebi”nin inşaatı başlar... Ancak 1901 yılında Vali Reşit Akif Paşa tarafından inşaat tamamlanır ve sanat ve ziraat ürünlerinin sergilendiği ulusal bir fuar olarak açılışı yapılır. Kastamonu’dan Trabzon’a, Erzincan’dan Maraş’a kadar birçok şehrin sanat erbabının ürettiği eserler bu binada sergilenir. Bu fuarın anısına Sivas haritası, ipekli mendiller ve kartpostallar hediye olarak dağıtılır. Vali Reşit Akif Paşa bu fuar ve binanın açılışı vesilesiyle bugün Yarıaçık Cezaevi’nin deposunda bulunan kitabeyi yazdırır. Bu tarihi binanın ve fuarın açılışı aynı zamanda Sivas Ticaret ve Sanayi Odasının kuruluşuna vesile olur.

Fuar sonrası bina yapılış amacı doğrultusunda bir sanat mektebi olarak halı eğitimi ve üretimine başlar. 1950’li yıllara kadar bu amaçla kullanılan bina Yarıaçık Cezaevi’ne dönüşür. Dönüşür ama içerisinde hala halı tezgâhlarında Sivas Halısı üretilmeye devam etmektedir.

Tanzimat döneminde ülkenin ilim ve sanat sahasındaki gelişmesini temin etmek ve memlekete sanatkâr yetiştirmek maksadıyla açılan sanayi mekteplerinin ilk örneklerinden biridir Sivas Sanayi Mektebi. Dört yıllık bir eğitim süresi olan okula Vali Muammer Bey zamanında demircilik, marangozluk ve halı atölyeleri de açılarak eğitime devam etmiş, daha sonra bu bölümler Endüstri Meslek Lisesi bahçesine yeni binalara taşınmıştır. Yılların tarihi binası ise Yarıaçık Cezaevi olarak mahkûmlara mekân olmaya ve onların nakışlarıyla şekillenen halı üretimine devam etmiştir.

Yapının ön ve arka cepheleri olan batı ve doğu cepheleri geniş bir bahçe şeklinde düzenlenmiş, kuzey ve güney cephelerine ise mahkûmların

kullanmaları için yemekhane ve halı atölyeleri gibi çeşitli tesisler inşa edilmiştir. Yapı genel olarak simetrik düzenlenmiş “U” plan tipindedir. Yaklaşık 14,50 m. enindeki kollar yapıdan 17,70 dışarı taşırılarak düzenlenmiştir. Dışarı taşırılan kolların ortalarına birer giriş yerleştirilmiş olup bu girişler içeri çekilmiştir. İki katlı olarak inşa edilen yapının ana girişi ise batı cephedeki dışarı taşırılan kolların ortasındaki avluya yapılmış ve beş basamaklı merdivenle çıkılmaktadır. Yapı avlu bölümünde revaklı olarak düzenlenmiştir. Barok ve Ampir gibi batılı iki üslubun özelliklerinin yanında Osmanlı Mimarisi’nin tekrar özüne dönmeye başladığı 1900’lerin başında ortaya çıkan Milli Mimarlık Dönemi’nin de özelliklerini bünyesinde barındıracak şekilde düzenlenmiştir.

sivas erkek öğretmen okulu (Selçuk Anadolu lisesi)

Kabakyazısı’nda Askeri Kışla’nın hemen yanı başındaki geniş avlunun içerisindeki yıllardır bir eğitim kurumu olan tarihi bir taş bina mevcut. Bir asrı aşkın bir süredir, bu toprakların köyünden kentinden daha çocuk yaştaki gençler Kabakyazısı’nın sert ayazına inat, bu taş binanın ve şefkat ve merhamet yüklü hocalarının sınırsız duyarlılığında bir eğitim ordusu olarak hazırlanıyor. Tıpkı, her sabah yemekhanede çaylarını yudumlarken bitişiklerindeki bir asker disiplini içerisinde sabah sporu yaparken hep birlikte yüksek sesle marş söyleyen kendilerinden birkaç yaş büyük ağabeyleri gibi ... Bir tarafta ülkenin en ücra köşelerinden vatan borcu için gelen gencecik askerler, bu tarafta ise şehrin en ücra köylerinden eğitim için gelen gencecik çocuklar ...

Kabakyazısı, meşhur soğuk ayazıyla, hepsini vatana hizmet aşkıyla yeneden bileyiyor, kuşandırıyor ve toprakların, güvenli ve refah seviyesini yükseltmesi için serhat boylarına, vatan sathına yayıyor gencecik insanları. Bina, büyük bir avlunun ortasına inşa edilmiştir ve batısında askeri tesisler, güneyinde lojmanlar, güney batı ve kuzeyinde okulun yakın tarihte yapılan binaları bulunmaktadır.

Selçuk Anadolu Lisesi'nin muhteşem tarihi taş binası Sivas Valisi Muammer Bey zamanında 1331 (1913) yılında Darülmuallimin olarak inşa edilmiştir. 1973-1974 öğretim yılında Öğretmen Lisesi haline dönüştürülmüştür. 1974-1979 tarihleri arasında Eğitim Enstitüsü, 1981-1982 de Meslek Yüksekokulu, 1982-1984 de Milli Eğitim Gençlik ve Spor Müdürlüğü hizmet binası olarak kullanılmış, 1984 – 1985 öğretim yılından sonra ise Selçuk Anadolu Lisesi olarak öğretim hizmetine devam etmektedir.

1927'de çıkarılan 1057 sayılı kanunla Cumhuriyet öncesi devirlerde yapılmış ve hizmete açılmış resmi hizmet binalarındaki arma, tuğra, kitabe nevinden Osmanlı'ya dair işaret ve emarelerin kaldırılmasını düzenleyen kanunla kitabesi sökülen ve bulunamayan yapı "U" planlıdır ve genel olarak simetrik yapılmıştır.



SANAT MEKTEBİ'NDEN MAHPUSNAYE: Sanat okulu olarak yapılarak uzun yıllar hizmet verdikten sonra Yarıaçık Cezaevine çevrilen bir Osmanlı eseri

Yapı plan itibariyle Sanat Okulu ve Demircilik Atölyesi binalarına benzetilmektedir. Binanın doğu ve batı cepheleri yaklaşık 57 m. Kuzey güney cepheleri ise 34 m. ölçülerindedir. Batı cephesinde 9,50 m. ölçülerindeki iki kol ile kuzey güney cephelerinin ortalarında yaklaşık 7, 50 m. ölçülerindeki birer kol dışarı taşırılmıştır. Binanın doğu cephesinde ise orta bölüm dışarı taşırılmış, kenarlara da birer poligonal çıkmalar yapılmıştır. Tamamen kesme taştan yapılan yapı kırma çatı ile örtülmüştür. Yapının üçü “U” planının ortasında oluşturulmuş avluda, biri kuzeydoğudaki poligonal çıkma da olmak üzere toplam dört kapısı vardır. Yapı iki katlı olarak inşa edilmiştir.



ÖĞRETMEN LİSESİ (SELÇUK ANADOLU LİSESİ) / Kabakyazısı'nda bir asrı aşkın süredir değişik eğitim kurumlarına hizmeti veren tarihi taş bina. Dar'ül Muallimin, Öğretmen Okulu, Milli Eğitim Müdürlüğü, Meslek Yüksek Okulu ve Selçuk Anadolu Lisesi

Dış cepheleri oldukça hareketli olan yapının içerisi çok sayıda açılan büyüklü küçüklü pencerelerle aydınlatılmıştır. “U” planlı yapının içerideki avluya bakan cepheleri koridor, dış cepheleri ise sınıf olarak düzenlenmiştir.

Kuzey-güney doğrultusunda inşa edilen yapının ön cephesi doğu cephesidir ve bu cepheye 9,50 m. Enindeki iki kol 22,40 m. ölçüsünde dışarı taşırılarak ortada oldukça büyük bir avlu meydana getirilmiştir. Ayrıca pencere kemerlerinin üzengi seviyesinin az aşağısından başlayıp pencere kemerlerini dolaşan üçüncü bir silme ile cepheler oldukça hareketli gösterilmiştir. Hareketli cepheleri, doğu cephesindeki poligonal çıkmaları, bu çıkmaların üzerindeki külah şeklindeki çatıları, pencereleri, dışarı taşırılan kollar ve ana giriş üzerindeki balkonu ile Sivas Erkek Öğretmen Okulu Milli Mimarlık Dönemi’nin Sivas’taki en başarılı yapısıdır.

ve kabakyazısı

Kabakyazısı, Sivas’ta askerlik yapanların, Öğretmen Okulu’nda okuyanların, hatıralarında yaşattığı unutulmaz bir destandır. Ve Kabakyazısı, Numune Hastanesinde hayata gözlerini açan anne ve babalarını sevindiren küçücük bebelerin dünya ile ilk tanışıklığıdır; hastalığı, acısı ve ıstırapıyla soluk hastane koğuşunda bitmeyen geceleri sonlandırıp bu dünyadan göçenlerin geride bıraktıkları yakınları için bir nihayetsiz ayrılış noktasıdır. Yarıaçık Cezaevi’nde zamanın ilmek ilmek halılara nakşedilerek tüketildiği bitmeyen zamanda hayatın durduğu yerdir.

Yüceyurt’uyla, bir ömrün muhacir olarak yeniden mekân ve mesken tutulduğu yurttur.

Ve Kabakyazısı, bir ömürdür, bir hayattır...



Sivas'ın 1950'li yıllarına bir yolculuk

Yıpranmış bir fotoğraf vesilesiyle

SİVAS'IN 1950'Lİ YILLARINA BİR SEYAHAT

Asılı durduğu duvarda yılların yorgunluğuyla sararmış olan siyah-beyaz bir Sivas fotoğrafı var elimde. Üzerine düşülen nota göre 1950 yılında çekilmiş bir fotoğraf bu... Yine 1959'de çekilmiş bir benzerini de başka bir arkadaşın arşivinde görmüştüm. Fotoğrafın nerede ise her karesine ve her karesinde saklanmış olan, susmuş olan caddelerine, binalarına bakmıştım; 1950'lerin ve 59'ların Sivas'ında gezinmiştim ...

Her iki fotoğraf da, o günün imkânlarıyla muhtemelen bir uçak ya da helikopterden, Sivas semalarından çekilmiş. Fotoğrafın merkezinde "Hükümet Meydanı" var ve meydanın üç-dört kilometrelik çevresi...

Şimdi fotoğrafa bakıyorum, meydanda durup 1950'ler Sivas'ına, önce-sine ve sonrasına bakıyorum... Anlatılanlar ve aktarılanlardan hareketle, dünden bugüne Sivas'ta bir yolculuk yapıyorum.

şehir meydanı

Şehirleri şehir yapan özelliklerin başında belki de meydanlar gelir. Yapılarla ve caddelerle birlikte şehir elemanlarını meydanlar teşkil ederler. Şehir tarihinin sevinç ve keder doğuran en önemli olaylar genellikle şehir meydanını işaret eder. Meydanlar, şehirlere tarihî derinlik ve mana

katarak dünden yarına şehir hayatına şahitlik eder; şehirlerin hafızasına sürekli taze hadiseler depo ederler. Ayrıca şehrin hayat tarzını aksettirir meydanlar. Sosyal dinamiklerin ve şehircilik bakımından gelinen noktanın tezahürü meydanlarda belirir. Sivas şehir meydanı, bahsettiğim özellikleri hakkıyla ortaya koyan bir manzumdur.

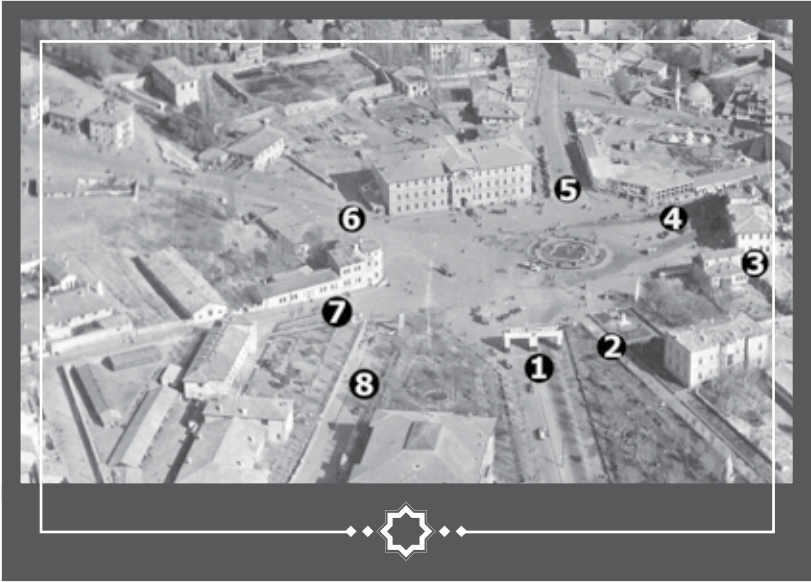
Tarihi dokusuyla Sivas'taki kadar temayüz etmiş bir meydan çok az bulunur. Sivas'ın bir bakıma kalbini ve ruhunu sinesinde saklayan bu meydan, Selçuklu ve Osmanlı devrinden taşıdığı anıt eserlerle etrafı çerçevelemiş bir tablo, bir açık hava müzesi hüviyetindedir. Cumhuriyet Meydanı ismi verilen şehir meydanına Hükümet Meydanı da denmekle birlikte kadim Sivaslılar daha ziyade "Hükümetin Önü" ve "Sarayın Önü" diyerek anmayı tercih ederler. Sivas, elbette tarihi macerasıyla da mühim bir şehir olduğunu ortaya koyar. Selçuklunun başşehri, Osmanlının eyalet merkezi ve nihayet Kongre günlerinde üstlendiği misyon itibarıyla Cumhuriyet'in yolunu açan bir şehirdir. Sivas'ın dışında, mesela bir Erzurum'da, Kayseri'de, Samsun'da ahali şehir meydanından bahisle hükümet ve saray kelimeleriyle terkip edilmiş bir mahal, mevki veya mıntıkayı işaret eder mi, bilmiyorum. Amma Sivas'ta hükümet ve saray kelimelerinin işaret ettiği merkez aynıdır. Hükümetin Önü veya Sarayın Önü.

Tarihe şahitlik eden eserlerin meydanın etrafına dizilmiş olması ve bir arada tutması meydanın şüphesiz en mühim vasfıdır. Ayrıca örümcek ağı (ışınsal) yollarla şehrin bütün araç ve yaya trafiğinin bu meydanda birleşmesi de şehre nüfuzumuzun başlangıcını gösterir.

Bu hususiyeti sebebiyle bu eski fotoğrafta nazarlarım öncelikle Meydan'a sabitleniyor. Fotoğraf Meydan'ın kuzey tarafından başlamak üzere Hükümet Konağı, Jandarma Kışlası, Sivas Sultanisi, Selçuk Ortaokulu, Halk Fırkası, Askeri Liva binaları ile çevrilmiş ve gayet geniş bir alanı gösteriyor. Meydan'ın tam orta yerinde fiskiyeli büyükçe bir

havuz... 1927’de çekilen fotoğraflarda görülmediğine göre havuz bu yıldan sonra yapılmış ve meydan bu hâliyle şehir ana arterlerinin kavşak noktası olarak planlanmış. Bilahare havuzun meydanla aynileştiği rahatlıkla söylenebilir.

Zaman içerisinde muhtelif tamir ve tadilatlarla ilk tasarımına sadık kalınarak havuz hep korunmuş, ancak son düzenlemeyle tamamen yıkılarak Meydan’ın biraz daha yukarı kısmına çekilmiş, biraz daha büyütülmüştür. Işık ve su oyunlarının görsel bir şölene dönüştüğü yeni çehresiyle havuzumuz, çevresindeki tarihi eserleri arka planda fon olarak kullanmak isteyenler için yaz kış fotoğraf çekirme mekânı olarak çokça tercih edilmektedir.



MEYDANA AÇILAN CADDELER / 1950’li yıllarda Hükümet meydanına açılan caddeler şunlardır: 1- İstasyon Caddesi, 2- Selçuklu Yolu, 3- Osman Paşa Caddesi, 4- Atatürk Caddesi, 5- Kepenek Caddesi, 6- Kışla/Hastane Caddesi, 7- Mehmet Paşa Caddesi/ Hapishane Caddesi, 8- Taşlı Sokak

Meydan, bugüne kadar birçok sivil ve siyasi törene, bayramlara ve mitinglere şahit olmuştur. Meydan'a konulan kürsülerden coşkulu, heyecanlı nutuklar atılmış; resmi geçitlerde genç yaşlı, kadın erkek neredeyse bütün Sivaslılar, dönem dönem bu meydana toplanmışlar, yürümüşlerdir. Kim bilir, nice âşıklar sevgilileriyle Hükümet Meydanı'nda buluşmuştur.

1930'lu yıllardaki meydan genişletme çalışmaları sırasında, Atatürk Anıtı'nın valilik tarafında bulunan ve bir Osmanlı camisi olan Saray Camisi yıkılmış, etrafındaki mezarlıklar kaldırılmıştır.

beş ayrı koldan meydan'a çıkan yollar

Hükümet Meydanı, Sivas'ın cadde ve sokaklarının aktığı ve toplandığı bir havuzdur adeta... Bu geniş meydana önceleri sekiz ana cadde bağlanırken bunlardan ikisi zaman içerisinde şehir meydanıyla bütünleşmiş ve cadde hüviyetini artık kaybetmiş, bir tanesi de araç trafiğine kapatılmıştır. Diğer beş caddeyle şehrin her köşesinden akan yüzlerce aracın ve binlerce insanın zaruri güzergâhı Hükümet Meydanı, adeta şehrin içtima sahasıdır. Kalan faal caddeler; Atatürk Caddesi, Kışla/Hastane Caddesi, Mehmet Paşa Caddesi/Hapishane Caddesi, Taşlı Sokak, İstasyon Caddesi, Osman Paşa Caddesi'dir. Kapananlar ise Kepenek Caddesi ile Selçuklu Sokağıdır.

İstasyon Caddesi, Sivas'ın Cumhuriyet döneminde açılan ilk caddesidir. Onun kuzeyinde Orduevi ile Kongre Binası arasından İstasyon Caddesi'ne paralel uzanan Taşlı Sokak, Atatürk Anıtı'nın arkasından başlayıp Sofu Yusuf Camisi, Ticaret Lisesi, eski Kayserikapı Karakolu, Meteoroloji Müdürlüğü güzergâhıyla Şahne Kümbeti'ne vasil olan şehrin en mühim ve eski protokol caddesi idi.

Vaktin sultanisi Kongre Müzesi'nin ana giriş kapısı yine vaktin ana caddesine açılmaktadır. Taşlı Sokak araç trafiğine kapatılınca, İstasyon

Caddesi'nden çift taraflı merdivenle girilen kapı, binanın Sivas Lisesi olarak kullanıldığı yıllarda öğrenci giriş çıkışı için bilahare açılmıştır.

Şehrin kadim zamanlarının en mühim caddesi şüphesiz Selçuklu Sokağı (Yolu)'dur. Sokak, meydanın cümle tarihi ve arkaik âsârını ihata eden özellikleriyle tescilinden sonra tarihi şehir meydanı içerisinde bir nevi muhafazaya alınmıştır. Hükümet Konağı'ndan başlayan Selçuklu Sokağı, Toprak Kale'ye müteveccihen önce Kale Camisi'yle Kale Hamamı arasından, müteakiben Şifaiye Medresesi'yle Çifte Minare arasından geçerek tarihi Uzunyol ile birleşir. Bu sokağın arkaik ve tarihi kıymeti yanında bir başka hususiyeti de ülkemizdeki Selçuklu şehir inşasında cadde, sokak tasarımının günümüze kalan tek numunesi olmasıdır.



1950'li yıllarda Sivas Hükümet Meydanı merkez olmak üzere semadan çekilmiş bir Sivas Panoraması



Kala-yı Atık (Eski Kale) içerisinde Toprak Kale'ye uzanan Selçuklu Sokağı'nın aslında tarihimize seyahatin başlangıcı olduğunu söylemek hiç de iddialı bir ifade değildir.

Sivas'a demiryolu gelince tren istasyonu ile şehir merkezinin irtibatını kolaylaştıracak bir cadde açılması fikri tartışılmaya başlanmıştır. Otuz metre genişliğinde bir caddenin henüz motorlu araç bulunmayan bir şehirde lüzumuna inanmayan ve caddenin açılmasını doğru bulmayanların engelleme ve şikâyetlerine rağmen, 1930'larda Vali Süleyman Sami Kepenek'in gayret, himmet ve inayetleriyle İstasyon Caddesi açılmıştır.

Vali Kepenek şöyle anlatıyor olayı: "İstasyon Caddesi'nin açılması mühim bir hadise olmuştur. O sırada başmühendis vekili olan bir genç, yolun açılmasından vazgeçilmesini istiyordu. Ben yolun açılması fikrinde idim. Çünkü İstasyon Caddesi doğru Hükümet Konağı'na gider. En kısa ve en güzel bir bulvar olacaktı. Genç mühendisin, Nafia Vekili olan Recep Bey'e vaki şikâyeti üzerine, Recep Bey'in tenkidine düçar olmuştum. Fakat çok haklı ve kuvvetli müdafaamdan sonra ve Sivas demiryolunun açılışı münasebetiyle Sivas'a gelen Nafia Vekili Recep Bey'in, bu yolu görünce sarf ettiğim gayretin çok yerinde ve şayan-ı takdir olduğunu görerek memnun olmuştur."

Resmî ve tescilli ismi İsmet Paşa Caddesi olsa da caddeyi kullanan şehir ahali resmî zevatın ve kayıtların aksine caddeye İstasyon Caddesi ismini daha münasip görmüş ve böylece benimsemiştir. İstasyon Caddesi, şehrin en önemli yaya ve araç trafiği yoludur. Caddenin şehir meydanına bağlı girişinin sağ tarafında, son dönem Osmanlı mimarisinin taşradaki gösterişsiz ama en zarif ve en güzel örneklerinden Sivas Sultanisi bulunmaktadır. Bilahare Kongre Müzesi hüviyeti kazanan bu bina Milli Mücadele tarihimizin en mühim devir ve hadiselerine şahitlik etmenin vakarıyla önünden geçenlerde hem kendisine hayranlık

hem şerefli misafirlerine karşı hürmet, minnet ve tazim hissi uyandırır.

Fotoğrafta, Kongre Müzesi'nin hemen karşısında görkemli güzelliği ve üslubundaki sadeliğiyle Mimar Sinan devrini aksettiren Kale Camisi yer almaktadır. Fotoğrafta dikkatimizi çeken Caminin batı duvarından İstasyon Caddesi'nin kaldırımına kadar uzanan sahada şimdi ancak elli yaşın üstündekilerin hatırlayabileceği tahta koltuklu Tan Sineması mevcut. Bugün yıkılmış olan Tan Sinemasından yüz-iki yüz metre ilerde sağ tarafta Sivas'ta ahşap-taş mimarisinden beton çağına geçiş döneminin ilk örneği sıfatıyla Emek Apartmanı yer alıyor. Caddenin açılış günlerinden kalan tek sivil bina bu. Şimdilerde dış cephe makyaj ve tezyinatıyla yaşlı ve yorgun görünümü kamufle edilmeye çalışılsa da sıralama dışı ve binayı atıkadan olduğunu mimari özellikleri ele veriyor. Bu binanın biraz ötesinde Omay Sineması ve daha ileride caddenin sol tarafında şimdi yerinde beton bloklar bulunan Esen Sineması; onun yanı başında 1930'ların ortalarında yapılan ve 2000'li yılların başına kadar kullanılan iki katlı, arkası bahçeli İnhisar (Tekel) binası yer almaktadır. Tekel'in karşısında, meyve ağaçlarıyla, çiçek fidanlarıyla müzeyyen geniş bahçesi içerisinde mütevazı, şirin Vali Konağı/Konutu yer almaktadır ki, şimdi maalesef yerinde estetik görünümünden mahrum bir beton bir bina olarak "Büyük Otel" bulunuyor.

bir şehrin çöküşünün ifadesi: sanat galerisi'nden cıbıllar parkı'na ...

Hükümet Meydanı'ndan Selçuklu Sokağı'na doğru ne vakit yürüsem, içim burkular, hüznülenirdim. Hükümet Konağı'ndan medreselere kadar uzanan bu açık sanat galerisi emsalsiz örneği mekânın yıllarca "Cıbıllar Parkı" ismiyle anılmasını, bir zamanların devlet idare merkezinin düştüğü içler acısı resmin ifadesi bakımından manidar bulur ve efkârlanırdım. Çok şükür, şehir asıl sahipleri İzzettin Keykavus'un, Muzaffer Burucerdî'nin türbelerinden fısıldayan davetine kulak verdi,

tarihini kucakladı, cümle âleme viranelere saklı definelerimizi takdim imkânı bulduk.

Cıbıllar Parkının izbe köşelerine gizlemeye çalıştığımız nadide eserler “Tarihi Selçuklu Meydanı”yla nefes aldı. Minnet, hâdimlerine. Pür-dikkat nazarlarla fotoğrafı okuyor, ayrıntıda saklı güzelliklere nüfuz etmeye çalışıyorum. Selçuklu Yolu’nun kenarında meydana müteveccih Vali Konağı olarak inşa edilen, daha sonra Halkevi’nin hizmetine tahsis edilen ve nihayet 70’li yılların başına kadar Selçuk Ortaokulu adıyla devrinde orta mektep okumuş memleket evladının çoğunun eğitim gördüğü taş-ahşap mimarisinin en güzel örneklerinden üç katlı tarihî konak. Ve hemen yanı başındaki tarihî Halk Fırkası binası, şehirde sivil mimarının taş-ahşap tekniğiyle ne fevkalade güzellikler meydana getirmeye muktedir olduğunun en güzel örneklerindendi, artık yoklar. Osman Paşa Caddesi’ne bakan Telgrafhane binası, Çifte Minare’nin yıkılan avlu ve eyvan enkazı üzerine yapılan ve medresenin taç kapısından bahçesine girilen, ahşabın Sivas’taki en nadide eserlerinden İsmet Paşa Mektebi de artık yok. Bir şehircilik katliamıyla bu eserlerin yıkılması, yıktırılması hususunda kimler, hangi niyetlerle karar vermişlerdir?

Sivas’ta Sinan imgesinin yüzük kaşı zarafetinde muhteşem eseri Kale Cami, yanında enkazıyla Kale Hamamı. Ecdadımızın ebed fikrini taşla nakış nakış işlediğini gösteren Buruciye, Şifaiye ve Çifte Minare. Hepsi aliyyül-âlâ, hepsi hesna-yı müstesna. Bin yıllık vatanımızın açık sanat galerisinde teşhir edilen ecdat malı ortak hazinelerimiz.

İşte Hükümet Meydanı, sanat eserlerinin büyüleyici ihtişamıyla çepeçevre kuşattığı böyle bir meydandır...

meydana kapatılan cadde: kepenek caddesi

Fotoğrafta bir başka güzellik de Kepenek Caddesi’nden yayılıyor. Hükümet Konağı ile Belediye binası arasında şimdi Kapalı Çarşı’nın bu-

lunduğu yerden başlayan Kepenek Caddesi, azami iki yüz adımlık bir mesafede karşılıklı sıralanan dükkânlarıyla Mavi Köşe'ye kadar uzanan şehrin canlı bir ticaret merkeziydi. Sivas'ın kadim zamanlarında sur kapılarına kadar uzanan bu canlı ve işlek güzergâh Mavi Köşe'de ikiye ayrılır; Çatalpınar Camisi'ne kadar uzanan yolla Ali Baba-Soğuk Çermik cihetine ve Höllüklük mevkesine ulaşır, diğeri ise kuzeye yönelik Ethem Bey Parkı-Paşabahçe civarından Niksar ve Tokat'a bağlanır. 1970'li yılların sonunda Kapalı Çarşı yapıldı, Kepenek Caddesi'nin meydanla irtibatı köreldi. Kepenek Caddesi'nde mimari hususiyetleriyle her biri ince ve yüksek bir zevkin ürünü olarak inşa edilmiş güzel kamu binaları vardı.



HARBIYE KÖPRÜSÜ / Bugün üzeri kapatılmış olan Murdar Irmağın Kepenek Caddesi ile kesiştiği yerdeki köprü. Adını o civarda bulunan Askeri Rüşdiye vesilesiyle Harbiye Köprüsü olarak aldığı söyleniyor. Bugün ırmaktan, köprüden ve ırmak kenarına dizilmiş ahşap evlerden sadece buna benzer fotoğraflar kalmış

Fotoğrafta Kepenek Caddesi'nden dikkati çeken ilk bina, Hükümet Konağı'nın arkasındaki Sivas Vilayet Matbaası'dır. Kesme taştan yapılan ilk resmi matbaasında Milli Mücadele'nin güçlü ve müessir sesi İrade-i Milliye gazetesi basılmıştır. Eminim şimdiki tarihi eser koruma şuuru ve hukuku eskiden olsaydı, bu matbaa Sivas basın tarihinin bir müzesi halinde tanzim edilip korunurdu. Matbaanın hemen yanındaki "Sihhat ve İctimai Muavenet Müdürlüğü" binası, sekiz odalı iki salonuyla bu cadde üzerindeki en güzel ahşap konak örneklerindendi ve 1950'lerde dimdik ayakta duruyordu. Şimdi yok.

Fotoğrafta görülen bir başka mühim ayrıntı, mevcut belediye hizmet binasının bulunduğu yerden Aliğa Camisi'ne kadar uzanan boş alandır. Bu alan 1960'lara kadar miting meydanı olarak dönemin siyasetçilerinin hararetle nutuklarına şahit olmuştur. Şimdi belediyenin bulunduğu yerde bir taraftan Atatürk Caddesi'ne, diğer taraftan Kepenek Caddesi'ne açılan tek katlı dükkânlar sıralanmaktadır. Kepenek Caddesi'nden Mavi Köşe'ye doğru yolun sol tarafında sıralı tek katlı basit mimarili dükkânlarda umumiyetle fotoğrafçılar vardı. Sivaslılar okul, askerlik, evlilik, iş müracaatı gibi zaruri hallerde, nadiren de düğün, sünnet gibi hususi günlerin hatırasına bu fotoğrafçılarda tarihe not düşerler, eşe dosta hediye edilecek fotoğrafların arkasına da bir mani ya da beyit döşenirlerdi.

Caddenin aynı tarafında daha ziyade ecnebi filmlerin vizyona girdiği Yalçın Sineması bulunmaktaydı. Cadde, Mavi Köşe'ye yakın bir yerde Harbiye Köprüsü'yle Murdarırmak'ın üzerinden devam ederdi. Harbiye Köprüsü, ismini merhum Şeyh Bedrettin Doğruyol Efendi'nin ikamet ettiği şimdiki Doğruyol Apartmanı'nın olduğu yerde hizmet veren Tanzimat dönemi eğitim kurumlarından Askeri Rüştîye Mektebi, Harbiye Binası ve Harbiye Meydanı'ndan almıştır.

Murdarırmak, ırmakların yerin altına hapsedilmediği günlerde Ethem

Bey Parkı yönünden ve Akdeğirmen kenarından geliyordu. İrmağın iki yanında bir arabanın zor geçeceği darlıkta yol olarak kullanılan sahil uzanıyor; sahilin her iki tarafında da şehrin önde gelen ailelerin oturduğu, su basmanına kadar taşlarla üzeri ahşap malzemeyle inşa edilmiş sahil evleri, konaklar sıralanıyordu. İrmağın muhtelif yerlerinde basit ahşap köprülerle geçişler sağlanıyordu.

At arabasıyla yük, faytonla insan taşıyarak geçimlerini temin eden arabacılar, umumiyetle ikinci üzeri köprüünün yanı başından fayton ve at arabalarıyla ırmağa girerdi; bugün yerini apartmana terk etmiş bulunan Çay Hamamı'na doğru atlarını sürer, ferahlatır ve sulardı.

Fotoğrafta da görülen ırmak, şehrin içerisinde hafif kavislerle Kepenek caddesi üzerindeki Harbiye köprüsünün altından akıyor, İmam-Hatip Lisesi'nin yanından Afyon Sokağı istikametinde ilerliyor, şimdiki Köşk Otel'i'nin ve Atatürk Caddesi'nin altından karşıya geçiyordu. Vakıflar Sitesi'nin, Taşhan'ın ve bugünkü Kongre Lisesi kenarından düzgün ve hafif bir meyille akan Murdarırmak Halfelik mevkinde Mısmırlı-mak'la birleşirdi.

kışla caddesi

Fotoğrafta Hükümet Konağı'nın hemen arkasında Halis Bey'in Un Değirmeni seçiliyor. Ethem Bey Parkı yönünden bir kanal vasıtasıyla gelen su, önce bu değirmeni çalıştırır, devamla Aliğa Camii'nin altındaki bir başka değirmenin çarkını döndürür ve Eski Belediye Sokağı'nda bugün "Sultan Otel"i'nin bulunduğu yerde Murdarırmak'a karışırdı.

Meydandan Kabak Yazısı'na doğru iki ayrı cadde uzanır. Numune Hastanesi'nin önünden geçen caddenin sağ tarafında tek katlı ve bahçeli öğretmen evleri yer almaktaydı. Evlerin kalitesi, güzelliği ve şehirdeki mutena mevkisi, eskiden bu evlerde mukim olan öğretmenlerin cemiyet

içerisindeki sosyal ve ekonomik itibarını da göstermektedir. Öğretmen evlerinin yanı başında kıdemli Belediye Reisi Rahmi Günay'ın bahçeli, geniş bir konağı vardı. Daha ileride, hastanenin üst tarafında Abdülhamit dönemi eğitim seferberliğinin nişanesi ve delili olarak Sivas'ın ve ülkenin gelişiminde çok mühim tesiri bulunan eğitim kurumlarından Sanat Mektebi'nin taş binaları yer alıyor. Mektep bahçesi bilahare açılan caddeyle ikiye bölündüğü için yolun sağ tarafında kalan bina elan Yarı Açık Cezaevi, sol taraftaki bina ise Arkeoloji Müzesi olarak kullanılmaktadır. Nihayet sivil arazinin askerî sahayla hudut bölgesinde ise bugün Selçuk Anadolu Lisesi olarak hizmet veren, on dokuzuncu asır sonlarından itibaren yetiştirdiği binlerce öğretmenle memleketimizdeki muazzam eğitim öğretim hizmetlerinin başlangıcı ve ana kaynağı olan Darü'l-Muallimin (Öğretmen Okulu) bulunmaktadır.

Mevlana Kavşağı, çevresine açılan yeni yollar ve imara açılan semt, şehirde son otuz kırk senede yaşanan fizikî değişimin en iyi müşahede edildiği mevkidir. Fotoğrafta 1950'li yıllarda Mevlana Kavşağı, Mevlana Caddesi, Hikmet Işık Caddesi, Saraybosna Caddesi yoktur. Bugün bir şehir planlama faciası olduğu herkesçe beyan edilen bir imar tatbikatıyla şehir en büyük sivil mimarî zayıyatını verdi. 1970'li yılların sonuna doğru Kadınlar Hapishanesi, çevresindeki bahçe, avlu ve evlerle birlikte kaldırılarak Mevlana Kavşağı oluşturuldu; buradan Tavra Boğazı'na doğru Mevlana Caddesi açıldı. Aynı kavşaktan başlayarak Hükümet Konağı arkasından Nalbantlarbaşı'na, oradan Dikilitaş'a uzanan Hikmet Işık Caddesi açıldı. Her açılan cadde, beş altı katlı bitişik nizam, bahçesiz, ağaçsız, kaldırımsız, sevimsiz beton bloklarla kuşatıldı. 1990'lardan sonra, Halk Eğitim Merkezi'nin arkasında bulunan Kapalı Cezaevi yıkılarak Mevlana Kavşağı'ndan Mehmet Paşa'ya uzanan Saraybosna Caddesi ve Parkı açıldı. Fotoğrafta park ve caddenin yerindeki eski Sivas Kapalı Cezaevi gözükmemektedir.

ve atatürk caddesi

Selçuklu ve Osmanlı döneminde Uzun Çarşı, bir ara Cumhuriyet Caddesi ve nihayet Atatürk Caddesi ...

Şehrin fethinden beri alışverişin kalbi burada atıyor. Fotoğraf, 1950'li yıllarda Hükümet Meydanı'ndan aşağıya doğru tek katlı dükkânların sıralandığını gösteriyor. Meydandan biraz aşağıda Posta Telefon Telgraf binası; az ileride ahşap, iki katlı Sivas Belediye Binası bulunuyor. Daha aşağıda, Dört Yol mevkisinde fotoğrafta sadece minaresi gözüken avlu içerisindeki Paşa Camii ve bahçesinin caddeye bakan kısmında sıralı dükkânlar yer almakta.



Atatürk Caddesinde Eski Belediye Binası ve alt katında Şifa Eczanesi

Paşa Cami yanındaki dar bir yoldan girilen arka alanda Sivas'ın şehirlerarası ulaşımının sevk ve idare merkezi Ankara Garajı var. Şehrimiz otobüs terminaline kavuşunca, Ankara garajı bu defa uzun yıllar, şehir içi ulaşımında kullanılan minibüslerin hareket noktası oldu.

Atatürk Caddesi'nin güneyinde Belediye Nikâh Salonu, Belediye Restoranı ve Otelı yer alıyor. Nikâh Salonu şimdi belediyenin kültür hizmet merkezi olarak kullanılıyor. Otel ise Semt Polikliniği olarak faaliyetini sürdürmektedir. Daha aşağıda Sivas'ın ilk otellerinden Cumhuriyet Otelı, ilerisinde Taşhan bulunmaktadır. 1950'li yıllardan önce bu bölge bahçe tarımı yapılan bir bostan iken, bilahare bostanlar bozulmuş Belediye Parkı yapılmış, nihayet şimdiki hüviyetiyle Bankalar Caddesi ve Park Sokaklar olarak tanzim edilmiştir.



ATATÜRK CADDESİ / Halk arasında Dört Yol olarak bilinen mevki. Meydan Cami ve Paşa Caminin minareleri, Taşhan, fotoğrafın orta kısmında görünen üç katlı ahşap konak ise “Recep’in Gazinosu” olarak bilinen akşamları halk hikayelerinin anlatıldığı kahvehane ve sol tarafta yarısı görünen bina ise Belediye Başkanlığı Binası.

Görüyoruz ki, caddeleri, sokakları değişiyor, kısacası şehir sürekli değişiyor.

Değişim hep olmuştur ve olmaya devam edecektir de ... 1950'lerden bugüne yüzlerce değişim yaşanmış, bugünlerden de geleceğe daha çok şey değişecek ve gelişecektir muhakkak. Önemli olan, gelişerek değişmek, yenilenerek büyümek değil midir?





BİR DEĞİRMENDİR DÜNYA

*“Şu denlû devr ede bu çarh-ı devvâr
Ne sen kala, ne ben kala, ne divâr...”*

“Evliya çelevi Seychatname’sinden. IV.
Murat, Sivas’ta Abdulvehhab Gazi Tür-
besi ve Camiini anlatt ığı bölüm den..”



Mahalle eşmelerinden Damacanalara
SİVAS'TA ÇEŞME KÜLTÜRÜ

*"bir hastaya vardın ise
bir içim su verdin ise
yarın anda karşı gele
hak şarabın içmiş gibi"*

Yunus Emre

Faruk Nafiz'in oban eşmesi'ni şiire ilgi duyan çoğu insan bilir.

" ...

Ne şair yaş döker, ne âşık ağlar.

Tarihe karıştı eski sevdalar.

Beyhude seslenir, beyhude çağlar;

Bir sola, bir sağa çoban çeşmesi.

" ... "

Gerçekten ülkemizde "oban eşmesi" adıyla maruf bir çeşme vardır da merhum üstat şiirini bu çeşmeye atfen mi yazmıştır? Yahut hecenin bu usta şairi şehrimizdeki Şeyh oban eşmesi'nden haberdar mıydı? Buna dair bir malumata sahip değiliz. Pekâlâ, Şeyh oban eşmesi

(1323)'ni biz biliyor muyuz? Hani şu meşhur Kale'mizin güney eteğinde, memleketimizin maneviyat ulularından şeyh Hüseyin Ra'ınin medfun bulunduğu türbenin önündeki eşme. Hatırladınız mı?

Türbe, hazire ve eşme, muhtemel bir kllyenin yıkılan mescit ve tekkesinden bugüne kalan üç ayrı değer.

şeyh oban eşmesi, türbenin asude bahçe duvarına sırtını yaslamış, uzun kavak ağaçlarının gölgesinde sürekli yükseltilen yol sebebiyle neredeyse çukura gömülmüş bir vaziyette, asırlardır iki lülesinden taş kurnaya dökülen suyuyla kaç yanık yolcuya su vermiş, kaç çatlak dudağa değmiş, kaç yorgun ve yangın insanın yüreğini ferahlatmıştır, kim bilir?



şEYH ÇOBAN EşMESİ / Kale'nin güney eteğinde şeyh oban Türbesi'nin köşesindeki tarihi eşme. Tüm yorgunluğuna, yıpranmışlığına ve azalan müşterisine rağmen bir mahalle eşmesi olarak asırlardır varlığını sürdürmeye devam ediyor.

Çocukluğumdan beri ne zaman oradan geçsem, çeşmenin şırıltılı davetine uyar, eğer başında birileri yoksa çeşmeye yönelir, avuçlarımla kana kana içer, sebil ve hayrat sahibinin ruhu için diye dua ederim.

Şeyh Çoban Çeşmesi, gözesinden lülesine ulaştığı günden bugüne kadar suyu kesilmeksizin muhitine âb-ı hayat gibi can vermekte, sözünü söylemekte ve türküsünü çağırmaktadır.

Şeyh Çoban Çeşmesi onlarca tarihi çeşmeden bugüne kalan şehrin son çeşmelerindendir. Suları gibi sesleri de sebildi çeşmelerin ... Hem akar hem ses katarlardı bulundukları mekâna ...



GÖKMEDRESE ÇEŞMESİ / Fotoğrafta görüldüğü gibi bir zamanlar, yaz sıcaklarında bir ikindi sonrası, gürül gürül akan musluklardan soğuk suyun avuçları doldurduğunda kimbilir kimler ağzını dayayıp kana kana içmiştir?... Gör ki kimlere ne ferahlık ve serinlikler sağlamıştır? Ama şimdilerde o, sevdâ türkülerini kesintisiz söyleyeceği günleri beklemektedir...



“Medrese Çeşmesi” de, Gökmedrese’nin avlusunda sırtını medresenin heybetli duvarına yaslamış, sekiz yüz yılı aşkın bir süre su akıtmıştı gürül gürül ... Suyu ne zaman kesildi bilinmez.

Bilinen ve görünen ise fotoğraftan anlaşıldığı gibi 1928’li yıllarda hala aktığıdır... Son yıllarda ihya için restorasyon çalışması sürdürülen Gökmedrese’nin taç kapısının sol duvarında bulunan bu üç musluklu “Medrese Çeşmesi”, kim bilir suyuna ve sesine ne zaman kavuşur?

O gün mü ağılıyordu, bugün mü bilinmez ...

Gökmedrese’nin 1928’li yıllara ait fotoğraflarında gördüğümüz sol cephe duvarındaki iki lüleli çeşmesi, elbette Şeyh Çoban Çeşmesi’nden daha eskidir; ama maalesef artık bu çeşme yoktur. Çeşmenin taştan oyularak yapılmış kurnasının bir evin bahçesinde süs niyetine alıkonulduğu tespit edilmiştir, son onarımından sonra yerine konulması icap etmektedir. Ha yeniden su akıtılır mı, akıtılsa da bir ihtiyaca cevap verir mi, bilinmez.

Dörtüol mevkisinde Sultan II. Mahmut zamanında mermerden yapılmış olan “Yıldız Çeşmesi” üzerindeki Mızıka-ı Hümayün motifleriyle bezenmiş bir sanat şaheseri adeta... “Şehit Orhan Tunçgöz Çeşmesi” olarak 1940’lı yıllarda ismi değiştirilen Yıldız Çeşmesinin çok şükür, suyu hâlen akmakta ve kullanılmaktadır. Gerçi çeşme, alınlığındaki ince sanatsal tezyinat kirden görünmez olmuştur. Dahası var; ne kurnası ne lülesi ne de maşrapası çeşmenin tarihî hususiyetlerine ve estetiğine uyuyor. Bu yetmezmiş gibi bir de ilan panosu niyetiyle üzerine kor-san yazılar yazılmasına ve kâğıtlar yapıştırılmasına göz yumulmaktadır.

Ziya Bey Kütüphanesi’nin duvarındaki çeşme, eski mezbahanın arka cephesinde bir sanat abidesi zarafetiyle Abdülhamit Han hayratı çeşme, Ulu Cami’nin batısında Numan Efendi Kabristanı’nın köşesindeki

mahzun çeşme ve sair tarihî bina ve konakların duvarındaki çeşmeler ... Tarih talanıyla onları da ortadan kaldırdık. Her biri lülelerinden akan sularıyla şehre, insana ve yaşadığı döneme can veren ve hayat bahşeden çeşmeler aynı zamanda şehrin su vasıtasıyla medenileşmesinin bir nişanesiydi.

Her mahalle arasında ve her sokak başında bir çeşme bulunurdu eskiden. Adını sokağa, mahalleye veren çeşmelerdi onlar. Onlar, tarif edilecek bir mekânın adres noktalarıydı. Onlar mahallelinin ortak alanıydı. Onlar sabah genç kızların, öğle üzeri orta yaşlıların, akşam sonrası da genç delikanlıların bir araya geldiği yerlerdi...

Bugün çeşmelerimiz akıyor artık... Toprak testilerle, ahşap damacanelarla, çinko sitillerle, bakır bakraçlarla ya da cam sürahilerle evlerimize su taşıdığımız, mahalle çeşmelerimiz yok artık. Dün, hepimizi sınısı-
cık saran küçücük sokağımızda, mahalle çeşmemizin başında bir kova suyumuzu doldururken içtima olur, birlikte dertlenir, birlikte ağlar ve birlikte eğlenirdik. Bizi birbirimize yakınlaştıran, kaynaştıran müşterek mekânlarımızdı oralar.

Bugün mahalle çeşmelerimiz yok artık. Mahalle çeşmelerinin başında paylaşılan dostluklar, yârenlikler, komşuluklar, arkadaşlıklar, galiba çeşmeler mutfaklarımıza taşıdıktan sonra iyice azalmıştı; içme sularımızı marketlerden damacanelarla sipariş etmeye başladıktan sonra da tamamen bitti. Eve su taşıma yorgunluğumuz kalmadı, amma çeşme başında mahalleli olarak bir araya gelip demlediğimiz dostluğumuz da kalmadı. Geriye bir kaç sokak çeşmesi ve birkaç su gözesi ve iç çekerek yâd ettiğimiz çeşme hatıralarımız kaldı.

Teknoloji, hayat, tabiat elbette mütemadiyen değişiyor. Şehir, mahalle ve insan da değişiyor. Mahalleli olmak bir aidiyet, bir mensubiyet, bir sahiplenmeydi; birlik, beraberlik olmaydı; bir bakıma biz olmaydı. Bu-

gün apartman dairelerinin neredeyse devre mülk müşterileri gibiyiz. İçeriye girdiğimizi ve dışarıya çıktığımızı bir biz biliriz... Birbirinden bi-haber apartman sakinleri, şehirlerarası sefere çıkan bir otobüste has-be'l-kader bir araya gelmiş, tanışmadan, konuşmadan yan yana seyahat eden yolcuları gibi adeta... Cümle kapısında, asansör kapısında birbirimizi görüyor, usulen tebessümle selamlaşıyoruz; ancak hangi dairede, kimlerle oturduğumuzu, ne yapıp ettiğimizi, bir derdimizin, bir ihtiyacımızın olup olmadığını bilmiyoruz ya da önemsemiyoruz.

çeşme başı beklerim

Mutfaklarımızın şebeke suyuyla tanışmasının ancak elli yıllık bir serencamı vardır. Şehir şebeke suyunun belediye tarafından su sayaçlarıyla evlere bağlanmasından önceki devirlerde hemen tamamı bahçeli, avlulu olan evlerin avlularının bir köşesinde su kuyuları vardı; oradan su çekilir, bahçeler sulanırdı. Kuyulardan çekilen su, bahçeye kurulan iri kazanlarda kaynatılır, bu kaynar sularla çamaşırlar metal leğenlerde el ile yıkanır. Yine kuyulardan çekilen sularla sabahın erken saatlerinde evin yaşlıları tarafından kapı önleri ısıtılır ve süpürülürdü. Bazen mahalle çeşmesinden taşınan bir kova suyla kapı önleri sulanır ya da yıkanır. Mahallenin yaşlı kadınları sabahın er saatinde hem oylanmak hem kapı önlerinin temiz olması için su getirmek üzere mahalle çeşmelerine giderler, çeşme başında akranlarıyla günün ilk haberini, gecenin ve akşamın geç saatindeki son havadisleri, ağrıyan ve sızlayan taraflarını ve rahatsızlıktan uykusuz geçen gecelerini anlatırlardı birbirlerine... Sonra sırasıyla kovalarını doldurur, oradan ayrılırlar ya da aynı tarafa gidiyorlarsa diğerini de bekleyerek, bitmeyen hikâyeler gibi havadis anlatmaya; gelinlerinden, oğullarından dert yanmaya devam ederlerdi.

Sabah kahvaltısını müteakip evin genç kızları daha çok çorbayla savuşturulan sabah kahvaltılarının bulaşık kap kaçağını alır, çeşmeye giderlerdi. Âdettendi, çeşmeye geliş sırasına göre “keşik” (sıra) oluşurdu kendiliğinden. Çeşmenin önüne öbek öbek çömelen genç kızlar, ge-

tirdikleri kap kaçakları keşikleri gelinceye kadar, yanlarında getirdikleri metal kova içerisindeki deterjan yerine kullanılan toprakla kumlar, daha sonra çeşmenin altında yıkayıp durulardı. Evin  n bulaşığı, bu minval üzere evden çeşmeye taşınır, eşme başında keşiğe girilir ve yıkanırđ. Hem sohbet ve muhabbetler yapılır, hem de tanımadıkları müstakbel kocalarıyla saadet hyaları derledikleri muhayyel evleri için hazırladıkları eyizlerden, dantellerden, kanaviçe işlemelerinden bahsederlerdi.

eşmeler le üzeri ve sonrası ise daha çok çocukların eğlence mekânlarına dönüşürdü. İlkokul ağına yeni girmiş çocuklar, eşme krnlerinin su gider yerini aputtan bir tıkaç marifetiyle kapatarak krn doldurur, sonra da suyun içerisine girerek yıkanır, eğlenir ve şakalaşırlardı.

le sonraları eşme başları daha çok, kilim, yolluk, seccade ve sofra tahtası gibi eşyaların yıkandığı saatlerdi. Suyla doldurulan krnlere konulan kilim ve yolluklar önce bir müddet su içerisinde bekletilerek ıslatılır, sonra eşme önünde tokalarla dövülerek yıkanırđ. Bahar ve gz temizliklerinde ise, eşme başlarında yer sergilerinden mutfak eşyalarına kadar ev bütün mştemilatıyla yıkanır, temizlenirdi. Bu dönemlerde, sadece ev halkı değil, mahallenin genç kızları da çeşmelerde komşu eşyalarının yıkanmasına yardım ederlerdi. Eğer mahallenin bir yaşlısı su almak için çeşmeye gelmiş olsa, ona hemen öncelik verilir, kovası doldurularak evine kadar götürürdü.

eşme başlarında, akşam ezanından sonra mahalle delikanlıları toplanırđ. Büyüklerinden saklanarak sigaralar tellendirilir, efkr dağıtılır, sevdalar, askerlik hatıraları anlatılırđ. Bazen konu komşuyu tedirgin ve rahatsız etmeyecek ses tonuyla türküler söylenirdi. Sevda üstüne, gurbet üstüne, hasret üstüne, seferberlik üstüne yakılmış ili, yanık, dertli türküler ...

*“Al dağlar, yeşil bağlar;
Gurbette yârim ağlar.
Açtı m’ola şu Sivas’ın gülü, yaprağı;
Çekti bizi şu illerin suyu, toprağı.”*

sivas: üç su gözesi / şükran, minnet, şefkat

Sivas kelimesinin orijini arkaik dönemlerde “Sipas” şeklinde imiş. Sipas’ın etimolojik kullanımdaki karşılığı, “üç su gözesi” imiş. Anlatılır ki; vakt-i kadimde şehrin ilk defa kurulduğu yerde üç büyük çınar ağacı ve bu ağaçların altında ise üç su gözesi (kaynağı) bulunmaktaymış. Bu gözelerden birisi “Allah’a şükrü”, diğeri “anne babaya saygıyı” üçüncüsü ise “küçüklere sevgiyi” temsil etmekteymiş. Yani şükran, minnet ve şefkat ... Devir geçip de Sipas halkı bu hususiyetlerini kaybedince sular çekilmiş ve gözeler kurumuş. Rivayet budur. Şükran, minnet ve şefkat pınarlarının kuruduğunu rivayet eden bu kültü önemsizleştiren bir dereler, ırmaklar şehridir Sivas. Membası şehrin kuzeyindeki yüksek Meraküm yaylasında bulunan ve Tavra vadisinden güneydeki Kızılırmak’a doğru akan üç ırmak şehrin büyük arazisini besleyen hayat damarlarıdır. Kaleırmağı da denilen Pünzürük deresi, Mısmılırmak ve Murdarırmak... Kuzeyden güneye doğru akan bu üç ırmağı, şehrin güney eteğinde doğudan batıya bir yay gibi uzanan Kızılırmak kucaklar. Sivas’ın topografyasında Kızılırmak’la birlikte bu üç ırmağın büyük önemi ve tesiri vardır.

Şehrin içme suyu Meraküm yaylasından Tavra vadisine sızıp süzülerek neşet eden yer altı su kaynaklarından sağlanmaktadır. Bu bölgedeki kaynaklardan çıkan sular, önceleri pöhrenk denilen pişirilmiş topraktan mamul su oluklarıyla, daha sonraları da gelişen teknolojinin ürettiği kanallarıyla şehrin muhtelif mahallelerine dağıtılmaktadır.

Şehrin eğimli bir arazi üzerine yerleşmiş olması sebebiyle, Tavra boğa-

zından gelen suların şehre dağıtılması oldukça kolay olmuştur. Şehir, birbirinden bağımsız olarak döşenmiş olan üç ayrı şebekeyle içme ve kullanma suyunu tedarik etmektedir. Dr. Hasan Tahsin tarafından hazırlanan ve 1932 yılında yayınlanan “Sivas Vilayet-i Sıhhi ve İctimai Coğrafyası” isimli kitapta bahsedildiğine göre, şehir merkezinde kullanılan bu sular, Kepenek suyu, Behrampaşa suyu, Hekim (boru) suyu ve Mihr ü Vefa suyudur.

sivas’ın su membaı: tavra boğazı

Sivas’ın suları şehrin kuzeyindeki yüksek ve seksen sekiz kilometreka-re genişlikte Meraküm havzasının aldığı kar ve yağmur sularının yer altında birikmesiyle oluşur. Sıcak Çermik’ten Paşa Fabrikası’na kadar uzanan yaylanın yeraltı kısmı Sivas’ın su deposudur. Dokusunda yoğun kireçtaşı bulunan arazi, bu jeolojik ve topografik yapısıyla suyun bir nevi yer altına süzülmesini kolaylaştırır. Bu geniş havzanın altında biriken sular, üç ayrı boğazdan yeryüzüne çıkmaktadır. Bunlardan birisi Başsöğüt (Velledin) köyü civarı, diğeri 4 Eylül Barajının yapıldığı Bademkaya (Nadirik) köyü civarı ile şehir için şüphesiz en önemlisi de Tavra Boğazı’dır. Meraküm’den Kızılırmak’a doğru hafif meyilli arazi-nin şehir yerleşim merkezi olarak tercih edilmesinde; baraj, gölet, kanal türünden ilave tedbirlere ihtiyaç duyulmadan suyla vuslatı bakımından fevkalade önemli bir faktördür.

Muhakkak ki, Sivas topraklarına insanların ilk yerleşmeye başladığı de-virden beri bu havzanın suyuyla beslenmektedir. Özellikle Tavra boğazı tarihin ilk dönemlerinden beri şehrin içme suyunun kaynağıydı. Şimdilerde ise 4 Eylül Barajı şehrin su ihtiyacı karşılamaktadır.

boru suyu / tatlı su...

Sivas’ta içme suyuna “tatlı su” denmesinin dünya literatüründeki “tat-lı su kaynakları” terkibiyle alakası yoktur. Zira bizim “boru suyu” diye içme suyuna göre kalitesi bakımından biraz daha tahfif ettiğimiz su da

tatlı su kaynaklarından tedarik edilmektedir. Her ne kadar “boru suyu” ve “tatlı su” deyu iki ayrı lezzet ve letafetteki sudan bahsetsek de her ikisinin kaynağı yine Meraküm yaylasından süzülen suların yeryüzüne çıktığı Tavra Boğazı’dır. Tasnifin esbab-ı mucibesi, suların lezzet farkı.

Sivaslılar damak zevklerine göre bir nevi suları birbiriyle sertlikleri, içim keyifleri ve damaklarda bıraktıkları tatları itibariyle yarıştırmaktadır. Hele de gurbet ele düştüğünde Sivas çeşmelerinden akan “Behrampaşa”lar, “Kepenek”ler ve “Mihr-i vefa”lar bir iştiyakın, bir hasretin ve bir vazgeçilmez özlemin ve sevdanın ifadesi olarak seslendirilmektedir.

Halk arasında acı su denilmekle beraber yaygın ismiyle boru suyu, içme suyu olarak mecbur kalınmadıkça tercih edilebilen muteber bir su değildir ve daha çok temizlik işlerinde kullanılır. Şehrin çoğu sokağındaki mahalle çeşmelerinden akan, bu sudur. Evlerden akan da odur. Kireçlidir, serttir, çayı iyi olmaz; ama soğuktur, boldur, içme ve çay suyu hariç genellikle her işte kullanılır. “Hekim suyu” da denilen boru suyu, Tavra Boğazı’nın ön taraflarında açılan kuyulardan motorlar vasıtasıyla çekilerek depolanır ve bu suyun dağıtımı için yapılmış ayrı bir şebeke ile şehrin aşağı yukarı her tarafına ulaştırılır. Şimdi 4 Eylül Barajı’nın suyu bu şebekeye bağlanmış ve kuyuların birçoğu kapatılmıştır, şehrin kodu yüksek olan mahallelerine Tavra Boğazı kuyularından, diğer bölgelere ise barajdan artırılmış su verilmektedir.

Tatlı su, şehir halkının içme suyudur, keklük kanı demli çaylar onunla yapılır; lezizdir ve özeldir. Tatlı su her yerde ve her çeşmede akmaz. Onun aktığı çeşmeler bilinir. Omuzlara konulan omuzluklarda her iki yana sarkan kovalarla içme suyu niyetine evlere taşınır, evlerdeki su küplerine doldurulur. Su küpleri topraktan yapılmış bir kaç kova suyu içerisine alabilen, kışın sıcak, yazın ise suyu serin tutan bir nevi her evin küçük su sarnıçlarıdır. Su küpünün üzerinde tahta bir kapak ve üzerinde kalaylı bakır bir tas bulunur. Cam sürahilere alınan su, sofralara servis edilir.

Genellikle “tatlı su” olarak adlandırılan içme suyu kendi arasında da üç ayrı çeşittir. Birincisi ve en kalitelisi “Mihr-i Vefa”dır. Mihr-i Vefa’nın tarihe geçmiş bir aşk hikâyesi ve ona bağlı Paşabahçe’de bir çeşmesi vardır. Bu çeşme de o hikâyeden mülhem sanılır. Paşa Fabrikası yakınlarındaki travertenlerden çıkar. Çıktığı yerde bir su deposunda toplanır ve oradaki çeşmeden akar. Kimileri arabalarına binerek onca yolu bir keyif ile gider, suyu kaynağından bidonlarına doldurur ve evine getirir. Ayrıca, belediye tarafından tankerlerle şehrin tatlı su akmayan mahallelerine taşınarak, her sokak başında haftanın belirli bir gününde su dağıtımı yapılır. Mahalle halkı kovaşını, bidonunu alarak gelen tankerden suyunu doldurur ve evine taşır. On dört sertlik derecesinde olan Mihr-i Vefa suyu saniyede altı litrelik bir kapasiteyle akar. Şehirde şebekesi olmayan tek su kaynağıdır.

Diğer iki tanesi ise “Kepenek” ve “Behrampaşa”dır. Her iki suyun şehir içinde dağıtımı yapılan bölgelerde ayrı ayrı şebekeleri bulunmaktadır. İkisi tatlı suya, birisi “boru suyu”na ait olmak üzere şehirde üç ayrı su şebekesiyle şehrin her bir köşesine su dağıtılmaktadır.

Kepenek suyu, Tavra Boğazı’nda eski Kayakevi’nin alt taraflarındaki yüzeysel toplama odalarında biriken sular bir kanal aracılığıyla, Selçuk Anadolu Lisesi bahçesinde bulunan on altı tonluk su deposuna aktarılır. Kepenek suyunun dağıtımı bu depodan, Rahmi Günay Caddesi ve İstasyon Caddesi üzerindeki tatlı su çeşmeleri ile Kongre Müzesi köşesi ve SSK hastanesi köşesindeki çeşmelere, Tarihi Kent Meydanı’ndaki şimdi ikisi akmayan üç çeşmeye, Abadan Cami önündeki çeşmeye, Ece Cami yanındaki çeşmeye, Mevlana caddesindeki Erdinç çeşmesi gibi on altı adet çeşmeye dağıtılmaktadır. Sertlik dercesi on dört olan su, saniyede on litrelik bir akış kapasitesine sahiptir.

Behrampaşa suyu ise Tavra Boğazı’nın giriş kısmından kaynaklanan yüzeysel suların özel bir şebeke ile şehre dağıtıldığı sudur. Halk arasın-

da Bayram Paşa suyu olarak bilinen Behrampaşa suyu belki de şebeke olarak şehre dağıtılan ilk sudur. Şebekesi en geniş olan ve tatlı su çeşmelerinin çoğunda akan su, Behrampaşa tatlı suyudur.

Behrampaşa su şebekesini ilkin kimin yaptırdığı bilinmiyor. Ancak 1637 tarihli bir su vakfiyesine göre, Vezir-i Azam Bayram Paşa, İran seferine giderken Sivas'ta kullanılmakta olan su şebekelerini yeniletmış, Sivas şehrine Meraküm yaylasından gelen ve kırk seneden fazla bir süredir harabe durumunda bulunan çeşmeleri tamir ettirerek bazı yerlere yeni çeşmeler yaptırmıştır. Yenilenen bu şebeke iki yüz yılı aşkın bir süre kullanılmıştır. 1850'li yılların ortasında ise Sivas valisi olarak görev yapan Behram Paşa tarafından yeni bir vakıf kurularak "Behram Paşa Ma-i Lezizi" olarak bilinen yeni bir su şebekesi döşenmiş ve şehrin su dağıtımını elden geçirilmiştir. 1930'lu yıllarda bugünkü ismiyle Tüdem-saş Fabrikası olan Cer Atölyesi'nin kurulması esnasında, fabrikanın su ihtiyacını karşılamak üzere Behrampaşa su hattı yenilenerek su, fabrikaya kadar getirilmiş sonra bu hattan şehrin kimi bölgelerine dağıtımını yapılmıştır.

Behrampaşa suyu dağıtım şebekesi en geniş olan tatlı su ağıdır. Paşa fabrikasından tek bir kanalla İl Özel İdaresi arkasındaki Adem Yavuz çeşmesi civarına gelen su, burada, üç ayrı ana kanalla şehrin farklı yönlerindeki muhtelif mahallelerine dağıtılmaktadır.

ve çeşmeler...

Çeşmelerin toplumsal hayatımızda, kültürümüzde ve medeniyetimizde önemli bir işlevi bulunmaktadır. Küçük yerleşim yerlerinden büyük kentlere kadar, her kurulan yerleşim yeri, tarlasını, bağını sulayacak ırmak kenarına, temizlik ve su içme ihtiyacını karşılayacak suyun bulunduğu yerlere kurulmuştur. Irmaklarla, arklarla bahçelerimize taşıdığımız suları, çeşmelerle mahallelerimize, sokağımıza ve evimize taşımaya çalışmışız hep.

Bir bakıma hayat demek olan suların çeşmelere ve çeşmelerden evlerimize uzanan hikâyesi kültürümüzün en mühim rükünlerinden birini oluşturur. Artık mutfaklarımızda musluklardan akan sularla, marketlerden evlerimize sipariş ettiğimiz damacanelarla su ihtiyacımızı gideriyoruz. Amma kültürel dünyamızda çeşmelerimiz hâlâ dünden bugüne, toplumsal hayatımıza renk ve ahenk katarak varlığını sürdürmektedir.

Mahalle çeşmeleri sanatsal özellikleri olmayan basit ama kullanışlı çeşmelerdir. Çeşitli büyüklüklerdeki taş bloğun içerisinde oyulmasıyla meydana getirilen kürünleri vardı; kimi iki, kimi tek muslukluydu, gece gündüz gürül gürül akardı suları... Mimari yapılarıyla estetik bir zevki taşıyan adeta birer sanat eseri olan çeşmeler de vardı, daha çok büyük caddelerde, han, hamam, çarşı, meydan ile konakların, camilerin, medreselerin ya da tarihi binaların duvarlarına yaslanmış olarak yapılırdı.

Kültürümüzde insanların su ihtiyacını gidermek ve çeşme yapmak, sadakayı cariyedendir; sonsuza kalarak ebedî var olma, hayır hasenat ifa edip bedelini cennette alma fikrinin bir nişanesidir. İnsanlara faydalı olanlar, taltif, teşvik edilmiş ve yönlendirilmiştir. Kültürümüzde yol, okul, cami ve çeşme yaptırmak bunların en başında gelir. O nedenledir ki, ıssız dağ başlarındaki yol kenarlarından şehrin en uygun yerlerine insanlarımız çeşme yaptırarak bu mükâfata nail olmak için, hep birbiriyle yarışmıştır. Padişahlar, sadrazamlar, valiler, eşraf gibi hâli, vakti yerinde olanlar, suya muhtaç gördükleri her yere kanallar döşeterek su getirmiş ve yaptırdıkları çeşmeler vasıtasıyla tabiata can vermiş, insana ve bilcümle mahlûkata hizmet etmişlerdir.

Üzerine konan bir kitabede şiirsel bir nezaket içinde dua temennisinde bulunur hep. Onun için çeşmelerin isimleri vardır, yaptıranı, vakfedeni hayırla yâd edilir. Her çeşme, adres tarif etmede bir nirengi noktasıdır. Bir zamanlar sayıları üç yüzü geçen çeşmeler vardı bu şehirde. Onlardan kimileri kaldı, kimilerinin de sadece ismi. Mesela, Ünzile Hanımın

çeşmesi, Mütevellilerin çeşmesi, Elmacıların çeşmesi, Tekkeşinlerin çeşmesi, Ziyabeyin çeşmesi, Kızıroğullarının çeşmesi, Çomuların çeşmesi, Kağnıcıların çeşmesi, Zulümların çeşmesi, Sandıkçıların çeşmesi, Karlıoğullarının çeşmesi, Salepçilerin çeşmesi, Saçlıların çeşmesi, Kasım Ağa'nın çeşmesi, Kazancıların çeşmesi, Fikri Paşa'nın çeşmesi, Tütüncülerin çeşmesi, Sığırçıların çeşmesi, Çitillerin çeşmesi, Nadide Hanım'ın çeşmesi, Pamukçuların çeşmesi, Emogadingenin çeşmesi, Etem Efendinin çeşmesi, gibi.

Bazı çeşmelerde bulunduğu yöreye ya da mahalleye isim olmuş ya da o mahallenin ismiyle anılmaktadır. Paşapınarı, İmaret çeşmesi, Örtülüpınar, Yassıpınar, Çukurpınar, Tellipınar, Çatalpınar, Yazıpınarı, Hekimpınarı, Kırklarpınarı, Kütüklüpınar gibi ...

su azizdir

“Çeşmeler yaptırdım suyun içmeye” diye bir türkü vardı.

Bugün su içmek için çeşmeler yaptırmamak da artık, sertlik derecelerini ve ph'lerini kontrol ederek içtiğimiz pet şişe sularımız var ellerimizde. Sokakta, parkta, yemek masasında onlardan su içiyoruz.

Çünkü su ihtiyaçtır...

Çünkü su hayattır, su olan yerde hayat vardır, izzet vardır.

Biliriz ki, su azizdir.

“Su” değerlidir ve ayrıca bulunduğu yere değer katar. Göğün en erişilmez noktalarına çıkacak kadar ulaşılması zor ve yüksektedir; yağmurla karla yeryüzünün en alt tabakalarına inecek kadar da başı eğik ve mütevazidir.

Zaman akıp gidiyor tıpkı akıp giden su gibi... Ve akıp giderken onlarca şeyi beraberinde götürüyor. Hiçbir şey eskisi gibi olmuyor ve hiçbir şey eskiden olduğu gibi de kalmıyor. Bu hayıflanmak, bu vah çekmek ya da bu eskide olanın aynıyla devam etmesini istemek demek değildir ki... Dünde neler olduğunu geleceğe aktarmak belki de sadece... Belki de dün “insan” odaklı güzelliklerin “biz” olarak yaşayışların da yok olup gitmesi ya da sadece “ben”e indirgenmesi...

Üzerine şiirler yazılan, türküler söylenen su için o kadar çok söylenecek şey var ki ... Dağlarda ab-ı hayat olarak aramışsınız onu, şehir merkezlerinde çeşmeler yaptırmışsınız gelip geçenin içmesi için ... Ve karşısında mest olduğumuz güzellikleri ifade etmek için “bir içim su” diye tarif etmişiz...

Ve “su küçüğün” demişiz, ikram edildiğinde “hamdetmiş” ve su verene duada bulunmuşuz hep ... “Su gibi aziz olasin!” demişiz.

“su gibi aziz olmak” ne güzel değil mi?





1920'lerden bugüne

SİVAS'IN SİNEMA SALONLARI

Tarihini tam olarak hatırlayamıyorum, ama ilk filmleri sinema salonunda değil ilkokulumun salonunda izlemiştim. Çarşamba günlerini bu nedenle çok severdim. Öğleden sonraları okulun bütün öğrencileri, sınıflarımızdaki oturduğumuz sıraları salona çıkarır; okulun hademesi Bekir Efendi'nin gösterdiği şekilde yan yana, arka arkaya dizer, sıraların aralarında boydan boya geçebileceğimiz koridorlar bırakırdık. Sonra pencereler siyah ve kalın perdelerle kapatılır, okulun ikinci kat koridoru bir sinema salonuna dönüştürülürdü. Okul koridorundan sinema salonu, müdürden makinist, bizler de izleyici. Her Çarşamba öğleden sonra öğrenci matinelere.

Okul Müdürümüz rahmetli Bekir Akay, müteşebbis ruhlu bir insandı. Televizyonun henüz bizleri büyüüne kaptırmadığı yıllarda her Çarşamba okulun koridorundan dönüştürülen salonda öğrenci sıralarından ibaret koltuklarda şehrin bu ücra semtinin hanım, erkek, delikanlı, kız, yetişkinlerine her Çarşamba akşam seansında, çocuklara da gündüz seansında film izletirdi.

Müdürümüz okula makinistliğini kendisinin yaptığı bir sinema makinesi almıştı. Her hafta dönemin popüler filmlerini çok sembolik ücretlerle göstererek elde ettiği gelirle okulun birçok eksikliğini gideriyor

ve artan parayla da fakir öğrencilere kalem defter türünden kırtasiye malzemesi alıyordu.

Ve filmi sevdik, filmlerden çıkınca çocuk muhayyilesinin zenginliğiyle, filmdeki karakterlerin rollerini aramızda taksim ederek onlar gibi davranır ve filme benzeyen oyunlar oynamaya başladık.

Sonra, Sivas'ın sinema salonlarının efsunlu havasıyla tanıştık. Biriktirdiğimiz harçlıklarla hafta sonları Omay, Esen, Yalçın ve Tan sinemalarının tahta koltuklarına gömülerek film izlemek tarifsiz bir keyifti. Üst üste iki film gösterilirdi, film aralarında harçlıklarımızdan artmışsa gazoz, simit alırdık. Eski teknolojinin mekanik imkânlarının kıtlığı sebebiyle bazen ses kesilir ya da film kopardı; “makinist seesss!...” nidaları arasında ıslık, kıyamet makinisti ve sinema işletmesini protesto ederdik.

Hükümet Konağı'nın tam karşısında bir partinin il başkanlığı olarak kullanılan tarihi ahşap binanın duvarında şimdiki reklam billboardlarına benzeyen panolarda film afişlerini, seansları gösteren panolar boydan boya yerleştirilmişti. Binanın yanında küçük bir Turizm Tanıtma Bürosu, onun ön tarafında da içerisine sarı yirmi beş kuruşluk atılarak çalıştırılan ve titreşimleriyle insanı dinlendirdiği iddia edilen Alman malı bir makine vardı. Afişlerinin önü Cumartesi ve Pazar günleri saat dokuz on sularında alabildiğine kalabalık olurdu. Bir taraftan afişlerden hangi filmin hangi sinemada gösterileceği öğrenilir; diğer taraftan filmi önceden izleyenlerin film hakkındaki değerlendirmelerine kulak verilerek tercih edilecek sinema hakkında kanaat oluşturulurdu.

Burada bir de Teksas, Tommiks, Zagor, Tarkan çizgi roman kitaplarının haftalık yayınlanan sayılarının ikinci el pazarı oluşmuştu. Gençler çizgi romanların okumadıkları sayılarını hemen orada satın alır, bir duvar dibine çömelerek veya bir kaldırım üzerine oturarak bir solukta bitirir ve sonra onu satar, yenisi alır ve neredeyse okunmadık çizgi roman

kitapçığı bırakılmazdı. Bu kitapların ikinci bir Pazar yeri de Esen Sineması'nın yanıydı. Film seansları öncesinde ikinci el Teksas, Tommiks pazarı orada da kurulurdu.

Filmleri arkadaş gruplarıyla seyretmek âdet hâline gelmişti. Çocukluk yıllarımızın sinemaları Kepenek Caddesindeki Yalçın Sineması, İstasyon Caddesindeki Tan, Esen ve Omay Sinemalarıydı. Sonra Mahkeme Çarşısı'na Konak Sineması, Atatürk Caddesi'ne Yıldız Sineması, stad-yumun yanında da Emek Sineması açıldı. Bir de yaz akşamlarında genelde ailece gidilen yazlık sinemalar vardı. Yine bazı sinemaların kapalı salonu dışında bitişiğinde yazlık sinemaları bulunurdu.



SİNEMA AFİŞLERİ / Sinemaya rağbetin olduğu yıllarda, vizyondaki filimlerin sinemaseverlere sunulduğu afişler meydanda bulunan bu konağın ön duvarlarında sergilenirdi. Yanında Turizm Danışma Bürosu, diğer tarafında Astsubay Gazinosu arkasında ise Halk Kütüphanesi vardı.

sivas'ın ilk sineması

Sivas'ta gösterilen ilk film nedir, nerede gösterime sunulmuştur? Bunu bilmiyoruz. Ancak ilk sinema salonunun kuruluşuna dair İrade-i Milliye Gazete'sinin 24 Mayıs 1920 tarih ve 41 sayılı nüshasında "Sinema Küşadı" başlıklı haberde şöyle denilmektedir: "Memleketimizin terbiye ve medeni noksanlarından biri de sinemadır. Sinemanın malumat ve terakkiyat-ı halk üzerine olan tesirat ve tezhib-i vâsii elbette inkâr olunamaz. Bugün Avrupa hükümetleri teşekkül eden şirketleri teşvik ve teshil ederek bu faydalı mektebi köylere kadar tevzi etmektedirler. Sırf bu faide-i ââmâl ve harekât ittihaz eden şehrimizdeki 'Sinema Şirketi' memleketimizde ilk müteşebbis bir müessese olduğundan elhak alkışlara sezaadır. Sinemanın makineler ve sair teferruatı sipariş edilmiş olduğundan pek yakında irae-i menazır edeceği mevsukan haber alınmıştır. Müteşebbislerini tebrik ederiz."

Bu haberde, Sivas'ta ilk sinema salonu için, 1920 yılının Mayıs ayında bir şirket kurulduğu ve makinelerinin sipariş edildiği, yakın zamanda halkın izlemesine sunulacağından bahsedilmektedir. Ancak, bu teşebbüsün ortaklarının ismi ve sinema salonunun yapılacağı mekâna dair her hangi bir bilgi yoktur. 1973 yılı Sivas İl Yıllığı'nda ise, Sivas'ın ilk sinema salonunun 1928 yılında Recep Kemahlı ve emekli subay Rahmi Bey tarafından açıldığı bahsedilmektedir. Eski Göğüs Hastalıkları Hastanesi'nin arka tarafında şimdiki Kültür Sanat Evi bahçesinde Murdarırmak'ın kenarına doğru uzanan kısımda Fransızların terk ettiği kilise tadilat yapılarak sinema salonuna dönüştürülmüştür. Muhtemelen İrade-i Milliye gazetesinde sipariş edildiği haber verilen makineler bu sinemada kullanılmıştır. Fransız kilisesinin yıkılma tehlikesi geçirmesi üzerine sinema, Rum kilisesine taşınarak 1932 yılına kadar gösterimine devam etmiştir. Sinemanın girişinde "Asrı Sinema" levhası bulunmasına rağmen, Recep Kemahlı'nın isminden dolayı halk "Recep'in Sineması" demektedir. Binanın içerisinde koltuk yerine boydan boya tahtalar uza-

tılarak oturma yerleri oluşturulmuştur. Salonun arka kısmında ise, üst tarafına balkon yapmak için bina tahta döşemelerle iki kata bölünerek ve üst kısmı balkon olarak düzenlenmiştir. İki yüz kişilik kapasiteye sahip sinemada o dönemlerde sessiz filimler gösterildiğinden salonun bir köşesinde film oynarken org veya piyano çalmaktadır. Bilet fiyatları ise ön kısım yedi buçuk kuruş, arka kısım ise on kuruştur. 1931 yılı içerisinde sinema değişik aralıklarla doksan gün kapalı kalmış ve toplam olarak yüz on altı film gösterilmiştir.¹

Asrî Sinema'nın yıkılmasından sonra 1932 yılında Sivas'ın ilk sinema binası İstasyon Caddesi'nde Kale Cami bitişiğine inşa edilerek "Yeni Hayat Sineması" ismini almıştır. 1939 yılında sinemanın ismi değiştirilerek "Tan Sineması" olmuştur. O dönemlerde (1. Kanun. 1934) Sivas gazetesi muhabiri "Sivas'ta Yeni Hayat" isimli tek sinema olduğunu ifa-

1 Sivas'ın kültür ve eğlence hayatına hizmet eden mekânlar hakkında 1965 yılında "Sivas İli Analitik Etüdləri" isimli çalışmada aşağıdaki bilgiler mevcuttur. Sivas İl merkezinin 1965 yılındaki 105 bin civarındaki nüfusuna karşılık yazlık ve kışık olmak üzere 9 sinema mevcut olup toplam koltuk sayısının ise 7200 civarında olması dikkate şayandır. Çalışmadaki bilgiler şöyledir:

"KÜLTÜR ve EĞLENCE: Sivas'ta mevcut olan kültür ve eğlence tesisleri ticarî faaliyetlere paralel olarak gelişmiş olup çoğunlukla Atatürk Bulvarı, Kepenek Caddesi, İstasyon Caddesi üzerinde bulunmaktadır. Bu suretle genel olarak bütün Türkiye'de olduğu gibi Sivas'ta da kültür ve eğlence tesisleri muayyen sayıda insan topluluklarından meydana gelen ünitelerin değil de kentin ihtiyacı olarak gelişmiştir. Mesela ticaretin yoğun olarak bulunduğu 10.350 m² ve 1750 nüfuslu Eskikale Mahallesinde 9 kahve, 2 lokal, 1 sinema, 2 park bulunduğu halde, tamamiyle iskân sahası şeklinde gelişmiş 95.790 m² ve 13.104 nüfuslu Altıntabak Mahallesinde herhangi bir kültür ve eğlence tesisine rastlanmaz.

Mevcut sinemalar: 1. Yenitan Sineması 620 kişi, 2- Esen Sineması 1048 kişi, 3. Yalçın Sineması 750 kişi, 4- Omay Sineması 1000 kişi, 5- DDY Fab. Sineması 500 kişi, 6- Çimento Fab. Sineması 300 kişi, 7- Esen Sineması Yazlık 1000 kişi, 8- Nur Sineması Yazlık 1000 kişi, 9- Yenitan Sineması 1000 kişi"

de ederek, sinemada her günün akşamı sinema seansları olduğunu yoğunluğa göre Cuma günleri bazen de Perşembe günleri öğleden sonra da film gösterildiğinden bahsetmektedir. Ancak, elektriklerin sık sık kesildiğinden ve sinemada bir intizam olmadığından şikâyet etmektedir. 1935 yılında yayınlanan “Sivas Bülteni” isimli kitapta ise Tan Sinemasının fotoğrafı ile fotoğraf altında “Sivas’ın sosyete ihtiyaçlarından başlıcasını karşılayan en güzel binalarından sinema” ifadesi yer almaktadır.

1934 yılında “Kan” ve “Melun” filmlerinin yapımcısı ve meşhur bir film yıldızı olan Vedat Örfi Bey, Sivas’a gelerek “İnkılâp” filminin çekimini yapmıştır. Sivas’ta çekilen ilk film belki de budur.

ve anadolu’nun en güzel sinema salonları

Sivas, sinema salonları açısından, 1930’lu yıllardan itibaren Anadolu’nun tüm kentlerinde hatta İstanbul’da bulunan sinema salonlarıyla boy ölçüşebilecek nitelik ve nicelikte sinema salonlarına sahiptir. Sivas’ta sinema salonu işletmeciliği, hâli vakti yerinde bazı insanların genellikle ilave sektör olarak tercihidir ve daha ziyade ortaklıklar hâlinde yürütülmüştür. Buna ilaveten büyük kamu müesseselerinin kurduğu ve işlettiği sinema salonlarımız da bulunmaktadır.

Cer Atölyesi Sinema salonu, Çimento Fabrikası Sinema salonu ve Tuğay ve Orduevi sinema salonları gibi...

Tan Sineması, Sivas’ın en eski sinema salonlarından biridir. 1932 yılında Yeni Hayat Sineması olarak faaliyete başlayan Tan Sineması, yetmişli yılların başına kadar faaliyetine devam etmiştir. Çeltekli Rahmi tarafından yaptırılan salon İstasyon Caddesi üzerinde ve Kale Camisi’nin batı duvarına bitişik inşa edilmiştir. Suzan Yakar Rutkay, Ali Tipici ortaklığından sonra devralan işletmecilerce uzun süre sinemaseverlerin hizmetine sunulmuştur. Rahmi Günay’ın belediye reisliği zamanında

Kale Camisi'nin etrafının açılmasına istinaden yıkılmış ve yeri yeşil alana dönüştürülmüştür. Balkon ve salon kısmında yaklaşık 620 koltuk bulunan sinema, şehrin en uzun ömürlü sinema salonudur. Sinemanın yan tarafında yaklaşık bin kişilik yazlık bölümü de vardı.

Kepenek Caddesi'nde bulunan Yalçın Sineması ise, tuhafiyecilik yapan Rüştü Yalçın ve Metin Yalçın kardeşler tarafından yaptırılmış, bilahare yıkılıp yerine apartman blokları kondurulmuştur. En uzun ömürlü ve en son yıkılan sinema salonlarımızdan olan Yalçın Sineması, yüz elli koltuklu balkon, kulüp denilen yüz koltuklu orta bölüm ve beş yüz kadar da salon kısmındaki koltuğu ile toplam yedi yüzelli koltuk kapasitesine sahipti. Halkın "ecnebi" dediği daha çok yabancı filmlerin gösterildiği sinemanı, arka bahçesinde 500 kişilik yazlık kısmında bulunmaktaydı. Yazlık bölüme kapalı salonun içerisinden geçilerek girilirdi.

İstasyon Caddesi'nde Tan Sineması'ndan başka Esen ve Omay Sinemaları vardı. Sivas'ın en büyük sinemalarından Esen Sineması, Tekel binasının yanındaydı. Rüstem İzmirli, Bekir Ünal ve Ali Öktem ortaklığında 1965'te yapılan sinema salonunun koltuk kapasitesi bin kırk sekizdi. Reşit Şemsettin Sırer İlkokulu'nun bulunduğu Kanlıbahçe mevkisinde Esen Sineması'nın bin koltuklu yazlık bölümü bulunmaktaydı. Omay Sineması ise, aralarında Ali Tipici, Şükrü Günhan, Osman Karaoğlu gibi isimlerin yer aldığı on kişinin bir araya gelerek oluşturduğu başka bir girişimci grup tarafından açılmıştı. Diğerlerine göre daha biraz daha küçük olmasına rağmen 90'lı yıllarda adını verdiği apartmana yerini devrederek yıkıldı.

Esen Sineması'nda 20 yıl makinistlik yapan Recep Karslı usta, Omay Sineması'nın da ilk makinistidir. 10 yaşında makinist yardımcılığı görevi ile sinemaya giren ve Tan, Esen ve Omay sinemalarında en son da Atatürk Kültür Merkezi'nde makinistlik yapan 1940 doğumlu Recep Karslı, Sivas sinema salonlarının yarım yüzyılı aşkın emektaridir.

Sivas'ta sinema salonlarında geçen koca bir ömürden sonra emekli olmuştur. Onun meslek hayatı Sivas'taki sinemacılığın da tarihi macesarasını anlatmaktadır adeta. Uzun yıllar "Anadolu Organizasyon" adıyla aralarında İbrahim Tatlıses'in de bulunduğu onlarca ünlü ses sanatçılarını Sivas'a getirerek sinema sahnelerinde konserler organize etmiştir.

1970'li yıllardan sonra şehrin muhtelif yerlerine sinemalar yapıldı ise de bunlar çok fazla rağbet görmediler. Bunlardan, Mahkeme Çarşısı'nda Yeni Cami'nin karşıdaki pasajın üzerinde yer alan Şükrü Günhan ve Ali Tipici'nin işlettiğı altı yüz elli koltuk kapasiteli Konak Sineması, Atatürk Caddesi üzerinde bulunan Yıldız Pasajındaki Tırkeş'lerin mülkiyetinde olan Alb. Muzaff er Kurt ve Ali Tipici'nin işletmeciliğini yaptığı beş yüz koltuk kapasiteli Yıldız Sineması,



TAN SİNEMASI / İstasyon Caddesinde Kale Camisinin batı duvarına bitişik yapılmış Sivas'ın en eski sinemalarından biri. Sinemanın ilk ismi ise Yeni Hayat'tır.

Gar binası karşısındaki DDY sendikası binasının yanında yer alan Rıza ve İbrahim Kiper'in işletmeciliğini yaptığı sekiz yüz koltuk kapasiteli Emek ile İstasyon Caddesi'nde bugünkü Klas Sineması'nın bulunduğu yerde Derya Sineması, 70'li yıllarda yapılıp sinemaseverlerle buluşmuş ancak hemen akabinde televizyonların odaların köşesine yerleşmesiyle birlikte "müşteri" yokluğundan kepenklerini indirmişlerdir.

Sivas'ta değişik zamanlarda açılan ama uzun ömürlü olmayan bazı sinemalar da bulunmaktaydı. Bunlar ise, Arı Sitesi'nin bulunduğu yerde açılan Birlik Sineması, İstasyon Caddesinde Çeltekli Sabri'nin binasının bitişiğinde Hasan Güler tarafından işletilen Güler Sineması ve Kepenek Caddesi'nde 1950'li yıllarda faaliyet gösteren "Tokatlı Ali Sabri Sineması" sayılabilir.

Bunların dışında, bazı müesseseler kendi bünyelerinde sinema salonları yapmışlardı. Genellikle, o müessesede görevli olan personel ile arkadaş ve akrabalarını misafir olarak davet ettikleri sinema salonları, daha seçkin ve imtiyazlı seyircilerin "hususî" sineması gibi algılanırdı hep...

Cer Atölyesi'nin, fabrika girişindeki 1946 yılında açılan sinema salonu bunlardan birisiydi. Yine Orduevi'nin sinema salonu ve 1949 yılında açılan Çimento fabrikasının sinema salonu, hem konumları hem de konforlarıyla rağbet gören salonlardı.

90'lı yıllarda Atatürk Kültür Merkezi'nde haftada üç gün film gösterilmiştir. Bunların dışında Tugay'ın içerisinde biri Kabakyazısı'nda diğeri Temeltepe'de olmak üzere iki ayrı sinema salonu daha bulunmaktaydı. İlçelerimizden Ulaş'ta Devlet Üretme Çiftliği'nin sinema salonu ilçe halkına uzun süre hizmet etmiştir.

yazlık sinemalar

Sivas'ta kısa yaz mevsimlerinin akşamlarında açık hava sinemaları fevkalade rağbet görmüştür. Bir kısmı sadece yaz mevsimlerinde film gösteren sinemalar olmakla birlikte, daha ziyade kapalı salonların yanında ilave yazlık sinemalarda film gösterilirdi.

Yazlık sinemaların başında Şifaiye Medresesi'nin güney tarafındaki bir zamanlar çocuk parkı olarak kullanılan boş alanda "Selçuk Yazlık Sineması" bulunmaktaydı. Selçuk Sineması'nın kurucu ortaklarından 1931 doğumlu, Çırak Okulu mezunu ve aynı zamanda Cer Atölyesi'nde çalışan Faik Kıratik'ten aldığımız bilgiler şunlar: 1956 yılında çok sayıda arkadaş kış ayları boyunca sıra gecelerinde toplayıp biriktirdikleri yirmi bin lira ile İzmir Fuarı'ndan Rus malı AP6 model 35'lik bir film makinesi, ses düzeni ve sair edevatı satın alarak Selçuk Sineması'nı açmışlar. Şifaiye Medresesi'nin yanındaki açık meydan etrafı briket duvarla yükseltilerek, sahne ve perde yapılmış, birbirine bağlı onarlı tahta sandalyeler monte edilerek bin dört yüz kişilik açık hava sineması oluşturulmuş. Zaman zaman kendisinin de makinistlik yaptığı yazlık sinema, Sivas Valisi Mehmet Varinli zamanına kadar devam etmiştir.

Yine Orduevinin arka tarafında Polatlar'ın Hakkı'nın işlettiği Nur Sineması, yıkılan Halkevi binasının arka tarafında sekiz yüz kişilik Halkevi Yazlık Sineması (sonraları Ersin Sineması olarak devam etmiştir.), Kepenek Caddesi'nde bugünkü adliye binasının bulunduğu yerde Bahar Sineması, şehrin müstakil yazlık sinemalarından sayılır. Tan sinemasının yanında Tan Sineması'nın yazlığı, Kanlıbahçede Esen Sineması'nın yazlığı, Yalçın Sineması'nın arka bahçesinde ise Yalçın Sineması'nın yazlığı yer almaktaydı.

Yazlık Çermik Sineması, Sıcak Çermik'te 1974 yılında on yıllığına yap-işlet-devret modeliyle Sivas Belediyesi'nden alınan alan üzerine

yapılmıştı. Sivas sinemacılığında sinema gişesi, büfesi ve makinistliğinden başlayarak sinema işletmeciliğine geçen 1946 doğumlu Osman Nuri Koruç, Belediye Başkanı Orhan Ekenel ile on yıllığına yaptığı sözleşmeyle Sıcak Çermik'te yazlık sinema açmıştı. Her akşam değişik bir film hafta sonları da iki film birden izlettiriliyordu. Hem Çermik sakinlerinin hem yakın köylerden gelen izleyicilerin yoğun şekilde izlediği açık hava sineması, on yıllık sözleşme süresi dolmadan televizyonun hayatımıza girmesinden sadece iki yıl sonra kendisini lağvetmiştir.

ve televizyon geldi

Sivas'ta, sinemaya nitelikli bir izleyicisi kitlesinin her zaman kesif bir alakası olmuştur. Türkiye'nin sinemayla tanışmasından hemen sonra Sivas'ta sinema salonları açılmış ve peş peşe konforlu ve geniş sinema salonları inşa edilmiştir. Özellikle ailelerin bir davet hazırlığında ve ciddiyetinde katıldığı matinelere, hep canlı olmuştur. Sivas halkı filmleri ilgiyle takip etmiş ve sinemaya meraklı olmuştur. 70'li yılların ortalarında Sivas televizyonu evlerde misafir etmeye başlayınca insanların sinema salonlarına eski teveccühleri ve alakaları kalmamıştır.

Ve ardından sinema salonları bir bir kapandılar.

90'lı yıllarla birlikte Sivas'ta yeniden sinemaya ilginin arttığı görülmektedir. İlkin Atatürk Kültür Merkezi'nde birkaç yıl süreyle haftada üç gün vizyondaki filmler izleyiciye sunulmuştur. Sivas Devlet Tiyatrosu'nun faaliyetleri film gösterimine imkân bırakmayınca İstasyon Caddesi'nde seksen ile yüz yetmiş arasında değişen koltuk kapasiteleriyle dört salonu olan Klas Sinemaları, Kepçeli mevkiinde ise yine içerisinde yüzer koltuk kapasiteli beş salonu olan Polat Sinemaları, Atatürk caddesinde eski Yıldız Sineması salonu yeniden tanzim edilerek elli ile yetmiş arası koltuk kapasiteli beş ayrı salonuyla Klas-2 sineması açılmıştır.

sinemaya gitmek...

Aklımda kaldığı kadarıyla ucu ucuna zor getirilen elli beş kuruşluk bilet bedelini denkleştirerek okul ya da mahalle arkadaşlarıyla hafta sonları sinemaya gitmek büyük bir eğlenceydi. Bazen ailece bazen mahalle komşularıyla sözleşerek sinemaya gitmek ise çok keyifliydi doğrusu. Kadınlar yabancı elbiselerini giyerek süslenir, sinemada film izlemeyi bir merasime çevirirlerdi. Çocuklar umumiyetle film bitmeden koltukta uyuyakalır, filmden sonra aile büyüklerince kucakta ya da sırtta eve kadar taşınırdı.



SELÇUK YAZLIK AÇIK HAVA SINEMASI / Şifaiye Medresesi'nin güney tarafında bulunan bir dönemlerin en rağbette olan yazlık sinemalarından birisi

Sinemaya gitme kararından önce izlenecek filme karar verilmesi, bu sebeple hangi sinemaya hangi filmin geldiğinin takip edilmesi gerekiyordu. Bu iş için ya Hükümet Meydanı'nda sinema afişlerinin topluca asıldığı panolara göz atmak ya da ya da mahalle aralarında anons yapan Jet Fedai'nin gelmesini beklemek gerekiyordu.

Sinema afişleri, şehirde önceleri Kepenek Caddesi üzerinde bugün Adliye Binası bulunan yerdeki parkın önüne konulmuş panolara asılırdı. 1965'lerden sonra ise Hükümet Meydanındaki Halk Partisi binasının önündeki panolara asıldı afişler. Her sinemanın bir afiş panosu vardı. Çarşamba günleri yeni filmler gösterime sunulduğu için önceki günün geç saatinde buradaki afişler değiştirilirdi.

Bir de, Jet namıyla tanınan Fedai isimli uzun boylu zayıf yapılı bir adam, afiş büyüklüğünde bir kontrplak üzerine iliştirilmiş afişleri tabela şeklinde sırtında taşıyarak bütün Sivas'ı sokak sokak dolaşır (mesela) gösterime giren filmi megafonla "Akşama Ayhan Işık'ın Cingöz Recaisi var... Nur Sineması'nda..." avazıyla duyururdu. Bir de Kelleci Turan Tanınmış vardı. O da faytonla dolaşarak aynı şekilde anons yapardı. "Yalçın Sineması'na Türkay Şoray'ın Al Yazmalım filmi geldi..." Afişleri ise faytonun arkasına yine tabela şeklinde asılı dururdu, mahalleli çocuklar faytonun peşi sıra dolaşır dururlardı.

Matineler 14.30'da, 18.30'da ve 20.30 olmak üzere günlük üç seanstı. Cumartesi ve Pazar günleri ise 10.30'da birer ek matine daha konurdu. 18.30'da genelde "ecnebi"; diğer matinelerde yerli film gösterilirdi. 10.30 seanslarında ise çift film oynardı. Zaman zaman izleyici çokluğundan ve beğeni toplayan filmlerden dolayı bilet satışları karborsaya düşmesin diye, yarım saat önce başlar ve 15 dakika sonra gişe kapanırdı. Gişe önünde oluşan kuyruktan bilet alınıp salona girilir, salonun kapısında, bir elinde her daim el feneri bulunan teşrifatçı karşılar, onun peşine takılarak numaralı koltuğun bulunduğu yere kadar gidilirdi.

Tefrişatçı, el fenerini yakarak oturulacak koltuğu işaretlerdi. Bu arada ceplerde daha önceden hazırlanmış olan bozuk paralardan bir miktar bahşiş olarak tefrişatçının eline sıkıştırılırdı.

Tahta koltuklara, rahat oturmak için yerleşilirdi, bir tek Omay'ın koltukları sünger üzerine muşamba konularak yapılmış, o dönemlerin lüks koltuklarıydı. Salonda sigara içmek yasaktı, kabuklu yemiş yemek de. Tabii her zaman kaçamak yapıldı. Bir de film başlayıncaya kadar, genç bir çocuğun salonun bir köşesinden yükselen sesi, yarı karanlık ve sessiz ortamı bozardı: “Kazan simidiııııı, gazoozz...”

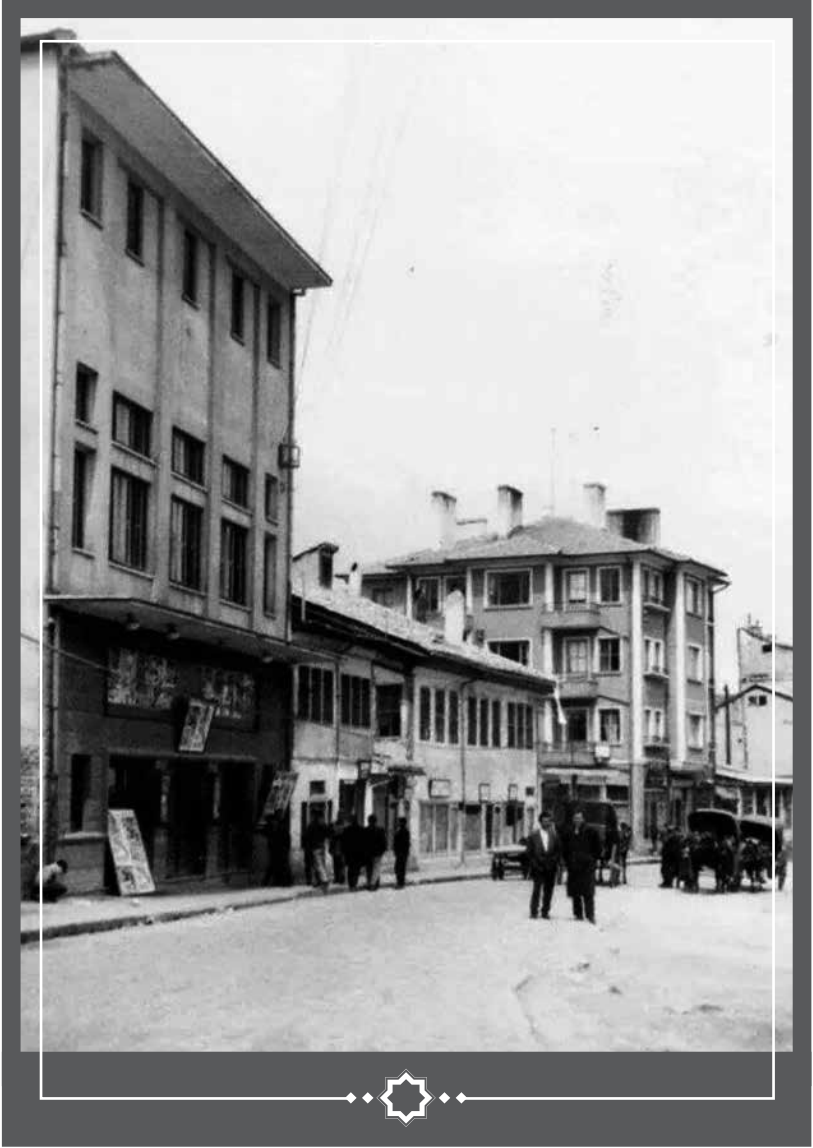
ve film bitti: son

Sivas'ın 80'li yıllara kadar sinema salonlarında genci yaşlısı, kadını erkeği; beyaz perdeye yansıyan, içerisinde özlemini, aşkını, acısını ve hayalini bulduğu filmlere kendini kaptırarak son kareye kadar hep izledi.

Ve film bitti. Bir dönemin büyük salonlu, açık havalı sinemaları kapandı.

Şimdi, daha konforlu, daha rahat koltuklarda ve içerisine birkaç salonun yerleştirildiği daha küçük sinemalarda yeni bir dönem başladı.





YALÇIN SINEMASI / Kepenek Caddesi'nde bulunan Sivas'ın en görkemli sinemalarından



Alışverişlerin Vazgeçilmez Tadı

SEMT PAZARLARI

Sabahın erken vakitlerinde pazarcı esnafının semt pazarlarında tezgâh açarken yaşadıkları koşturmaya karıncaların gayretini andırır. Dileyen uygun gününü kollayarak İstiklal İlköğretim Okulu ile Türk-İş Blokları arasında (Sığıryolağı) kurulan Cumartesi Pazarı'na, Ticaret Lisesi'nin karşısında açılan Çarşamba Pazarı'na, Kümbet Mimar Sinan Cami civarındaki Pazar Pazarı'na bir yol uğrayıverip hummalı koşturmacaya tanık olabilir. Yazın güneşten, kışın ayazdan yanmış yüzleri pazarcıların ekmek uğrundaki çilelerinin resmidir. Her gün bir semtte sabah kurulup akşam toplanan tezgâhın başında maişet derdine düşmüş bu insanlar, saç sakal birbirine karışmış bir vaziyette pazarın umumiyetle önceden belirlenmiş yerinde arabalardan kasaları, torbaları, terazileri ve çadırları kaldırımlara indirirler.

Haftanın hemen her günü farklı bir semtin sabitlenmiş mevkilerinde tezgâhını açar pazarcı esnafı. Bu, sabahın en erken saatinden başlayıp akşamın karanlığına kadar sürecek günübirlik bir faaliyetin, bir koşturmacanın başlangıcı, hazırlık safhasıdır. Gün akşam olunca tezgâhlar yeniden toplanır; artan mallar, boş kasalar, sandıklar, torbalar ve sair edevat küçük ve dört tekerlekli el arabalarına veya kamyonetlere yüklenir. Ertesi sabah yine günün ilk ışıklarıyla başka bir semtin kaldırımlarına konuşlanmak üzere yorgun argın eve dönülür.



Semt pazarları, ucuzluğu sebebiyle dar ve orta gelirli ailelerin daha çok meyve ve sebze ihtiyaçlarını gidermek üzere manavlara, marketlere tercih ettikleri yerlerdir. Açık pazarlar aslında sadece yiyecek değil, neredede ise tüm ihtiyaçların karşılanabildiği açık alışveriş merkezleridir. Bu nedenle, semt pazarları şehir hayatının önemli ve ayrılmaz bir parçasıdır. Canlılığı, kalabalığı, satıcıların nidaları, pazarı baştanbaşı dolaşan müşterileriyle semt pazarları, şehrin bir sosyokültürel dokusunun bir parçası, güzelliği ve zenginliğidir.

Dar ve sabit gelirli, genellikle varoş ve gecekondu sakini ve alt kültür ve meslek grubu ailelerin açık süpermarketleri, semt pazarlarıdır. Orta ve düşük gelirli aileler daha ucuza alışveriş yapmak için semtlerinde pazar kurulacak günleri beklerler. Ve pazarın kurulduğu günlerde kolları takılan sepetlerle, alışveriş çantalarıyla ya da tek tekerlekli el arabalarıyla çevre ahali pazarın yolunu tutarlar.

Her ailenin pazara gidiş saatiyle ilgili farklı gerekçelere dayanan bir tercihi vardır. Kimileri günün ilk saatlerinde giderek tezgâhlar yeni kurulmuşken, sebzeler seçilmeden ve kalabalığa kalmadan alışverişini bitirmek ister. Kimileri akşamın geç saatini bekler. Esnaf elinde kalan ürünü tekrar götürmek istemediği için daha ucuza alışveriş yapma imkânı vardır. Akşamüstünü seçenler daha çoktur. Evin erkeğinin işten çıkmasını bekleyerek maaile alışveriş yapmak isteği de akşamı tercih etmenin mühim sebeplerindendir.

Pazar alışverişlerini genelde kadınlar yapar. Bazı aileler eşleriyle birlikte yaparlar. Alışverişe çıkılmanın vazgeçilmezi ise muhakkak ki çocuklarıdır. Çocuklar olmadan alışverişe çıkan aileler çok nadirdir. Ve emekliler. Pazar alışverişleri onlar için önemli bir vazifenin yerine getirilmesi yanında zaman geçirmek için uygun ve keyif verici bir etkinliktir.

Sonra pazar yeri fiyatlarını takip ve tahkik etmek, cami avlularında na-

maz vaktini beklerken ülke ekonomisi hakkında ahkâm kesmek için tam bir saha çalışması yapmaktır.

“pazarcı esnafı”

Pazardan neler alınmaz ki? Pazar demek haftalık alışveriş yapılacak gün demektir. Ağırlıklı ve öncelikli olarak, bir hafta boyunca tencerede kaynayacak yemek için sebze alınması gerekmektedir. Mevsimine göre her tür sebze seçilir pazar tezgâhlarından. Sonra, meyve alınır çok fazla olmasa da. Kuru bakliyattan baharata, yoğurttan balığa kadar her tür yiyecek tezgâhlardadır. Pazarın hazır giyim ve manifatura bölümleri ise ayrı bir reyon hâlinde Pazar mekânının uç kısmında yer alır. Giyim ihtiyaçları, ayakkabılardan rengârenk kumaşlara, tencere tabaktan hediyeelik eşyaya kadar ne ararsan hepsi bulunur pazarın muhtelif bölümlerinde.

“limon satsam, kazanırım” / pazarcı esnafı

Pazarcılık meşakkatli iştir. “Bir köşe başında limon satsam ekmeğimi çıkarırım.” ya da “Yaptığım işten çok kazanırım.” denilerek pazarcıların kazancının hatırı sayılır nicelikte olduğu ima edilse de, pazarcılık zor iştir. Yazın sıcağında, kışın ayazında, hep sokakta, hep ayakta ... Meyveyi ve sebzeyi ucuza almak, iyi ve sağlam mal almak ve akşama satıp bitirmek ... Pazara gelen müşterinin ürünü seçmek istemesine izin vermek ... Pazarlığa direnmek ... Güler yüzlü kalabilmek ... Toza toprağa aldırmayıp çalışmak, bağırarak ... Akşama bütün satıştan ne kalırsa “Bereket versin.” deyip huzurla evine dönmek... Kolay mı pazarcılık?

Mesleksizlerin zorunlu sektörüdür pazarcılık. İşsizliğin had safhaya ulaştığı bu memlekette dört tekerlekli küçük bir el arabası ayarlandıktan sonra, toptancı halinden alınan birkaç kasa domates, patates, patlıcanı satmak için sokak sokak dolaşarak başlanır bu işe. Aslında başlangıçta bir devlet kapısına ya da bir sigortalı işe girinceye kadar, akşam eve etmek parası götürmek niyetiyle geçici bir iş diye düşünülmektedir. Ama

devamlı ve sigortalı bir işin bulunması zor olduğu için, sonunda kalıcı bir iş olarak devam eder, gider. Sonra pazar yerlerinden bir tanıdık aracılığıyla ayarlanacak bir küçük alana sıkışarak haftanın her bir günü başka bir pazar yerine taşınılmaya başlanır. Ve zamanla eğer kısmet de açıksa biraz daha iş büyür ve daha geniş tezgâhlar kurulur. İşin büyümesi demek, mahsulü çıktığı yerden, bağından satın almak demektir. Hem daha ucuz olur hem de taze. Büyük kamyonlarla getirilir Tokat’tan, Amasya’dan, Adana’dan ve Mersin’den. Kamyonlar çekilir pazarın ya en işlek yerine ya da kıyı bir ucuna... Kamyon üzerinden satış yapılır. Kamyonundan satış yapmak da ayrıcalıktır, almak da... Kamyonlarda daha çok domates, patlıcan, kurutmalık biber ve illa da kavun ve karpuz olur.

pazar yerleri

Sivas’ta semt pazarlarının kurulması aslında çok eski değil, atmış yetmiş yıl kadar öncesine uzanmakta. Meyve ve sebzeler daha çok manavlarda satılırdı. Maydanoz, pancar, fasulye, patates gibi sebzeler her evin bahçesinde kendilerine yetecek kadar yetiştirilirdi. Meyve her biri bahçeli olan evlerdeki birkaç ağaçtan elde edilir, Tokat ve Gürün civarının mahsulleri daha çok at arabalarıyla getirilir ve mahalle aralarında satılırdı. Atatürk Caddesi’ndeki Vakıflar İşhanı’nın altından geçen Murdarırmağın kenarında çevre köylerden gelen insanların yağ, peynir ve yoğurt gibi ağırlıklı hayvan ürünlerini sattıkları açık pazar yerleri kuruldu.

Kırsal kesimden şehre taşınan insanlar iş aramaya başlayınca, sokak aralarında ve köşe başlarında satış yaparak para kazanmak isteyen yeni bir sektör oluştu. İşsiz ve mesleksiz insanlar, şehrin muhtelif bölgelerinde oluşan mekânlarda kayıtsız bir ekonomik grup halinde semt pazarları denilen yeni bir ticaret şekli peyda ettiler.

Sivas Sebze Hali’nin arka kısmı halk arasında “Garipler Hali” olarak bilinir. Dört yol mevkisinde Nalbantlarbaşı’na giderken Ziya Bey Kütüp-

hanesi ile Meydan Hamamı arasında kalan saha eskiden mezarlıktı. Sivas'a şehir dışından gelip şehirde vefat eden kimsesizlerin defnedildiği için "Garipler Mezarlığı" denmiştir. Zamanla bu mezarlığın kenarında köylerden getirilen süt, yoğurt ve peynir gibi süt ürünleri satılmaya başlandı ve burası bir nevi Pazar yerine dönüşerek "Yoğurt Pazarı" adıyla anılır oldu. Şehir büyümeye başlayınca dönemin belediye yönetimi tarafından mezarlık kaldırıldı ve buraya yeni bir sebze hali binası yapıldı. 1958'de inşaatına başlanılan ve 1962 yılında tamamlanan dikdörtgen planlı ortası açık avlulu ve açık tezgâhlı hal binasına, 1965'te bir takım ilaveler yapılmıştır. İki bölümden oluşan hal binasının kuzey tarafındaki bölümü uzun süre toptancı sebze hali olarak kullanılmış daha sonra buradaki esnaf Kepçeli mevkiinde bugünkü Basın Sitesi'nin olduğu yere taşınmıştır. 119 dükkânı ve açık alanında çok sayıda sebze tezgâhı olan Perakendeci Sebze Hali de şehrin hâlâ alışverişi devam eden yerleşik sebze pazarıdır.

Pazarlar kasabalarda haftanın bir günü kurulur. Büyüyen şehirlerde neredeyse haftanın her günü farklı bir semtte kurulan pazarlarda pazarcılık yeni bir mesleğe dönüşmüş gibidir. Şehrimizde de Pazartesi günü hariç haftanın altı günü altı farklı semtte, bazı günler ise iki ayrı semtte birden kurulan semt pazarları hayatini sürdürmektedir.

Semt pazarları genellikle kuruldukları günlerin adlarıyla anılırlar. Çok istisna olsa da kurulduğu yerin adıyla anılanlarda vardır. Sivas'ta kurulan en önemli pazar yerleri ise Cumartesi Pazarı, Çarşamba Pazarı ve Cuma Pazarı pazarıdır. Alibaba Pazarı olarak bilinen Pazar Pazarı, Perşembe Pazarı ve Salı Pazarı da diğerlerine göre daha küçük pazarlardır.

Cumartesi Pazarı, şehrimizin belki de en eski pazarlarından birisidir. Pazar yeri, Hayri Sığircı Caddesi üzerinde İstiklal İlkokulundan başlayıp Aydoğan Karakolu'na kadar uzanan cadde üzerindedir. Bu cadde aslında pazar yeri kurulacak denli genişliğe sahiptir. Caddenin orta

kısımındaki zemini beton ile kaplanmış geniş alan ile yine caddenin iki tarafındaki kaldırımlarda evlerin önlerine tezgâhlarını açmaktadırlar.

Böylece cadde boyunca sağlı solu biri gidiş, yine sağlı sollu biri geliş olmak üzere dört sıra halinde yüzlerce esnaf yerlerini almaktadır.

Çarşamba Pazarı, şehrin en eski pazarlarından birisidir. Ticaret Lisesi karşısındaki cadde üzerine kurulan pazarın ilk yeri, Halil Rıfat Paşa İlkokulu'nun doğu tarafındaki bugün apartmanların bulunduğu bölge idi. Pazar yeri olmadan önce bu alan bölge mezarlığı iken, dönemin belediye yönetimi tarafından mezarlık kaldırılarak, zemin beton ile kaplanmış ve pazar yerine dönüştürülmüştür. Daha sonra burası imara açılarak yerine apartmanlar yapıldı. Pazar yeri de karşı tarafa, şimdi çocuk yuvası olan, boş ve dar araziye geçti. Zemini toprak olan bu bölge pazar için yetersiz ve elverişsizdi. Daha sonra Ticaret Lisesi ile DDY Hastanesi arasındaki caddeye geçen pazar yeri, hem okulları hem de hastaları rahatsız etmesi üzerine bugünkü yerine yani Ticaret Lisesi karşısındaki Altuntabak Caddesi üzerine taşındı.

Tekmezar önündeki caddeye Pazartesi günleri kurulan Tekmezar Pazarı Kümbet Mevkiinde geniş bir alan olan cadde üzerine kurulan Cuma Pazarı, Kümbet Hamamı civarında mahalle arasına Perşembe Pazarı, Yenişehir Üçlerbeyi Karakolu önündeki sokak aralarına Pazar Pazarı ve Alibaba Caddesi üzerine Alibaba Pazarı, Sivas'ın bilinen irili ufaklı semt pazarlarıdır.

Her dönemin yeni belediye yönetimi imkânlar ölçüsünde pazar yerlerinin daha rahat alışveriş yapılacak ortamlara dönüştürülmesi için çalışmalar yapsa da kuruluş yerlerinin düzensizliği hem esnafın hem de müşterinin zorunlu ihtiyaçlarını karşılamaktan uzak oluşu, meyve ve sebzelerin temiz olmayan ortamlarda sunulması gibi bir dizi sıkıntıyı da beraberinde taşımaktadır.

Pazarcılık, yerleşik hayata geçmeden önceki göçebe kültürümüzden günümüze intikal eden ticaret tarzımızdır. Her ne kadar geçen asırlar içerisinde ticaretin şekli ve alışkanlıklarımız değişse de, arz-talep dengesini kendi içerisinde inşa eden bir alışveriş usulü olarak pazardan “eksik görme” hâlen çok canlı ve revaç gören bir toplumsal dinamiktir.





Faytonla Başlayıp Kentkart'a Uzanan Yolculuk

ŞEHİR İÇİ ULAŞIM

Çocukluğumuzda dikkat kesildiğimiz ve kendimizi kaptırdığımız sokak oyunlarımızı Arnavut taşları döşeli sokağın öbür ucundan nal şakırtılarıyla ve tekerlek sesleriyle gelen bir fayton bölebilirdi zaman zaman.

Fayton şehrin içine kapanmış bu sakin sokağında, sanki masallar diyarından gelmiş bir tılsım gibi peşine takardı bizi. Ve oyunu bırakır, faytoncuya sezdirmeden faytonun arkasındaki dingillerine ayağımızı koyup asılır, bir müddet öylece gidebilmekten dayanılmaz bir keyif alırdık. Ne var ki müzevir arkadaşlarımızdan biri “Yağlı kamçımı!...” diye bağırarak bu keyfimizi kaçırırdı, Faytoncu geriye doğru kamçısını şaklatınca, can acısıyla faytondan atlardık. Fayton, seslerini gittikçe uzaklaşan ve azalan bir yankıyla keyfimizi de alır götürürdü.

Faytonların sokaklara gelmesi nadir görülen bir durumdu. Herkes, her canının istediğinde faytona binemezdi; ya çarşıdan aldığı taşıyamayacağı kadar yükü için veya acelesi yahut hastası olursa bir gereklilikti ancak ... Onun için faytonlar az gelirdi sokaklarımıza.

O dönemlerde taksiler de yoktu, otobüsler de... Ne de okul servisleri... Yürüyerek gidilirdi okullara, ne kadar uzak olursa olsun... Çayırağzı'n-



dan, Alibaba'dan, Kümbet'ten ilkokulu bitirmiş parmak kadar çocuklar, sabahın erken saatlerinde, Sivas'ın çat ayazında Kabakyazısı'ndaki Sanat Okulu'na, meydandaki Sivas Lisesi'ne ya da diğer okullara yürürlerdi.

Şehir bir uçtan bir uca giderken bile yürümeyi göze alınamayacak kadar büyük değildi. Onun için hep yürürdük; işe, okula, çarşıya, alışverişe hep yürüyerek giderdik. Akşam misafirliklerine anne ve babalarımız, yan yana ya da art arda düşer, 'bir manileri yoksa eğer' bir yakınını, bir akrabasını veya bir büyüğünü ziyarete giderdi. Oturulur, konuşulur ve sohbet edilirdi. Bazen ev halkı hep beraber giderdik akşam oturumlarına; hikâyeler anlatılır, oyunlar oynanır, kışın tel helvaları çekilirdi gece geç saatlere kadar.

Şimdi, neredeyse çoğu evin, özel otosu var kapısının önünde.

Sonra otobüsler var, her duraktan kalkıp şehre bir baştan bir başa giden. Okul saatlerinde öğrencileri taşıyan okul araçları caddeleri dolduruyor ve çalışanları kendi güzergâhlarından servis arabaları alıyor artık.

Zaman ve şartlar değişti, artık insanlar bir yerden bir yere ne yürüyerek gidiyorlar ne de nal ve tekerlek seslerinin yankılandığı sokaklarda faytonlara biniliyor. Bunca vasıtanın çoğalmasına uzağı yakınlaştırmasına ve zamanı kısaltmasına rağmen ne gariptir ki, insanlar eskisi kadar akşam oturumlarına ve ziyaretlere gitmiyorlar artık.

şehir içi ilk ulaşım aracı ya da bir zamanların makam arabası: fayton

Şehrin bu kadar dağınık ve geniş bir alana yayılmadığı dönemlerde, insanlar bir vasıtaya binme ihtiyacı hissetmezlerdi. Sonra, şehir giderek büyüyüp gelişince, faytonlar sokaklarda görülmeye başladı. Uzak mekânlar, acil işler ya da üç beş kişinin birlikte gideceği yerler için bir bedel karşılığı faytonlar tercih edilmeye başlandı.

Şehirde 19. yüzyılın sonlarına doğru valilik ve askeri birliklerin makam arabaları olarak az sayıdaki otomobiller görünmeye başlasa da fayton, sahip olmayı herkesin arzu ettiği bir ulaşım aracı olarak revaçtaydı. O nedenledir ki fayton, Rahmi Çeltekli, Sığircılar, Çitiller gibi zengin ailelerin “hususî” araçlarıydı ya da resmi dairelerin makam arabasıydı. Bugün bir türlü yapılamayan Şeker Fabrikası’nın bulunduğu yerde Ziraat Numune Mektebi olarak II. Abdulhamit Han döneminde açılan Aygır deposunun müdürünün bir makam arabası vardı faytondan. Sonra Kabayazısı’ndaki Öğretmen Okulu’nun, Numune Hastanesi’nin, Belediye’nin, Askeriye’nin resmi plakalı makam arabalarıydı faytonlar.



Bir dönemler şehir içi ulaşımın en gözde aracı olan fayton



Faytonlar bir ticari kazanç olarak hizmet sektöründeki yerini almaya başlayınca sayıları artmaya başladı. Haliyle, fayton durakları da oluştu. İlk fayton durakları Hükümet Meydanı'nın arkasında şimdiki adliye binasının bulunduğu yerdeki kahvenin önü ile Kepçeli mevkiinde Köprübaşı diye bilinen Behram Paşa Hani'nin yanındaki kahvelerin önündü. Sabahın erken saatinde faytonlarını koşup gelen sürücüler, atlarının başlarına yem torbalarını takıp müşteri beklerlerdi.

Faytonculuk bir meslek haline dönüşünce, sürücüler için Belediye tarafından ehliyet ve plaka verilmeye ve durakları belirlenmeye başlandı. Öyle ki 1944'te 45 ve 1950'li yıllarda sayıları 150'leri bulan faytoncular şehir içi yolcu taşımacılığında önemli bir görevi üstlendiler. Yavaş yavaş yaygınlaşan motorlu vasıtalarla birlikte 1970'li yılların ortalarına kadar Sivas sokaklarında faytoncular çalıştılar.

Hamam sefalarında, Paşabahçe, Çermik gibi mesire alanlarına gidişlerde, düğün ve sünnet konvoylarında art arda dizilmiş onlarca fayton Sivas sokaklarında, insanların mutlu günlerinde, onları hep taşıyıp durdular.

ilk toplu taşıma ve ilk banliyö seferleri

Motorlu taşıtların şehir içi yolcu taşımasına Cer Atölyesi ve Çimento Fabrikası'nın açılmasıyla başlanmıştır. 1930'lu yıllarda Cer Atölyesi ve 1940'lı yıllarda da Çimento Fabrikası'nın inşaatında çalışan Alman mühendis ve yetkililerin kullandığı otomobiller gelmişti ilkin Sivas'a.

Şehirdeki ilk toplu taşıma aracı ve yine ilk servis olma özelliğini Çimento Fabrikası servis aracı yapmıştı. Fabrikanın çok sayıda personel istihdam etmesi ve şehir merkezine 10 km uzaklıkta oluşu fabrika ve şehir arası ulaşımındaki en büyük zorluktu. Çalışanlar ilk dönemlerde, on kilometrelik yolu yürüyerek gitmeye çalışıyorlardı.

Bunun üzerine 1943'lü yıllardan itibaren BMC ve Austin kamyonlardan bozularak yapılmış otobüslerle servis yapılmaya başlandı. Çalışanların, "sarı gelin" veya "saltanat" adını verdikleri bu kamyonlardan bozma servis otobüslerinin de yetersizliği üzerine TCDD Müdürlüğü ile anlaşma yapıldı. İşçileri taşımak üzere, Sivas Gar ile Çimento Fabrikası karşısında bulunan Yapı İstasyonu arasında belirli saatlerde banliyö seferleri yapılmaya başlandı.

1960'lı yılların ortalarına kadar devam eden banliyö seferleri, Sivas'ın ulaşım tarihindeki ilk banliyödür. Her ne kadar şehir içi olmasa da trenle gezinti seferleri düzenlendiğine dair bir ilana, 4 Temmuz 1938 tarihli haftalık yayınlanan Sivas gazetesinde rastlamaktayız: "TCDD Yolları İşletme Müdürlüğünden. 2 Temmuz 938 tarihinden 16 Ağustos 938 tarihine kadar Cumartesi, Pazar ve Pazartesi günleri Sivas-Çermik-Sivas arasında gezinti katarları sefere konulacaktır. Fazla izahat için istasyonlara müracaat olunur."

Artan nüfus ve genişleyen şehir içerisinde ise, belediyenin toplu taşıma yapmaya başlamasından önce 1942 yılında Örnek Garajı'nın sahibi Ekrem Adar, şehir içinde yolcu taşımak üzere, yeni bir otobüs alarak şehre getirdi. Bilindiği kadar şehrin ilk toplu taşıma yapan özel otobüsü olan bu vasıta, muhtelif saatlerde belediye önünden hareket edip, istasyon ve okullara seferler yapmaya başlamıştı.

ve belediye otobüsleri

Atatürk Caddesi üzerindeki Semt Polikliniği'nin karşısındaki işhanının yerinde bulunan eski ahşap konak, Sivas Belediyesi hizmet binasıydı. Onun yanından Hikmet Işık Caddesi'ne doğru uzanan Eski Belediye Sokak ise, Sivas Belediyesi'nin hizmet birimlerinin bulunduğu sokaktı; ondan dolayı ismi Eski Belediye Sokak'tır. Köşede bulunan Belediye binasının yanında Sivas Belediyesi Bando Takımı'nın binası, onun ya-

nında da arka tarafı ırmağa kadar uzanan Sivas Belediyesi Garajı yer alıyordu. Garajın iki giriş kapısı ve içerisinde de iki adet mavi renkli ve burunlu otobüs vardı. İşte bu otobüsler, Sivas'ta toplu taşımada kullanılan ilk Belediye otobüsleridir.

Sivas Belediyesi, Chevrolet marka mavi renkli bu otobüslerle 1945 yılından itibaren İstasyon caddesi, Kılavuz ve Çimento Fabrikası güzergâhında, sabah 07.00 akşam 19.00 arasında sefer yapmaya başlamıştır. Ön kapıdan binilip şoförün yanındaki tahta kumbaraya sarı yirmi beş kuruş atılarak binilebiliyordu otobüse. Artan yolcu talebi üzerine, 1946 yılında iki otobüs daha alınmıştır. 5 Temmuz 1946 tarihli Kızılırmak gazetesinde yeni alınacak otobüsle ilgili şöyle bir haber yer almaktadır “Belediyenin sipariş ettiği kırk kişilik iki Amerikan karasörlü otobüs gelecektir. Bunlar şehir içinde Paşa fabrikası ve çermiklere belirli saatlerde seferler yapacaktır.” 1949 yılında ise mevcut dört otobüse ilave olarak iki otobüs daha alınarak otobüs sayısı altıya çıkarılmıştır.

Büyüyen şehirde, insanların bir yerden başka yere daha rahat ve hızlı gitmeleri için ulaşım hizmetleri sürekli bir değişim ve gelişim içerisinde oldu hep. Zamanla güzergâhlar artırıldı.

Eski Belediye Sokağı'ndan başlayan ilk otobüs seferleri 1947 yılında iki bin iki yüz lira harcamayla Jandarma Binası önüne bir otobüs durağı ile bir bayi yapılmış, 1990'larda Yeni Cami yanına taşınmıştır. 2000'lerde Halfelik karşındaki toplanma merkezlerinden hareket edilmiştir. 2007 yılında ise Yenişehir civarında çevre yolu kenarındaki ilçeler ve şehirlerarası otobüs terminalinin yanına taşındı Otobüs Merkez Durağı.

Otobüsler, sürekli genişleyip büyüyen şehrin bütün köşelerine ulaşan güzergâhlarda seferler yapmaya başladılar. 1945 yılında iki otobüsle başlayan şehir içi taşımacılığı, 1950'li yıllarda altı otobüsle hizmetini ar-

tırmaya başladı. Güzergâhlarda çalışan otobüs sayısı 1970’lerde on bire çıktı. Belediye, on bir otobüsle beş kilometrelik Ece Mahallesi Altıntabak, üç kilometrelik Kılavuz- Hacisaat, iki kilometrelik Atelye-Dikimevi ve onar kilometrelik Pirklinik ve Çimento Fabrikası seferleri yapıyordu. Otobüs sayısı 1993’te ise yirmi sekize ve 1980’lerde elliye 2005’te ise atmış dörde çıktı ve yeni güzergâhlar çoğaldıkça çoğaldı.

Artan yolcu sayısı ve biriken sorunları çözmek üzere 1994’ten itibaren Sivas Belediyesi, yıllardır kendi yürütmekte olduğu “Belediye Otobüsleri Ulaşım Hizmetleri”ni “Özel Halk Otobüsleri”yle birlikte karşılamaya başladı. Talep yoğundu, hem şehir de büyümüştü, insanlar artık bir yerden başka bir yere yürümüyor, araca binme ihtiyacını hissediyordu.

şehir içi yolcu taşımacılığının efsanevi araçları minibüsler

Belediye otobüsleri ve taksilerin yanı sıra, şehrin birçok güzergâhında şehir içi taşımacılığında yolcu taşıyan bir diğer vasıta da minibüslerdi. Minibüsler 1960’lı yıllarla başlayıp 2007’lere kadar devam eden süreçte şehir içi taşımacılığında en çok kullanılan ve uzun dönem hayatımızda yer alan araçlardan birisi olmuştur. On-on iki kişilik koltuk kapasitelerine, olabildiğinden daha fazla yolcu almakta ısrar eden, yol kenarında gördüğü her insanı yolcu varsayıp her kaldırım kenarını müsait bir yer kabul ederek seri hareketiyle yavaşan, küçük ve şirin vasıtalar idi.

Şehir merkezinin muhtelif yerlerine konuşlanmış dokuz ayrı minibüs merkez durağında toplanan sayıları 2005’lerde iki yüz atmış yedi olan on dört kişilik minibüslerle hizmet verdi. İlk bugün Paşa Cami civarındaki Mavi Çarşının olduğu yerdeki Ankara Garajı’ndan Kümbet, Ece Mahallesi ve Kılavuz taraflarına seferler yapılmaya başlandı. Şehrin büyümesiyle birlikte güzergâhlar da arttı, minibüs durakları da. Şifaiye’nin arkasında Üniversite durağı, Halk Eğitim Merkezi’nin yanında

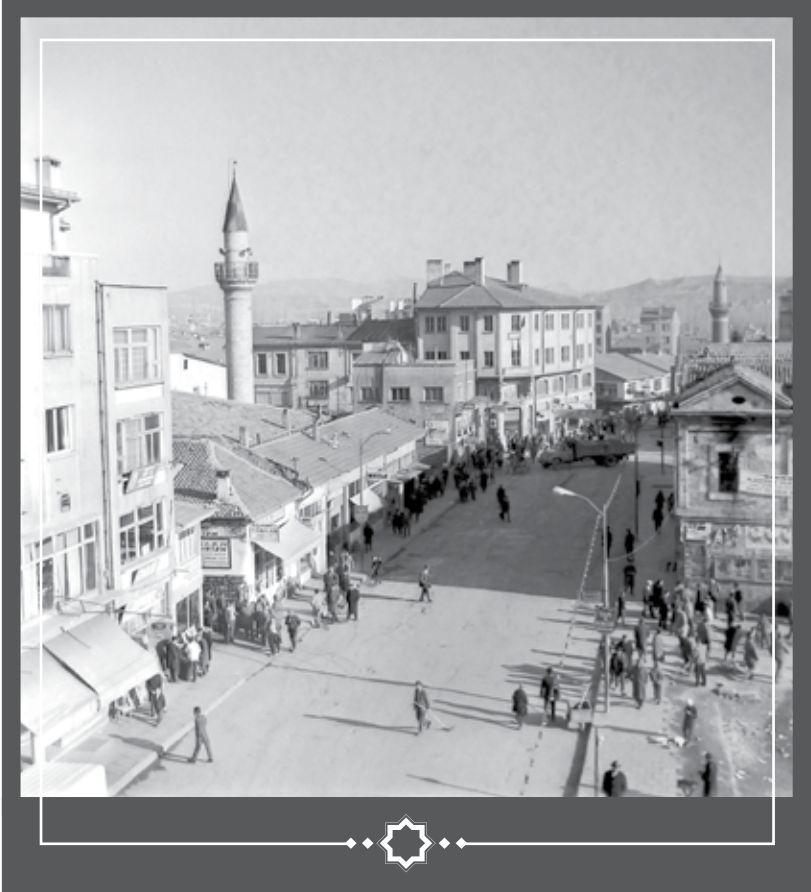
Kümbet Durağı, Dikilitaş civarında Alibaba, Nalbantlarbaşı ve Ziyabey Kütüphanesi önünde Gülyurt ve Gültepe durağı, Meydan Camiyanında Aydoğan durağı gibi dokuz ayrı merkezi durakta sıraya giren minibüsler, yolcularını tamamlayıp hareket ederek, kendilerine belirlenmiş güzergâhtan tekrar merkez durağa dönüp sıralarını beklemeye koyuldular hep.

Minibüsler, iç aksesuarları kadar, kaptanlarının tavırları ve muavinleriyle de farklı bir dünyanın belleklerimizde yer eden küçük anılarıyla doludur hep. Bir zamanlar dolmuş muavinleri vardı, kapıları açan, “arkayı beşleyelim” diyen, paraları toplayan, artistik hareketler eşliğinde bir eliyle para üstü sayarken,



Jandarma Binası önündeki otobüs durağı. Sivas Belediyesi'ne ait bir otobüs

gözüyle duraklardaki yolcuyu kollayıp kapma telaşesi yaşayan, kaptana “tamam” komutuyla hareket iznini veren, birkaç dakikada onca işi hep birden yapmanın gururunu yaşayan muavinler vardı.



Atatürk Caddesi Dört Yol mevki. Paşa Cami ve cadde üzerindeki dükkânlar



Sonra muavinler çalıştırılmaz oldu minibüslerde. Kaptanın otomatik açtığı kapıdan, boş koltuklara sıkışarak oturulur oldu. Yolcular koltuğa yerleşir yerleşmez sıkışıkta ceplerinden zar zor çıkardıkları parayı “Şuradan bir kişi uzatır mısın?” diyerek elden ele şoföre ulaştırır; şoför bir taraftan araç kullanır, diğer taraftan yeni yolcular alabilmeyi kollar; bu arada da para üstü verir.

Minibüsçülük kendi kültürünü de kısa sürede oluşturdu. Minibüsün muhtelif yerlerine, illa arkasına şoförün ruh hâlini, hayat felsefesini ifade eden, umumiyetle arabesk şarkılardan sözler yazılırdı. Şoför mahalli, bütün gününün o daracık mekânda geçirecek şoförün göz ve gönül zevkini okşamak üzere tasarlanmıştır.

Dikiz aynasına “Maşallah”, “Allah’ın dediği olur”, “Allah korusun” gibi ifadelerin üzerinde yazılı olduğu incili boncuklu maskotlar; renkleri taraftarı olduğu takımı gösteren tespihler, küçük çoraplar, danteller ve sair bilumum aksesuar takılıp takıştırılırdı. Askerlik hatırası fotoğraf, çocuğunun fotoğrafı, beğendiği artistin ya da şarkıcıların fotoğrafı, her biri minibüs ve şoför edebiyatının veciz sözleri, şoför mahalline bir sergi salonu havası katardı. Tanıdık ve torpilli yolcular şoför mahalline oturulurdu. Teypten hiç kesilmeksizin yayılan Ferdi Tayfur, Orhan Gencebay, Esengül, Mine Koşan, İbrahim Tatlıses, Gülden Karaböcek gibi dönemin ünlü sanatçılarının popüler şarkıları eşliğinde sürüp giderdi yolculuklar.

Ve minibüsler bu şehrin sokaklarında, karda kışta, soğukta sıcakta, bizi evimize, işimize, eşimize, dostumuza taşıyıp durdu yıllar boyunca.

gittikçe büyüyen bir sorun: şehir içi toplu taşıma

Sivas, 2000’li yıllara gelindiğinde hala tek merkezli haliyle, giderek artan nüfus ve araç sayısı ve sabit kalıp bir türlü genişlemesi müm-

kün olmayan caddeleriyle ve araç park sorunuyla ciddi handikapların pençesinde bir karmaşa yaşıyordu. Şehrin kıyı bölgelerine doğru çok sayıda yeni konut yapılsa da, resmi kurum ve kuruluşların, alışveriş merkezlerinin, okulların kısacası cazibe noktasının Hükümet Meydanı'nın etrafındaki dar bir çerçeveye sıkışıp kalması, ulaşımdaki sorunları sürekli büyütüyordu.

Toplu taşımanın büyük yükünü omuzlayan Belediye otobüsleri, Halfelik mevkiindeki tek toplanma merkezinden hareket ediyor ve ring yapıyordu. Ancak, şehrin daracık cadde köşelerindeki sayıları dokuzu bulan Minibüs durakları, bulundukları bölgeyi karmaşık bir saç örgüsüne dönüştürüyordu. Müşteri için, her ne kadar şehir içi yolcu taşımacılığında, Belediye Otobüsü, Halk Otobüsü ve minibüs gibi tercih alternatifleri bulunsa da cadde boyu duraklarda müşteri kapma ve bekleme gibi yolcuyu çileden çıkaran, kimi eskimiş ve yıpranmış, kimi kışın soğuk, yazın sıcak arabalar, bir çekilmez çileye dönüştürüyordu bu kısacık yolculukları...

ulaşımda bir milat: kentkart

Yılların birikmiş ve üst üste yığılmış ulaşım sorunlarını çözmek üzere Sivas'ta 2007 yılında başlatılan bir yapılanmayla kent içi toplu taşıma hem araçlar hem de yolcular açısından yeni bir milat oldu. Bütün güzergâhlarda hizmet veren Belediye otobüsleri, minibüs ve halk otobüsü kooperatifleri ulaşım hizmetlerinden çekildi. Şehir içerisinde o güne kadar hizmet vermekte olan bir otobüs terminali ile dokuz minibüs merkezi depo ve duraklarıyla toplam on araç depolama yeri kapatıldı. Bütün güzergâhlarda çalışan otobüs ve minibüsler servis dışı yapıldı. Ulaşım bedeli olarak kullanılan para ve bilet kullanım dışı bırakıldı.

ve yeni bir sistem başlatıldı.

Yeni sistem, şehir içi toplu taşıma araçlarının merkezi kalkış noktalarını,

ilçeler ve şehirlerarası otobüs terminalinin yanına taşıyarak şehir dışına çıkardı. Ve şehir içinde, Nalbantlarbaşı'nda, Şifaiye arkasında, Kızılırmak İlkokulu önünde sıra bekleyen araç parkıyla oluşan sıkışıklık ve kirlilikten kurtardı. Eskimiş, yıpranmış, kışın ısınmayan, yazın sıcaktan binilmeyen, yıpranmış koltuklarına oturulmayan, otobüs ve minibüslerin yerine tek tip, kırkar kişilik küçük otobüslerle yenilendi. Yenilenen araçlarla şehir içindeki araç sayısı azaltılıp trafik rahatlatıldı. Araçların duraklardan yolcu kapma savaşı ve hızı, kazancın havuza birikmesi nedeniyle, normal seyrine döndü.

Ve en önemlisi, araç içerisinde para ve üzerini almak ya da bilet bulmak tarihe karıştı. Bir kez kart alıp, istediğin zaman istediğin kadar kontör yükleyerek, araç içine binip elektronik cihaza okutarak kullanılabiliyor artık. Ve bu kartlar sayesinde, fazla yolcu almak engellenebiliyor. Böylece trafik de rahatladı, yolcular da daha rahat seyahat edebiliyor.



Sivas'ta ulaşımın ana kavşak noktası Hükümet Meydanıdır. Dün de böyleydi, bugün de... İşte fayton havuzun etrafında yolcu taşıyor muhtemelen. Arka tarafta ise Aynalı Çarşının bulunduğu yerdeki askeriyeye ait bir konak.

Daha çağdaş, daha konforlu ve rahat bir ulaşımın sağlanması düşüncesiyle Sivas Valisi başkanlığında toplanan il içerisindeki kamu kurum ve kuruluşlarının yönetici ve yetkililerinin katılımıyla oluşan Sivas İl Trafik Komisyonunca, şehir içi yolcu taşımada, yeni bir düzenlemeye gidilmesi 2005 Mayıs'ında kararlaştırıldı. Bu karar gereğince Belediye tarafından bir çalışma başlatıldı. Bu çalışma doğrultusunda, şehir içi ulaşımın kalitesini artırmak ve otobüsleri tek merkezden kontrol ederek vatandaşın mağduriyetini ortadan kaldırmak ve verimli hale getirmek için bir dizi yeni ve köklü kararlar alınarak uygulamaya konuldu. Bu kararlar, şehir içinde bulunan otobüs ve minibüs duraklarının iptali ve şehir dışına çıkarılması, otobüs-minibüs uygulamasının kaldırılarak tek tip araca dönüştürülüp tek çatı altında birleştirilmesi, para ve bilet uygulamasına son verilerek "Kentkart" uygulamasına geçilmesi ile her aracın kendi adına kazanç elde etmesi yerine havuz sisteminin getirilmesidir.

Yeni uygulama ile toplam üç yüz otuz bir olan otobüs ve minibüs sayısı iki yüz kırk dokuz araca indirilip trafikteki araç sayısı azaltılarak şehir trafiği rahatlatıldı. Otobüsler tek merkezden ring usulü çalışmaya başladı. Şehir içi ulaşımında kullanılan tüm araçlar yenilendi. Yeni tip kırk kişilik otobüslerle, otobüs-minibüs rekabeti ve ayrımı ortadan kaldırıldı. Vatandaş yeni ve modern araçlarla daha huzurlu bir yolculuk yapma imkânına kavuşmuş oldu.

Yeni uygulamanın 30 Ekim 2007 tarihinde uygulanmaya başlanmasıyla, şehir içi toplu taşımada bilet ve para kullanılmıyor artık. Vatandaşlar, "kentkart" adı verilen elektronik kartlara yüklenen kontörlerle otobüslere biniyor. Yeni sistemle, şehrin muhtelif yirmi üç güzergâhına iki yüz on aktif vasıta ile günlük iki bin yüz sefer düzenlenmekte ve günlük yetmiş ile doksan bin arasında kişi seyahat etmektedir. Bayram ve özel günlerde bu sayı günlük yüz atmış binlere çıkmaktadır.

Devreye alınan yeni ulaşım ve kentkart sistemiyle, Ulaşım Müdürlüğü tarafından otobüsler gerçek zamanlı izlenmekte ve seferlerde yaşanan gecikme ve sorunlardan dolayı araçlar uyarılmaktadır. Vatandaşları şikâyetlerinin açıklığa kavuşturulması için otobüs içerisindeki on gün süre ile kayıt yapılmakta ve elektronik kartlar kontrol edilebilmektedir. Bu kontrol mekanizması ise gerek fazla bekleme gerekse fazla yolcu almaları ortadan kaldırılmakta ve vatandaşların rahat bir şekilde şehir içi ulaşım hizmetlerinden faydalanmaları sağlanmaya çalışılmaktadır.

gün olur

Şehir merkezi her geçen gün büyüyor. Artan üniversite nüfusu ve şehrin dört bir tarafına genişleyen yeni konutlar hâlâ Hükümet Meydanı odak kabul eden tek merkezli şehre akın ediyor her gün ... Ve her gün şehrin dört bir köşesindeki yüzlerce insan, iş için, alışveriş için, hastane için akın akın yer değiştiriyorlar. Kümbet'ten, Karşıyaka'dan, İshan Toki'den, Üniversite'den, Organize Sanayi'den ...

Gün olur bugün için rahatlık sağlayan kentkart da yetmez kırk kişilik tek tip otobüsler de ... Gün olur raylı sistem, gün olur metro gelir ...

Gün olur, bu şehirde faytonlardan yankılanan nal sesleri bir nostalji gibi kalır metronun sergi salonlarında ...



HARMAN ZAMANI

Teknolojinin henüz gelişmediği dönemlerde halkımız, ortak tecrübe ile belirlediği ve isimlendirdiği takvime göre yaşamını sürdürmüştür. Yüzlerce yıl süren gözlemler neticesinde oluşan tecrübeyle klimatolojiye ilişkin yapılan isabetli tahminler, senenin muayyen vakitlerini belli mevsim özellikleriyle isimlendirmeyi sağlamış ve adeta milli ve mahalli takvim belirlenmiştir. Halk takvimi coğrafyanın mahalli kültürle adlandırılmasının ürünüdür. Yerel takvimin taksimatında, hem düzenli periyotlarla tekrarlanan iklim değişiklikleri esas alınmış hem de toplum hafızasında yer eden hadiseler başlangıç olarak kabul edilmiş ve tarih ona nispet edilmiştir.

sivas yerel takvimi

Sivas yöresindeki mahalli takvim, bütün Anadolu'nun ortak takvimine benzemekle birlikte, iklim olaylarının şiddeti yöre ve bölgelere göre değişebilmektedir.

Anadolu genelinde olduğu gibi Sivas'ta da yıl Kasım ve Hıdrellez olarak iki ana mevsime ayrılır. Yılın yaz bölümü, 6 Mayıs'ta Hızır günleri ile başlar, yüz seksen altı gün sürer ve 7 Kasım'da biter. Kasım günleri ise 8 Kasım'da kış bölümü olarak başlar, yüz yetmiş dokuz gün sürer ve 5 Mayıs'ta biter. Kış mevsimi kırk beşer günlük Kasım, Zemheri, Hamsin

adlı üç ana bölüme ayrılır. Tamamı yüz yetmiş dokuz gün olarak kabul edilen kış bölümü ilk yüz otuz beş günü yani Kasım-Zemheri-Hamsin aylarına “sayılı” ya da “hesaplı” isimleri verilmektedir. Hayvan ve bitkileri sert soğuklardan korumak için bu günleri bilmek ve ona göre tedbir almak gerekmektedir. Bunun dışında kışı tamamlayan kırk beş günlük bir bölüm daha bulunmaktadır ki, 21 Mart’ta başlayıp, 6 Mayıs’a kadar geçen süredir. Sivas’ta bu süreye “dokuzun dokuzu”, “april beşi”, “leylek kışı”, “oğlak kışı” gibi isimler verilir.

gün, hafta ve ayların adlandırılışı:

Halk takviminde bilinen, yaygınlık kazanmış takvimlerden daha farklı olarak yıl bölümlere ayrılmaktadır.

Bu bölümlemeler içerisinde, ayların ve günlerin farklı isimlerle adlandırıldığı görülmektedir. Örneğin Şubat ayı diğer aylardan kısalığı bakımından “gücük (küçük)” olarak adlandırılmaktadır. Koç ayı- koç katımının yapıldığı ay, orak ayı- ekinlerin biçme işinin yapıldığı ay gibi... Yine, halk takvimlerinin çoğunda kış aylarından birini ya da birinin bir bölümünü gösteren karakış deyimindeki kara sıfatına olumsuzluk anlamı yüklenmiştir. Bu dönem köylünün ahırlardaki hayvanların beslenmesi ve bakımı dışında işsiz kaldığı için sıkıntılı geçen günlerdir. “Avara” da olarak da isimlendirilen bu dönem ziraat işlerinin bitip çiftçinin boş kaldığı zamandır.

Ay isimleri ise şöyle adlandırılır: Zemheri (Ocak), Gücük (Şubat), Mart (Mart), Abrul (Nisan), Mayıs (Mayıs), Gündönümü (Haziran), Orak - Tomus (Temmuz), Ağustos (Ağustos), İlk Güz (Eylül), Avara Ekim (Ekim), Koç Ayı (Kasım), Karakış (Aralık).

gün akşam ile başlar

Gece ve gündüz, güneşin batması ile doğması arasındaki zaman bö-

lümleridir. Bugün kullandığımız zaman dilimi tespitinde, gece ve gündüzün başlangıç anı gece saat yirmi dört olarak belirlenmiştir. Ancak toplumumuzda günün başlangıcı geçmiş dönemlerde daha farklıydı; gece saat yirmi dörtte değil, akşam güneşin batmasından sonra başladı: Örneğin Perşembe günü güneş battıktan sonrası ertesi gün güneş batmasına kadar Cuma sayılırdı. Bu nedenledir ki, Perşembe günü akşamına yaşlılarımız, Cuma akşamı derler.

Yine bazı zaman birimlerine bazı doğal olaylara iyi ya da kötü özellikler yüklenir. Halkımız toplumsal yaşantısı içerisinde yaşadığı önemli olay ve zamanları, o olaya nispeten zamanlandırmıştır. Geçmişte belli bir olayın zamanını göstermek için halk dilinde örneklerine sık sık rastlanan bir yöntemdir bu. Toplum yaşamında iz bırakmış önemli bir olayın bellek taşı olarak alınmasıdır: Seferberlik (1914 - 1918 Savaşı), 93 Harbi (1876), Balkan Harbi (1912), Erzincan Depremi (1939) gibi.

yerel meteorolojik tahminler ve tespitler

Sivas gibi hayatını tarım ve hayvancılıkla sağlayan toplumlarda iklimin nasıl geçeceğine dair bilgiler de son derece önem kazanmaktadır. Örneğin, ay hilal biçimindeyse ve açık kısmı yukarı doğru bakıyorsa bu durum kısa süre içinde yağmur yağacağı şeklinde yorumlanır. Örneğin, kavak ağaçlarının yapraklarını tepeden dökmeye başlaması kışın sert geçeceği anlamına gelir. Halk meteorolojisi alanında halkın bilgi ve tecrübesine örnek oluşturan başka bir olayda “eyyam-ı buhur” günleridir. Eyyam-ı buhur, halk arasında Ağustos’un ilk haftası olarak kabul edilen yılın en sıcak günlerinin adıdır. Halkımız güneş ışınlarının en etkin olduğu kabul edilen bu günlerde birtakım inançlara bağlı olarak bazı uygulamaların yapılması gerektiğine inanır. Bu inanç ve uygulamalar, özellikle bitkiler üzerinde yoğunlaşır.

Aynı şekilde çam kozalakları fazla olursa kış zor ve uzun geçecek demektir. Hayvanların davranışları da havanın nasıl olacağı konusunda

ipuçları vermektedir. Örneğin, koyunlar yüzünü kibleye karşı dönerek yatarsa bu kısa süre içinde yağmurun yağacağı anlamına gelir.

Mevsimi geldiği halde yağmayan yağmurlar, hayatı olumsuz yönde etkilediği için insanların bunun için bir şeyler yapması gerektiği düşüncesine yol açmıştır. Yağmur yağdırmaya yönelik törenler, halk kültürü zenginliklerimiz arasında yer almaktadır. Büyüklerin katıldığı yağmur duaları, genellikle açık alanda mezarlık ya da türbe olan yerlerde, bir hoca önderliğinde yapılır. Hoca dua eder, orada bulunan kişiler de bu dualara katıldıktan sonra kurban kesilerek yemekler yenir. Belli sayıda taş toplanarak üzerlerine dua okunur ve bu taşlar bir suyun içine atılır. Yeterince yağmur yağdığına inanıldıktan sonra bu taşlar sudan çıkarılır.

harman zamanı

“mart dokuzundan sonra dağlar misafir alır...”

“Harman zamanı” doğmak ya da “Erzincan Zلزهlesi”nden bir yıl sonraydı demek, “koç ayı” girmişti diye söze başlamak, “zemherinin çat ayazı”nda yolda kalmak... Buna benzer onlarca söz duymuşuzdur büyüklerimizden. Onlar bir doğumu, ölümü ya da bir olayı anlatırken, ona bir tarih vereceklerse eğer, kendilerince bilinen bir olayı ya da kendi isimlendirdikleri bir zamanı esas alarak söylerler hep...

Bu yaşanmış bir takvim, belirlenmiş ve adı konmuş bir zaman dilimidir. Bu halkın yıllardır benimsediği ve kullandığı o yöreye özgü takvimdir. Hem mevsimlerin, ayların ve günlerin adlandırılması hem de atmosfer olaylarının nasıl olacağına ait tahminler, atalarından duydukları ve kendilerinin de tecrübe ederek öğrendikleri bir bilgi birikimidir. Bu tahminler, genellikle hiç yanlış çıkmaz, atmosfer olayları hep o şekilde cereyan eder. Kitle iletişim araçlarının bu denli yaygınlaşmadığı dönemlerde, bu isabet alan tahminler insanların günlük yaşamlarında yol

gösterici olarak hep kullanılagelmiştir. Biz burada Anadolu genelinde yaygın olan ve Sivas yöresinde de bilinen yılın “belirli güler” ine değineceğiz.

Koç ayı: Kasım ayının ilk on üç günlük dönemidir. Bu döneme, tarım ve hayvancılıkla uğraşan halkımız, “koç katımı” demektedir. Bir nevi yeni bir dönemin “kasım günleri”nin başlangıcıdır. Koçların koyunlara saliverilme günüdür. Yine, harmanların kalktığı insanların evlerine çekilmeye, sobaların yanmaya ve kışa hazırlanmaya başladıkları dönemdir. Düğünlerin en yoğun yapıldığı zamandır.

Pastırma Yazı: Koçtan sonra gelen ve havaların yazdan sıcaklıklar taşıdığı, insanların dışarıda kalmış işlerini toparlamalarına fırsat tanıyan bir dönemdir. “Son yaz” da denilir, Kasım ayının 12 si ile 26 sı arasındaki süredir. Havalar sıcak olduğundan kış için hazırlanan ve evlerin çatılarına kurutulmaya bırakılan pastırmalardan dolayı “pastırma yazı” denilir.

Güz: Sonbahar mevsimidir. Harman zamanından sonra başlayan ve karakışa kadar süren dönemdir. Eylül, Ekim ve Kasım ayları olup, halk arasında bazen, ilkgüz, ortagüz ve songüz olarak adlandırılır. Songüz, pastırma yazının bitişiyle karakışın başlaması arasında kalan, soğüğün hafiften hissedildiği dönemdir. Bir gece bakarsınız aniden düşüverir kar... Bu ilk kardır, tekrar erir ve kalkar. Aslında insanlara kış hazırlıklarının tamamlanması için bir bakıma son uyarıdır.

Karakış: Aslında bildiğimiz Aralık ayıdır ve Aralık ayının 14’ü ile başlayıp Ocak ayının 15’ine kadar süren dönemdir. Kar yağışlarının aralıksız devam ettiği, İnsanların evlerinde ve köylerinde kapanan yollar nedeniyle mahsur kaldığı dönemdir. Gündüzlerin en kısa, gecelerin en uzun olduğu, köy odalarının sohbetlerle koyulaştığı ve herfenelerin yapıldığı zamandır.



Zemheri: Karakışla birlikte yağan ve devam eden karın, şiddetli soğukla bulunduğu, ayazdan dışarıya çıkılamayan günlerdir. Ocak ayının 14'ünde başlayıp Şubat'ın 13'üne kadar sürer. İnsanlar tam anlamıyla evlerine kapanmışlardır. Erkekler köy odalarında sohbet eder, genç kızlar ve kadınlar sıcak pencere önlerinde, tezgâh başlarında halı, kilim dokurlar ve el işlerini yaparlar. Zemherinin on beşi, yani Ocak ayının 28'i ise kışın tam ortasıdır. Bugün, pişirilen hedikler ve çekilen halaylarla gün kutlanır. Kışın ortasında artık, yaza dönülmüştür.

Gücük: Yılın gün sayısı olarak en azına sahip olduğu için kısa anlamında “gücük” deniliyor. Şubat ayının on dördü ile başlayıp martın on iki-on üçüne kadar devam eder. Gücük, zemherinin şiddetinin azaldığı aydır. Yine ay içerisinde düşen cemrelerle bahara açılan bir kapıdır. İnsanların kapandığı odalardan dışarıya çıkmaya başladığı süreçtir. İnsan, artık kendini daha yakın hisseder güneşe. Ama yine soğuklar devam etmektedir. Kabayel esmeye başlar. “Kara köz gibi, insana buz gibi” deşen rüzgâr, ortalığı kasıp kavurur ve karları eritir. “Gücük çok üzer, Mart gön yüzer”, sözüyle gücük ayının aldatıcı sıcaklığına vurgu yapılmaktadır.

Cemrelerin Düşmesi: Baharın müjdesidir cemreler, sıcaklığın gelişinin, doğal hayatın yeniden dirilişinin başlangıcı... Şubatın on beşinde havaya, yirmi birinde suya ve martın altısında toprağı düşer ve sırasıyla havayı, suyu ve toprağı ısıtmaya başlar. Toprak uyanmaya ve buharlaşmaya başlar. Artık toprak yeşerecek, çiçekler açacak ve bahar gelecektir. Cemre toprağı düştüğünde havalar soğuk olursa cemre donar ve baharın geliş kırk gün gecikir. Son cemre ile birlikte leylekler gelerek, bacalar üzerine yaptıkları yuvalarına konarlar. Genelde çocuklar, bu geliş kutlamak üzere annelerinin pişirdikleri “baca pilavları”nı bacalara çıkarak oynurlar ve türküler içerisinde yerler.

Mart Dokuzu: Eski hesaba göre Mart'ın girişinden itibaren ilk dokuz günüdür yani Mart ayının 21'inci gününe kadar olan süredir. Şiddetli

soğuk ve fırtına olur. Bu nedenle halk, yazdan hazırladığı yiyecek ve yakacakların tükendiği ve cemrelerle ısındığı havalara aldanıp dışarı çıktığı ama ara sıra tekrar şiddetli kışa yakalandığı dönemdir ve “Mart kapıdan baktırır, kazma kürek yaktırır” denilmektedir. Mart dokuzunun çıktığı gün, yani ayın 21’inci günü ise baharın başlangıcı olarak “Sultan Nevruz” olarak kutlanır.

Abrulbeşi: Adım adım bahar yaklaşmaktadır. Güneş artık kendisini iyiden iyiye hissettirir. Nisan ayının 13’ü ile 18’i arasındır. Bu dönem soğuk geçse de baharın başlangıcıdır. Abrul beşinden önce geçen zaman kışın sürdüğüne işarettir.

Halk arasında Abrulbeşinin soğuk geçtiğinden dolayı uyarıcı olarak “Korkma karakışın kışından, kork Abrulun beşinden, kömüğü ayırır eşinden” denilmektedir. Abrulbeşe beraber belirli günlerin dışında artık soğuk günler geride kalmış sayılır.

Sitte-i Sevir: Abrulbeşten sonra gelen önemli soğuk günlerdendir. Nisan’ın 21’inci günüdür ve altı gün sürer. Bugüne kocakarı soğuğu da denilir. Gün boyunca hava bir açar, bir eser, bir dondurur; bu nedenle havanın nasıl olacağı çok kestirilemez. Halk arasında, “Sitte-i sevir, her saati bir devir” denilmektedir.

Kırkikindi Yağmurları: Nisan ayının üçünde başlayıp kırk gün süreyle ikinci vakti sağanak halinde yağan yağmurlardır. Bu yağmurlara bereket yağmurları da denilir.

Hıdırellez: 6 Mayıs günüdür. Yılın yaz döneminin başlangıcıdır ve yüz seksen altı gün sürerek Kasım ayına kadar devam eder.

Gün dönümü: Yılda iki kez gün dönümü vardır. Bugünler soğuk ve şiddetli geçer. Birisi, Haziran’ın 21’inci günü diğeri de Aralık ayının

21'inci günüdür. 21 Haziran, gündüzlerin en uzun, gecenin en kısa olduğu ve gündüzlerin kısalmaya başladığı gündür. Soğuk geçen bu günlerde kırağı düşmesiyle birlikte havalar tekrar ısınmaya başlar. Kırağı, bahçe mahsullerini yakarak mahveder. 21 Aralık ise, gündüzlerin en kısa gecenin en uzun olduğu gündür. Bugünden sonra gündüzler uzamaya başlar.

Harman Zamanı: Çiftçinin ürününü biçtikten sonra harman yeri tabir edilen alana getirerek düven ve patoslarla hasadını elde ettiği dönemdir. Yörenin iklimine göre, Ağustos başlarından başlayıp Eylül ortalarına kadar süren yoğun çalışma dönemidir. Ürün kaldırılır, samanlar samanlığa doldurulur, ürünler pazara ya da ofise götürülerek satılır ve bir yıllık uğraşın sonucu alınmış olur. Bu para, genellikle, düğün harcamalarında ve kış hazırlıkları denilen “kış devlüğü”nün görülmesinde kullanılır. Halk, kıştan Ağustos’a kadar süren zaman içerisinde, esnaf-tan genellikle alışverişini, harman zamanı ödemek üzere veresiye alır. Onun için harman zamanı, önemli ve hareketli bir zamandır.



BİR DAMLA - İKİ DERYA

*Bir dürr-i yetimem ki görmedi seni umman
Bir katreyem illâ ki ummana benem umman*

Yunus Emre

*Benem ol aşk bahrisi denizler hayran bana
Derya benim katremdir zerreler umman bana*

Yunus Emre



İki Okyanusu Besleyen Şehir / Sivas

KULMAÇ DAĞLARI

Karayolu ile Sivas'tan Malatya'ya giderken Taşlıdere'yi geçip Kovalı yol ayrımından Ulaş yoluna saptığımızda, alabildiğine geniş düzlükte buluruz kendimizi ... Taşlıdere'nin sekiz kilometrelik o dar, engebeli ve zikzaklı geçidinden çıktıktan sonra geniş bir düzlüktür burası. Bir karayolu, bir demiryolu bir de Tecer Irmağı böler bu düzlüğü ... Yola paralel ama oldukça gerilerde ve düzlüğün her iki tarafında dağı andıran küçük tepe silsileleri eşlik eder yol boyunca. Bu uzun ova yolculuğunda Ulaş'ı geçtikten sonra sol tarafta dik ve keskin yamaçlı Tecer Dağı ve daha ileride yolu dikine kesen ve bir set gibi uzanan Kulmaç Dağları dikkati çeker.

Tecer, Sivas'ın önemli yükseltilerindendir ve başı dumanlı bir dağdır. Zirvesinde var olduğuna inanılan yatora ait halkın dilinde birçok efsane anlatılmaktadır. Dağın eteklerinde zamanında üç dört değirmenin çarkını çeviren, şimdilerde alabalık üretme çiftliği bulunan soğuk ve gür sular kaynamaktadır. Tecer Irmağı dağın işte bu eteklerinde doğar, Kızılırmak'la Karadeniz'e ve oradan Atlas okyanusuna ulaşır.

Tecer Dağı Kulmaç Dağları'na, Kulmaç Dağları'nın Yağdonduran Tepesi de Tecer Dağı'na bakar hep.



iki okyanusu besleyen şehir / bir damla iki derya

Kormaç Dağları da denilen Kulmaç Dağları Sivas'ın önemli yükseltilerindendir. Kulmaç Dağları, Sivas il topraklarının nerede ise tam orta kısmında bir çizgi gibi uzanan yer yer iki bin metreyi geçen bir dağ silsilesidir. Divriği'den başlayıp Şarkışla'nın içlerine kadar uzanır, suların ayırım noktası ve yolların geçit vermez durağıdır.

Kulmaç Dağları, yer yer iki bin metreyi bulan rakımıyla, Yağdonduran Tepesi'yle, bir türlü bitmeyen Deliktaş-Kangal Tüneliyle, Küpeli Baba Ziyareti'yle, iki ayrı yöne açılmış Deliktaş'ıyla, Mihralı Bey Konağı'yla bilinir hep. Ama bilinmeyen önemli bir özelliği daha vardır: O bir sınır çizgisidir, ayırım hattıdır. Onun, tepe noktasına düşen bir damla iki ayrı deryaya, iki ayrı okyanusa doğru yol alır.

Gökten sağanak sağanak düşen yağmur damlaları Kulmaç Dağları tepelerine indiğinde, yağmur sularının dağın kuzey ya da güney yamaçlarına yönelmesi, birbirinden çok uzak okyanuslara giden bir yolculuğu başlatır. Dağın zirvesine gökten düşen her bir yağmur damlası toprak üzerindeki incecik bir yağmur iziyle dağın güney tarafına doğru akarak Tohma Çayı, Fırat Nehri üzerinden Basra Körfezi'ne ve Hint Okyanusu'na ulaşır. Eğer incecik yağmur sularının izi, kuzeye doğru yönelmiş ise küçük derelerle Kızılırmak'a vasıtasıyla Karadeniz ve oradan da Atlas Okyanusu'na vasıl olabilecek bir yolculuğa çıkar. İki damla, farklı iki deryaya yol alır.

Kulmaç Dağları; bir taraftan Hint Okyanusu'nun enginliğine, bir taraftan Atlas Okyanusu'nun derinliğine kılcal damarlarından çıkardığı sularını ulaştırabilmenin çabası içerisinde. Bozkırın ortasında çıplak tepesiyle, Yağdonduran'ın amansız kışıyla, demiryolunun delinmez tüneliyle Kulmaç Dağları, kuzeyin güneye, güneyin kuzeye el tuttuğu noktadır.

Kulmaç Dağları; Küpeli Baba'sıyla saygıyı, Ruhsati Baba'sıyla sevdâyı ve Numan Efendi'siyle ilmi ve Mihralı Beyi ile beyliğin namını hatırlatır.

kulmaç dağlarını aşan geçit yolu:

yağdonduran tepesi

Kulmaç Dağlarının bin yedi yüz elli metreyi bulan en yüksek tepelerinden birisi Yağdonduran Tepesi'dir. Sivas-Malatya yolu bu tepeden aşar. Kulmaç Dağı'nın kuzey tarafında Ulaş, güney tarafında Kangal ilçesi, üzerinde ise Yağdonduran Tepesi bulunur. Yılın ilk karı düştüğü andan itibaren, bu tepe geçit vermez. Bu tepeyi aşabilmek, çok meşakkatlidir.

Bu nedenle Karayolu Bakım İstasyonu hemen tepenin üzerinde bulunur. Kış boyunca yağın her kar sonrası yolu açmak için hummalı faaliyetler başlar. Kışın kapanan bu geçitte mahsur kalmak çokça yaşanan bir vakadır. Yazın ise, bu zirvede mola veren araçların yolcuları Yağdonduran Çeşmesi'nin buz gibi soğuk suyundan içer ve dağın temiz ve serin havasını doldurur ciğerlerine.

Suyunun soğukluğu üzerine bir efsane anlatılır: Fi-tarih, bir yaz günü burada koyun otlatan çobanlar sürüden bir keçi kesmiş, kebab yapıp yemişler. Üzerine de bu çeşmenin soğuk suyundan da içmişler. Aradan bir müddet geçtikten sonra içilen bu soğuk su, yenilen yağlı keçi etini midelerinde dondurmuş ve o kişiler orada ruhlarını teslim etmişler.

Ve burası yağı dondurup insanı öldürdüğü için Yağdonduran olarak anılmış bu olaydan sonra. İşte böylesine bir tepe Yağdonduran Tepesi ... Kışın geçit vermez yüksekliği, yazın hiç eksilmeyen rüzgârı ve soğuk suyuyla anılır hep.

Çeşmenin suyu, bu tepenin zirvelerinden doğmaktadır. Dağın üst kısımlarında toprağın altında bol miktarda su kaynaklarının bulunması,



bu tepeyi hep aşağılara doğru kaydırır... Sessiz bir heyelanla bu tepe kuzeye doğru sürekli yürür. Bu tepeden geçen karayolu nerede ise her sene hafif kayarak yer değiştirir bu heyelan yüzünden ...

kulmaç dağına bir tünel geçit denemesi:

kangal-deliktaş tüneli

Otuz yıllık bir serüven Kangal- Deliktaş demiryolu tüneli ... Bu tünelde işçi olarak çalışma hayatına başlayanlar, emekli oldular. Yapımına 1974 yılında inşaatına başlanılan tünel 2014 yılında ulaşımına açıldı. Yolcu taşıyan trenler bu tünelden, yük vagonları ise eski güzergahtan yoluna devam etmektedir. Kuzeyden güneye uzanan tünel yaklaşık dört buçuk kilometre uzunluğundadır.

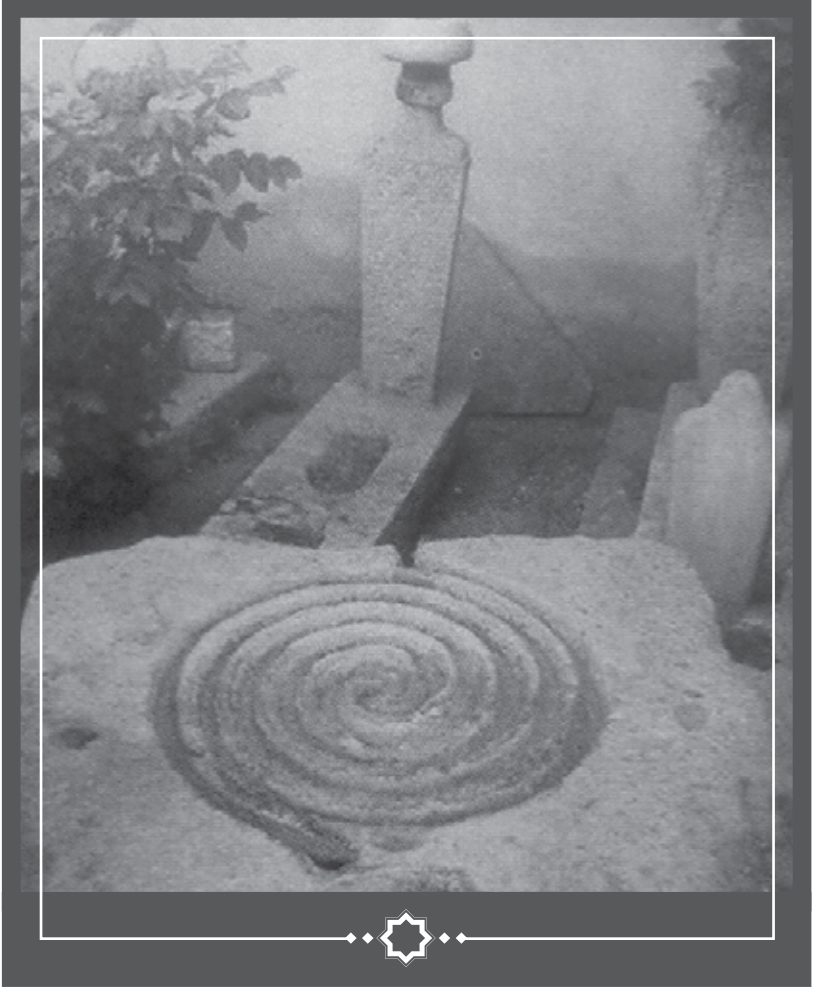
Kara tren, bu dört buçuk kilometrelik tünelin bir ucundan girip diğer ucundan çıkmadı henüz. Ama Kulmaç Dağı böğründen delindi. Bir yol açıldı, bir geçit denemesi yapıldı. Bakalım hangi sevdalıları ne zaman bir ucundan alıp öbür ucuna, daha çabuk ve daha hızlı bir şekilde kavuşturacak?

kulmaç sırtlarında iki yöne açılan delikli kaya:

deliktaş

Sivas-Malatya eski karayolu üzerinde Kulmaç Dağlarının zirvesinde bulunan bir nahiye merkezidir Deliktaş.

Deliktaş, iki özelliği ile bilinir. Birisi, halk aşıklarının önde gelen güçlü sesi olan Âşık Ruhsatî'si, diğeri yol kenarındaki Delikli Kayası ile ... Eski Malatya yolundan köye doğru giderken, köye üç-dört kilometre kala yolun sağ tarafında, oldukça yüksek bir burun gibi dışarıya çıkan bir kaya karşılar insanı ... Bu çıkıntı üzerinde, bir insanın, bir tarafından girip diğer tarafından çıkabileceği genişlikte bir delik bulunmaktadır.



NUMAN EFENDİ KABRİNDEKİ SU OYUĞU / Ulu Caminin batı tarafında Numan Efendi haziresinin penceresindeki kuşların su içmesi için oyulduğu söylenen taş. Taşın ortasına dökülen su halkaları dolanarak Kulmaç Dağlarında olduğu gibi iki farklı yöne akmaktadır.

İşte bu delikli kayadan dolayı buraya Deliktaş denilir ve köy de ismini buradan alır. Yine inanılır ki, bu Kulmaç Dağlarının üzerindeki bu delikli kayanın iki ayrı yöne bakması, dağın iki yakasının sularının birbirine karışmadan iki ayrı okyanusa gittiğinin ifadesidir.

kulmaç dağlarının şehir merkezindeki izdüşümü:

yılandık evliyası

Deliktaş'ta olduğu gibi, Sivas şehir merkezinde Yılandık Evliyası da denilen Numan Efendi kabrinde de delikli değil ama üzeri yılanvari halkalar şeklinde oyulmuş bir taş vardır. Bu taşın üzerindeki oyuklara dökülen sular, birbirine karışmadan farklı yönlere akar. Bu akış, Sivas topraklarından doğan suların birbirine karışmadan iki ayrı okyanusa aktığını sembolize eder.

Ulucami'nin batısında etrafı taş duvarlarla çevrili, içerisinde altı tane mezar bulunan bir hazire mevcuttur. Buradaki mezarlardan girişten üçüncü mezar, Sivas Müftülüğü görevini yapmış olan ve kendi adıyla kurduğu zengin bir kütüphanesi de bulunan Numan Efendi'nin (1692-1764) kabridir. Kabirlerin çevre duvarında bulunan pencerelerden birisinin tabanında 1.10x1.17 m² ebadında tabaka halinde bir taş bulunmaktadır. Taşın üzerine, iç içe daire biçiminde iki helezon yani altı adet kıvrımdan oluşan oyuklu iki su yolu vardır. Her oyuğa konan su, kendi kıvrımlarını takip ederek ve birbirine karışmadan akmaktadır. Sivas'a yağın yağmurların ve Sivas'tan doğan su kaynaklarının farklı yönlere gittiğinin bir sembolü olarak bu oyukların, taşla işlendiği anlatılmaktadır. Taşın bu yılanvari, helezonik yapısından dolayı halk arasında yılan-cık diye anılmaktadır.

kulmaç dağında bir yatır ve paylaşamayan su:

küpeli baba ve at oluğu suyu

Yağdonduran Tepesi'nin batısında Kulmaç Dağları üzerinde Küpeli

Baba'nın yatırı bulunmaktadır. Küpeli Baba, bu bölgenin saygıyla y d ettiği her biri üç ayrı köyde olan üç kardeş yattırdan birisidir. Küpeli Baba'nın mezarının bulunduğu Kulmaç Dağı'nın güney tarafında Acıyurt, kuzey tarafında ise Küpeli köyü bulunmaktadır. Mezarın biraz aşağısının da ise At Oluğu denilen soğuk bir su kaynağı vardır. Küpeli köyü içme suyunu buradan temin eder. Definecilerin Küpeli Baba'nın mezarını tahrip etmelerinden sonra Acıyurtlular da bir gece, At Oluğu su kaynağına beton dökerek suyun dağın güney yamacından yani kendi taraflarından çıkmasını sağlamışlar.

Böylece de At Oluğu'nun suyu azalmıştır. Ve şimdi At Oluğu'nun suyunun kuzey taraftan çıkan kısmı Karadeniz  zerinden Atlas Okyanusu'na güney tarafından kaçan suyu ise Havuz suyu üzerinden Fırat, Basra Körfezi ve Hint Okyanusu'na ulaşmaktadır.

kulmaç dağında bir sanat şaheseri: mihrali bey konağı

Kulmaç Dağlarının, iki okyanusu besleyen yamaçları kadar, tam sırtında, üst düzlüğünde yer alan ve bir sanat eseri olan ahşap bir konak vardır. Bu Mihrali Bey Konağı'dır.

Bugün Acıyurt'un iki-üç hanesi kalan mezralarından birisidir Konak ... Ama zamanında Mihrali Bey'in kendi aşiretiyle mesken tuttuğu canlı ve hareketli bir yermiş burası.

Mihrali Bey askerlerini alıp Yemen ellerine gidip geri d nmediğinde, buralar artık ıssız kalmış ve Kulmaç Dağları'ndan başlayıp bütün Anadolu'ya yayılan "Yemene de Mihrali bey Yemen'e / Kurdu mu ola çadırları çimene" türküsü yankılanmış sadece ...

Bu konak bugün ıssız, bu konak 2000'li yılların başına kadar haraptı. Yeniden restore edildi.  evre düzenlemesi yapıldı. Görünüm olarak

eski heybet ve azametine kavuştu. Tavan süslemelerindeki ağaç işçiliği ve doğal boyalarla tezyin edilmiş insanı hayrette bırakan ihtişamını, orta salona açılan odalarını, yan binadaki aşhanesini ve dağ başında sessiz ama vakur duruşuyla dünden yankılanan bu mekân bugün yolu düşen ziyaretçilerini bekliyor sadece...

bir dağın başında...

Hint Okyanusu yakınlarındaki Yemen ellerine giden bir destan kahramanının, dağın iki tarafına yankılanan ve iki ayrı okyanusa uzanan türküsüyle sessizliği yaşıyor Kulmaç Dağları ...



Zamanın Durduğu Yer / Yakınıımızdaki Uzaklık

EMİRHAN KALESİ

Hani, bir söz vardır, “gözünün önündekini görememek” diye ... Çok yakınlarımızda olan, varlığıyla, duruşuyla ve birçok özelliği ile görül-meye, izlenmeye ve bilinmeye değer olan güzellikleri, içerisine kapıldı-ğımız ve sürüklendiğimiz meşakkatler anaforuyla fark edemeyiz. Belki yanından sayısız defalar geçmemize rağmen dikkatimizi çekmez, ilgi alanımıza girmez ve kimseler ondan bahsetmez.

Bu da işte öyle bir şey. Sivas’a yirmi bir kilometre uzakta. Tekkesiyle, köyüyle ve kalesiyle görülmeye değer bir bölge. Ve hele de o yüksek tepenin üzerine çıkıldığında ufuklara hâkim bir nazarla bütün bir ovayı, dağların zirvesini, küçücük gözüken köyleri, kıvrım kıvrım ve incecik iplik gibi uzayan yolları, ağaç öbeklerini ve dereleri seyretmek ne büyük bir keyif ...

Buralar oldukça yalnız, sessiz ve kimsesiz yerler. İnsan elinin ve ayağının en az değdiği yerlerden bir bölge burası. Öyle herkesin, her gelip geç-e-nin uğrak yeri değil. Buralara birkaç grup insan geliyor işin aslı. Kimileri bu zorlu dağları, bu yüksek tepeleri derdine bir çare olsun diye tırmanı-yor. Kimileri de sadece bir şeyleri ele geçirmek için. Avcılar ve defineci-ler. Bir kısmı dağlara hayat katan, can katan o güzelim hayvanları katle-diyor, neslini tüketiyor ... Diğerleri ise, tarihin en gizemli taraflarından günümüze kalan nadide eserleri kazma ve kürekleriyle yok ediyorlar ...





EMİRHAN KALESİ / Fotoğraftaki dağın en uç yerindeki kayalık kısımda, dağa Kale unvanını veren “Gözetleme Kulesi” bulunmaktadır.

Emirhan Tepesi, her iki avcıdan da çok çekiyor. Dağ keçilerinin, şahinlerin ve turnaların bir zamanlar mekân tuttuğu bu yerlerde, birkaç tane dağ keçisinden başka bir şey gezinmiyor şimdilerde ... Bir de, neredese dağın her adım atılan yerinde kazma ile oyulmuş, yıkılmış bir tahribata rastlanıyor ...

Bütün bunlara rağmen, Emirhan Tepesi ve çevresi, zamanın durduğu yerdir. Zaman, milattan öncelerde, zaman Selçuklularda ve zaman el değmemiş doyumsuz doğal güzelliklerde duruyor ... Öyle ki, zaman Emirhan Tepesi’nde durmuş ve işlememiş ... Emirhan Baba’nın mezarında, sivri tepenin zirvesindeki kaya mezarda/gözetleme kulesinde, zaman başladığı gibi durmuş sanki ...

Bugün, Emirhan Baba ismiyle anılan ve birbiriyle yakın ilişkili olan üç unsurdan bahsedebilmek mümkün. Bunlar: Emirhan Köyü, Emirhan Kalesi ve Emirhan Tekkesi ya da Emirhan Baba ...

emirhan köyü

Emirhan, Sivas'a bağı merkez köylerden birisi. Eğri Köprü üzerinden geçilerek İşhan, İnceyol ve Karayün güzergâhıyla gidilen yol üzerinde.

Köy ismini Emirhan Baba'dan almakta. Köyün, belki de Sivas yöresinde insanların yerleşme zamanlarına kadar uzanan bir serüveni var. Anlatılanlara göre köy, ilkin köyün güney taraflarına düşen Kızılcağışla köyünün karşısında ve "Eskiköy" olarak bilinen yere kurulmuş. Köy halkı orada yaşarken, eşkıya baskınına uğramış ve köyden bir gelin eşkıyalar tarafından asılarak öldürölmüş. Eşkıyanın sürekli tacizlerinden bizar olan köy halkı ise burayı terk ederek daha yüksekler bugünkü köyün bulunduğı yere gelip yerleşmiş. Köy, sırtını yüksek tepelere yaslamış yol güzergâhından üç yüz beş yüz metre yükseklikte kuytu bir köşede bulunuyor ... Arka tarafı Emirhan Baba'nın mezarının bulunduğı sarp tepelere doğru yükseliyor, yan tarafı ise içerisinde küçük bir derenin aktığı derin ve dar bir vadi ile bölünmüş vaziyette. El değmemiş, gizemli bir vadi burası.

Bugün köy metruk bir görünümde. Neredeyse bütün evler terk edilmiş, binalar harap bir durumda. Bu metruk, bacasız ve yıkık duvarları olan evlerde, terk edilmişliğin suskunluğu işliyor insanın iliklerine ... Zamanında elli haneyi bulan bir nüfusa sahip iken bugün sadece beş hane kalmış köyde.

emirhan tekkesi

Her ne kadar halk arasında Emirhan Tekkesi diye anılsa da Emirhan Köyü ve çevresinde bugün tekkeye benzer bir ize rastlanmamaktadır. Sadece Emirhan Tepesi'nin zirve noktasında Emirhan Baba'ya ait olduğı söylenen bir mezar bulunmaktadır.

Emirhan köyü içerisinde üç kilometrelik bir yoldan tırmanılarak tepeye ulaşmaktadır. Emirhan Baba'nın mezarı yaklaşık 2.000 metrelik



yükseklikteki bir dağ silsilesinin tepelerinden birindedir. Halk arasında bu tepeye Emirhan Tepesi denilmektedir. Tepelerin toprak zeminli yumuşak yerleri sert esen rüzgârın aşındırmasıyla oyularak kaya kalıntılarının ortaya çıktığı bir görünüm arz etmektedir.

Dağ silsilesi üzerinde oldukça yüksek birbirine 400-500 metre uzaklıkta yaklaşık aynı boyutta iki ayrı dik ve sarp tepe yükselmektedir. Bu tepelerin birisinde “Emirhan Baba’nın Mezarı” diğesinde ise yöre halkının kale diye adlandırdığı kayaların içerisine oyulmuş “oda” bulunmaktadır. Bu iki tepenin arasında ise genişçe ve etrafı yer yer sanki cetvel ile çizilmiş şekilde dizilmiş olan kayalarla çevrili bir düzlük bulunmaktadır ki; bu düzlüğe “meydan” ismi verilmektedir. Emirhan Baba’nın bu meydana kaleye saldırmak ve topraklarını ele geçirmek isteyen düşmanlarla çatışmaya girdiği, şiddetli vuruşmaların olduğu ve sonunda da burada şehit düştüğü, şehit olması üzerine başını kolтуğuna alarak bugün mezarının bulunduğu tepenin üzerine çıktığı anlatılmaktadır.

Mezarın bulunduğu tepenin üzerinden tüm yönler seyredilebilmektedir. Öyle ki tepe bütün çevre alana hâkimdir. Bir tarafta Tecer Dağı ve Kulmaç Dağları’nın dorukları izlenmekte, Ulaş düzlüğü çarşaf gibi yayılmış her noktası gözükebilmektedir.

Diğer tarafta Gürlevik Dağları, öbür tarafta Demir Çelik Tesisleri ve Sivas’ı seyredebilmek mümkündür. İşte böylesi bir tepenin üzerinde, çakıl taşlarının üst üste yığıldığı, mezardan daha çok bir taş yığını andıran bir tümseklik mevcut. Bu tümseklğin altında Emirhan Baba’nın yattığına inanılmaktadır.

Emirhan Baba hakkında ise çok fazla bir bilgi mevcut değil. Anlatılanlara göre, Emirhan Baba, Anadolu’nun Türkler tarafından ele geçirildiği dönemlerde bu bölgenin fethiyle görevlendirilen komutanlardan biridir. O dönemlerde yigıtçe mücadele verdiği, bu bölgelerin Selçuklula-

rın eline geçmesi için kahramanca savaştığı ve kendisine bağlı birlikleri idare ettiği söylenmektedir. Bu bölgelerin ele geçirildiği ya da daha sonrakı dönemlerde verilen mücadelelerde şehit düştüğü anlatılmaktadır.

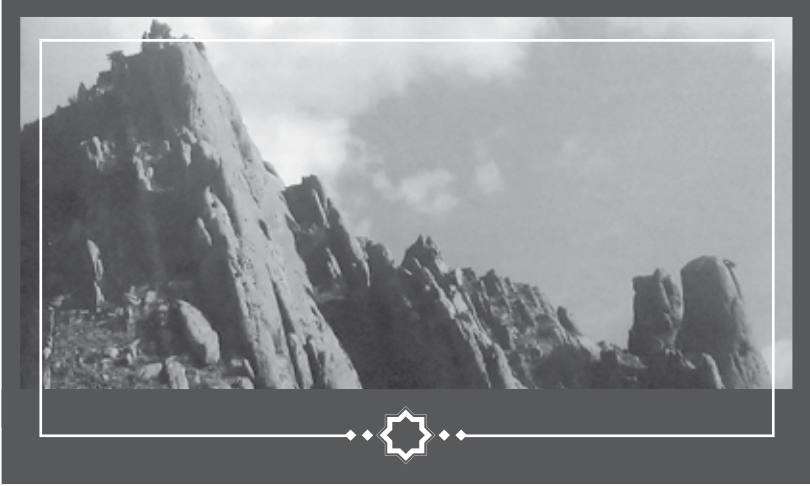
Emirhan Baba bu bölgede yalnız değildir. Mücadele verdiği dönemde kendisiyle birlikte olan Çavuş Baba, Ardıçlı Baba ve Şeyh Çoban'a ait mezar yerleri de çevre dağların ve tepelerin üzerinde bulunmaktadır. Emirhan Baba, bunların ve adı bugün bilinmeyen onlarca askerinin emiridir, komutanıdır. Bunlardan Çavuş Baba'nın mezarı, Emirhan Babaya en yakın olan ve aynı dağ uzantısı üzerindeki başka bir tepenin üzerindedir. Ardıçlı Baba ve Şeyh Çoban'ın mezarları ise karşı dağlarda bulunmaktadır.

Emirhan Baba Türbesi, bu çevrenin en çok ziyaret edilen yerlerinden birisidir. Birkaç yıl öncesine kadar, çevre köylerden gelen insanların katılımıyla mezar başında her yıl Hıdırellez günü toplanarak kutlamalar yapılmış. Hıdırellez günü oldukça kalabalık olan tepe diğer günlerde de özellikle felç hastaları, sinir hastaları ve çocuğu olmayan insanların uğrak yerlerinden biriymiş ...

Çocuğu olmayan aileler, Emirhan Baba'yı ziyaret edip, dua edip, adakta bulunduktan sonra çocuklarının olduğu ve doğan çocuklarına Emirhan ismini koydukları yaygın şekilde görülmektedir. Öyle ki, Akpınar köyünde Emirhan isminde onu aşkın kişi olduğu söylenmektedir.

Yine Yeniboğazkesen köyünde yaşayan ve aklını oynatan birisinin traktöre bağlanarak Emirhan Baba'nın mezarına getirildiği, burada dua edildikten sonra, gayet rahat bir şekilde köyüne döndüğü görgü tanıkları tarafından anlatılmaktadır. Emirhan Baba'nın bu köyü ve çevre köyleri, köye zarar vermek isteyen kişilere karşı onların önüne set çeken bir alev yakarak koruduğu da dilden dile dolaşmakta ...





EMİRHAN KALESİ / Tepenin en sivri ve en uç noktasında, oda şeklinde oyulmuş bir me- kan ve tüm çevre alanı gözetleyecek şekilde dikdörtgen biçimde küçük bir penceresi bu- lunmaktadır.

emirhan kalesi

Yöre halkının Emirhan Kalesi dediği yer, Emirhan Tepesi üzerinde Emirhan Baba'nın mezarı karşısındaki sarp ve dik tepeye verilen isim- dir. Bu bölgenin Sivas yöresindeki ilk yerleşim yerlerinden birisi olduğu ya da daha sonraki dönemlerde önemli iskân alanlarından biri olduğu çevredeki izler ve kalıntılardan anlaşılmaktadır.

Emirhan Tepesi'nin üzerinde bulunduğu dağın muhtelif yerlerinde, el ile oyulmuş ve içerisi nizami bir şekilde düzenlenmiş odalar ve sığınak- lar bulunmaktadır. Bu kalıntılardan dolayı yöre insanı bu tepelere Emir- han Kalesi demektedir.

Emirhan Kalesi olarak bilinen kaya mezarı, gözetleme kulesi, ibadet mekânı, sığınak ya da su sarnıcı olduğu tahmin edilen bu odaların han-

gi dönemlerde ve kimler tarafından yapıldığına dair aydınlatıcı bir bilgi yoktur. Kayalarının oyularak yapıldığı odalardan bu bölgede irili ufaklı olmak üzere 7-8 tane bulunmaktadır. Bunlardan “yukarı oda” ve onun kırk elli metre kadar aşağısındaki “aşağı oda” dikkate değer olanlarıdır.

Bunlardan belki de en önemlisi Emirhan Baba'nın mezarının bulunduğu tepenin hemen karşısında ve nerede ise aynı yükseklikte olan tepenin en zirve noktasında bulunan, kayaların içleri oyularak yapılmış olan “yukarı oda”dır. Bu oda, bulunduğu konum, yapılışı ve düzeni itibariyle ilk Hıristiyanlık dönemi ibadet mekânını andırmakla birlikte yöre halkının anlattıklarına göre kalenin gözetleme kulesidir. Tepenin bulunduğu yer itibariyle tam bir kuleyi andıran bu oda, tepenin zirve noktasındadır. Kulenin bulunduğu tepeye çıkış yolu yoktur, ancak, arazi üzerindeki uygun yerlerden zorlukla tırmanılarak ulaşılabilmektedir.

Kule yaklaşık 1.500 metrelik bir yükseklikte, tepenin tam üst kısmında bulunmaktadır. İçerisi dikdörtgene yakın bir şekilde ve yaklaşık 4 x 3 m ebadında ve 2,5 m yükseklikte bir odadır. Kuzey tarafında yaklaşık iki metre yükseklikte ve 1 x 1,60 m ebatlarında giriş kapısı bulunmaktadır. Kapıya kadar, kaya üzerine kazınmış el tutma ve ayak koymaya yarayan oyuklar yardımıyla odaya çıkılmaktadır. Odada giriş kapısının tam karşısında 0,50 x 0,50 m ebadında kare şeklinde güney tarafa bakan bir pencere bulunmaktadır. Bu pencereden dışarıya bakıldığında, ileride Tecer Dağları, Ulaş Düzlüğü ve Kulmaç Dağları, yakın planda ise Karayün ormanlarından Sivas'a kadar uzanan geniş bir bölge ve yol rahatça izlenebilmektedir. Bu pencere, muhtemelen, yapıldığı dönemde askerler tarafından bölgenin gözetlenmesi amacıyla kullanılmaktadır. Odanın penceresinin aşağılardan, yoldan ve çevredeki köylerden görülebilmesi, yüksekliği ve küçüklüğü nedeniyle dikkat edilmediği sürece çok zordur. Bu sivri kayanın içerisi, tam bir oda şeklinde kazınmış, duvarlara kimi girintiler oyulmuştur. Odanın duvarlarında ve tavanında kalan boya izlerinden, daha önce duvar ve tavanın üzerin-



de çeşitli resim ve figürlerin bulunduğu izlenimini vermektedir ki burasının bir ibadethane olduğu kanaatini güçlendirmektedir. Yine giriş kapısının iç tarafında sonradan alt tarafa doğru genişletildiği ve kapıya çıkmaya yarayan üç basamaklı merdiven basamaklarından anlaşılmaktadır. Odaya giriş kapısı ise birbirine yaklaşık iki üç metre yakınlıktaki iki sivri tepenin arasına açılmakta olduğundan kapının başka yerden görülmesi mümkün değildir.

Bu kuleden, Emirhan tepesinin aşağılara doğru kimi yüksekliklerinde de odalar ve sığınaklar bulunmaktadır. Bahsettiğimiz odanın yaklaşık 40-50 metre aşağısında batı tarafında hemen hemen aynı özelliklere sahip bir oda daha bulunmaktadır. Bu odanın tabanında yaz ve kış eksik olmayan su birikintisi vardır. Muhtemelen eriyen kar sularından oluşan içilebilecek nitelikteki soğuk suyun toplandığı odanın bir sarnıç olma ihtimali bulunmaktadır. Yukarı odada olduğu gibi buranın da penceresi aynı yöne bakmaktadır. Bu tepe ve yakın tepe üzerinde aynı özelliklere sahip olmasa da benzeri niteliklerde birkaç oda ve sığınak daha bulunmaktadır.

kale duvarı ve bal kayası

Tepe üzerinde dikkat çeken iki ayrı yer daha var. Birisi “duvar kalıntısı” diğeri ise “bal kayası”. Duvar kalıntısı, yukarı odanın 50 metre kadar uzağında ve kuzeyinde, nizami şekilde taşlarla örülmüş bir duvarın kalıntısıdır. Ne amaçla ve ne zaman yapıldığı bilinmeyen bu duvarın bölgede var olduğu tahmin edilen kalenin duvarları olduğu sanılmaktadır.

Bal kayası ise, yukarı odanın ön tarafında bulunan sivri tepelerin güneşe bakan dik ve sarp yüzündeki kaya oyuklarına arıların yaptıkları doğal kovanlardır. Kimsenin ulaşamadığı bu kovanlar, geçmiş zamanlarda oğul verip kovanından kaçan arıların kendiliğinden yerleşmeleri sonucu oluşmuştur. Kovana sığmayan ballar kayadan aşağıya doğru aktığı için halk arasında bu kayaya “bal kayası” denilmektedir.

Bölgede bulunan oda ve sığınaklardan dikkate değer olanlarından bir tanesi de, Emirhan köyünden tepeye doğru çıkarken yaklaşık köyden beş yüz metre yukarıda yolun sol kenarında bulunan iri bir kaya parçasının içerisinde bulunan odadır. Geniş bir arazinin ortasında hafif kuzeye eğik ve dikdörtgen küp şeklindeki bir kaya durmaktadır. Bu kaya parçasının içerisi oyularak nizami bir oda yapılmıştır. İri kayanın güney tarafında bulunan, yerden iki metre kadar yükseklikte ve yarım metre çapında giriş kapısı yapılmıştır. İçerisi insan eliyle dikdörtgen şeklinde oyularak düzenlenmiş olan odada, kapının sağ ve sol tarafındaki köşelerde ayrı bölümü andıran girintili bölümleri ve zamanında oturma koltuklarına benzer sedir tipi kısımları, duvarlarda eşya koymak için oyuklar bulunmakta iken, define arayıcılar tarafından çoğu tahrip edilmiş durumdadır ... Ne amaçla ve hangi dönemde yapıldığı bilinmeyen bu oda, son dönemlerde yöre halkı tarafından “peynir kayası” olarak da adlandırılmaktadır. Kayanın serinliğinden yararlanan köy halkı bu kaya içerisindeki odayı yaz aylarında yaptıkları peynirleri muhafaza etmek için bir doğal buzdolabı olarak kullanmaktadırlar.

ve emirhan yöresi ...

Tarihi ve kültürel dokusuyla bu coğrafya, içerisinde yaşadığımız ve çepeçevre kuşatıldığımız bir değerler zenginliğini barındırmakta ... Emirhan yöresi o değerler zenginliğinden sadece birisi ... Asırların ötesinden günümüze yansıyan bu ve benzeri bakir dokuyu koruyarak geleceğe devretmek ve bunlardan kendimize katacağımız onlarca ders alabilmek herhalde her birimize düşen bir görevdir ve bu topraklarda yaşamamanın bir vefa borcu olsa gerektir ...





Bir Dönemin Askeri Eğitim Üssü ve Zindanı
HEVÜK KALESİ

*“ne ber esteri suvarem, ne çü her be-zir barem
ne hüdavend-i raiyyet ne gulami şehriyarem”¹*
Şeyh Sadi

Anadolu bozkırının unutulmuş köşelerinde tarihin en önemli olaylarının vuku bulduğu bazı mekânlar vardır. Yalnızlığa gömülmüş silüetleriyle ve suskun bir halde dururlar. Yaz aylarının kavurucu sıcaklığında bazen bir damla yağmura hasret kalırlar ve toprakları kavrulur, bazen sert esen rüzgârlarla lime lime parçaları savrulur üstlerinden; çıplak kalan kayalarının sivriliğiyle arzı endam ederler. Bazen de eline kazma kürek alan insanların umutları uğruna amansız darbelerle tarumar olurlar.

Yine de zamana karşı direnirler...

Ve şahit oldukları tarihsel olayları taşırlar belleklerinde, ama kimseler bilmez, aldırmazlar belki de... Bir köşede unutulmuş gibidirler.

Yaz aylarından biriydi, öğle üzeri. Bir arkadaşın hasta olan akrabasını ziyaret için Sivas-Ulaş karayolunda Tecer dağlarına gelmeden sola dö-

¹ Şeyh Sadi'nin Farsça beytinin Türkçesi; “ne at üstündeyim ve ne de bir yükün Altında/
ne bir halkın padişahı ne de bir padişahın askeriyim.”



nüp düz ve geniş bir arazinin ortasından uzanan yolda ilerliyorduk. Bir müddet sonra bu düz ovanın ortasında gözüme ilk bakışta herkesin ilgisini çektiğini düşündüğüm bir tepe ilişti. Sanki sahranın ortasına sonradan konulmuş gibiydi. Tecer dağının kuzey eteklerinde uzanan geniş düzlüğün ortasında dairemsi biçimdeki oldukça geniş etekleri ve konik görüntüsüyle yükseliyordu.

Yığma bir toprak tepeyi andıran konik yapının tam üst kısmında iki üç metreyi bulan kaya parçaları sivri bir kale duvarı gibi göğe doğru yükselmekteydi.

Biri tepenin hemen dibinde, diğeri biraz daha ötede birbirine yakın iki ayrı köy yer almaktadır. Bugün her ne kadar iki ayrı köy olsa da gerek eski kayıtlarda gerekse yöre halkı tarafından tek bir köy ve tek bir isimle anılmaktadır. Eski ismiyle Gulam, yeni isimleriyle Harmancık ve Beştepe köyleri ...

Gulam Köyü, adı gibi eski bir yerleşim yeri. O kadar eski ki geçmişinin nereye kadar uzandığı ve ilk yerleşimin ne zaman yapıldığı bilinmiyor. Tahmin edilen ise Romalılar ve belki de Hititlere kadar uzanan bir maziye sahip olduğudur.

Köy arazisinden biri Tecer Dağı'nın Bahtiyar'dan doğan küçük köy deresi, diğeri Tecer Yedigöller'den kaynaklanan büyük ve adı Kanlırmak olan iki ırmak akıyor. Ayrıca iki tane de göleti var köyün ... Ve köyde tarihi kadar eski olan ve yöre halkının kale diye tanımladığı Hevük Kalesi var.

gulam köyü'nden hevük kalesi'ne

Yeni ismiyle Harmancık olan Eski Gulam Köyü 'nün kuzeyinde yer alan Hevük Kalesi'ne çıkmak için, köyün içerisinden akan ve bir su değirmenini çeviren ırmak boyunca yürüyoruz. Önce düz araziye sonra

hafif eğilimli ve gittikçe yükselen kalenin eteklerine doğru ilerliyoruz. Bir patika iz konumundaki yoldan kalenin 200 metreyi aşkın tepesine doğru tırmanıyoruz. Üst kısımlara geldiğimizde rüzgârın etkisiyle aşınmış birer taş bloğunu andıran kayalar sanki sur gibi kalenin üst tarafını çepeçevre kuşatıyor. Kaya aralarındaki küçük ve dar geçitlerden geçerek tepenin en üst kısmına ulaşıyoruz. Ve kayaların arasında, yaklaşık bir metre çapında daire şeklindeki kapıyı andıran bir oyuk çıkıyor karşımıza.

Kapıya yaklaşık baktığımızda kayanın %70-80 eğiminde daire biçiminde çok düzgün, neredeyse pürüzsüz şekilde ve bir tünel biçiminde yontularak oyulduğunu görüyoruz. Bu eğimli tünelin giriş kapısından tabana kadar kayaların basamak biçiminde yontulmasıyla güzel bir merdiven oluşturulmuş. Bu giriş merdiveninin 300 basamak olduğu söyleniyor. Basamakların bitiminde ise yine daire biçiminde kapı konumunda bir oyuk var ve daha ilerisi görünmüyor. Anlatılanlar ise basamaklardan sonrasında mahzen ve dehlizlerin olduğu, su sarnıcının bulunduğu ve odaların zindan olarak kullanıldığıdır.

Kapının önünde durduğumuzda merdiven basamaklarının aşınması ve toprak yığınlarının birikmesi nedeniyle aşağıya inmeye cesaret edilemeyeceğini anlıyoruz. Basamaklar gerek zamanın yıpratmasından gerekse bu bölgeye uğrayan defnecilerin hışmından ziyadesiyle nasibini almış, neredeyse yürünemeyecek şekilde toprakla dolmuş. Ortanın böylesine tahrip edilmiş olmasına rağmen halen aşağıya inenlerin olduğu ve defnecilerin zaman zaman bu bölgeyi kazdıkları söyleniyor.

dönemin askeri eğitim üssü ve zindanı:

hevük kalesi

Hevük Kalesi ve Gulam Köyü, bölgenin birbiriyle yakından ilgili ikilisi, belki de birbirinin tamamlayıcısı. Gulam Köyü'nün ismine, Hevük Kalesi'nin yapısına, Selçukludan Kadı Burhaneddin Devleti'ne ve Osman-

lıya doğru uzanan süreçteki olaylara baktığımızda bu ikilinin aslında bir askeri kışla veya eğitim üssü olma ihtimalini güçlendiriyor.

Gulam Köyü'nün ismine Osmanlı Devleti'nin düzenlediği 1504 tarihli tapu tahrir defterlerinde rastlanılmaktadır. Yani köy, bu kayıtlara göre çok daha önceleri, Beylikler ve Selçuklular döneminde de mevcut bir yerleşim yeri olmalıdır.

Köyün ismi olan Gulam ise Farsça kul, köle, asker manalarına gelmektedir. Selçuklu ordu teşkilatında 'Gulam Sistemi' bilindiği üzere bir askerlik sistemidir.



HEVÜK KALESİ / Düz bir ovanın ortasındaki toprak tepe. Üst kısmı ise kayalık

Özellikle çocuk yaşta toplanan asker adayları, ‘gulamhane’ adı verilen ‘gulam mektepleri’ veya ‘askerî kışlalar’da eğitim görürlerdi. Burada ata binmeyi, silah kullanmayı, at üzerinde savunma ve hamle yapmayı, saray terbiyesiyle sultana hizmet etme usullerini öğrenirlerdi. Sultana yakın devlet yöneticileri ve yüksek seviyeli komutanlar gulam sisteminde yetişiyordu.

Yeni ismi Harmancık olan Gulam Köyü ve civarında, sivil yerleşim mekânları bulunduğu tahmin edilmektedir. Ancak daha çok dönemin askeri eğitiminin ve ordusunun teşkil edildiği bir “gulamhane” olduğunu tahmin etmek mümkün. Yani bir talim sahası görünümündeki bugün dahi “Hevük Çayırı” diye adlandırılan geniş alan ve köyün hemen yanındaki Hevük Kalesi de bu açıdan köy ile bütünleşik şekilde “askeri kışla” görünümünü tamamlamaktadır.

Bugüne kadar Anadolu şehirlerini korumaya yönelik inşa edilmiş kalelerden farklı bir yapısı var Hevük Kalesi’nin. Yüksek bir tepe üzerinde bir nevi gizlenmiş şekilde ve tepenin üst noktasından en alt kısımlarına doğru bir merdivenle iniliyor. İçerisinde su sarnıcı ve erzak depoları gibi yaşamsal ihtiyaçlar ile hapisane ya da cephanelik işlevinde kullanılan askeri nitelikteki bölümlerin varlığı da kalenin sadece bir savunma ve korunma kalesi değil, farklı fonksiyonlarda da kullanıldığına işaret ediyor. Öte yandan Gulam Köyü ve Hevük Kalesi, Selçuklu ve Kadı Burhaneddin döneminin önemli bir kenti olan Sivas şehir merkezine 25 km uzaklıkta yani şehrin dışında ve stratejik yol güzergâhında bulunması ile önemli bir askeri bölge olduğunu göstermektedir.

ertuğrul gazi hevük kalesi’nden geçerken

Anlaşılan o ki; Hevük Kalesi ve Gulam Köyü civarı birçok tarihi olaya tanıklık etmiştir. Ancak çok kısıtlı bilgiler kayda geçebilmiş, çoğu ise kayıtlara geçmediğinden unutulup gitmiştir...

Hevük Kalesi'ne ait elimizdeki ilk bilgiler Selçuklu ve Eratna Beyliği dönemine aittir. Alâeddin Keykubat'ın sultanlığı dönemi, Anadolu'da iç karışıklıkların ve dış saldırıların en çok yoğunlaştığı günlerdir.

Anadolu içlerine doğru Ertuğrul Gâzi ve kardeşi Düündâr Bey, kendilerine tâbi kabile mensuplarıyla beraber yeni bir yerleşim yeri kurmak üzere ilerlemektedir. Harzemşahlar Selçuklu ordusuyla Yassı Çemen mevkiinde savaşıırken oradan geçen Ertuğrul Gazi, Alâeddin Keykubat'ın safına katılarak ona destek verir ve Harzemşahlar savaşı kaybedip geri çekilir. Bir diğer önemli desteği de Hevük Kalesi civarında verir Ertuğrul Gazi ... Bu sefer Moğol öncü kuvvetleri Hevük Kalesi önlerindeki Boğa Öyüğü mevkiinde Selçuklu askerleriyle çatışmaktadırlar.

Curmagon Noyan komutasındaki bir Moğol müfreze kuvveti (karavul), 1232 yılında Gürcü kraliçesi Rodosan'ın Moğolları Anadolu Selçuklularına karşı kıskırtmasıyla, Anadolu'ya akın düzenler. Moğollar Sivas'ta İbn-i Rahat Konağı² olarak bilinen yere kadar ulaşırlar. Geçtikleri yerleri yağmalayıp tahrip ederler. Sonra Hevük Kalesi önlerine gelir, Moğol öncü güçleri. "Boğa-öyüğü"³ olarak bilinen mevkide muhtemelen Hevük Kalesi'nde bulunan Selçuklu askerleriyle çatışmaya girerler. Ertuğrul Gazi maiyetindeki az sayıda atlısıyla oradan geçerken Selçuklu askerlerinin mağlup olmak üzere olduğunu görür. Çatışmayı gören Ertuğrul Gazi askerlerine şöyle der:

"Ey yarenler! Savaşa denk geldik. Yanımızda kılıç vardır. Buradan kadın gibi geçip gitmek erlik değildir.

2 Sivas yakınlarında bulunan İbn-i Rahat mevkiine önceleri Kervansaray-ı İsfahani denilirdi. Sonradan Kemalettin Ahmet İbn-i Rahat Konağı denildi. (İbn-i Bibi, Houtsma Baskısı s.182,183). Osman Turan Selçuklular Zamanında Türkiye, Boğaziçi Yayınları 1999. S:375

3 Boğa -Öyüğü bugün Harmancık (Gulam) köyüne doğru gidilen yol üzerinde halkın hala Boğa Yokuşu olarak adlandırdığı mevkiidir.

Galip olarak gözüken tarafa mı katılalım? Yoksa mağlup olarak gözüken tarafa mı destek verelim?

Arkadaşları ise mağlup olan tarafa destek verecek kadar güçlerinin olmadığını söylerler. Ertuğrul Gazi aldığı bu cevaptan memnun olmaz ve der ki: “Bu sözleriniz yiğit insanlara yakışmaz. Er olan kişi, mağlup olarak görülen tarafta yer alır.”⁴ Ertuğrul Gazi ve arkadaşları mağlup olmak üzere olan Anadolu Selçuklu askerleri yanında yer alırlar ve bu destek ile Selçuklular Moğolları Hevük Kalesi’nden püskürtür.

Ertuğrul Gazi’nin gerek Yassı Çemen’de Harzemşahlar’a karşı gerekse Hevük Kalesi’nde Moğol güçlerine karşı Selçuklulara verdiği destekle Sultan Alâeddin Keykubât’ın iltifatına mazhar olur.⁵ Bu iki destek Osmanlı Beyliği için gelecekte bir dünya imparatorluğuna uzanacak yolda önemli bir dönüm noktası olur.

bezm-ü rezm’de hevük kalesi

Hevük Kalesi⁶ ile ilgili yazılı bilgilerin bir kısmına Kadı Burhaneddin’in

4 “Hey yârenler! Cenge tuş geldük. Yanımızda kılıc götürürüz, ‘avrat gibi geçüb gitmek erlük degüldür! Elbette şunların birine mu’âvenet itmek gerek; gâlibe mi mu’âvenet idelüm, yoksa mağlûba mı?’ Eyitdiler: ‘Mağlûba mu’âvenet ‘asirdür, âdemümüz azdur ve hem yegine kuvvet dimişlerdür!’ didiler. Er-tuğrul eyitdi: ‘Bu söz merdâneler kelâmı degüldür! Erlük oldur kim mağlûba yardım idevüz, Hızır gibi buñ deminde bi-çârelere meded yitişe, dest-gir olavuz!’ didi. ... Pes hemân Er-tuğrul etbâ’ıyla el kılıca urub bir taraftan ... Tatar’a kılıç koydılar, şâhin kargaya girer gibi girüb ‘adüyü münhezim kıldılar.

5 Bu bilgiler İbn-i Bibi, Yazıcızade, Bayâtî, Âşık Paşa-zâde, Neşri ve İsmail Hakkı Uzunçarşılı gibi kaynaklarda yer almaktadır.

6 Hevük ismi Hafik ismine benzerliği nedeniyle birçok kaynakta Hafik olarak belirtilen bir yanlışlığa düşülmektedir. Bezm ü Remz de Havik Kalesi tabiriyle geçen Hevük Kalesi için, kitabı Türkçe’ye çeviren Prof. Dr. Mürsel Öztürk Havik kelimesinin dipnotunda “Bugünkü Hafik” olarak kayıt düşmüştür. İlk bakışta Hafik ilçesi olarak algılanan bu ifade, bildiğimiz Hafik ilçesi değil, Harmancık (Gulam) köyündeki Hevük Kalesidir.



kendi tarihçisi olan Aziz B. Erdeşir-i Esterabadi'nin Bezm ü Rezm isimli kitabında rastlamaktayız. Buradaki bilgileri diğer eserlerdeki olaylarla birleştirdiğimizde Hevük Kalesi ve civarında vuku bulan bazı hadiseler hakkında bilgi sahibi olabiliriz.

Hevük Kalesi ve çevresi doğal güzelliği, yetiştirdiği ürünler ve geliri açısından bölgenin önemli merkezlerinden birisidir o dönemlerde. Kadı Burhaneddin, Eratna Devleti içerisinde henüz üst kademelere gelmemiştir.

Eratna Beyliği'nden Kayseri Kadılığı'nı istemesine rağmen alamamıştır. Hiç değilse Hevük Kalesi'nin kendisine verilmesini ister. Ama kitapta yazıldığına göre onu da o günlerde alamaz.

Bezm ü Rezm de olay şöyle anlatılır: Kadı Burhaneddin, Kılıçarslan'ın naiplerini çağırıp onlara 'Kayseri Kadılığı hakkında talebime hala bir cevap verilmedi. Hevük Kalesi'ni de bana bırakmadınız. Hiç olmazsa o bölgeyi ve orada bulunan askerleri benim emrime bırakın da, kavmim ve kabilem oradan geçimini temin etsin ve oranın ürünlerinden yiyeceklerini sağlasın. Her ne kadar maiyetimde çalışan yabancılara yardımda ve bağışta bulunamıyorsam ve onların geçimlerini sağlayamıyorsam da bari aileden sayılabilecek akrabaları ve yakınları oranın geliriyle hoşnut edeyim. Çünkü onların geçim derdi ve maişetinin

Hevük Kalesi'nin bulunduğu Gulam (Harmancık) köyü ise 1962 yılına kadar Mülki İdare Taksimatlarında Hafik İlçesine bağlı Mamuğa (Sivritepe) nahiyesinin bir köyüdür. Bundan dolayı Gulam ve Hevük Kalesi, Hafik sınırları içinde yer almaktadır. Yine Gulam Köyünün Hafik ilçesinin bir köyü olduğunu 1835-1911 yılları arasında yaşayan Aşık Ruhsati bir şiirinde şöyle ifade eder:

*"Sevda dolu Ruhsati'nin meyinde
Ah ü zarım kaldı kaşı yayında
Sevdiğim Hafik'in Gulam köyünde
Bu yılda gidemek yaz olmayınca"*

yükü altında eziliyorum.’ dedi. Bu sözü Kılıçarslan’a ilettikleri zaman, o ‘O bölge Mübarek Şah’a aittir’ cevabını verdi.

Mübarek Şah, ona sığınmış, onun sevdiği bir şahıstı.”⁷

Zaman geçer, Kadı Burhaneddin, Eratna Beyliği’nde adım adım yükselmektedir. Şehirleri ve kaleleri ele geçirenler gücüne güç katmaktadır.

O dönemlerde Sivas Anadolu’nun en büyük şehridir ve Hevük Kalesi de güçlü olabilmek için sahip olunması gereken bir kaledir. Bunu bilen Amasya Hâkimi Hacı Şadgeldi, “Emir Mutahharten’e bir haberci (kasd) göndererek, ‘bu şahıs (Kadı Burhaneddin), Rum ülkesinin başkenti (dar’ül mülk) ve bu memleketin en büyük şehri olan Sivas’ı zora ve zorbalığa başvurarak ele geçirdi. Hevük Kalesi’ni aldı. Şimdi de Tokat Kalesine gözünü dikmiş”⁸ der.

sivas emiri hacı ibrahim’in kellesi hevük kalesi’nde

Anadolu coğrafyasında karışıklıkların ve iç çatışmaların sık yaşandığı dönemlerdi. Babasının ölümü üzerine Kayseri’de Eratna Beyliği’nin tahtına küçük yaşta çıkan Alâeddin Ali Bey hükümdar oldu. Devletin tüm işleri babasının zamanında olduğu gibi umeranın üzerindedir. Devlet idaresi buhranlı günlerini yaşıyordu. Bir taraftan Niğde ve Aksaray bölgeleri Karamanoğulları işgalindeydi, diğer taraftan da Moğolların saldırıları sürekli artıyordu. Eratna Beyliği’nin valileri olan Şeyh Necip Tokat’ta, Hacı Şadgeldi Paşa Amasya’da ve Hacı İbrahim ise Sivas’ta yönetimin başında bulunuyor ama kendi başlarına buyruk hareket ediyorlardı.

Gerek Eratna Beyliği’ndeki iç karışıklıklar ve diğer beyliklerle olan mü-

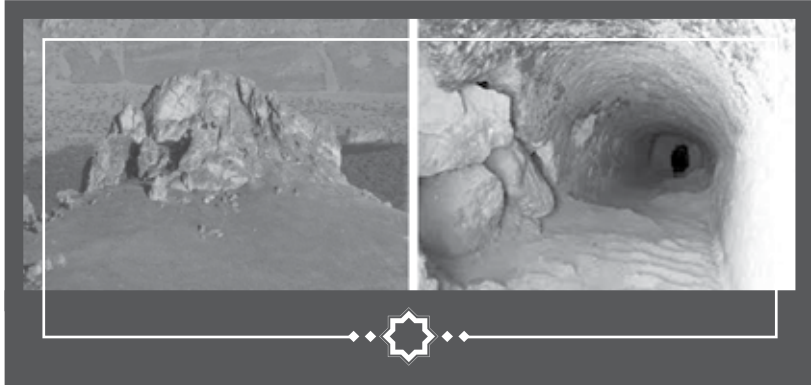
7 Bezmi ü Rezm, Terc. Mürsel Öztürk, Kültür Bakanlığı, 1990, s.188-189

8 Bezmi ü Rezm, Terc. Mürsel Öztürk, Kültür Bakanlığı, 1990, s.226

cadeleler gerekse Moğolların sürekli akınları bölgede huzursuzluğu çekilemez boyuta getirmişti. Moğollara karşı mücadele eden ve Sivas'ta hâkimiyetini sürdürmeye çalışan Sivas hâkimi Hacı İbrahim, bir Moğol kabilesi olan Samagar akınlarıyla Sivas yakınlarında yaptığı çatışmada öldürülür. Hacı İbrahim'in kellesi Hevük Kalesi'ne götürülür ve ölümü bir müddet gizli tutulup halktan saklanır. Daha sonrada Sivas halkının görmesi için Sivas'a getirilir.

hevük kalesi'ne saldırı

Eratna beyi Alaettin Ali Bey'in ölümünden sonra oğlu Mehmed Bey'in yedi yaşında hükümdar olması üzerine ona bir naip tayin edilmesi gerekiyordu. Bunun üzerine Amasya Emiri Hacı Şadgeldi Paşa Sivas üzerine yürüyüp, halkı itaat altına almak istedi ise de Kadı Burhaneddin ve Seydi Hüsam, Doğu Karahisar Bey'i Kılıçarslan'ı Sivas'a davet ederek naiplik meselesini müzakere ettiler. Kadı Burhaneddin talep ettiği birkaç şart karşılığında naiplikten çekildiğini, Seydi Hüsam ise tabi olduğunu Kılıçarslan'a ifade ettiler. Böylece Kılıçarslan, Eratna Beyliği naipliğini yürüttü.



HEVÜK TEPEŞİ VE GİRİŞİ / Hevük Kalesinin tepesindeki kayalık ve kayalığın tam ortasından tabana doğru uzanan merdivenli kale/zindan girişi

Seydi Hüsam'ın ise işleri istenildiği gibi gitmiyordu, uğradığı saldırıda Ahmedik Kalesi'nde bulunan evi yakılıp yıkıldı. Sonrada “iki kalenin bir şehirde bulunması uygun olmaz” denilerek, Hevük Kalesi'ni de yerle bir ettiler.”⁹

zindan olarak kullanılan hevük kalesi

Bir askeri eğitim merkezi olarak kullanılan Gulam Köyü ve Hevük Kalesi, Sivas şehir merkezinin 25 km uzaklığında ve askeri açıdan güvenli bir mınıktadır. Kalenin mahzenleri ise önemli tutsakların hapsedilmesine elverişli bir ortamdır.

Bununla ilgili bir olay anlatılmakta Bezm ü Rezm'de... Kadı Burhaneddin'i ortadan kaldırmak için gerek şehir içinden gerekse başka beyliklerden destek alan Ahi Nevruz bir suikast planı hazırlamaktadır. Kadı Burhaneddin bu teşebbüsten haberdar olur, suikastın başı olan Seyyid Ebu Bekir'i ve ona yardım edenleri yakalatır. Sonra Bezm ü Rezm'deki ifadesiyle “Sultan hainlerden Seyyid Ebu Bekir'i şehir halkından bazılarıyla birlikte Hevük Kalesi'ne hapsetti”¹⁰

Görülüyor ki, Hevük Kalesi devlete başkaldıranlar başta olmak üzere sanıklar için bir zindan olarak kullanılmaktadır.

mekânın tanıklığında bir tarih

Alan itibariyle geniş bir coğrafyaya sahip olan Sivas, tarihi bakımından da çok eski dönemlere doğru uzanmaktadır. Bu geniş coğrafyada ve bu uzun geçmişte, etraftan geçip gittiğimiz onlarca hüyük, tepe veya meydan görmekteyiz ...

Görmekteyiz ama onların nelere tanıklık ettiğini çokta bilemeyiz. İşte

9 Bezm ü Rezm, Terc. Mürsel Öztürk, Kültür Bakanlığı, 1990, s.178-181

10 Bezm ü Rezm, Terc. Mürsel Öztürk, Kültür Bakanlığı, 1990, s.272

Hevük Kalesi ve Gulam Köyü onlardan birisi ...

Gulam Köyü ve Hevük Kalesi bir mekân olarak önemli olaylara tanıklık etmiş, tarihimizin silik ve unutulmuş sayfalarından birisi ...



Sivas'ın Yazılı Tarihinde Yeni Bir Keşif

HİTİT KENTLERİ: SARISSA VE KAYALIPINARI

Şehirler, toplu yaşamamanın başarıldığı ve medeniyetlerin geliştiği mekânlardır. Şehirleri tarihsel süreç içerisinde ayakta tutan unsur; biçimlendirdikleri hayat tarzlarını, kurdukları uygarlığın mirasıyla geleceğe aktarabilme güçleridir. Kadim şehirler, tarihin kırılma noktalarında, ciddi kararlarının alındığı müstesna mekânlar olarak hep öne çıkarlar ve rollerini başarıyla yerine getirirler.

Sivas, Anadolu'da insanlığın iskânından bugüne kadar hep önde, başta, uçta olmuş bir şehirdir. Belki bugün, ekonomik gelişmişlik açısından tarihteki öneminde bir değer kaybı yaşıyor görünse de yüzyıllardır taşıdığı etkinliği onun öteden beri uygarlıklara sağladığı katkıları nede- niyle, hâlâ coğrafyamızın en mühim şehirlerinden biri olarak mutlak kıymetine hâlel gelmiş olamaz.

Sivas'ın yer aldığı coğrafyada, tarihin bilinen ilk dönemlerinden bugüne doğru bir yürüyüş yaptığımızda görürüz ki; Sivas yaşanan her çağ ve zaman diliminde, Küçük Asya'nın stratejik, idari ve ekonomik manada temel fonksiyonunu hep en üst düzeyde taşımıştır. Sivas, Bizanslılar Döneminde önemli bir şehirdir. Çünkü Doğu Roma İmparatorluğu'nun üç askerî "thema"sından biridir.





Sarissa Şehir surları

Osmanlılar için uzun müddet serhat şehri olarak da önemli bir şehirdir, Orta ve Doğu Anadolu'nun bir eyalet merkezidir.

Cumhuriyet için müstesna bir şehirdir. Çünkü cumhuriyetin temelleri Sivas'ta atılmıştır. İstiklal Savaşı'nın ilk karargâhıdır, üç buçuk ay, Atatürk'ün önderliğinde Milli Mücadeleye sevk ü idare merkezi olmuştur. Sivas ilinin yer aldığı bu coğrafyaya insanoğlu ne zaman yerleşmiştir, bugün için tam olarak bilinmemektedir; ama kazıdığımız her toprağın altından çıkan bir buluntu, ortaya çıkan bir şehir kalıntısı, bizi götürebildiği en ilk noktalara doğru sürüklemekte, Anadolu tarihinin bilinmeyen yeni yüzlerini aydınlanmaktadır. 1970'li yıllardan sonra Sivas'ın iki ayrı ilçesinde Altınyayla Başören mevkii ve Yıldızeli Kayalıpınar yöresinde sürdürülmekte olan kazılar, Hitit Uygarlığına ait çok önemli iki şehir kalıntısını ortaya çıkarmıştır.

sivas'ın yazılı tarihinde yeni bir keşif

Hitit kültürünün beşiği Kızılırmak vadisinde yer alan Sivas, coğrafi po-

zisyonu itibarıyla birçok önemli Hitit kentini sınırları içinde barındırmaktadır. İlk arkeolojik araştırmaların 1927 yılında yapıldığı Sivas'ta, 1992'den itibaren de yoğun kazı çalışmaları yapılmaktadır. Almanya'nın Marburg Üniversitesi Arkeoloji Bölüm Başkanı Prof. Dr. Andreas Müller-Karpe ve eşi Vuslat Müller-Karpe başkanlığında 38 kişilik ekiple Sivas Müze Müdürlüğü adına yapılan bu çalışmalar Anadolu tarihi ve özellikle de Sivas'ın yazılı tarihi açısından çok önemli bilgiler ve belgeler içermektedir.

Altınyayla ilçesi Başören köyü sınırları içerisinde, Kuşaklı Ören yeri olarak bilinen Sarissa'da yapılan kazılar sonrasında elde edilen tabletlerle Sivas'ın yazılı tarihinin M.Ö. 1500'lere kadar ulaştığı ortaya çıktı. Yine Sarissa'dan sonra Yıldızeli İlçesi Kayalıpınar Köyü'nde yapılan kazılarda ise, M.Ö. 1800'lü yıllarda yazıldığı anlaşılan Asur çivi yazılı tabletler ortaya çıktı.

hititlerin yazlık kentleri: sarissa ve kayalıpınar

Sivas'ın Altınyayla ilçesi yakınlarında bulunan ve Kuşaklı Ören yeri olarak bilinen Sarissa, dünya tarihinde büyük imparatorluklar kuran Hititlilerin önemli şehirlerinden birisidir. 1650 metre yüksekliğinde bulunan Sarissa şehrinin 1950 adımlık sur kalıntıları ile önemli bir yerleşim yeri olduğu anlaşılmaktadır. Şehre giriş, sur üzerinde bulunan dört ayrı kapıdan sağlanmaktadır. M.Ö. 1285 yılında Mısırlılarla Hititler arasında yapılan Kadeş Savaşı'nın ardından, dünyanın devletlerarası ilk antlaşmasında da Sarissa'nın "Fırtına Tanrısı"nın şahitliğinden bahsedilmektedir. Hitit krallarının, başkentleri Boğazköy'den gelerek, yazlık çalışmalarını yürüttükleri yer olarak bilinen Sarissa, kayıtlarda dini seremonilerde Fırtına Tanrısı ile özdeşleşmiş kutsal bir alan olarak anılmaktadır.

Antik kentte yapılan kazı çalışmaları sonucu aralarında o dönemde kutsal sayılan yan yana durmuş iki boğa figüründen oluşan İlkiz Boğa

Ryhton heykeli ile mektup ve çeşitli tabletlerinin de bulunduğu birçok tarihi eser bulunmuştur. Kazılar sırasında Hitit tarihi için bir ilk olabilecek hayvan ahır olma ihtimalini güçlendiren kalıntılar ile at iskeletine ve hayvanların su içtiği bir yalağa da rastlanmıştır. Ayrıca Kuşaklı höyüğünün güneyinde, Hitit Barajı ve açık hava tapınağı yer almaktadır. Güney kısmı kayalık ve dik yamaçlardan oluşan bir düzlükte taşlarla set yapılarak gölet oluşturulmuştur. Burası, Kuşaklı höyüğünün içme suyunun karşılandığı ve dinsel ayinlerin yapıldığı bir alandır. Göletin batı tarafında Hitit yazılı metinlerinde geçen Huwaşı Taşı'nın bulunduğu tapınma alanının mimari öğeleri, kuzeyde suyun tahliye edildiği taştan örülen kanallar, doğu ve batı yönünde bazı mimari kalıntılara ait izler görülmektedir. Hitit Kralı'nın burada bazı dini törenlere katıldığı Hititlere ait yazılı metinlerinden anlaşılmaktadır.



SARISSA / Altınyayla Başören'de Hititler döneminden kalan şehir kalıntısının izleri

Sivas tarihi açısından son derece önemli olan bu keşifler, 2005 yılında Hititlerin Maraşantiya diye adlandırdıkları Kızılırmak'ın kıyısında yer alan Yıldızeli ilçesi Kayalıpınar köyünde yapılan çalışmalarla sürdürölmektedir. M.Ö 1500-1400 'lü yıllarda Hititlerden kalma antik kent Türkiye'deki Hitit tableti bulunan altıncı merkezdir.





Ulaş'ın İki Ayrı Zirvesi

TECER DAĞI ve MİHRALİ BEY KONAĞI

Ulaş ilçesine ait iki farklı nokta. Birisi bağrına yaslanıp eteğine kurulduğu, soğuk suyuyla beslenip serin rüzgârlarıyla kuşatıldığı başı dumanlı yüce bir dağ: Tecer Dağı. Bir diğeri Ulaş'a biraz uzakta olsa da ilçe sınırları içerisinde yer alan, Tecer Dağı'nın karşısında bir sıra dağ gibi uzanıp giden Kulmaç Dağı'nın bugün ıssız kalan kuytu bir zirvesinde görkemli bir konak olan Mihrali Bey Konağı...

Her ikisi de Ulaş'ı namından da öte bir üne kavuşturan, farklı özelliklere sahip, türküleri dillerde dolaşan iki önemli değer. İkisi de heybetin, asaletin ve vakurlu duruşun simgeleri. Tecer Dağı düz bir ovada başını bulutlara yükselten asil duruşuyla efsanelerin dağı, diğeri Yemen çöllerinde mücadele veren cevval bir kahramanın yaşadığı mekân, muhteşem bir konak... Birisi coğrafi doğallığın, diğeri köklü bir uygarlığın abideleri ...

“tecer dağı her yayladan yayladır”

Taşlıdere Boğazı'nı geçip Sivas'tan çıktıktan sonra alabildiğine uzanan geniş, verimli ve bir o kadar da çıplak ve düz bir ovayla karşılarız. Bu ovayı neredeyse tam ortasından birbirine paralel olarak bir karayolu bir de demiryolu böler sadece. Ama asıl bu düzlüğün ortasında bulutla-

ra yükselen dumanlı başıyla ovanın ortasına bir hançer gibi sokulmuş olan Tecer Dağı bütün ihtişamıyla karşılar insanı.

Tecer Dağı, bu düz ovanın böğründe 2200 metreleri aşan yüksekliğiyle, sert ve keskin bitişiyle geriye doğru bir yüksek duvar gibi yaslanır ve uzanır. Dağın kuzey ve güney tarafındaki her iki yamacına öbek öbek köyler sıralanmıştır. Her iki yamaç birbirine geçit vermez, ta ki Gezbel mevki bıçak gibi böler koca dağı... Hz. Ali'ye kadar mal edilen bir efsane anlatılır, uzayıp giden Tecer Dağı ve onu ikiye bölen Gezbel Geçiti için...



MİHRALİ BEY KONAĞI / Üzerine düşen yağmur tanelerini iki ayrı okyanusa gönderen Kulmaç dağının sırtında bir dönemlerin ihtişamlı şimdi ise sessiz tavrıyla ziyaretçilerini hayrette bırakan sahibin adı gibi heybetli konak

Tecer Dağı, başlı başına bir dünyadır yöre insanı için... Üzerinde yetişen onlarca bitkisi, meyveleri, çeşit çeşit ağaçları ve hele bugün neredeyse nesli tükenmek üzere olan onlarca yabani hayvanıyla, eteğine mesken kuran köylerin hayat kaynağıdır. Dağ yücedir, hep onlar için... Dağa bakar efkârlanırlar, dağa bakar umutlanırlar hep.

Uzun geçen kışların aman vermez ayazları çöktüğünde Tecer Dağı kışlık beyaz elbisesine bürünür. Taze bir gelin gibi coşkusunu bağrına basıp suskunluğa gömülür. Bahar gelip güneş tepelerinde şavkıyınca, sabahın mahmur uykusundan uyanır gibi silkinir. Bir kış boyu sıcaklığına bürünüp yattığı karlar eriyip ince çılgalardan Tecer ırmağına coşkun sular akıtmaya başladığında, Tecer Dağı da kıpır kıpır uyanır. Nergisler, laleler, çayırlar başlarını çıkarır topraktan, kayaların incecik aralarından. Kuytulara sığınmış geyikler, tavşanlar, keklikler çıkar yuvalarından, yürürler dağ yamaçlarına. Bildircinlar kanat çırpar zirvelere doğru.

Kuşburnular, kızılıcıklar, dağ armutları çiçeğe ve meyveye durur. Kepe-neğine sarılmış çoban, kavalını çalar sürüsünü çıkarırken otlığa. Tecer Dağı kendine çağırır çocuğu, genci, kadını, yaşlısını... Yeni yeşeren bitkilerden sebeplenmeleri için açar bağrını onlara.

Ve soğuk sularını içerler dağın... Bağrından çıkardığı soğuk ve leziz su, “Tecer Irmağı” olarak can katar bölgeye. Zamanında art arda beş değirmeni döndürürdü bu su. Teknolojiye yenik düşen değirmenlerden sonra, suyun kaynağında alabalık işletme tesisleri bu tatlı suyun bereketiyle yeni bir görev üstlenmiş bugün. Oradan dere yatağına yönelen su, bir kanal aracılığıyla ilçe kenarında oluşturulan büyükçe yapay bir gölde dinleniyor ve etrafında piknik yapacak şehir halkının konaklamasını bekliyor. Tecer dağı baharıyla kışıyla, üzerinde yaşayan kurduyla, kuşuyla ve kendisine bakıp efkârlanan ve umutlanan insanıyla, çevresine hayat olmaya, âşıklara türkü olmaya devam ediyor.

“yemen’e de benim ağam yemen’e...”

Ve bir türkü de karşı dağlardan geliyor. Tecer Dağı’nın karşısında Yağdonduran mevkiinden uzanıp giden Kulmaç Dağı Acıyurt Konak mezarasında, 1900’lü yılların yiğit mücadele insanının konağında Yemen ellerinden gelen türküyü ağıt oluyor.

Bugün hâlâ bu dağlarda kahramanca “Yemen’e de benim ağam Yemen’e/ Kurdu m’ola çadırları çimene” türküsü yankılanıyor. Konak, Ruslarla yiğitçe mücadele edip on yedi yaşında babasını kaybeden Kafkasya kökenli Karapapak Terekemesi bir genç olan Mihralı Bey’in kabilesiyle birlikte gelip bu bölgede kurduğu kırka yakın köyün merkezi, Mihralı Bey’in evi, otağı...

Ulaş ilçesine bağlı Acıyurt köyüne 5 km uzaklıkta. Bu dağ başında görkemli bir konak. Anadolu’da ender görülen ahşap tavan işçiliği ve ahşap boyamasına sahip konak, Mihralı Bey tarafından 1892 yılında yaptırılmış. Sivas Valiliğine bağışlanan konak, 19. yüzyıl sivil mimari ve bezeme değerleri açısından korunması gereken bir varlık olarak niteleniyor. İkinci kat orta salonun yüksek tavanının görsel nakışlı işlemesi ve binanın mimari yapısı ve tarihi hususiyetleriyle görenleri hayrete düşürmektedir. Anadolu’da ender görülen ahşap tavan işçiliği ve ahşap boyamasını burada bütün canlılığı ve göz alıcılığıyla temaşa edebilmek mümkün.

Dağıyla, taşıyla ve dağ başlarındaki konağıyla, bir güzellikler coğrafyası burası... Sanatın, zarafetin ve inceliğin ruhsal güzelliğin doğanın tüm renkleriyle bütünleştiği bir yaşam formatının, dünden yarına kalan eserleri, bugün türkülerini söylemeye devam ediyorlar.

Tecer Dağı’ndan Konak’a, Konak’tan Yemen ellerine türkülerimiz yankılanıyor sürekli ...

ÜÇ AYRI GÜZELLİK

Gürün tarihi, tabii ve insanî güzellikleriyle Sivas'ın güzide bir yerleşim yeridir.

Sivas'tan Gürün'e doğru boz tepeleri aşıp iki tarafı yüksek dağlarla çevrili uzun bir vadi içerisindeki yemyeşil ilçeye ulaştığımda, tarihi, tabii ve insanî güzelliğiyle iç içe bir beldeye vasil olmanın huzur ve sükûnetini hissederim.

Açık maviyle koyu laciverdin bütün tonlarının dalga dalga seyredildiği Gökpınar'ın kenarında gezinmek, serin ve sessiz bir huzura teslim olmaktır.

Şuğul kanyonunun derin ve uzun koridorunda yürümek, haşyet ve hayret hissiyle tabiatı fark etmek, keşfetmektir.

Tirşeden neftiye, fıstıkiden çağlaya yeşilin bütün yelpazesıyla insanı kucaklayan bir bağda, birkaç nefeslik dinlenme fasılası bana hep cenneti düşündürür.

Çok eski dönemlere kadar uzanan tarihi, arkaik kaya mezarları, eski konakları ve her dönem büyük ve önemli bir yol kavşağında kurulması Gürün'ü farklı ve seçkin kılan özelliklerindendir. Gürün şalı, kadrini



erbabının bildiği nadirattandır. Tatlı, ekşi, mayhoş enfes ve emsalsiz lezzette elma çeşidi vardır.

kaya mezarlardan ahşap konaklara

Gürün tarihi bir kenttir. Hititlerden Bizans'a ulaşan tarih çizgisini gösteren kaya mezarları ve kilise kalıntısı bu eski medeniyetlerin bu topraklardaki izlerini gösterir. Battal Gazi'de destanlaşan hadiselerin bir kısmı Gürün topraklarında ve civarında geçmiştir. Kadı Burhaneddin, Selçuklu ve Osmanlı dönemlerinin izlerine sık sık tesadüf edilebilir.

Konakların fiziki özellikleri ve tasarımı geleneksel aile hayatımızı, komşuluk münasebetlerimizi, sokakla ve çarşıyla irtibatımızı ortaya koyan muhteşem örneklerdir. Medeniyetin insanı şehirle birlikte inşa etmek olduğunun en bariz numuneleri konaklarımızdır. İçerisinde sevginin, saygının ve birlik olmanın bir yaşam biçimi olarak sürdürüldüğü bu konaklar, odalarıyla, sofalarıyla, kilerleriyle, bahçeleriyle, sokağa açılan kapıları, aydınlık dünyaya açılan pencereleriyle, ev ve aile olmayı hangi dinamiklere bağlamamız gerektiğini ortaya koyar. Konaklar, tavanlarına, pencere pervazlarına, kapı tokmaklarına ve her bir köşesine işlenmiş nakışlarıyla, bezemeleriyle ev ortamındaki estetik anlayışın, inceliğin ve zarafetin günlük hayata ve mekâna yansıyan tezahürleridir.

Aile yapımızı, yaşam biçimimizi, asırlardır süren ve yücelen medeniyet anlayışımızı görebilmenin mümkün olduğu Gürün konakları muhafaza edilmelidir. Meyve ağaçlarıyla dolu cennet mümasili geniş bahçelerin içerisinde meçhul akıbetleriyle kaderlerine terk edilmiş olan ahşap konakların yeniden ihya edilmesi zarurettir. Onların hayatla irtibatlanmasını sağlamak ve onarmak gerekmektedir. "Kültür Sokağı" projesi kapsamında bu konakların ele alınması, korunması ve bir kültür mirası olarak geleceğe devredilebilmesi için çalışmalar yapılması umut verici ve sevindirici gelişmelerdir.

suyun hayat verdiği ilçe

Gürün iki dağın arasına uzanan bir vadide yer alan yemyeşil bir ilçe... Meyve bahçeleriyle, kayısılarıyla, elmalarıyla, dutuyla, pekmeziyle, ceviziyle bilinir. Bir tarafındaki yüksek dağı derin bir kanyon yarar. Diğer tarafında dağların arasına adeta gömülmüş bir göl yer alır. Ve Gürün'ün içerisinde boydan boya Tohma Deresi geçer. Bu derenin etrafı şimdi yeni bir proje ile ıslah ediliyor. Şuğul'daki düzenlemeler tamamlandı-ğında iki üç kilometre uzunluğundaki vadi daha çok ilgi çekecek.

Ve Gökpınar... Dağların arasında konik bir çukurda, etrafı ağaçlarla çevrili alanda parmakların arasından dökülen bir avuç su sanki ya da koca bir su deryası... Pırıl pırıl berrak bir su... Buz gibi... Tepeden bakınca oval şeklindeki küçük gölün tamamını ve akıp bir dere olarak giden ayağını görebilmek mümkün.



Gürün'de sivil mimari örneklerinden birisi olan A. Rüştü Köse Konağı



Yer yer 20-25 metreyi bulan derinliğinde, dibindeki çakıl taşlarını, bölge bölge yansıyan ağaç gölgelerini, dipten kaynadığı için göl üzerindeki hava kabarcıklarını ve çarşaf gibi yayılmış göl üzerinde mavinin ve yeşilin dalgalar halindeki yayılışına dalmak büyülüyor insanı...

Gökpınar, etrafındaki yeşilliği, göğe yükseltmek için dağlara uzanmaya çalışan kalın, yüksek ve geniş dallarıyla sanki göğü kucaklayıp, göle şemsiye olan ağaçları, üst tarafından akıp göle karışan coşkun ve gür sesiyle, bozkırın tepesindeki bu kuytu köşe, bir cennet sanki... Sandala binip göl üzerinde gezintiye çıktığınızda, elinizi uzatıp buz gibi suyuna dokunduğunuzda ürpertir sizi. Ve gölün derinliklerindeki küçük çakıl taşlarını izlerken, gözünüz bir alabalığa takılır, dakikalarca izlemekten kendinizi alamazsınız.

Gökpınar, Şuğul Vadisi gibi Gürün'ün sembollerinden...

Şimdi yeni bir proje ile hem kirlenmekten hem de özelliğini kaybetmekten kurtarılıyor. Ve aynı zamanda göl alanına giriş teraslarına yapılmış olan konaklama ve restoranlarla bu güzelliklerden daha rahat izlenebiliyor. Gökpınar belki böylece, Gürün'ün dışına çıkacak, Sivas'a, Anadolu'ya ve ülkeye yayılacak, tanınacak. Gökpınar bunu hak ediyor.



ÇIKIP SEYRAN EYLEDİM

*“Şimdi yeryüzü büsbütün temaşa
Şimdi her şeyi unut, kendini hatırla”*

Mustafa Özçelik



ŞEHRİN YAZLIK MEKÂNLARI

İklimler bu kadar değişmemişti. Fıkralara ve hatıralara konu olacak şekilde Sivas'ın insanı donduran ayazı ve beş altı ay boyunca kalkmayan karıyla meşhur kışı vardı. Şehir merkezinde yaşayanı da köylerde yaşayanı da yılın yarısından fazla bir bölümünde zorunlu bir şekilde evlerde mahkûm kalırdı. Uzun geçen kış günlerinde mahallenin büyük konaklarının geniş odalarında veya kiraathanelerde günün şartları içerisinde bazen eğlenceye dönüşen oyunlar ve yarenlikler bazen sazlı sözlü halk hikâyelerinde efsaneleşen kahramanların eşliğinde süren bir muhabbet ortamı olurdu.

Bahar gelip karlar eriyince, sokakları, bahçeleri, dağ yamaçlarını, ırmak kenarlarını çiçekler, çimenler kaplayınca ve kuş civıltıları mavi gökyüzünü sarınca, ağaçlar çiçeğe ve meyveye durunca, insanlar mahkûm oldukları odalardan dışarıya çıkar, tabiatın geniş bağrında özgürlüğün kucasına bırakırlardı kendilerini.

Her evin bahçesi vardı eski Sivas mahallelerinde ... Bahçelerde muhakkak ki ağaçlar ve ağaçların gölgesinde evin sebze ihtiyacını karşılayan küçük maşalalarda ekilmiş maydanoz, pancar, fasulye, kabak yetiştirilirdi ... Ağaçlardan meyveleri, küçük maşalalardan sebzeleri karşılanırdı bir bakıma. Bahçenin bir köşesine vurulmuş kuyudan sarkıtılan kovalarla su çekilir, bahçe sulanırdı. Şehrin insanı, yüksek duvarlı, kanatlı ka-



pılı evlerdeki küçük bahçeler sayesinde toprakla ve tabiatla beraberliklerini kısmen de olsa sürdürürlerdi.

sivas'ın çermikleri

Her ne kadar evlerin bahçesi bulunsa da, mevsim izin verdiği oranda günlük hayatın önemli bir kısmı bahçelerde geçilirse de, yine de şehrin dışında, tabiatın koynunda yaz aylarının bir bölümünü geçirmek bir nevi gelenektir. Özellikle esnaf veya memur olan şehir insanı için böyledir. Bu amaçla Sivas'ta şehir dışına çıkılacak Soğuk ve Sıcak Çermik olmak üzere iki ayrı çermik bir de Paşa Fabrikası vardı. Her üç mesire yerinin müdavimleri de farklıydı, kendi tercih ettikleri yer en iyisiydi, diğerlerine gitmezlerdi, gitseler de beğenmezlerdi.

Yakın zamana kadar halkın “Yılanlı Çermik” dediği, turizmin literatürümüzde yer almasıyla adı “Balıklı Kaplıca” olarak kullanılmaya başlayan çermik, belki uzaklığından belki de hastalara mahsus olduğundan şehrin yerli halkı tarafından neredeyse pek gidilmezdi. Ama Soğuk Çermik ve Sıcak Çermik, kendi gelenek ve kültürünü oluşturan müstesna ve mutena birer mesire yeriydi.

Sıcak Çermik, şehir merkezinin batısında Ankara yolu üzerinde ve 32 km uzaklıkta, Soğuk Çermik ise şehrin doğusunda Erzincan yolu üzerinde şehre 19 km uzaklıktadır.

Sıcak çermiğin suyu kükürtlü yani sodyumlu, sülfatlı, hidrokarbonatlı, magnezyumlu ve karbonatlı ve 460-500 sıcaklıkta, Soğuk Çermik ise 28 °C sıcaklıkta berrak ve asitli bir sudur.

soğuk çermik

Sivas - Erzurum karayolundan sola sapınca on beş yirmi köyün ulaşım güzergâhı olan eğri büğrü, inişli çıkışlı dar bir köy yoluna girilir. Bu yol

Beypınar köyünü geçtikten sonra küçük bir derenin üzerindeki köprüden geçip dağları ve tepeleri aşarak başka köylere doğru uzayıp gidiyor. Köprüden geçildikten hemen sonra sola dönüldüğünde ise, dar ve dik bir kanyonu andıran vadi serin ve sükûnetiyle karşılar insanı. Bu kanyonun orta yerlerinde dere kenarına yakın bir yerde su kaynağı üzerine bir asır önce yapılmış olan tarihi bir havuz vardır. Havuzun giriş kapısı üzerine konmuş kitabesine göre Abdülhamit Han döneminde yapılmış bina ... Çatısı oldukça yüksek saçlarla kaplı olan havuz dikdörtgen şeklinde ve iki metreyi bulan bir derinliğe sahip ve her zaman suyu dolu. Çünkü su dipten kaynıyor ve üst taraftaki giderinden bir kanal ile dereye akıyor sürekli ...

İki dağın arasına sıkışmış vaziyetteki çermik alanı, içinden akan dere boyunca kimi yeri seyrek ve rastgele dikilmiş söğüt ağaçlarıyla kaplı. Dağın dik yamaçları ve vadinin darlığı nedeniyle sanki kuytu bir yer. Güneş vadi tabanında yer alan çermiğe daha geç doğuyor ve erken batıyor gibi. Vadinin yer yer geniş veya düzeltilerek genişletilmiş bölgelerine ve yamaçlarına doğru sivri ve beşik çadırlar kurulmuş.

Baharla başlayıp neredeyse son güze kadar şehir hayatından uzak ağaçların ve suyun eşliğinde bir hayat devam ediyor burada. Sabahın ilk ezanlarıyla kaplıcanın küçük mescidinden çıkan yaşı kemale ermiş ihtiyarlar bir ellerinde, içerisinde havlu olan çanta veya bohçalarıyla diğer ellerindeki asa olarak kullandıkları ağaç dallarından kesilmiş değneklerine yaslanarak havuzun yolunu tutuyorlar. Kaplıca havuzunun bir kenarında yarı bellerine kadar suyun içerisine girerek oturup sessiz bir bekleyişle suyun vücutlarına yaydığı ürpertinin rahavetine kapılıyorlar. Arada bir içeriye girenlerin merhabalarına karşılık verip, eski yaşanmışlıklardan ve değişen zamanın şartlarından en az kelimeyle çok şey anlatırcasına, muhabbet ediyorlar. Arada bir burunlarını tutarak suyun içerisine başlarını gömüyor Sivas tabiriyle “dumuyor”, nefes nefese suyun içerisinden tekrar başlarını çıkarıyorlar. Bu “dummalar” havuz kenarın-

dan suyun içerisine atlamaya başlayan gençlerin gelmesine değin sürüyor. Gençlerin etrafa su sıçratarak havuza balıklama atlamaları sktneti kaybolan havuzdan artık gitme vakitlerinin geldiğine işaret ediyor. Ve teker teker suyun içinden çıkıp giyinerek çadırlarına doğu yol alıyorlar.

Vaktin ilerlemesiyle güneş artık kaplıcayı kuşatan dağ tepelerinden çadırları üstüne düşmeye, ağaç dallarından yansımaya başlamaktaydı. Yakın köylerden gelen süt, yumurta ve yoğurt satan köylülerin çadırlar arasındaki “taze süt.. yoğurt!...” diye bağırmaları adırdı uyuyan çocukları ve gençleri uyandırır ve gözler sabahın mahmurluğu ile açılmaya başar. Uykulu gözlerle, çadır bezlerinden ve aralanmış kapılardan yansıyan güneş ışıkları düşmeye başar. Erken kalkmış olan evin kadınları bir taraftan çeşmeden getirdikleri bir kova suyla çadır nlerini sular ve süpürür, diğer taraftan semaveri yakarlar. Ve çadırlarının önlerinde veya yakınlarındaki ağaç altlarına serilen kilimler üzerine yer sofraları kurulur, semaverlerde çaylar fokurdamaya başlamıştır. Havuz suyunun verdiği yorgunlukla çadırlarına dönen ihtiyaçlar, sofrada yerlerini alınca, çocuklar ve gençler yataklarından kaldırılır ve kahvaltı yapılır. Demli aylar eşliğinde katmerler, börekler, çökelekler sofranın vazgeçilmez yiyecekleridir.

Günün bu erken saatlerinde şehirden gelen taksiler ve minibüsler sıklaşır. Her araçtan inen ve kaplıcanın “yerliler”i yani “adırcılar”ı sayılan müdavimleri tarafından “günübirlikçi” olarak tanımlanan kişileri gelmeye başlamıştır. Her gelen günübirlikçi aile uygun bir yerde konaklamak için ayarladıkları yerlere kilimler serilir ve bir yandan semaverler yakılır, sofralar kurulmaya başlar. Vakit kaybedilmeden havuza gitmek için bir nevi aceleleri vardır.

Hafta sonları daha yoğun olan günübirlikçiler güneş batana değin vakitlerini sürekli yanan semaverden çay içmek, yemek, havuza girmek ve dere kenarında gezmekle vakitlerini geçirirler. İlla ki, çermiğin yan

tarafında yükselen tepenin üstündeki Ahmet Turan Gazi ziyaret edilir ve dualar eşliğinde dilekte bulunulur. Güneş dağın ardına döndüğünde artık gitme vakti gelmiştir ve tüm streslerden arınmış ve yenilenmiş bir ruh hali ve tatlı bir yorgunlukla dönerler şehirdeki evlerine ...

Gün erken biter Çermikte ... Akşam ezanının ardından hemen hemen herkes çadırına çekilir. Gaz lambasının veya tüp üzerine takılmış lüks lambanın aydınlattığı çadırdaki gün boyu dinlenme adına yaşanan tatlı yorgunluk gözlerin erken kapanmasına neden olur. Dereden gelen su çağıltısı ve yakın köylerden gelen köpek havlamaları arasında çadır kent uykuya gömülür.

sıcak çermik

İki dağ arasına sıkıştırılmış bir vadiye gömülmüş olan Soğuk Çermiğin aksine geniş bir tepenin yamacında yer almaktadır. Sivas'tan Ankara'ya doğru gidilen karayolu üzerinde Yıldız Köprüsü'ne doğru inilirken karşı dağın hafif eğimli sırtlarında geniş bir çadır kent görünümündedir.

Bir zamanlar bini aşkın çadır ve baraka kurulurdu Sıcak Çermiğe. Modern termal turizme dönüşmesi için yapılan çalışmalar ile Kalın Sivas Belediyesi arasındaki mülkiyet ve işletmecilikten kaynaklanan hukuki anlaşmazlık sonucu Sıcak Çermik'te artık çadır kurulmuyor. Çok yıldızlı yeni devre mülk ve otellerin yapımına başlanıldı.

Sıcak Çermik 2000'li yıllar öncesinde Sivas halkının yoğun rağbet gösterdiği, özellikle hafta sonları piknik alanında yer bulunmayan bir yorgunlukta idi. Çermik küçük bir kent görünümünde hareketliydi, canlıydı, cıvılcıydı. Yeni yapılan havuzlar, her sene eklenen özel banyolar ihtiyaca cevap veremeyecek denli yetersiz kalıyordu. Kaplıcada iki açık havuz, iki kapalı havuz ve yüze yakın özel banyo kabini günün hemen hemen her saatinde kalabalık olurdu.

Çamlıca, Karlıpınar, Şifa ve Sefa olmak üzere dört otelde toplam 130 oda ve 350 yatak kapasitelidir. Termal Kaplıca oteli ise jeotermal enerjiyle ısıtılmakta ve 32 oda ve 75 yatak kapasitesi ile yaz-kış açıktır. Oteli, lokantası, moteli, gazinosu ve diğer ihtiyaca cevap verecek imkâna sahiptir.

Kaplıca suyu, romatizma, sinir sistemi, solunum yolu, sindirim sistemi, metabolizma bozuklukları, böbrek ve idrar yolları hastalıklarının tedavisinde yararlı olmaktadır.

çermikte yaşamak

Sivas'ın çermik kültürü, Sıcak Çermik için de Soğuk Çermik içinde bir bakıma aynıdır.



Afyon Sokak'ta Şehir Oteli'nin altında bulunan Çerkezin Kahvesi

Çermik demek bir bakıma çadırda kalmak, havuzda veya banyoda yıkanmak, mangalda köfte yapmak, saçlarda katmer, börekler hazırlamaktır.

Çermik demek, yaz aylarında şehirden uzaklaşıp bir nevi yeni tabirle “yazlık”a gitmektir. Çadır kurmanın, çadıra yerleşmenin ve tabi çadır komşuluğunun kendine has bir adabı, usulü ve dostluğu vardır. Çermikte çadırda kalmanın süresi bir ay boyu olduğu gibi on beş günlük bir aylıkta olabilmektedir. Sabah çermikten kalkan otobüslerle şehre işine veya tezgâhının başına çalışmaya giden erkekler sabah kendilerine tembihlenen özellikle yiyecek sebze veya meyve, et ile doldurulmuş file veya poşetlerle dönerler çadır kentlerine.

şehir halkının yazlığı: paşabahçe

Soğuk Çermik hem şifalı suyu hem doğal ortamıyla Sıcak Çermik ise termal tesisleri ve şifalı suyu ile halkın ilgi gösterdiği dinlenme mekânlarıdır. Bunlardan farklı olarak Paşabahçe doğal güzelliği, kaliteli içe suyu ve oksijeni bol tertemiz havasıyla ilgi çekmektedir. Tertemiz havası, soğuk ve kaliteli suyu, küçük koruluğu, şirin deresi, şelalesi ve dağların arasında uzanan yeşil vadisiyle müstesna bir mesire alanı, saklı cennettir. Kısacası Paşabahçe, taşıdığı tüm özellikleriyle, mesire alanı olmanın hususiyetlerini içerisinde barındırmaktadır. Bu nedenledir ki her üç mesire alanının müdavimleri farklıdır. Sivaslılar için cazip bir mekân olmuştur Paşabahçe...

Paşabahçe önünden geçen yol, bugün her ne kadar önemini kaybedip, bir belde yolu olarak kaldıysa da, Sivas’ın şehir surlarını çeviren ve bilinen yedi kapısından birisi olan Selpur kapısından çıkıp Yıldız ve Niksar’a doğru uzanan önemli güzergâhtı. Bugün mesire yeri olarak kullanılan bu vadi, tarihi süreç içerisinde, Selçuklular Döneminde Selçuklu sultanlarının yazlık dinlenme mekânı olarak kullandıkları için “Sultan

bahçesi”, sonraki dönemlerde de “Paşa Bahçesi” olarak anılmaya başlamıştır. Halk arasında kullanılan “Paşa Fabrikası” ismi ise, Vali Halil Rıfat Paşa döneminde buradan geçen derenin üzerine yapılan un fabrikalarından dolayı söylemiştir. 1934 yılında da bu dere üzerine elektrik santrali kurularak uzun yıllar şehrin aydınlatılması sağlanmıştır. 4 Eylül Barajı’nın devreye alındığı bugünlere kadar hâlâ Sivas’ın içme suyunun temin edildiği Tavra Boğazının eteğinde, Mihr ü Vefa ve Behrampaşa gibi kaliteli içme sularının muhtelif noktalarından kaynadığı içme suyu havzasıdır aynı zamanda ...

Şehre yedi kilometre uzaklıkta olan bu güzel vadi, 1928 yılında Sivas Belediyesi’ne devredilmiş, çevre düzenlenmeleri yapılmış ve Sivas halkının baharla birlikte dinlenme ve mesire alanı olmuştur. Öğretim yılı sonlarında okulların toplu piknik alanı, sünnet ve düğün alaylarının eğlence mekânı, kimi ailelerin günübirlik ve toplu halde gittikleri piknik ve kimi ailelerin de özellikle elli altmış yıl önce yaklaşık birer ay kadar çadır kurup, bir nevi tebdil-i hava için yazlığa çıktıkları mekân olmuştur.

Son otuz kırk yıllık süre içerisinde halkımız burayı, her ne kadar yine mesire yeri olarak kullansa da giderek artan bakımsızlığı ve gün geçtikçe ailelerin rahat edemediği bir mekâna dönüşmesinden dolayı, insanların öncelikli dinlenme mekânı olmaktan çıkıvermişti.

tarihi paşabahçe’nin doğallığını bütünleyen proje

Bahçeli evlerin bitişik nizam apartmana dönüşümden beri tabiatla irtibat imkânı kalmadığı için; suyu, temiz havası, yeşil alanları ve doğal yapısıyla asırlardır halkımızın mesire alanı olan Paşabahçe’nin yeni baştan tanzim edilmesi zaruret halini aldı. Bu nedenle, Sivas Belediyesi tarafından 2004 yılında Paşabahçe’nin, insanımızla yeniden buluşturulması amacıyla sağlıklı, rahat ve nezih bir ortama dönüştürülmesi için bir proje çalışması başlatıldı. Yapılacak olan şuydu: Alanda doğallığı

bozmayacak küçük topografik düzenlemelerle, yeşil alanın büyütülmesi, ağaçların korunması ve çoğaltılması, piknik yapmaya müsait doğayla bütünleşen çardaklar ve masalar konulması, vadi ortasından geçen derenin ıslah edilmesi, ayrıca spor alanları, çocuk oyun alanları, amfi, yürüyüş parkurları, çeşmeler, sosyal ihtiyaçları karşılayacak tesisler ve otoparklar...

Büyük maliyet ve uzun zaman isteyen bu proje, en hızlı ve en verimli şekilde yapılmalıydı. Bu nedenle, proje belediye bünyesindeki uzman ekiplerce hazırlanarak, yine belediye imkânları ölçüsünde kendi elemanlarıyla yapıldı ve diğer kısımları ise ihale usulüyle gerçekleştirildi. Ve iki etap halinde iki yılda tamamlanan proje sonucunda 2006 yılında yepyeni ve pırl pırl bir Paşabahçe doğal güzellikleriyle kucak açtı Sivasilılara ...

yeşil alanlar içerisine serpiştirilmiş ahşap çardaklar ve piknik masaları

Paşabahçe'nin daha rahat bir piknik alanı olması için, yıllardır ihmal ve bakımsızlık nedeniyle kullanışsız hale gelmiş alanının düzenlenmesi gerekmektedir. Yaklaşık yetmiş bin metrekarelik alanda kimi yerlerin zemin düzenlemesini de içeren bir çalışma yapıldı. Birinci etapta otuz beş bin metrekare, ikinci etapta ise elli bin metrekare olmak üzere toplam seksen beş bin metrekarelik sağlıklı çim alanı oluşturulmuştur. Çim alanların tahrip olmasını önlemek amacı ile her iki etapta toplam otuz üç bin metrekare parke taşı döşenerek yaya ve araç yolları çim alanlardan ayrılmıştır.

Çim alanlar içerisinde parke taşlarla ulaşılabilir güzel görünümlü ahşap çardak ve masalar konulmuştur. Piknik yapanların birbirlerinden rahatsız olmamaları için masa sayısı artırılmamış ve birbirine çok yakın konulmamış, masalar arasında aile sınırları gözetilerek yerleştirme yapılmıştır.

İkinci etapta ise, ilimizde çoğunlukla pikniklerin çekirdek aile olarak değil de kalabalık aile guruplarıyla yapıldığı gözlemlenerek, kalabalık ailelerin rahat bir şekilde piknik yapabileceği, büyük çardaklı ve farklı tiplerde piknik masaları yerleştirilmiştir. Alan içerisinde çeşitli yerlere çeşmeler yerleştirilmiş ayrıca mevcut çeşmenin de çevresi düzenlenerek daha kullanışlı bir hale getirilmiştir.

paşabahçe’de doğallıkla bütünleşen yenilikler: asma köprü, seyir terasları ve su değirmeni..

Paşabahçe Vadisi boyunca çalılıklar ve mezbelelikler içerisinde kıvrılan bir dere geçmekte ve bu dere mesire alanını tam ortasından boylu boyunca ikiye bölmektedir. Çalılardan ve mezbeleliğinden kurtarılan dere ıslah edildikten sonra boğaz köprüsünü andıran bir asma köprü ile iki yaka birbirine bağlanmış. Çelik ana taşıyıcılar ve çelik halatlarla asma sisteminden oluşan ahşap zeminli ve ahşap korkuluklu bu asma köprü Paşabahçe’ye yeni ve hoş bir görüntü vermiştir. Bir nevi bir figür ve sembol bir kare fotoğraf olmuştur Paşabahçe için, Sivas için ...

Yine, bu dere yatağının yamaçlarına ve dere üzerine uzatılarak, yamaçların üst noktasından dereye doğru uzanan ahşap zeminli ve ahşap korkuluklu seyir terasları yapılmış ...

Seyir teraslarına oturup, semaverlerde kaynayan tavşankanı sıcak çayları yudumlamak, zevkli seyir noktalarının tatlı keyfi olsa gerek ... Ayrıca vadi boyunca, derin dere yatağını yamaçlardan izleyecek şekilde bir gezinti yolu oluşturulmuş. Bu yol üzerine oturma elamanları ve derenin yamaçlarına piknik masaları yerleştirilerek merdivenlerle birbirine bağlanmış, böylece nezih ve gezilebilecek bir piknik bölgesi meydana getirilmiştir.

Bu müstesna ve yenilenen ortamın bir yeniliği de, alana su sesi ve görüntüsü katılarak, buranın daha huzur verici bir hale getirilmesi düşün-

cesiyle yapılan, alanın iki ayrı noktasındaki süs havuzları ve deresidir. Bu havuzlardan bir tanesine su küresi yerleştirilmiş diğeri ise bir süs deresi ile bütünleşen bir yapıda tasarlanarak içerisine bir su değirmeni konulmuş. Yine bu değirmen binasının üstünden tüm çevresine su akıtan bir sistem oluşturulmuş ve derenin içine de fiskiyeler yerleştirilmiştir.

Sivas'a elektrik veren eski elektrik santral binasının bulunduğu yerin üst kısmında, dere kenarında doğal yapıya uygun, her mevsim Sivas'ın yöresel yemeklerinin sunulduğu bir kır lokantası hizmete açıldı.

Bin metre uzunluğunda zemini rahat bir koşu imkânı sağlayan sentetik çim halıyla kaplanan koşu yolu oluşturuldu. Halkımızın bu bölgeye ulaşımını sağlayan yolun, koşu yolu olarak kullandığı da dikkate alındığından, bu bölgeye kadar koşanları alan içerisine davet niteliğinde alanın girişinden başlayan bir koşu yolu oluşturulmuş. Sentetik çim halı ile kaplanan bu koşu yolu, sonuna da içerisine ahşap egzersiz aletlerinin yerleştirildiği bir adet üç yüz metrekare büyüklüğünde egzersiz alanı bulunmakta ...

Ayrıca basketbol ve voleybol sahaları piknik alanının muhtelif yerlerinde spor yapıp bir müddet farklı olarak keyif almak isteyenler için yerleştirilmiş ...

Yeniden oluşturulan mesire alanı tasarlanırken çocuklar da unutulmamış ve onlar için üç ayrı yerde zeminini sentetik çim halı kaplı ve içerisinde ahşap çocuk oyun elamanları bulunan geniş oyun alanları yapılmış.

sosyal tesisler ve ...

Paşabahçe mesire yerinin son uç kısmında sosyal aktivitelerin gerçekleştirilebileceği, geniş bir alan oluşturulmuş. Özellikle sünnet ve düğün konvoylarının eğlenebileceği ve birlikte olabileceği bir alan burası ...

Yine toplantılar ve konserler için küçük bir amfi tiyatrosu bu bölümde yer almış.

Gündüzleri olduğu gibi yaz akşamlarında geç saatlere kadar alanın kullanımı da dikkate alınarak insanımızın dinlenmesine ve eğlenmesine imkân sağlayacak şekilde, alanda gerekli düzenlemeler yapılmış. Alanın uygun yerlerine beş adet yüksek projektör direği dikilerek alanın genel aydınlatması sağlanmıştır. Ayrıca halkımızın akşam rahat piknik yapabilmesi için çardakların içine de aydınlatmalar yerleştirilmiştir.

Halkımızın asırlık mesire alanı Paşabahçe 2006 yılıyla birlikte yepyeni çehresiyle, huzurun ve yeşillikler içerisinde dinlenmenin adresini gösteriyor. Piknik yapmaya müsait, doğayla bütünleşen çardakları ve masaları, yürüyüş parkurları ve terasları, spor alanları, çocuk oyun alanları, amfi, çeşmeler, otoparklarıyla pırıl pırıl ... Mavi gökyüzüne yükselen ağaçların altında, yeşil çimlerin arasında, ahşap çardaklarda oturup, mangalı yakıp, semaveri demlerken, ruhları dinlendirecek güzellikleri yaşayacak bir ortam burası ...

Halkımızın temiz, nezih ve huzurlu bir ortamda ve güven içinde piknik yapip zaman geçireceği bir bölge artık Paşabahçe ...

yılların emektarı tarihi elektrik santrali'ndan çay bahçesine

Sivas halkı 2 Mart 1934 günü akşam saatlerinde hükümet meydanında toplanmış merak ve ilgiyle bekliyordu ... Vali Süleyman Sami Kepek'in şalteri indirmesiyle Sivas elektrikle tanıştı. O güne kadar, Reşit Akif Paşa tarafından şehrin ana caddelerine ağaç direklere asılmış olan gaz lambalarıyla aydınlatılmaya çalışılan Sivas caddeleri, artık Paşa Fabrikası'ndan ağaç direklere çekilen hatların ilettiği elektrikle aydınlanmaya başlamıştı.

Belediye Başkanı Hikmet Işık başkanlığında 1932 yılında kurulan

“Elektrik Birliği” derneği çalışmalarının hızla sürmesi neticesinde şehre bir “elektrik santrali” kurma projesi kararlaştırılmıştı. Bunun üzerine Skoda firmasına sipariş edilen tribünlerin gelmesi beklenirken, Tavra Deresi’nde barajın yapımı ve santral binası inşaatı hızla yükseliyordu. Karlı bir kış günü demir yollarıyla tribünler Sivas’a ulaştı ama istasyondan tribünleri Paşa Fabrikası’na götürecekt genişlikte ve büyüklükte hiçbir vasıta yoktu. Sivaslı ustalar daha geniş ebatlı ve bu ağırlığı taşıyacak ebatta bir kızak yaptılar. O günleri yaşayan ve kızakla tribünlerin taşınmasında bulunan babamın anlattığına göre, kızakla üç çift at koşuldu, tribünlerden birisi kızakla yüklendi ve kızak yola ıktı. Zıncın Köprüsü de denilen Hazinebatıran Köprüsü’nden geçerek tribünler, santral binasına ulaştı. Sonra diğeri de taşındı. Santral monte edildikten sonra Tavra Deresi’nden gelen su, yüksek kottaki küçük bir barajda tutuluyor ve buradan elik bir boru hattı ile dere yatağı içerisinde inşa edilmiş olan daha düşük kottaki küçük hidroelektrik santralına gönderiliyordu. Burada 6.000 KW saatlik iki adet elektrik tribünü ile 400 HP gücünde elektrik üretilerek Sivas’a nakil hatları kanalıyla ulaştırılıyordu. Sivas’ın ulusal elektrik sisteminden enerji almaya başladığı 1960’lı yıllara kadar şehri aydınlatan bu santral, Sivas’ın Almus Barajı’ndan elektrik almasıyla birlikte kapatılarak kaderine terk edildi.

Sivas’ın ilk elektriğini üreten ve Paşabahçe içerisinden geçen dere yatağında yer alan tarihi elektrik santrali binası, bir santral binası olmanın ötesinde özgün estetik bir görünüme sahip. Yıllardır ihmal edilen bu asırlık binanın ilkin evre düzenlemesi ve bina restorasyonu yapıldı. 2011 yılında da yeni alınan elektrik tribünleriyle tekrar enerji üretimine başladı. Sivas’ın ilk elektriğini üreten bu tesis şimdi Paşabahçe için elektrik üretmeye başladı. Binanın evresi ise çay bahçesi olarak tanzim edilerek, halkımızın hizmetine sunuldu.





Ölüme Terkedilen Irmağın Hayata Dönüşü
MISMILIRMAK'TAN AKSU'YA

Su insan için vazgeçilmezdir, susuz hayat düşünülemez. Şehirler de öyle, içerisinde her şeyden önce insan yaşadığı için susuz bir şehir olabilir mi? Suyu karşı bir ilgimiz, suyun bize karşı bir çekiciliği vardır aslında. Şair İsmet Özel'in dediği gibi "Hayat dört şeyle kaimdir derdi babam/ Su ve toprak ve ateş / ve rüzgâr". Hayatı var kılan dört ana unsur yani. Çekerseniz birini içinden, kör kalır, total olur ve yok olur hayat, yani insan, yani şehir...

Şehirler ne kadar büyük ve görkemli ve ne kadar da zengin ve merkezi olursa olsun, içerisinden ırmak akan şehirler daha cazibelidir ve farklı bir şekilde büyüler insanı. Dünyanın her yerinde, içerisinden ırmak geçen şehirler, diğerlerinden daha çok ilgi çekici, daha bir güzeldir ve insana daha yakındır; onun için, biraz daha duygu yüklü ve biraz daha yüreğe dokunan şehirlerdir.

Üzerine şiirlerin söylendiği, kıyısında insanların bütün sıkıntılarından bir müddet sıyrılıp aheste yürüdüğü, suyuyla birlikte başka dünyalara sürükleyen ırmaklar vardır. Dünyanın bütün seçkin ve güzel kentleri böyledir. Avrupa en güzelleri kentleri içinden ırmak geçen kentlerdir.

Kenti kuşatırcasına, kucaklarcasına, bir can damarı gibi kıvrımlar oluşturarak ırmaklar geçer. Budapeşte'den, Berlin'den, Londra'dan, Paris'ten

ve Petersburg'dan. Avrupa'da, Asya'da, Afrika'da böyledir. Mısır'a hayat veren Nil'dir. İstanbul, boğazıyla ve deniziyle güzel olduğu kadar dere-leriyle de dillere destandır. Amsterdam'da eski yerleşim yeri iç içe halkalanmış ay biçimindeki kanallardan oluşur. Bağdat Dicle'nin, Budapeşte Tuna'nın her iki yakasında yer alır. Floransa, Arno ırmağının çevresinde kurulmuştur.

Avrupa Birliği'nin en büyük kentlerinden birisi olan Hamburg, Elbe ırmağı kıyısındadır ve şehrin içinden onlarca küçük ırmak akar ve çok sayıda irili ufaklı köprülerle iki yakayı birbirine bağlar. Mısır'ın başkenti Kahire'yi Afrika'nın en uzun ırmağı olan Nil Nehri ikiye böler. Almanya'nın en önemli, kültür, bilim, ticaret ve eğlence merkezi olan Köln şehrinin tam ortasından Ren Nehri akmaktadır. Tüm dünyada anıtları, sanatsal ve kültürel yaşamı ile tanınmış olan ve aynı zamanda dünyanın ekonomik ve politik merkezler arasında hep önde olan Paris, Seine Nehri'nin iki yakasına kurulmuştur. Önemli iş ve finans merkezi ve AB'nin en kalabalık şehri olan Londra'nın bağrında Thames Nehri akar.

Bir kültür ve sanat merkezi olmasıyla beraber zarif binalarıyla da ün salan Petersburg, Neva Nehri üzerinde yer alan kırkı aşkın ada üzerindedir. Ve Venedik, Adriyatik denizi kıyılarında kara ve demiryolu köprüsü ile 4 km uzağındaki karaya bağlanır, 120 civarındaki irili ufaklı adaların üzerinde yayılmış bir adalar şehridir ve ana caddesinde yer alan Büyük Kanal büyüleyici güzelliğiyle görülmeye değer.

İrmakların hayat verdiği şehirler böyledir işte...

İrmağına sahip çıkan, ırmağı ile büyüyen ve ırmağı ile akan şehirler hep öndedir ve daha çok ilgi çekmektedir. İrmağından ürken ve uzaklaşan şehir öyle midir? Suyu uzak kalmak ve suyu kendinden uzak tutmak, araya mesafe koymaktan daha ürkütücü bir şey olabilir mi?

sivas, içinden beş ırmak akan bir şehirdi

Yaşı elliyi geçmiş olanlar çok rahat bilir ki, Sivas, içinden ırmaklar akan bir şehirdi. İçerisinden bir değil, beş ırmağın aktığı, kuzeyden güneye doğru, şehrin içinde kıvrımlar çizerek, yer yer durgun, yer yer coşkun sesiyle, kenarından geçtiği ahşap konakların eteklerinde salınarak akan ırmakları vardı bu şehrin... Pünzürük Deresi, Mısmılırmak, Murdarırmak, Sincan Deresi ve Kazıklık...

Şimdi hiç biri yok. Küresel ısınmanın ve çevresel etkilerin sonucu Sincan ve Kazıklık deresi kurudu. Diğerleri ise, yolların altına alındı. Şimdi, kanalların içerisinde suçlu birer mahkûm gibi, hayatından, çevresinden ve şehriden uzaklaştırılmış, gömüldüler toprağın altına.



ETHEMBEY BARAJI / Murdarırmak üzerine önüne bend yapılmak suretiyle oluşturulan baraj. Sivas halkının gözde yazlık mesire alanı



Pünzürük Deresi, havaalanının üzerinde bulunduğu Mereküm eteklerindeki Öksürük tarlasından doğar ve Yenidoğan, Aydoğan Mahallesi, Pünzürük Mezarlığı alt kenarından kıvrımlar yaparak kenarına dizilmiş evlerin arasından ve iki yakayı birleştiren küçük köprülerin altından akar.

Sivas Lisesi ile Sofu Yusuf Cami arasına geldiğinde, bugün yolun altında kalan tarihi taş köprü'nün altından geçerek, etrafı taşlarla örülmüş bir kanal içerisine girer ve Büyük Otel'in yanından, İstasyon Caddesi'ne ulaşır. İstasyon Caddesi üzerindeki beton köprü'nün altından geçerek, SSK Hastanesi kenarından Abdi Ağa Konağı yanına ve oradan Ticaret Odası önünden geçerek demiryolunun kenarıyla Kızılırmak'a kadar ulaşır ve dökülür. Bugün kanal içerisine alınan ırmağın üzeri kapatılmıştır, görülmez artık.

Murdarırmak ise Sivas'ın en temiz ve güzel sularının kaynak bölgesi olan Paşabahçe civarındaki suların birleşmesiyle bir ırmağa dönüşür. Bu ırmak, Paşabahçe'nin arka kısımlarında, önüne yapılmış bentle bir baraj meydana getirmişti. Bu barajın suyu 1932 yılında Sivas'ta kurulan ilk elektrik santralının tribünlerini çalıştırırdı. Sonra, Tavra Deresi'nden beslenen diğer kaynaklarla da birleşerek akar ve şehre ulaşınca kadar onlarca un değirmenini çalıştırarak ve Etembey Parkı civarına gelirdi. Burada önüne çekilmiş küçük bir setin de etkisiyle geniş bir alanda bir gölet meydana getirir. Bu gölet 1940'lı yıllar Sivas'ında, halkın ücret karşılığı üzerinde kayıklara bindiği, çevresinde piknik yaptığı, sal taşları üzerinde yününü, kilimini yıkadığı bir mesire ve eğlence yeridir. Etembey'in göletinden sonra geniş kıvrımlar çizerek sokak aralarından Akdeğirmen'e ulaşır. Akdeğirmen'i de çevirdikten sonra kıvrımlarını sıklaştırarak Çevre Kültür Sanatevi'nin arka tarafındaki şimdi yıkılmış olan Çay Hamamı'nın önünden geçerek Kepenek Caddesi'ne ulaşır. Kepenek Caddesi üzerindeki Harbiye Köprüsü'nün altından geçerek, İmam Hatip Lisesi'nin kuzey tarafından kıvrımlarını devam ettirerek

akar. Irmak, Kepenek Caddesi'ndeki Harbiye Köprüsü'nün kuzey tarafında farklı bir hizmet daha verirdi. Şehrin faytoncu ve at arabacıları ikinci sonrası atlarını sulamak ve dinlendirmek amacıyla köprü'nün doğu tarafındaki eğimden atlarını ırmağa sürerler, Çay Hamamı'na kadar suların içinde, zemini çakıl taşlı ırmağın içerisinde hızla gider, uygun bir yerde durup, atlarını sular sonra dönerler ve tekrar aynı yerden çıkarlardı caddeye ... Köprü'nün kuzey ve güney güzergâhında, ırmak boyunca çift tarafındaki selvi ve söğüt ağaçlarının sıralandığı daracık yol ve ardında ırmağa nazır birbirine yaslanmış eski konak ve evlerle bir sahil görüntüsü oluşturunurdu.

Yaprak hışırtılarının, su seslerinin ve ağaç gölgelerinin sulara yansıdığı bu güzergâh, insana huzur veren resmedilecek bir tabloydu.



ETEMBEY BARAJI / Etembey Parkı civarı



Kepenek Caddesi'nden güneye doğru akan ırmak Sultan Otel, Otel Köşk doğrultusunda akar ve Atatürk Caddesi'ni karşıya geçerek Bankalar Caddesi 1. Park Sokak'ta yönünü Kepçeli'ye doğru çevirerek Taşhan'ın güneyinden, Kunduracılar ve Terziler sitesi altından Behrampaşa Hanı duvarları dibinden akarak eski garajların yanından Mısmırlamak'la buluşurdu. Murdarırmak'a pis anlamına gelen ve "murdar" denilmesi ise, özellikle 1940'lı yıllardan sonra, Kepenek Caddesi'nden itibaren kimi yerlerde kanalizasyon kimi yerlerde iş yeri atıklarının, Bezazlar (şimdiki Terziler) Çarşısı'nda süpürülen atıkların, sakatatçılar ve mezbaha civarında kasap atıklarının karışmasıyla renginin, kokusunun ve çevresinin ciddi manada bozulmasındandır.

Kokudan kurtarmak için ırmak ıslah çalışması adıyla, kanal içerisine alınıp, Atatürk Caddesi altına alınarak yatağı değiştirilmiş ve üzeri kapatılmıştır.

Sincan Deresi ise, Mereküm Dağı eteklerinden çıkan küçük derele-
rin birleşip, o zamanlarda tarla olan Ece Mahallesi sırtlarından aşağıya doğru inip Ticaret Lisesi kenarından, stadyumun doğusundan geçerek Kızılırmak'a kavuşurdu.

Kazıklık ise Tavra deresi mevkiindeki su kollarının birleşip Öğretmen Okulu'nun alt tarafından akarak Selçuk İlköğretim Okulu civarında-
ki Çiftgöz Değirmeni'ni çevirir, Mevlana Mahallesi'ne ismini veren Mevlana şeyhi Hüsam Efendi'nin dergâhı kenarından Hükümet Kona-
ğı'na doğru akardı. Bu bölge ağaçlık ve yeşillik olduğu için halkın me-
sire alanlarından birisiydi. Mevlana Cami civarında önüne çakılan ka-
zıklardan oluşturulan gölette, kilim, halı yıkanır, gençler yüzerdi. Irmak,
Hükümet Konağı yanındaki Halis Bey'in un değirmeni çalıştırdıktan
sonra belediye binasının arka tarafından akarak Ali Ağa Cami yanın-
daki değirmeni döndürür ve Sultan Oteli'nin yanından Murdarırmak'la
birleşirdi.

ve mısmırlamak

Kuruyan ve üstü betonla kapatılan dört ırmaktan geriye bir tek Mısmırlamak kalmıştı. Mısmırlamak, Soğuk Çermik mevkiindeki küçük dere ve gözelerin sularının toplandığı yatak içerisinden akarak, şehrin içerisine girer ve Yukarı Tekke'nin bulunduğu Akkaya tepesinin dibinden, Karaağaç Köprüsü'nün altından geçerek, Halfelik yanından Çat denilen bölgeye ulaşır. Burada şehrin içinden gelen Murdarırmak'la birleşerek, Kızılırmak Sağlık Ocağı'nın doğu tarafındaki Çimenli Köprü'nün altından geçerek, Eğri Köprü yakınlarından Kızılırmak'a kavuşur. Mısmırlamak, tarihi birçok olaya tanıklık yapmıştır. Türkler, Sivas'ı ele geçirmeden önce bu bölgeye gelen Abdulvehhab Gazi Hazretleri, Ahmet Turan'la beraber, bu bölgeyi ele geçirmişlerdi. İki yıl kadar Sivas'ta egemen olan ve sonunda Soğuk Çermik civarında Pontus Rumlarıyla girdikleri bir çatışmada şehit düşen Abdulvehhab Gazi'nin cesedini, Mısmırlamak'ın sel suları sürükleyerek, Akkaya Tepesi önüne kadar getirmişti. Yıllar geçtikten ve Sivas Türklerin mekânı olduktan sonra bir gece şehirde bir ulu zatın rüyasına girerek ırmak yatağındaki yerini gösterir ve buradan çıkarılarak tepedeki işaret ettiği yere defnedilmesini ister.

O gün bugündür, Abdulvehhab-ı Gazi'nin türbesi, önünden Mısmırlamak geçen tepenin uç noktasındadır.

Ve yine Mısmırlamak, Sivas surlarının etrafını çevreleyen hendeklerden doğu bölümünün içerisinden akmaktaydı.

Şehir, Selçuklular ve Osmanlılar dönemi boyunca, şehrin etrafını kuşatan sağlam ve yüksek surlarla çevriliydi. Tekkeönünden Halfelik Köprüsü'ne kadar Mısmırlamak şehrin surların hemen dibinden akar, sura yaklaşmanın önünde bir engel olurdu. Halfelik Köprüsü ile Soförler Cemiyeti arasında kalan yerde ise Sivas surları üzerindeki beş şehir

kapısından biri olan “Tokmak Kapı” yer almaktaydı. Tokmak Kapı’dan çıkılarak, Kızılırmak’a doğru Bağdat Caddesi yer alıyordu.

Sularının bolluğu, etrafının yeşilliği nedeniyle Akkaya Tepe’sinin önündeki geniş alana halk arasında “Tekkeönü” denilmektedir. Temiz suyla yetişen salatalıklarıyla, sebzeleriyle, ırmakta yıkanan çocukların zapt edilemez tutkularıyla, İhramcızade’nin Cuma günleri öğleden sonra yaptığı dinlenme toplantılarıyla, Tekkeönü’nün Sivas kültüründe müstesna bir yeri vardır.

hâlâ açıktan akıyor olsaydı

Sivas’ın kuzey yamaçlarından nerede ise birbirine paralel ve eşit uzaklıktaki, doğudan itibaren Mısmılırmak, Murdarırmak, Kazıklık, Pünzürük ve Sincan derelerinin hepsi, mahallelerin arasından kıvrımlar oluşturarak aşağılara doğru iner, Sivas’ın güney eteğini bir yay gibi çizen Kızılırmak’la buluşurdu. Her bir ırmak, geçtiği yöreye hayat verir, renk verir ve coşku verirdi. Çocuklarının kenarlarında oynadığı, gençlerinin göletlerinde yıkandığı, kadınlarının ağaç gölgelerinde ırmağın çakıl taşlarına çarparak çıkardığı seslerin eşliğinde oturduğu, evlerin pencerelerinden ılık rüzgârın dolduğu, yeşillik, serinlik ve hayat dolu bir şehirdi Sivas.

Beşir Ayvazoğlu, Sultanşehir dergisi için kendisiyle yaptığım bir sohbetinde şöyle anlatıyor bu güzel tabloyu. “Şehrin ortasından kağıt kayıklar yüzdürdüğümüz Murdarırmak geçiyordu. Hiç kapatılır mı öyle bir güzellik? Çok pis bir ırmak da değildi. İmam-Hatip Lisesi’nin bulunduğu yerde, alt tarafta ırmağın kenarında harika evler sıralıydı. Nefis bir peyzajdı. Bir gece nedense hepsini birden yıkıverdiler. Daha sonra ırmağın üzeri de kapandı. Murdarırmak hâlâ açıktan akıyor olsaydı, şehircilik açısından benzersiz bir imkân olurdu.”

Ayvazoğlu’nun dediği gibi olurdu ama ... Gel gör ki, zamana, yaklaşıma yenik düştü.

İrmak kenarına dizilmiş evleri yıktılar önce, yerlerine çok katlı soğuk binalar dikildi. Sonra içerisine salıverdikleri onca pislikle kirlettikleri ırmakları kokusuyla beraber, beton ve asfaltın altına gömdüler. Çevresine hayat veren ırmaklar bir suçlu mantığıyla mahkûm edildi yolların altına. Bir ırmak için en hazin akıbet, herhalde üzerine beton dökülüp kapatılmasıdır ve sonra eğri büğrü bir yola dönüştürülüp üzerinin asfaltlanmasıdır. İrmağı öldürmek budur. Kirletmek, temizlememek ve ayıbını örtmek için beton döküp yok etmek... Sivas bunu, Murdarır-mak'ta Pünzürük'te ve küçük derelerde yaşadı. Ta ki sıra Mısmılırmak'a gelmişti.

ıslah adına imhadan kurtuluş: mısmılırmak'tan aksu'ya

Diğer dört ırmak gibi Mısmılırmak da kirletilmişti ve aynı kadere mahkûmdu. Yaz aylarında azalan suyuyla birlikte Tekkeönü'ne kadar yosun tutmuş, sazlıkların sıklaştığı ve mahalle çöplüğüne dönüşmüş ırmak yatağı, Karaağaç Köprüsü'nden sonra da iki yakasında yer alan Sanayi Çarşısı'nın atıklarıyla adeta, yanından geçilmez bir vaziyetteydi. İrmağa bir çare bulmak, etrafa kötü ve nahoş görüntü veren dayanılmaz bir pis koku yayan bu çirkinlikten şehri kurtarmak gerekiyordu. Öncekiler gibi ırmağın bir kanal içerisine alınıp, betonla kapatılan yatağı üzerinden geniş bir yol geçirmek akla yatkın geliyordu. Diğerleri gibi bu ırmak da böylece ıslah niyetiyle imha edilecekti.

Ve her beş yılda yenilenen bir yerel yönetim seçim dönemi öncesiydi. Yerel yönetimlerde bir seçim süreci daha başlamıştı. Seçim çalışmalarının önemli ve en çok konuşulan konularından birisi Mısmılırmak'ın Aksu'ya dönüştürülmesi projesiydi. Bu proje, seçim kampanyası öncesi, dönemin belediye başkan adaylarından Sami Aydın'ın başkanlığında ve içerisinde benim de bulunduğum bir kaç kişi tarafından ele alınmış, tartışılmış, şehre ne denli katkılar sağlayacağı mütalaa edilmişti. Mısmılırmak ıslah edilmeliydi.

Mısmılırmak şehre ve içerisinde geçtiği on üç mahalleye kazandırılmalıydı. Mısmılırmak, bizim koyduğumuz isimle “Aksu” olmalıydı. Ve onca çalışmanın, tasarımın ve kamuoyuna doğru ve anlaşılır olarak anlatılması sonunda, “Aksu” bir seçim projesi olmuştu. Temiz anlamına gelen “Mısmıl”ın “Ak”a, “ırmak”ı da “su” ya dönüştürerek, “Aksu” ismini koyduğumuz, peyzajı üzerinde fikir yürüttüğümüz ve yapıldığında şehre sağlayacağı katkılarını öngördüğümüz bir projeydi. Ayağı yere basan, şehrin çehresini değiştirecek ve tek merkezli, İstasyon Caddesi odaklı yaşayan şehre yeni bir cazibe merkezi olacaktı.

ve nitekim öyle de oldu.

Mısmılırmak’ın ıslah edilerek, çevresiyle birlikte yaşanabilir bir ortama dönüştürülmesi için, seçim sonrası bir dizi çalışma başlatıldı. Gerek yurt içinde, gerek yurt dışında bu tür uygulanmış projeler yerinde görüldü, incelendi ve bu bölgeye uygun bir proje çalışması yapıldı. Irmak yatağının alt kısmı ve iki yanı beton zemin ve duvarlar içerisine alınarak, şehrin eğiminden kaynaklanan kot farkı sayesinde yaklaşık 200 metrede bir kanal içine setler oluşturuldu.

Ve su seviyesi, bir buçuk metreler civarında dolduruldu ırmağa. Setlerin üzerine ahşap köprüler yapılarak, hem karşı tarafa geçişler sağlandı hem de estetik bir görünüm kazandırıldı. Irmağın her iki yakasına, yatağın kimi yerlerinin dar kimi yerlerinin de geniş olması nedeniyle, oturma bankları, kafe ve büfeler yerleştirilip yeşillendirilerek, çiçeklerle bezendi. Üç bölüm halinde uygulanacak projenin ikinci ve orta kısmı olan Karaağaç Köprüsü ile Halfelik Köprüsü arasında kalan kısım tamamlanmış oldu böylece.

Karaağaç Köprüsü’nden öncesi olan birinci bölümle, Halfelik Köprüsü’nden sonrası olan üçüncü bölüm içinde peyzaja yönelik proje çalışmaları yapılıyor. Irmak kenarının ahşap oturma alanları ve kafelerden

oluştugu bu güzel alan 2008 yazıyla birlikte, sabahları ailelerin evlerinden getirdiği semaverleriyle kahvaltılarını yaptığı, ikindi sonrası sohbet ettiği, akşamları ırmak boyunca gezdiği bir yürüyüş alanı ve dinlenme mekânı oldu şimdi.

ve botla gezinmek ...

Bu yazıyı yazdığım günün akşamı bir kaç arkadaşım ile beraber Aksu'daydım. Irmak kenarında bir baştan bir başa yürüdük. Canlı, dolu doluydu her iki taraf. Büyük küçük herkes, aileler, gençler, yaşlılar, ninner... Renk renk ışıkların yandığı, suların metrelerce yükseldiği fiskiyelerin eşliğinde, çiçeklerin, çimenlerin arasında geziniyor, ırmak kenarında ve tahta köprülerin üzerinde yürüyor, banklarda oturuyordu insanlar. Merdiven Café'nin, Aksu Café'nin ve büfelerin ırmağa uzanan ahşap balkonlarında çaylarını içiyor, sohbet ediyorlardı. Irmağın içerisinde fiskiyelerden müziğin ritmine göre yükselen ve renklenen suyun eşliğinde başka âlemlere dalıyorlardı belki de. Ve o akşam, arkadaşların ısrarıyla Mustafa Bey'in kaptanlığında bota binip, mahir hareketlerle çektiği küreklerin suları dalgalandıran aheste hızıyla bir boy gidip geldik ırmak üzerinde.

Sivas'ta yaz akşamları Aksu'da bir başkadır artık... Irmağıyla buluşan insan ve ırmağına kavuşan şehir, Sivas için hayali bile kurulamayan bir düşü, gecenin geç saatlerine kadar uzanan vakitlerinde yaşıyor şimdi. Dün sadece çirkin ve mezbelelik bir ırmak yatağının bugün nasıl bir güzide mekâna dönüştüğünün resmidir Aksu...

Aksu, ölüme terk edilen Mısmırlırmak'ın yeniden hayata dönüşüdür.

Ve dileriz ki, bu hayata dönüş, bu bölgeye ait yüzyıllardır kullanılan isimlerinde, proje üzerinde yer almasıyla hayata döner. Giriş kapıları ve köprülere verilen çiçek isimleri yerine, Karaağaç Köprüsü, Çimenli

Köprü, Tokmak Kapı, Tekkeönü gibi isimler de verilerek düne ait isim-
lerimizin yaşamasını sağlar ve yeniden hayat bulur...



AKSU

Sivas'ın Altı Asırlık Sosyal Dayanışma Kurumu

DARU'R-RAHA

XIV. asır Selçuklu Türkiye'sinde, Sivas'ta kurulan ve altı asrı aşkın bir süre ile zengin geliriyle toplumun hizmetinde bulunan, imareti, zaviyesi, kervansarayı, mescidi ve çeşmesi olan bir sosyal dayanışma kurumu... Daru'r-Raha: Rahat evi, rahat edilen yer, huzur bulunan mekân ...

Daru'r-Raha isimli bu koca müesseseden, bugüne kalan ise sadece, Kızılırmak Mahallesi'ndeki "İmaret Cami" olarak bilinen küçük bir cami ... Bir de aynı vakfiye ile ilişkili olmasa da aynı aileden gelen son kuşak neslin bıraktığı, Ziya Bey Kütüphanesi, Abdi Ağa Konağı ve Osman Ağa Konağı ...

Ord. Prof. Dr. Süheyl Ünver, "içtimai muavenet müessesesi" olarak tanımlıyor Daru'r-Raha'yı ve "Sivas Darüşşifası'nı yerel ihtiyaçlara göre takviye eden eski ve örnek bir kuruluş olarak tıp tarihimizdeki layık olduğu yeri aldığını, dünya tıp tarihinde de gerçek yerini almasının gerektiğini" vurguluyor.

Bu açıdan Daru'r-Raha, Şifaiye Medresesi'nin yan kuruluşudur ve takviye edici bir fonksiyon üstlenmektedir. Bir bakıma fakir ve miskinlerin huzurevi, yoksulların aşevi, yolcuların istirahatgâhı, düşkünlerin darülaceze olarak sığınacağı bir mekândır. Ayrıca, güçsüz ve gelirsiz yaşlılara,

yetimlere bakanlara, mahpuslara, âmâ ve cüzzamlı hastalara gelirinden pay dağıtan bir sosyal kurumdur.

Sosyal yardım kurumlarımız içerisinde çok eski bir geçmişi olması, kapsamının farklılığı ve özgünlüğü ile isminin kendine haslığı ve başka hiç bir yerde kullanılmamışlığı açısından ayrı bir yere ve öneme sahiptir. Daru'r-Raha, altı asrı aşkın bir geçmişe sahipliği ile belki de tarihimizdeki en uzun ömürlü sosyal yardımlaşma kurumudur. Herhangi bir tarikata veya şeyhle irtibatı olmayan zaviyesi, imareti, camisi, çeşmesi ve kervansarayıyla, bilinen yardım kurumlarından daha farklı ve özgün bir yapıya sahiptir.

dar'ur-raha külliyesi

Daru'r-Raha, Rahatoğlu Rükneddin Hattab tarafından, babası Kemaleddin Ahmed bin Rahat adına kurulan bir vakıftır. Rukneddin Hattab, babası Kemaleddin Ahmet bin Hattab'a ait evi, zaviye haline getirip, ismini de "huzur bulunan ev" anlamına gelen "Daru'r-Raha" koyarak bir külliye oluşturmuş ve devamlılığını sağlamak üzere Şevval 721 H / 1321 M tarihinde bir vakfiye düzenlemiştir. Bu vakfiye ile kurulan Daru'r-Raha için yarım asır kadar sonra 779 H / 1377 M yılında Kemaleddin Ahmed ailesinden Şeyh Hasan adında bir kişi vakfiyeyi yenilemiştir. Yenilenen ve güçlenen bu ikinci vakfiye ile beraber Daru'r-Raha uzun yıllar bir sosyal kurum olarak faaliyetini sürdürmüştür.

Daru'r-Raha külliyesi, bugün Kızılırmak Mahallesi olarak adlandırılan tarihi İmaret Mahallesi'ndedir. Daru'r-Raha'nın imaretinden dolayı, mahallenin ismi de İmaret Mahallesi olarak kullanılmaktaydı. Ne yazık ki, tarihi ve kültürel değerlerimize sahip çıkamayışımızın acı bir örneğini de bu tarihi isme sahip çıkamayışımızla yaşamış bulunuyoruz. Gerekçesi nedir bilinmez ama, 1970'li yıllara kadar "İmaret Mahallesi" olarak bilinen mahallenin ismi "Kızılırmak Mahallesi" olarak değiştirilmiştir.

İsmi değiştirilen mahallede, külliye'den sadece İmare't Cami bugün ibade'te açık bulunmakta, zaviye, imaret ve çeşmeden ise bir iz bulunmamaktadır. Kervansarayın nerede olduğuna dair ise kesin bir bilgi yoktur. Çeşitli kaynaklarda kervansarayın da külliye ile birlikte olduğuna dair işaretler varsa da bu bilginin doğru olmama ihtimali yüksektir. Kervansarayın İmare't Köyünde olması, köyün de ismini Daru'r-Raha imaretinden almış olması muhtemeldir. İmare't Köyü, Cumhuriyet Üniversitesi'nin istimlak alanı içerisinde kaldığı için köy taşınmıştır. Kanuni Sultan Süleyman'ın ikinci İran seferine (1548-1549) giderken Kızılırmak üzerindeki Eğri Köprü'den geçip Sivas'a 14 mil uzaklıktaki "Rahat ili" olarak bilinen yerde konakladığı çeşitli kaynaklarda belirtilmektedir. Bahsedilen yerin Rahatoğulları'na ait kervansaray olma ihtimaliyle, Daru'r-Raha Kervansarayının İmare't köyünde bulunması ve köyün ismini de Daru'r-Raha'nın imaretinden almış olması mümkündür.

Rahatoğulları'na ait kabirler ise, Yukarı Tekke kenarından geçen Hafik-Erzincan- Erzurum yolunun sol tarafında eski Sebahattin Öztürk Spor Salonu'nun, şimdi ise Şehitler Parkı'nın bulunduğu mezarlık alanıdır. Yol düzenleme çalışmaları nedeniyle 1982 de mezarlık kaldırılmış, bu alana önce spor salonu daha sonra da Şehitler Parkı yapılmıştır. Mezarlara ait taşlar ise Sivas Müzesi'ne nakledilmiştir.

bir müessese olarak dar'ur-raha

Rahatoğlu Rükneddin Hattab, Daru'r-Raha adıyla kurduğu müessese'nin varlığını kesintisiz sürdürmesi için, zengin gelirleri olan bir vakfiye düzenlemiştir. Hazırladığı vakfiyede Dar'ur-Raha'nın bir sosyal kurum olarak, disiplinli ve sağlıklı bir organizasyon içerisinde yürütülebilmesi için gelir kaynaklarına, gelirlerin toplanmasına, dağıtımına, yönetimine ve çalışanlarına kadar her şey ayrıntılı bir şekilde tanzim edilmiştir.

Daru'r-Raha'nın yönetimini sağlığında kendi üzerine almış, vefatından sonra ise varisleri ve onların kesintiye uğraması halinde ise, vakfiyede

özellikleri belirtilen niteliklere sahip seçilecek kişiler tarafından yönetimini istemiştir.

Daru'r-Raha vakfiyesinin zengin bir gelir kaynağı bulunmaktadır. Bunlar; Çakrı ve Tuzlacık olmak üzere 2 köy, Çakrı, Tuzlacık ve Bingöl olmak üzere 3 tuzla, 1 ev, 1 bostan, 1 de İlgazi'de ziraat alanıdır. Buralardan elde edilecek gelirler oldukça yüksektir. Osmanlı döneminde Sivas'ta bulunan 27 zaviyeden en yüksek geliri olan Daru'r-Raha'ydı. Öyle ki; geliri, çalışanı, maaş alan ve faydalananıyla çevre zaviyelerle mukayese edildiğinde en önde geleni idi. Geliri, tüm Sivas vakıf gelirlerinin yarısına yakındı. Kayıtlardaki rakam biraz abartılı da olsa 19 bin civarında kişinin vakıftan yararlandığı belirtilmektedir.

Elde edilen bu gelirlerin nasıl pay edileceği de vakıf senedinde kayıtlıdır. Buna göre gelirin tamamı beşe bölünecek ve her bir hisse ilgili yere harcanacaktır.

Birinci hisse, Daru'r-Raha'ya harcanacak. (çalışanların ücreti, yemek masrafı, aydınlatma giderleri, kullanılacak eşyaların alımı ve bakımı ile mübarek günlerde dağıtılacak helva için)

İkinci hisse, vakfedenin oğlunun yıllık yiyecek, giyecek ve hizmetkârının ücreti ile kız torunu Dilşad'ın evleneceği zamana kadar yaşının gereği masrafları ve düğün giderleri için harcanacak.

Üçüncü hisse, yoksul ve bakıma muhtaç olanlara verilecek (Vakfedenin yoksul akrabası, azatlılar, ihtiyarlar, kötürüm, âmâ ve cüzzamlılar, hapiste olanlar ile kimsesizlerin düğün ve defin giderleri için. Ayrıca, muhtaç kadınların gelir elde edebilmeleri için her ay birer okka pamuk-eğirip dokuma yaparak satmaları için - çalışamayacak yaşlı erkeklere para verilmesi.)

Dördüncü hisse, Daru'r-Raha sakinlerinin geçimleri için, çift sürmek için öküz, tohumluk buğday, iyi cins koyun ve inek alınması. Ayrıca, vakıf senedinde adları yazılı önemli şahıslara ve kâbız, müşrif, nâzir, muhâsib ve ümerâyâ para verilmesi.

Beşinci hisse ise, vakfın mütevellisine, hayatta olduğu sürece kendisine, ölümünden sonra vakfın işlerini yürütenlere verilmek üzere tanzim edilmiştir.

örnek alınması gereken bir sosyal kurum

Yoksuluna, yaşlısına, âcizine, hastasına, cüzzamlısına kısacası destek görmesi gereken herkese elini uzatan, kendi öz kaynaklarından elde ettiği gelire devlet ve millete yük olmadan destek veren bir sivil sosyal kurumun topluma ve devlete büyük bir katkısı vardır.

Kurumsallaşmış yapısıyla, altı asrı aşkın bir süre faaliyetini sürdüren Daru'r-Raha tarihimizde örnek alınması ve yaşatılması gereken bir kurumdur. Ekonomik değerlerin öncelendiği bugünün dünyasında böylesi sosyal kuruluşlara ne denli ihtiyaç olduğu ortadadır. Bu açıdan Daru'r-Raha önemli bir model oluşturmaktadır.

Diğer vakıflardan farklı bir özelliği ise sadece ihtiyacı gidermeye yönelik bir yardım dağıtma vakfı değildir. Örneğin, evde oturan kadınlara, yün eğirip üretim yapmaları için yün parası vermektedir. Çiftçilik yapacaklara tohumluk buğday, tarla sürmesi için koşumluk öküz vermektedir.

Bu iki özellik altı asır önce tespit edilip uygulanan ve insanı sadece alan el değil çalışan ve üreten ele dönüştürmesi bakımından dikkate değer. Bu nedenle günümüz vakıf ve sosyal dayanışma anlayışının revize edilmesi açısından fevkalade dikkate şayandır.

daru'r-raha'dan günümüze kalan tek eser:

imaret cami

Daru'r-Raha külliyesinden günümüze kalan tek eserdir. İmaret Cami, Kızılırmak Mahallesi'nde, Kızılırmak Sağlık Ocağı önünden geçen Mor Ali Baba Caddesi üzerindedir. Ancak, caminin ne zaman yapıldığı tam olarak bilinmemekle beraber kayıtlarda ismine 1835 yılında rastlanılmaktadır. Dikdörtgen planlı olan caminin asıl ibadet alanı kare planlıdır. Bu ibadet alanı içten içe 7,85x7,50 m ve duvar kalınlıkları ise 83 cm'dir. Kubbesiz olan caminin üzeri kiremit çatı ile kaplıdır. Ahşap tavan göbeği sekiz köşeli ve güzel ahşap işçiliklidir. Caminin son cemaat mahalli üzerinde ikinci katta kadınlara ait kısmından, asıl ibadet alanına giriş kapısı üzerinde yarım daire şeklinde ahşap müezzin mahfilı bulunmaktadır.

Caminin mihrabı alçıdan yapılmış yarım daire kesitli perde, bitkisel motifler ve kandillerle süslenip renklendirilmiştir. Ahşap minberi ağaç oymacılığı ile geometrik ve bitkisel motiflerle tezyin edilmiştir. Minbere çıkmış kapısı üzerine "Muhammed Mustafa 1322 (1904)" ibaresi işlenmiştir.

Caminin, kuzey tarafındaki köşesinde tek şerefeli cami ile bütünlük arz eden ahşap bir minaresi bulunmaktadır. 1990 yılında bu ahşap minare yıkılarak güney tarafına kesme taştan bir minare yapılmış ancak minare Sivas şehir suru hendeklerinin üzerine yapılmış olması nedeniyle zaman içerisinde eğildiğinden yıktırılmıştır. Eski ahşap minare yerine yeniden aslına uygun olarak ahşap bir minare yapılmıştır.

İmaret Cami'sinin dış cephesinde avlu giriş kapısının sol taraf duvarı üzerine, Daru'r-Raha'nın onarım kitabesi yerleştirilmiştir. Mermer kitabenin sağ üst köşesi kırık olup alçı ile doldurulmuştur. 120x60 cm ebadındaki kitabe beş satır olup sülüs hatla şunlar yazılıdır: "Allah'ın rah-

metine muhtaç olan Kemaleddin Ahmed b. Rahat'ın iki oğlu Hattab ve Hüseyin –Allah onlara rahmet etsin ve yargılasın– bu yeri ehl-i dinden âlimlere, fakir ve miskinlere vakfettiler. Adını Daru'r-Raha koydular. Onlara emin istirahat yeri yaptılar. Muharrem 720 (Şubat-Mart-1320) sonra Allah'ın rahmetine muhtaç kulu Ahmed b. Rahat'ın oğlu merhum ve mağfur Abdulvehhab'ın oğlu Şeyh Hasan – Allah onlara rahmet etsin ve yargılasın- burasını yeniledi. 779 Muharrem (Mayıs- Haziran 1377)”

kemaleddin ahmet b. rahat

Kaynaklarda Kemaleddin Ahmed b. Rahat ile ilgili fazla bir bilgi yoktur. Var olan bilgilerde de farklılıklar bulunmaktadır. Kemaleddin Ahmed b. Rahat saygıdeğer, iyiliği çok olan, hayırsever ve varlıklı bir kişidir. İbn-i Bibi de bahsedildiğine göre, Selçuklu Devletinin ileri gelen kişilerinden birisidir. III. Gıyaseddin Keyhusrev'in kız kardeşi ve IV. Kılıç Arslan'ın kızı olan Selçuk Hatun'un İlhanlı hükümdarının oğluyla evlenmesi sırasında cehiz hazırlığı ve düğün işlemleri için görevlendirilmiş ve bunu başarıyla ve hızlı bir şekilde yürütmüştür.

Bazı kaynaklarda da Kemaleddin Ahmet'in aslen Tebrizli ve Nizamülmülk'ün yakın adamlarından olduğu, Demirtaş b. Çoban'a vezirlik ettiği ama daha sonra öldürüldüğü belirtilmektedir. Bu bilgi güvenilir olmasa da oğlu Rukneddin'in, Demirtaş'ın beylerinden olduğu bilinmektedir.

Kemaleddin Ahmed b. Rahat'ın, Şemseddin Muhammed, Nizameddin Yusuf, İzzeddin Hüseyin, Mecidüddin Hasan, Alaaddin Ali ve Rükneddin Hattab isimlerinde altı çocuğu bulunmaktadır. Bunlardan İzzeddin Hüseyin'in oğlu Abdulvehhab'ın oğlu Şeyh Hasan Vakfiyeyi yenileyen kişidir. Yine, Rükneddin Hattab'ın oğlu Ömer Bey ile torunu Dilşad Hatun vakfiyedeki hissedenden pay alacakları belirtilen kişilerdir.

Kemaleddin Ahmed b. Rahat'ın kabri, Kılavuz Mahallesi'nde bugün kaldırılmış olan Sebahattin Öztürk Spor Salonu olan şimdi Şehir Parkı olarak yeniden düzenlenen alanın bulunduğu yerdeki mezarlığın içerisinde. Oğlu Abdulvehhab'ın mezar taşı Sivas Müze Müdürlüğü'ne nakledilmiştir.



Onlar Bizim Yaşlanmış Halimiz

İHRAMCIZADE HUZUREVİ

Devirler değişince hâller ve şartlar da değişiyor. Hâller ve şartlar değişince dünya değişiyor, insan değişiyor, hayat değişiyor.

Üç kuşağın bir arada yaşadığı büyük ailelerden, çekirdek ailelere dönüşmek de bu değişimin kaçınılmaz neticesi oldu ve nihayet serazat, münferit yaşamayı tercih edenlere de rastlamak mümkün artık. Kariyer arzusunun, ekonomik şartların, sosyal tercihlerin insanları tebdil-i mekâna mecbur bırakması yalnız yaşamayı da kader hâline getirdi bir bakıma. Öyle ki, “İnsanın doğduğu değil doyduğu yer vatanıdır.” sözü genelgeçer bir kaide gibi kabul görmeye başladı. “Dünya küresel bir köydür.” lafı, hükmettikleri dünyayı kendileri için küçük görmeye başlayanları dilinden bütün kamuya yayıldı. Kalabalıklaştıkça yalnızlığımızın ve çaresizliğimizin arttığı bir anafurun içerisinde savrulup duruyoruz.

Küresel köy denilen dünyanın her köşesinden anında haberdar oluyoruz, amma, üst katta tek başına yaşayan insanın varlığından habersiz kalıyoruz. Bunda bir anormallik görmüyoruz üstelik.

Bir ömür uğruna koşturduğumuz, geleceği huzurlu ve rahat olsun diye uğraştığımız, ele güne muhtaç olmadan geçinsin, vatana millete hizmet edecek saygın bir makama kavuşsun diye varımızı yoğumuzu yoluna



İHRAMCIZADE İSMAİL HAKKI TOPRAK HAZRETLERİ / Adına Sivas Huzurevi kurulan İsmail Hakkı Toprak hazretleri

harcadığımız çocuklarımız; önce tahsil, sonra iş ve aş uğruna başka şehirlere gidince bir daha dönüşün olmayacağını hesap edemedik. Ya okudukları mekteplerde ya çalıştıkları işte tanıştıkları eş adaylarıyla, içinde aile büyüklerine yer olmayan yeni hayatlar kuran çocuklarımızın bayram ziyaretleriyle teselli olmak kâfi gelmedi hiçbirimize. Arada bir görebilmek ya da torunları hiç değilse belli aralıklarla kucağına alıp sevmek ve koklamakla mecburen avunduk.

İnsanın eli ayağı tuttuğunda ve bir ömür birlikte yürüdüğü hayat arkadaşı yanında olduğunda sabahın er saatlerinden akşamın geç saatlerine kadar, balkonlara, pencere önlerine geçip evlat, torun yolu gözlemek, çoluğa çocuğa dua etmek bile huzur ve saadete yetiyordu. Ne var ki, birlikte omuz verip yürüdüğü, yaşlılığında kıymetini daha iyi anladığı

hayat arkadaşını da geri dönölmez dünyaya yolcu edip yalnız başına kalınca hayatın tadı, neşesi kalmıyor.

Yalnızlığın, sessiz duvarlarda yankılanışı ne geceyi bitiriyor, ne gündüzü tüketiyor. Hele geceler, hele geceler ...

Dualarına “yokluğunu göstermesin ve muhannete muhtaç etmesin” diye hep niyazda bulunduğu onca şey çok önemli ve gerekli imiş ama şimdi daha iyi anlaşıyor ki, dairen, mülkün ya da maaşın da olsa bunlar gündüzün sessizliği ve gecenin karanlığında yoldaş olmuyor insana. Bir ömür birlikte yürünen hayat arkadaşı öbür dünyaya gittiğinde, biliyorsun ki, kızların ve oğullarının, hep seni düşünüyor olmalarına rağmen, sabahın köründen akşamın karanlığına değin koşturdukları işleri, kreşe bıraktıkları çocukları, birbirlerine bile bakmaya zaman bulamadıkları yaşam mücadelesinde, onların akıllarında bulunmanın dışında bir şey yapmaya, ne fırsatları oluyor ne de zamanları yetiyor. Gözden ırak olmak çok şey değiştiriyor, yaşlıyken daha iyi anlıyorsun bunu ... Değişen zaman, hayatı çok farklılaştırıyor artık ...

Evet, devir değişti ...

Çalışma koşullarının, ulaşım zorluklarının, kısacası hayat mücadelesinin ablukaya aldığı bir ortamda besleyip büyüttüğümüz iş ve eş sahibi yaptığımız çocuklarımızla beraber olmak ve aynı ortamda yaşamak mümkün olmuyor artık. Bir zamanlar onların sesleriyle çınlayan ve kalabalık nüfusa dar gelen ev, artık tek kişiye dar gelmeye başlıyor, böyle olunca devir kendi çözümünü üretiyor.

Çağ, ömrünün son deminde evinde yalnız başına kalan insanlara yeni bir kapı aralıyor. Bu insanlara, kendi evleri gibi yaşayabilecekleri, barınma, temizlik hizmetlerinin yapıldığı, yemeklerinin zamanında

hazırladığı kendi akranlarıyla sohbet ortamının oluştuğu, bir arada yaşanabilecek imkânlar hazırlıyor. Bunlar, bu çağın yaşlı insanların beraber yaşayabileceği evler, huzurevleri... Büyük kentlerde olduğu gibi Anadolu'nun bu kadim şehrinin tek başına kalmış yaşlı insanları, ömürlerinin son demlerinde huzurevlerine gidiyorlar. Huzurevi sakinleri, akranlarıyla kendilerine ait odalarında, birlikte kullandıkları salonlarında, beraber sohbet ettikleri mekânlarında, sıkça ziyaretlerine gelen tanımadıkları yüzlerle bir arada kalıyorlar. Anılarını zaman zaman iç geçirerek, zaman zaman ince bir sızı gibi yakan ahlarla ve her türlü ihtiyaçlarının giderildiği böylesi bir ortamda olabilmenin mutluluğu ile her zaman şükür ifadeleriyle ama buruk bir yalnızlıkla ahir ömürlerini ikmal ediyorlar.

Şehrimizin havadar, sakin ve en yeşil alanlarından biri olan Mevlana Mahallesi'nde, yeşillikler içerisinde bir dinlenme tesisini andıran ve birbirine simetrik iki bloktan oluşan huzurevinden söz ediyorum.

Kapısının üzerindeki tabelada "İhramcızade İsmail Hakkı Toprak Huzurevi" yazıyor. Sivas Belediyesi tarafından kuruldu ve yıllarca işletildi, 2011 yılında ise Aile ve Sosyal İşler Bakanlığı'na devredildi. Huzurevi'nin arsası hayır sahibi Ö. Fevzi Taşar tarafından belediyeye huzurevi yapılmak üzere bağışlanmış. Dönemin Belediye Başkanı Temel Karamollaoğlu'nun öncülüğünde şehir içi ve şehir dışından çok sayıda vatandaşın maddi katkılarıyla inşaatı kısa sürede tamamlanarak 1994'te hizmete açılmış. 20 dönüm arazi üzerine inşa edilen Huzurevi, 1200 m² arazi üzerinde 4 katlı iki ayrı blok halinde olup toplam 4800 m² alana sahip. Çevre düzenlemesi, parkları, dinlenme yerleri ile çevreye farklı ve güzel bir görünüm katmaktadır.

Huzurevi binasının en büyük özelliklerinden birisi simetrik iki bloktan oluşmasıdır. Binanın giriş katında, Huzurevi sakinlerinin misafirlerini karşılayabilecekleri giriş ve danışma masası, kabul salonu, misafir

ağırlama köşeleri, mescit, oturma salonları, iki adet havuzlu salonuyla müstesna ve nezih bir mekân. Ayrıca bu katlar televizyonlu geniş çay salonlarıyla dinlenmek ve televizyon izlemek için rahat bir ortam. Yine bloklarda, idari bölümler, sağlık odaları, dinlenme salonları, yemekhane, çay salonu var.

Her iki blokta da, 24 oda birinci katta, 24 oda ikinci katta olmak üzere 48 oda bulunmaktadır. Odaların tamamı iki kişilik olup devamlı sıcak suyu olan banyosu, tuvaleti ve balkonu olan geniş mekânlardan oluşmaktadır. Zemin katta ise Huzurevi sakinlerinin boş zamanlarını değerlendirmek amacıyla bir adet iş atölyesi oluşturulmuş. Her türlü yemeğin pişirilebileceği modern bir mutfak ve temiz, geniş havadar bir yemekhane yer almaktadır. Yerden ısıtma sistemi ile 6 kurnalı bir Türk Hamamı sürekli hizmete hazır. Yine zemin katta, bir çamaşırhane, en son sistemle yapılmış kalorifer ve sıcak su sistemi ile depolar bulunmaktadır.

Sivas Belediyesi tarafından 1990 yılında temeli atılan huzurevi inşaatı tamamlanarak; 15 Ekim 1994'te faaliyete geçmiş. Kapasitesi 100 kişiyi barındıracak büyüklükte olan huzurevinde yönetmenlik gereği, yatalak olmayan, akli dengesi yerinde, bulaşıcı hastalığı olmayan, günlük yaşama ihtiyaçlarını (yeme, içme, banyo, tuvalet vs.) tek başına giderebilen, alkol ve uyuşturucu bağımlısı olmayan ve altmış yaşını doldurmuş yaşlılar faydalanabilmekte.

Yaşlıların bakım ve korunmaları, her türlü sosyal ve psikolojik ihtiyaçlarının karşılanması ve dengeli beslenmeleri Huzurevi Müdürlüğü tarafından yürütülmektedir. Bu görevler, Huzurevi müdürünün yönetiminde, hemşire, psikolog, aşçı, çaycı, yaşlı odaları temizlik görevlileri ile mutfak, yemekhane genel temizlik görevlileri, kaloriferci, ambulans şoförü ve santral-danışma görevlisi olmak üzere yeterli sayıda elemanla yürütülmektedir.



sosyal ve kültürel etkinlikler:

Huzurevi, bir bakıma da bu şehrin ilerlemiş yaşlarında yalnız kalmış insanların, bir araya gelip birlikte yaşamak için ömürlerinin son deminde “yuva” olarak sığındıkları evleridir. Aynı kaderi paylaşan arkadaşlarıyla yılların kimi huzur, kimi acı dolu, ama hep geride kalmış hatıralarını mütebessim gözlerle, süzgün ve dalgın bakışlarla birbirlerine bilmem kaçınıcı kez anlatarak akşam ederler. Bir de bu anılara, nerede ise her gün ortalama 45-50 kişinin ziyaret ettiği, unutulmadıklarını, yanlarında olduklarını hissettiren sevgi ve saygı dolu sözcüklerle ellerini öpmek için gelen insanlara aktarırlar.

Huzurevi, resmi ve dini bayramlarda, özel günlerde, gencinden yaşlısına, yetkilisinden sivil halkına kadar her kesimden ziyaretçilerin uğrak yeri. Özel günler daha yoğun geçmektedir. Bu yoğunluk yaşlıları daha da hoşnut etmektedir. Gelen ziyaretçilere Huzurevi yetkilileri tarafından gerekli ikramlar yapılmakta ve ağırlanmaktadır. Yaşlılarla ziyaretçilerin daha rahat kaynaşması, sohbet etmeleri ve günlerini daha mutlu geçirmeleri için gayret sarf edilmekte ve uygun ortam oluşturulmaktadır. Huzurevinde değişik zamanlarda, çeşitli vakıf, dernek ve gönüllü gruplarla ortaklaşa müzik ve sohbet programları düzenlenmektedir. Yaşlılar haftası daha etkin ve yoğun programlarla kutlanmaktadır.

piknikler ve el becerileri sergileri

Her ne kadar, huzurevi yeşillikler içerisinde bahçeli ve havuzlu bir binaya sahip olsa da, zaman zaman yönetim tarafından geziler ve piknikler düzenlenmektedir. Toplu olarak gün boyu, Paşabahçe’de, Çermiklerde veya şehir dışı turlarda açık havada piknik ortamında eğlenilmekte, mangal yapıp hoşça vakit geçirilmektedir.

Gezilerin dışında huzurevinde kalan yaşlılar, hem sohbet edip hem de vakitlerini bir meşguliyet içerisinde geçirmek için kendi becerilerine

göre kadınlar el işi ve örgüler, erkekler ise yapabildikleri küçük el sanatlarıyla eserler üretmektedirler. Bu ürünler yılın belirli dönemlerinde Huzurevi'nde sergilenmektedir.

Yaşlılık demek bir bakıma da yorulmuş bedenlerin daha dikkatli ve özen gerektiren bakımı demektir, hastalıkla birlikte yaşamak, her gün ağrıyan bir yanının sızısıyla sabahlamak demektir. Yaşlılık, doğal olarak yükselen tansiyonun, görmeyen gözün, duymayan kulağın daha çok hissedildiği dönem demektir. Sürekli takibi, iyi ve uygun bir beslenmeyi, ilaçları zamanında almayı gerektirir. Huzurevi'nde, sürekli bulunan hemşire ve haftanın bir günü Sağlık Ocağı'ndan gelen doktorla poliklinik hizmeti verilmektedir. Tedaviler aksatılmadan yürütülmekte, görevli sağlık personeli ile tüm yaşlıların düzenli olarak tansiyonları ciddi bir şekilde kontrol ve takip edilmektedir.

yaşlılık: sağlık ve huzur

Ömür geçip yaş altmışlara yetmişlere uzandığında, yılların gerek maddi gerek psikolojik yorgunluğu, bedenlerde olanca gücüyle ağırlığını hissettirir. İşte uzayıp giden bu dönemde, insan bulunduğu ortamda huzurlu olmayı ve sağlık olarak ciddi bir rahatsızlık yaşamamayı arzu ediyor.

Geleneksel aile yapılarımızda, odanın bir köşesinde torunlarla beraber tüketilen bu dönem, değişen şartlarda farklı mekânlarda geçiriliyor şimdi. Huzur ve sağlık olsun yeter ki. Yeter ki, koşturmaca içerisinde, kısılcına aldığı yaşam çemberinden fırsat bulduğunda oğul-kız ve torun, bir demet çiçekle bir sabah çıkıp gelsinler huzurevine. O da yetiyor.





KİMLER GELDİ KİMLER GEÇTİ

*Karacaoğlan der ki bakın gelene
Ömrümün yarısı gitti talana
Suâl eylen bizden evvel gelene
Kim var imiş biz burada yoğ iken
Karacaoğlan*



Surları, Kaleleri ve Kapılarıyla

SİVAS

Bililir ki, Ortaçağ şehirlerinin çoğunun kalesi ve surları vardır. Çünkü o dönemlerin savunması ve güvenliği açısından müstahkem kalelere ve surlara sahip olmak gerekmektedir.

Bu nedenledir ki; kadim bir yerleşim merkezi olan Sivas'ın da, bugün her ne kadar yıkılmış ve yok olmuş olsa da şehri çepeçevre kuşatan surları ve içerisinde birbirine bir ok atımı uzaklıkta iki ayrı kalesi bulunmaktaydı. Bu surlardan günümüze gelen kayda değer bir iz ne yazık ki kalmamış durumda. Sadece 4 Eylül Parkı olarak kullanılan ve Sivas Kalesi olarak bilinen yüksek bir tepe var şehrin ortasında. Bunun dışında, ne şehir surlarından ne de iki ayrı kaleden ve kaleye benzer her hangi bir iz yok bugün ...

Hâlbuki tarihi kaynaklara baktığımızda, şehrin etrafını çevreleyen yaklaşık 6500 metre uzunluğunda, 20 metre yüksekliğinde, 10 metre genişliğinde ve etrafı hendeklerle çevrilmiş içerisi suyla doldurulmuş surları vardı bu şehrin...

Ve surların üzerinde beş ayrı yöne açılan beş tane de kapısı...

Sözün özü, Sivas; muhkem surlarla çevrilmişti. Ve bu surlarla çevri-



li şehrin içerisinde ise, yine etrafı surlarla çevrili birbirine bir ok atımı uzaklıkta iki ayrı kalesi daha vardı.

şehrin surları

Bugünkü yerleşim planını esas alarak baktığımızda, Sivas şehrinin tarihi surlarının geçtiği sınırları muhtemelen şöyleydi: Şimdi park olarak kullanılan toprak kalenin 500 metre güneyinden yani Tüdemsaş Düğün Salonu'nun (iki metre kadar kuzeyinde) inşaatı esnasında, bölgede yapılan kazıda sur kalıntılarına rastlanılmıştı. Sivas surlarını işte bu noktadan başlayarak takip edelim şimdi. Buradan eski Devlet Demiryolu Hastanesine doğru uzanan surlar, hastanenin karşısına denk gelen yerde yıkılmış olan eski Kayseri Kapı Karakolu'nun bulunduğu yere kadar geliyor. Bu noktadan kuzeye doğru bir yay halinde çekilen surlar, Halil Rıfat Paşa ve Ece Mahallesi'nin ortalarından kuzeye doğru uzanıyor, Endüstri Meslek Lisesi'nin alt tarafından doğuya doğru hafif bir açıyla İnönü Mahallesi'nin ortalarına ve oradan Yiğitler Mahallesi, Ferhatbostan Mahallesi, Gülyurt Mahallesi'nden Mısımlırmak'a ulaşıyor. Mısımlırmak kenarında ise ırmakla adeta yan yana ve ırmağın suları surlara çarparak Pulur Mahallesi'ne doğru uzanıyor ve oradan İmaret Camii (bugünkü Kızılırmak Sağlık Ocağı karşı tarafları), kenarından Kemal İbn-i Humam Caddesine paralel olarak uzanan bir eğri hat üzerinden Kaleardı Mahallesi'nde Tüdemsaş Düğün Salonu köşesinde sur bütünüleşiyor. Bu hat Sivas surlarının geçtiği muhtemel çizgidir.

Evliya Çelebi'ye göre bu çizgiden geçen surların uzunluğu 10500 adımdır. Bu uzunluğu aynı şekilde Gabriel de vermektedir. Surların etrafı ise batı hariç diğer tarafları, geniş ve derin hendeklerle çevrili olup hendeklerin içerisi su ile doludur. Sivas'ı çepeçevre kuşatan surların kim tarafından yaptırıldığı ise kesin olarak bilinmemektedir. Ancak, yapılan araştırmalara göre, ilk yaptıranın Roma imparatoru Jüstinyen (527- 565) olduğu sanılmaktadır. Zira, Meydan Lourusse'ta "Sivas büyük bir eyalet merkezi haline getirilerek surlarla çevrildi" denilmektedir.

İnönü şehrin surlarını tekrar tamir ettirmiştir. Anadolu Selçuklu Devleti Sultanı Alaaddin Keykubat ise, Anadolu'yu kasıp kavuran Timur tehlikesine karşı, Sivas surlarını yeni baştan inşa ettirmiş ve surların etrafını geniş hendeklerle çevirmiştir.

İbn-i Bibi ise Sivas surlarını şöyle anlatıyor: “temellerini, duvarlarını ve kulelerini sağlamlaştırıp, ak mermerlerle türlü türlü tasvir ve resimlerle süslediler. Kur'an ayetleri, meşhur hadisleri, hikmetli örnek sözlerle şahname beyitlerini, mermer üzerine kazdılar. Tamamlandıktan sonra Sultan hazretlerine bildirdiler. “Sultan, atlandı ve hendek etrafında dolaştı, bütün kale duvarlarına dikkatle bakarak, inceleyip, beğendi. Övgüyle buyurdu: Benim unvanlarımın, kapı ve kuleler üzerine altınla yazılı olduğu gibi, devletin ileri gelenlerinin adını da yapılan kuleler üzerine yazsınlar ki, sayısız birçok yıllar, ömürler ve devirler geçtikçe, onların önemli çalışmalarından dünyada ün ve iz kala.”

Kadı Burhaneddin Ahmet zamanında da Sivas surları ciddi bir onarım görmüş, muhkemleştirilmişti. Ancak, Timur'un Sivas'ı 1400 yılının Ağustos ayında istilası ile tekrar harap olmuştur. Daha sonra Sultan Çelebi II. Mehmet tarafından son kez tamir ettirilen Sivas surları ilerleyen zaman içerisinde kaderine terk edilmiş, harap olmuş ve 19. yüzyılın sonlarına doğru da yok olup gitmiştir. Gerek Gabriel ve diğer seyyahlar gerekse 17. yüzyılda Sivas'a gelen Evliya Çelebi, surların varlığından bahsederken şöyle demektedir: “Yıkılıp dökülmesine rağmen kesme taşlardan yapılmış ve baştan başa, kuleleri ve burçları sağlam büyük bir kaledir.” Görüldüğü gibi şehrin surları Sivas'ın, Türklerin eline geçmesiyle birlikte Danişmentliler döneminde Emir Danişment, Selçuklular döneminde Alaattin Keykubat, Kadı Burhaneddin Devleti döneminde Kadı Burhaneddin Ahmet, Osmanlılar döneminde ise Sultan Çelebi II. Mehmet tarafından yeniden onarılmış ve 19. asrın sonlarına doğru da kaderine terkedilmiştir.

şehrin kapıları

Yaklaşık 10500 adım uzunluğundaki Sivas surları mazgallardan temele kadar tamamen yontma taşlardan yapılmıştır. Olağanüstü sağlam olan surlar şehri çepeçevre kuşatmakta ve dışarıya kapalı bir konuma getirmektedir.

Şehrin dışarı ile irtibatını sağlayan surlar üzerinde açılmış beş ana kapısı bulunmaktadır. Gabriel'in, kuzeybatı yönüne açılan ve dağlara gider diye gösterdiği kapı ile Şerafettin Yezdi'nin Irak Kapısı diye bahsettiği başka bir kapı daha bulunmaktadır. Evliya Çelebi'ye göre kapı sayısı beş, Gabriel'e göre altı, Timur'un tarihçisi Şerafettin Yezdi'ye göre ise yedidir. Bilinen asıl beş kapısı işe şunlardır.

1. kayseri kapısı:

Şehrin batı tarafındaki surlardan şehre girişi sağlayan kapıdır. Hükümet Meydanı'ndan Sivas Gar'ına doğru uzanan İstasyon Caddesi'nin Yenişehir Mahallesi'nden gelen Turgut Özal Caddesi ile birleştiği kavşak ile Cer Atölyesi'ne giden demiryolu üst geçidinin arasında kalan bir bölgede olması muhtemeldir. Bu kapıdan geçilerek Kayseri'ye gidilmektedir. Son zamanlara kadar bu mahallenin ismi Kayseri Kapı Mahallesi idi. 1967 yılında Kayserispor- Sivasspor olaylı maçından sonra mahallenin ismi Kadı Burhaneddin Mahallesi olarak değiştirilmiştir.

2. palaş kapı:

Şehrin doğu tarafındaki sur üzerindedir. Bağdat Kapısı da denilmektedir. Hükümet Meydanı'ndan Kepçeli'ye doğru giden Atatürk Caddesi'nin nihayetinde, Murdarırmak ve Mısmırlırmak'ın birleşim yerine yüz- yüz elli metre kadar kalan bir yerdedir. Aksu Köprüsünün bulunduğu civarda olmalıdır. Bu kapıdan geçilerek Halfelik Mezarlığı önünden TOKİ konutlarına doğru gidilen yol, eski Malatya-Bağdat yoludur.



3. tokmak kapı:

Şehrin doğu tarafındadır. Erzurum Kapısı da denilmektedir. Şeyh Sait Caddesi ile Şehitler Caddesi'nin kavşağında Mısmılırmak üzerindeki Karaağaç köprüsüne elli-yüz metre kalan bir yerde olması muhtemeldir. Tokmak Kapı'dan çıkılarak, Karaağaç köprüsü üzerinden geçen yol, Köy Hizmetleri önünden geçmekte ve Yukarı Tekke'nin güney tarafında uzanan yol ile Hafik – Zara - Erzincan ve Erzurum'a gidilmektedir.

4. can-cun kapı:

Şehrin kuzey tarafındandır. Kepenek Caddesi, Ali Baba Caddesi güzergâhından gidildiğinde, caddenin Abdulvehhab Gazi Caddesi ile kesişen bölgesinde olması muhtemeldir. Bu kapıdan geçilerek Çayboyu Mahallesi'ne (Pirkinik köyüne) gidilmektedir.

5. salpur kapı:

Şehrin Yıldız tarafındadır. Salpur Kapısı kimi kaynaklarda Selpür ya da Sülpür Kapısı olarak da adlandırılmaktadır. Bezirci Mahallesi, Vali Varinli Caddesi'nden gidildiğinde Ethembey Parkı'nın bulunduğu yerde olması muhtemeldir. Bu kapıdan geçilerek Paşabahçe yanından eski güzergâh ile Niksar'a gidilmektedir.

sivas'ın kaleleri

Sivas şehrinin etrafını kuşatan surlardan ayrı olarak, şehrin içerisinde birbirinden bir ok menzili yaklaşık üç yüz metre uzaklıkta, biri diğerinin güneyinde olan iki ayrı kale bulunmaktadır. Bunlar Topraktepe ve Paşa Kalesi'dir.

yukarı kale (topraktepe kale):

Yukarı Kale olarak da adlandırılan Topraktepe, bugünkü 4 Eylül Kale Parkı'nın bulunduğu ve halkın Sivas Kalesi olarak bildiği bölgedir. Bu-

raya ilk dönemlerde “Yukarı Şehir” anlamına gelen “Akropolis” de denilmektedir. Kale yaklaşık olarak şehir zemininden 40 metre yükseklikte ve bütün bir şehre hâkim konumdadır.

Kaleyi ilk defa kimin yaptırdığı bilinmemekle beraber Paşa Kalesi’ne bakan tarafındaki kale, sur duvarları kalıntılarına göre tipik Selçuklu yapı tarzı görülmektedir. Evliya Çelebi’ye göre I. Mehmet tarafından yapılmış, Gabriel’e göre Moğol istilasından sonra II. Mehmet zamanında yeni baştan onarılmıştır. Türk Tarih Kurumu adına 1946 yılında Dr. Tahsin Özgüç tarafından yapılan kazılarda elde edilen bilgiler de bunu desteklemektedir.

Kale, doğal konumu ve yapısı itibariyle içerisinde kısım kısım kayaların bulunduğu sağlam toprak bir oluşumdur. Kareye yakın bir plana sahip olup etrafı basit bir duvarla çevrilmiştir. Kale duvarlarının etrafında hendek yoktur. Birisi kuzeye, diğeri güneye olmak üzere iki ayrı yöne açılan kapıları bulunmaktadır. Kalenin içerisinde, iki yüz nefer evi, bir cami, su sarnıçları, cephanelik ve sayıları değişmekle beraber ‘şahi’ diye bilinen kırk civarında küçük top bulunmaktadır. Şehrin eşrafına ait önemli eşyalar bu kalede saklanırdı. Bu kalede akşam geç vakitte ve gece yarısından sonra olmak üzere iki kez davul çalınır, paşa şehre geldiğinde bu kaleden selamlama amaçlı top atışları atılırdı. 1940’lı yıllara kadar kale iskâna açıktı, daha sonraki yıllarda üzeri yeniden düzenlenerek park haline getirilmiştir.

Kale üzerinde, bulunan ahşap saat kulesi 1960’lı yıllarda kaldırılmış, saate ait parçalar Sivas Müzesi’ne nakledilmiştir. 20. yüzyılın başlarında kalenin üzerine ve etrafındaki eğimli alanlara basit evler yapılarak, Kaleboynu adıyla bir yerleşim alanı oluşturulmuştur. Kalenin üzerindeki evler 1960’lı yıllarda yıkılarak burada oturanlara Altuntabak Mahallesi’nde iskân yeri verilmiştir. Kalenin çevresindeki evler ise yeni bir düzenleme yapılacağı nedeniyle yeni yapımlar ve bakımları durdurulmuş,

1990'lı yıllarda Sivas Belediyesi tarafından Mimar Turgut Cansever'e proje çalışması yaptırılmıştır. Ancak proje hâlen uygulanmamış ve 2010'lu yıllarda kamulaştırma çalışmaları başlatılmıştır.

aşağı kale (paşa kalesi):

Hükümet Binası ile Sivas Kalesi arasındadır. Bugün, Çifte Minareli Medrese, Şifaiye, Buruciye ve Kale Hamamı kalıntıları ile Kale Camii'nin bulunduğu bölgeyi de içine alan dikdörtgen bir alanda Aşağı Kale adıyla anılan Paşa Kalesi bulunmaktaydı.

Bugün tamamen yıkılmış olan Aşağı Kale'den iz kalmamıştır. Sadece, yapılan kazılarda, Kongre Müzesi civarında izine rastlanılan duvar temellerinin kalenin surları olduğu tahmin edilmektedir.

Yine, Kongre Müzesi'nden Hasanlı Sokağı ile Sofu Yusuf Camii'nin arkasına doğru uzanan çizgi, kalenin surlarının geçtiği çizgi olması muhtemeldir.



Kale, cumhuriyet döneminde üzerine evlerin bulunduğu bir mahalle görünümünde. Ve Kale'nin üzerinde Sivas'ın saat kulesi.



Sivas Kalesi'nde Saat Kulesi



Sivas Kalesi'nde Ramazan Topu

Çünkü Sofu Yusuf Cami arkasındaki sokağa bakan apartmanların arasında kalan bahçede yaklaşık 4 metre uzunluğunda 2 metre yüksekliğinde kesme taşlardan yapılmış bir duvar kalıntısı bulunmaktadır. Bu kalıntının Paşa Kalesi'nin surları olması mümkün gözükmektedir.

Paşa Kalesi, Yukarı Kale'nin bir ok atımı uzağında yani yaklaşık üç yüz metre kuzeyindedir. Kaleyi kimin yaptırdığı bilinmemekle beraber Timur'un istilasından önce 586 yılında Selçuklu Sultanı Alaaddin Keykubat tarafından onarıldığı bilinmektedir. Kalenin etrafı bin beş yüz adımdır. Kale, iki sıra halinde kesme taştan yapılmış sağlam bir sur ile çevrelenmiş ve etrafında derin olmayan bir hendek bulunmaktadır.

Kale surlarının 20 kulesi ve 600 mazgalı vardır. Yirmi yedi zira yüksekliğinde olup, birisi güneye yani Yukarı Kale yönüne açılan, diğeri ise dağ yolu güzergâhındaki kuzeye, bugünkü Numune Hastanesi'nin yerinde bulunan ve Kabakyazısı mezarlığı adıyla da bilinen ve bir Selçuklu mezarlığı olan Şehzadegan Mezarlığı'na açılan iki kapısı bulunmaktadır. Kapı kanatları çift kanatlı ve demirden yapılmıştır.

Kalenin içerisinde eyalet valisinin oturduğu Paşa Konağı ile birlikte medrese, cami, hamam, hapisane ve üç yüz civarında toprak damlı ev bulunmaktadır. Paşa bu kalede bulunan ihtişamlı Paşa Konağı'nda oturduğu için haftada dört defa divan toplanırdı. Kale komutanı ve askerler ise kuzey tarafa açılan kapının giriş tarafında otururlardı. Kale içerisinde olmasından dolayı hâlâ Kale Camisi denilen Mahmut Paşa Cami ile Çifte Minareli Medrese arasında ise cezaevi görevini yapan bir zindan bulunmaktaydı.

Görüldüğü gibi Sivas, etrafını çepeçevre kuşatan şehir surları ve içerisinde iki ayrı kalesi olan bir şehirdir. Bugün hem şehri kuşatan o muazzam surlardan hem de iki ayrı kaleden tarihe tanıklık eden ve bugünkü kuşaklara akseden bir görüntü yok. Muhtemelen Osmanlı'nın son dö-

neminde şehir surları ve kaleler hepten yok olmuş... Tarih araştırmacılarına düşen, Sivas'ı Selçuklu ve Osmanlı döneminde bir ilim, kültür ve siyasi merkez konumuna getiren, kaybolmuş ya da bu toprakların altında kalmış olan tarihini, bu şehrin insanıyla buluşturmadır.





Evvel Zaman İçinde Bugün

MEDRESELERİMİZ

Bir ikindi sonrasıydı ... Temmuz aylarının ortaları ... Hükümet Meydanı'ndan medreselere doğru yürüyorum. Buruciye Medresesi'ni bilirsiniz. Tarihi Selçuklu Meydanı'ndan medreselere doğru ilerlediğinizde kot farkından dolayı bir amfiyi andıran basamaklarla inilir, daha alçak zeminli geniş alanda üç ayrı medrese sessiz ve vakur duruşuyla gözler önündedir. Hemen ön tarafta olan Buruciye Medresesi'dir, diğer ikisi ise Şifaiye ve Çifte Minare ... Ön tarafta bir hamam kalıntısı, onun sağında ise biraz yüksekte olan Kale Cami ve minaresi yükselir. İki binli yıllara kadar sık ağaçlı Cıbillar Parkı'nın arka taraflarında, yılların taş yorgunluğuyla kaderine terk edilmiş, adeta gözlerden ırak kalması için perdelenmiş, mahzun binalardı hepsi. Parkın, İstasyon Caddesi ve Hükümet Meydanı'na bakan kenarlarında emekli ve işsiz güçsüz insanlar oturup, avare bir şekilde vakit geçirirlerdi. Ancak, parkın derinliklerine doğru ağaçların duldaladığı bir nevi izbeliği andıran bölgelere girmeye ise çoğu insan özellikle de kadınlar çekinirdi. Haliyle, bu üç Selçuklu medresesi de genellikle fark edilmezdi ...

Buruciye'nin taç kapısının önüne geldiğinizde gözlerinizi alamazsınız. Heybetli duruşuyla binadan öne çıkıntılı ve yüksek kapısı, üzerine işlenmiş nakış ve desenleriyle adeta büyüler insanı. Kapıdan adım atıp kubbeli giriş eyvanının içerisinde yürüyünce, tepeden tırnağa insan



bedenine ferahlık yayılır ve bir anda iliklere kadar serinlik kaplar. Bu ferahlık veren ortam, açık alanda havanın ne kadar boğucu ve bunaltıcı olduğunu hissettirir insana. Sanki sırtımıza abanmış olan sıcaklığın bir anda kalktığını, hafiflediğimizi ve fiziksel olarak bir rahatlığa kavuşmuş olmanın hazzını yaşarız. Bu giriş eyvanından, kendimizi salıvermişçesine aheste adımlarla, etrafında sütunlu revaklar ve gerisinde hücreler bulunan üzeri açık medrese avlusuna geçilir. Bu geçiş, belki iki farklı dünyayı bir anda yaşamamanın, evvel zamandan bugüne geçişin ve asırdan asra nakledilmenin farkını yaşatır insana ...

Dört eyvanlı medresenin sağ tarafındaki eyvanda bir yer bulup oturuyorum. Diğer eyvanların ve revakların altındaki masalar ile avluda çok da bu tarihi dokuya uygun olmayan şemsiyelerin gölgesiindeki masalar dahi neredeyse tamamen dolu ... Medrese daha çok gençlerin rağbet ettiği, bir çay bahçesine dönüştürülmüş adeta. Yaz aylarının sıcaklığında kimilerinin çay içmek, kimilerinin arkadaşlarla muhabbet etmek ve bir araya gelmek, daha doğrusu bu mevsimin sıcaklığında vakit öldürmek için geldiği bir mekân burası ...

Nedense günün her hangi bir vaktinde bu mekânda oturmaktan, bir bardak çay eşliğinde, medresenin eyvanlarını, revaklarını, sütunlarını seyretmekten ve sade işçiliğinin ağırbaşlılığında kimi motiflerine ve tezyinatına dalarak evvel zamanlara doğru bir uzun yolculuğa çıkmaktan alamıyor insan kendisini ... Medresenin yapıldığı zamanı mı, asırlar boyu her bir hücresinde ilim tahsil eden talebelerini mi, medresenin mimarisini mi, bilmem ama hepsini bir evvel zaman hikâyesinde tahayyül edip çayımı yudumluyorum bende. Yudumluyorum ama medresenin taş duvarlarında yankılanan, yankılandıkça sırtan, mekânın ahengine uygun olmadığı hissiyle rahatsızlık vererek hoparlörden yükselen müzik, sadece beni mi rahatsız ediyor ya da medresenin bir odasında türbesinde yatan binanın banisi Muzaffer el Burucerdî'yi mi, bilmiyorum.

sekiz yüz yıllık medreseler

Bugün, ister Buruciye'nin, ister Şifaiye'nin, Gök Medrese'nin, Çifte Minareli Medrese'nin o görkemli kapılarının önüne geldiğinizde farkında olmadan durursunuz ...

Durur ve aşağıdan yukarıya doğru, heybet ve azametiyle duran geniş ve büyük kapının her bir karesindeki, her bir desenindeki nakışlara ve nakışların bu taşlara nasıl işlendiğine hayretle, şaşkınlıkla ve meftun gözlerle bakmaktan kendinizi alamazsınız ... Büyüleyici güzelliğine tutulduğunuz taşların bir dantel gibi nakşedildiği, çiçekler, desenler ve figürlerle bezendiği eşsiz sanat abidelerinin karşısında o günün şartlarında nasıl yapıldığını anlamakta zorlanırsınız.

Her birinin avlusunda, eyvanında gezinip, oturduğunuzda, ruhunuzun sükunete erdiğine tanık olursunuz. Anadolu, baştanbaşa Selçuklulardan Osmanlılara ve günümüze ulaşan güçlü bir medeniyetin nadide sanat eserleriyle bezenmiş, renklendirilmiş koskoca bir coğrafyadır. Issız dağ başlarındaki hanları, kervansarayları, köprüleri, camileri, türbeleri, konakları ve medreseleriyle, bu coğrafya sadeliğin estetik bir ahenkle bütünleştiği bir dünyayı barındırır. Her bir eser medeniyetimizin bir mührüdür bu topraklarda, atalarımızın yadigarı, geleceğimize uzanan köprülerimizdir.

Bunlardan, kayıtlar daha fazlasını ifade etse de Şifaiye; 1217 yılında inşa edilmiş, 54 yıl sonra 1271 yılında inşa edilen diğer üç medrese Buruciye, Çifte Minareli Medrese ve Gök Medrese günümüze gelebilmiştir. İçlerinde en sağlamı Buruciye, en çok yıpranan ve harap olanı ise Çifte Minareli Medresedir. Eğitim kurumları olarak XIII. asırdan itibaren hizmet veren medreselerden Buruciye astronomi ilminin, Gökmedrese ve Çifte Minareli Medrese İslami ilimlerin okutulduğu, Şifaiye ise tıp eğitimi ve sağlık hizmetlerinin yürütüldüğü medreselerdir.



Yıllar her şeyi eskitir, özellikle de binalar eğer unutulur ve bir köşeye terkedilirse, insan eli değmez ve nefesi içinde gezmez ise daha hızlı tahrip olur. Medreselerde eğitim kurumu olmaktan çıkarılıp kendi haline bırakılınca, kenarları topraklarla dolarak çukurda kalmış, etraflarına alelade binalar yapılarak âdeta kuşatılmış, bir terk edilmişliğin atmosferinde günden güne hızla tahrip olmaya başlamıştır. Yine de Sivas Müzesi olarak önce 1960'lara kadar Gök Medrese daha sonra da Buruciye Medresesi binaları kullanılmıştır.

Çifte Minareli Medrese ise, medreselerin kapatılmasıyla birlikte, taç kapısının dışındaki bölümlerinin çok harap olması nedeniyle yıkılmış yerine bir okul binası yapılarak, bina önce hastane, sonra Askeri Rüştiye daha sonrada İsmet Paşa Mektebi olarak uzun yıllar kullanılmıştır. Bu binanın yıkılmasından sonra ise yapılan kazılarda medresenin temel taş ve duvarları ortaya çıkarılmıştır. Medresenin güney tarafında imaret ve zaviye yerleri ile kuzey tarafında medresenin dışında olduğu tespit edilen bir hamam kalıntısına rastlanılmıştır. Son otuz kırk yıl içerisinde medreselerle ilgili hem çevre düzenlemesi yapılarak açığa çıkarılması hem de yıkılan ve tahrip olan kısımlarının yeniden onarılması hususunda, unutilan ve kaderine terk edilen abideleri yeniden meydanların ortasına çıkarmış, insanların ilgisine sunmuştur.

Şifaiye'de bir sultanın trajedisi

“geniş mekânlardan dar kabirlere”

Medresenin eyvanında demli çayımızı yudumlarken, büyüüne kapıldığımız bu abidevi sanat eserlerinin yapıldığı yıllara, sekiz yüz yıl öncelerine, bir evvel zaman içine doğru dalıyor zihnimiz. Şifaiye'nin sağ tarafındaki revakların ardında bulunan hücrelerden birisi farklı mimari tasarımı, zengin süslemeleriyle türbe olarak inşa edilmiş. Kubbeli türbe, kare bir plan üzerine ongen tuğla örgülü bir kasnağa sahip ve sivri külahlıdır. Türbe cephesi, Selçuklu sanatının zengin çini süslemeleriyle



geometrik geçmeler, yıldızlar, kufi yazılar, mavi, lacivert, firuze ve beyaz renkli çinilerle tezyin edilmiş. İçerisinde hanedana mensup irili ufaklı on iki sanduka daha var ve birisinde bir sultan yatıyor. 1220 yılında vefat eden Sultan I. İzzettin Keykavus bu türbede medfun. İzzettin Keykavus ki, güçlülüğü kadar zarif, cevvaliği kadar narin, kudretliliği kadar mütevazı bir sultan ...

Anadolu'yu karmaşık ve taht mücadelelerinin olduğu bir dönemde Moğollara karşı koruyan bir sultan ... İşte bu muhteşem şifahaneyi yaptıran Selçuklu Sultanı'nın yattığı kabrin bulunduğu türbenin kapısında ise güçlülüğüne, dünyadaki geniş mekânına ve saltanatına rağmen kudret ve güçlü hayatı, ölümü ve ötesini ifade eden şu kitabe yazıyor: "Biz köşklerin genişliğinden kabirlerin darlığına çıkarıldık. Ah! Malım beni kurtarmadı, saltanatım yok oldu."

Ölümün çaresi yok ama hastalıkların var. Şifaiye Medresesi dönemin hastanesi ve tıp fakültesi konumunda. Bölgesine ve insanına asırlarca şifa dağıtan bir kurum olarak varlığını sürdürmüştür. Karşısındaki Çifte Minareli Medrese ise İslami ilimlerin okutulduğu ilahiyat fakültesi olan bir eğitim kurumudur. Her iki medresede zamanın yıpratıcı etkisiyle tahrip olmuş ve eğitim medreselerden çıkarılıp da kendi hallerine bırakılınca bu tahribat daha hızlı ve daha büyük bir şekilde devam etmiştir.

Çifte Minareli Medrese'de ise 2010 yılında başlayan restorasyon çalışmaları kapsamında, Sivas Kültür ve Tabiat Varlıkları Koruma Kurulu'nca onaylanan restorasyon projesine uygun olarak, tarihi medresenin minareleri ve portalı yeni bir teknikle aslına zarar vermeyecek şekilde temizlenmiş, minare ve portalin oturduğu zemin güçlendirilmiştir. Minareye çıkılan 95 basamaklı iki ayrı merdiven, elden geçirilerek tahrip olmasının önüne geçilmiştir. Medresenin batı tarafını oluşturan kısımları tamamen yıkılmış, yapılan kazı çalışmaları sonucu temeller ortaya çıkarılarak, medresenin eyvanları, hücreleri ve sütunları tespit edilerek

bir metreyi aşkın şekilde yeniden örölüp medrese biçim itibariyle anlaşılır şekilde ortaya çıkarılmıştır.

XIX. asrın içerisinde bu bölgede meydana gelen bir deprem sonucunda yıkılan Çifte Minareli Medrese'nin minare kulehları sonradan örölerek orijinal haline getirilmeye çalışılmıştır. Ancak 1972 yılında bir yıldıırımın minareye isabet etmesi sonucu minare kulehı tekrar yıkılmış; ama yeniden tuğlalarla örölerek taç kapının görkeminin gölgelenip bozulması engellenmiştir.

gök medrese'de göz kamaştıran mavi çiniler

Anlatılır ki, Aksak Timur Sivas'ı kuşatır ve amansız bir mücadele sürer. Şehrin günlerce süren bu kuşatmaya dayanamayacağını fark eden şehrin eşrafı kendi aralarında istişare edip karar verirler. Şehrin kuşatmasını sürdüren Timur'a direnmeyi durdurup kapıları açarak şehri teslim edeceklerdir. Ama bir şartları vardır: Timur kan dökmeyecektir.

Elçiler beyaz sancağı çekip surların dışına çıkarak kararı bildirirler. Timur kabul eder, şehri alacaktır ve kan dökmeyecektir. Kapılar açılır ve Timur'un askerleri şehre girer, kan dökülmez ama şehir baştanbaşa yağmalanır. Ordu, Gök Medresenin önüne geldiğinde güneşin Gök Medrese'nin minarelerine, minareler üzerindeki mavi çinilere çarptıkça yansıyan ışıkları atların ve Timur'un gözlerini kamaştırır. Ürken ve kaçmaya çalışan atları zor zapt eden Timur sinirlenir ve emrini verir: Medrese ateşe verilecektir. Çuvallarla samanlar ve odunlar yığılır medresenin kapısına, ateşlenir. Öyle bir duman çıkar ki, Gök Medrese'nin mermerden yapılmış taç kapısı ve göz kamaştıran mavi çinileri simsiyah is olur ve medresenin içinde eğitim gören kalfalar ise dumanlardan boğularak ölür. Kalfalar şehrin surlarının dışına, ırmağın öbür geçesine götürölür ve oraya defnedilir. Kalfaların defnedildiği yer bugün hala Halfelik Mezarlığı olarak bilinir. Timur, Sivas'ı kılıç kullanmadan kansız

şekilde teslim almıştır ama medrese iki güzelliğini kaybetmiştir, eğitim gören halfelerini ve göz kamaştıran çinilerini ...

Diğer medreselerin aksine Kale'nin güney eteklerinde yer alan medrese 800 yıllık ömrü boyunca, zamana karşı direnerek bir ilim yuvası olarak hayatini sürdürmüştür. Ayakta kalması için zaman zaman tamiratlar görmüş; hep kullanılabilir vaziyette mevcudiyetini sürdürmüştür. XIX. asrın içerisinde bu bölgede meydana gelen bir deprem sonucunda Gök Medrese'nin doğu kısmı tamamen yıkılmış, o günün şartlarında yıkılan eyvan kısmı derme çatma bir duvarla örülerek kapatılmıştır.

Cumhuriyet döneminde 1926 da kısa süreli ülkemizin ilk İmam - Hatip okullarından birisi olmuş daha sonra Sivas Müzesi olarak kullanılmıştır. Müzenin taşınmasıyla atıl kalan eser hızlı bir yıpranmayla bir nevi tükenişe sürüklenmiştir. 1990'lı yıllarda ise bu tahribatı durdurmak ve yeniden ihya etmek amacıyla dönemin Belediye Başkanının öncülüğünde, esere zarar vermeden restorasyonun nasıl yapılacağı üzerindeki gerek bilimsel, gerekse bürokratik çalışmalar yapılmış ve ihmal edilmiş olan Gök Medrese restorasyon projesi kapsamında ele alınmıştır. Medresenin zarar görmemesi, geleceğe sağlam ve daha uzun vadeli kalabilmesi için ilk etapta yapının zemini üzerinde çalışılmıştır.

Tarihi yapının tabanının yumuşak bir zeminde bulunması nedeniyle ilk inşasında ardıc kazıklar kullanıldığı görülmüştür. Ardıc kazıklar, yatay ve dikey olarak kullanılmış, 3 katlı bir bina yüksekliğinde yaklaşık 8,5 metrelik kazıkları sıra sıra çakıp bina sağlam zemine oturtulmuştur. Gök Medrese'nin bugüne kadar ayakta kalmasında suya dayanıklılığıyla bilinen bu ardıc kazıkların önemli rolü vardır. Çevresindeki toprak dolgu açılarak temel hizasına inilmiş ve medresenin batı tarafında XIX. yüzyılda bir deprem sonucu tamamen yıkılan eyvanı yeniden yapılmıştır. Zemin çalışması ve toprak dolgunun boşaltılması sonucu ele geçirilen taşlar orijinal yerine konulmuş, eskiyen, yıpranan ve kaybolan

taşlar ise asıllarına uygun şekilde yeniden yapılarak medresenin beden duvarları ayağa kaldırılmıştır.

Adını, üzerindeki gök mavisi çinilerinden alan ve ‘Mavi Medrese’ olarak da bilinen tarihi medrese tamir edilerek tekrar mavi çinilerine kavuşturulmuştur. Medrese girişinde sağ tarafta bulunan mescidin kubbesi ve mihrabı ile avlunun kuzey ve güney tarafındaki eyvanlarının kubbeleri alçı sıva ile kapatılmış olduğundan çinileri gözükmemekteydi. Bu alçılar kazınarak firuze ve yıldız desenli çiniler açığa çıkarılmıştır. Hem bu kubbelerin hem de minarelerin dökülmüş ve tahrip olmuş çinilerinden toprak altından çıkarılanlar yerlerine monte edilmiş, yok olanlar ise Selçuklu mimarisine uygun olarak Kütahya ve İznik’te özel bir şekilde imal edilip yerleştirilmiştir.

Gök Medresenin ana kapısı, diğer medreselerin aksine tamamen mermerden yapılmıştır ve mermerin üzerine nakışlar ve desenler bütün incelik ve zarafetle işlenmiştir. Ön kapının sağ ve sol sütunlarındaki desenlerden birisi de hayat ağacı motifidir. Bir motif olarak kullanılan hayat ağacı ve ifade ettiği mana öteden beri herkesi cezbetmektedir.

Bu nedenledir ki, şehrimizde şehir kültürüne yönelik bir dergi yayınlamak için çalıştığımız dönemde yayınlanacak bu dergiye “hayat ağacı” ismini önermiştim. Diğer arkadaşların farklı isimler önermesine rağmen yapılan tartışmalara sonuçta, şehir kültürü alanında çıkacak bu derginin ismi “hayat ağacı” olarak konuldu. Biliyordum ki hayat ağacı, şehrimizin simgelerinden ve asırlık eğitim kurumlarından birisi olan Gökmedrese’de yer almasından dolayı özeli, tüm medeniyetlerde kullanılmasından dolayı da evrenselliği ifade ediyordu ve anlamlıydı. Bu nedenle derginin adı “hayat ağacı” olmalıydı. Bundan dolayı derginin ilk sayısı için kaleme aldığım yazıya “sonsuzluğun, barışın, kudretin ve bereketin sembolü: hayat ağacı” başlığını koymuştum:

hayat ağacı

Hayat ağacı, insanlık tarihi boyunca en çok kullanılan simgelerden birisidir. Kimi medeniyetler insanı, kimileri de kâinatı onunla sembolize ederek, ona farklı anlamlar yüklemişlerdir. Yeryüzünün neresinde olursa olsun insan, “hayat” ını nasıl sürdürüyorsa “ağaç”la olan ilişkisini de hep aynı şekilde sürdürmüştür. Nerede ise ayrılmaz bir ikilidir insan ve ağaç ya da hayat ve ağaç ... İç içe yaşamıştır hep ...

Her insan, her toplum, ihtiyacını karşılamamanın ötesinde ağaçla sıcak ve dostane bir irtibatı hep sürdürmüştür. Toplumlar birbirinden farklılıklar gösterebilir de kendilerinin önceledikleri ve özel bir değer yükledikleri ağaç türleri hep olmuştur. Almanya’da ıhlamur, Fransa’da meşe, Kuzey Avrupa’da dişbudak, Lübnan’da sedir, Sibiryâ’da kayın, Türk kültüründe ise servi ağacı. O ulusun edebiyatında, müziğinde, mitolojisinde kısacası hayatının çoğu noktasında özel bir yer edinmiştir. Çünkü ağaç ve insan, birçok açıdan birbirine benzemektedir. Ağaç, köküyle doğumu ve yeraltını, gövdesiyle yaşamı ve yeryüzünü, göğe yükselen dallarıyla gökyüzünü, ölümü ve sonsuzluğa uzanmayı temsil eder. Ağacın her mevsimde yenilenen yapısıyla, ilkbaharla yeniden filizlenip yeşermesi, sonbaharda sararıp yaprak dökmesiyle hayatın sürekliliğini, ölümün bir bitiş ve yok oluş değil yenileniş olarak ölüm sonrası hayatın varlığını, kâinatta ise kesintisiz bir devamlılığını yani sonsuzluğu ifade etmektedir.

Bu nedenledir ki, hayat ağacının motif olarak tasarımı ve yüklendiği anlamı, dönemler ve medeniyetler itibariyle kimi küçük değişiklikler arz etse de, insanlık tarihi boyunca birçok medeniyetin kullandığı sembol olarak karşımıza çıkmaktadır. Özellikle, Hititlerden itibaren bugün Anadolu, Mezopotamya, Antik Yunan ve Roma uygarlıkları, Orta Asya Türkleri, Çinliler ile Hristiyan ve İslam uygarlıklarında ve daha belirsiz ve özel olarak Selçuklu ve Osmanlı medeniyetlerinde, hayat ve ağaç

birlikteliğinin sembolize edildiği motiflere ve anlatımlara sıkça rastlamaktayız. Türklerin, Orta Asya döneminde, kültür ve inanç sistemi içerisinde önemli bir yeri bulunan hayat ağacı, dünyanın merkezini, gücü, kuvveti, bereketi ve sonsuzluğu sembolize etmektedir. İslamiyet'in kabullüyle birlikte hayat ağacı, Orta Asya'da taşıdığı anlamı, İslam inancıyla kaynaştıran bir anlamla yoğrulmuş, yeniden şekillenip ve yeni bir muhteva kazanmıştır.

Selçuklular döneminde yapılan mimari yapılarda hayat ağacı motifi, çoğu mimari şaheserlerde özellikle medreselerde yer almaya başlamıştır. Osmanlı döneminde ise, halkın el sanatı olarak ürettiği kilimler, halılar ile binaların, çeşmelerin taş oymaları üzerinde, çeşitli ağaç figürleri ile birlikte özellikle servi ağacının daha çok kullanıldığı farklı şekillerde ve değişik figürlerle işlenmiş ve zenginleştirilmiştir.

Selçuklu şaheserlerinin bulunduğu Konya'da, Erzurum'da ve Sivas Gök Medrese'de hayat ağacı figürünü görmek mümkündür. Sivas'ta Sahip Ata Fahrettin Ali tarafından Konyalı Kalayun'a 1271 yılında yaptırılan Gökmedrese'nin taç kapısının sağ ve sol sütunları üzerinde hayat ağacı bulunmaktadır. Üç parçadan oluşan mermer taşın üzerinde sağa ve sola açılan iki simetrik yaprak ve üzerlerinde kuş figürü, yapraklar arasında nar meyvesi ve hayat ağacının en üst kısmında ise, ağacın dallarına ayaklarıyla tutunmuş olan kartal figürü bulunmaktadır. Kuşuyla, narıyla, kartalıyla, dal ve yapraklarıyla topyekûn hayat ağacı, ömrü, insanı ve kâinatı, tüm canlılığı, hareketliliği ve sonsuzluğa uzanışı göz önüne sermektedir.

Hayat ağacı, barışın ve sevginin sembolüdür... Üç dilimli sağlam bir kök üzerine dal budak salan ağaç, yapraklarının ve dallarının üzerine konan kuş motifleriyle, insanlara esenliği, özgürlüğü ve sevgiyi anlatmaktadır. Kuş gibi özgür bir yükselişle, gökyüzünün maviliklerine alabildiğine açılabilir, bütün bir dünyayı gözlemleyip, insana huzur ve



rahatlık veren bir sevgi ikliminde kanatlanma, bir barış sembolüdür, bir sevgi sembolüdür ...

Hayat ağacı, kuvvetin ve kudretin sembolüdür... Hayat ağacının en tepe noktasında, ayaklarıyla tutunduğu ağaç dallarından aldığı güçle kartal, iradenin, kudretin ve gücün vazgeçilmezliğini ortaya koymaktadır. Hayat ağacındaki kartal figürü, ilim ve medeniyette 13. yüzyıl dünyasının güçlü devleti olan Selçukluları ifade etmekle birlikte, güçlü bir başa bağlı olmanın, insanlara verdiği güveni sembolize etmektedir. Kartal motifıyla hayat ağacı, güvenin ve huzurun sembolüdür. Gücün, kuvvetin ve kudretin sembolüdür.

Hayat ağacı, bolluğun ve bereketin sembolüdür... Hayat ağacının, üç ayrı koluyla tabana dayanan ve güçlü bir kök üzerinde sağa ve sola yayılan dallarının ve kollarının arası nar meyvesiyle süslenmiştir. Bizim toplumumuzda ve inanışımızda nar bolluk ve bereket demektir. Nar meyvesinin içinde bulunan yüzlerce tanesi, birlik halinde yaşayan insanları, incecik zarları ise çoğalmayı ve birlikte yaşamayı sembolize eder. Hayat ağacındaki nar meyvesi figürü, çoğalmanın, birlikte yaşamının, bolluğun ve bereketin sembolüdür.

Hayat ağacı, sonsuzluğun sembolüdür... İlk insandan günümüze, ölüm karşısında sonsuz yaşama arzusunu taşıyan insanoğlunun sonsuzluk ve ölümsüzlük özlemi hep var olmuştur. Ağaç, İslam inancının yoğurduğu manayla bütünleşip, sembolleşerek, her bahar yeniden yenilenip hayata yeniden başlamasıyla, varlığını, sürekliliğini ve sonsuzluğunu sürdürmektedir. Hayat ağacı, ilk insanlar Hz. Adem ve Hz. Havva'nın sonsuz bir cennette yaşadıklarında, işledikleri bir günahla sürgün olarak geldikleri geçici ikametgahları olan yeryüzünden tekrar bir geçiş ve dönüş olan ölümlle yeniden dirilerek, cennete dönüp sonsuzluğa yakalanmasının özlemi ve sembolüdür.

Ve Hayat Ağacı, insan demektir, hayat demektir ve kâinat demektir. Hayat Ağacı, bir ağaç olarak, köküyle dünyanın merkezinde dal ve budaklarıyla sonsuzluğa uzanan bir yükselişte, dallarındaki kuşlarıyla barış ve sevginin egemen olduğu, yaprakları arasındaki nar meyveleriyle bereket ve bolluğun yaygınlaştığı ve tepesindeki kartalıyla güç ve kudreti ifade eden bir semboldür.

Hayat Ağacı, ilelebet yaşayacak olan Türk ulusunun dünden yarına yaşayacak sembollerinden birisidir.



Gökmedrese'nin taç kapısının her iki tarafında mermer üzerine işlenmiş Hayat Ağacı motifi





Kızılırmak'ın Gerdanlıkları

KÖPRÜLERİMİZ

Kızılırmak; kendi sınırlarımız içinde doğan ve yine sınırlarımız içerisinde denize dökülen ülkemizin en uzun ırmağı ...

Kızıldağ'ın derinliklerinden üç ayrı su gözesinden yeryüzüne çıkarak ve birleşen ırmak, kıvrımlar oluşturarak akıp gittiği her bölgeden kendisine eklenen onlarca dereyle besleniyor, büyüyor. Yer yer coşarak, yer yer sakinleşerek Karadeniz'e kadar bitmeyen bir senfoniyi asırların ötesinden besteleyip getirdiği makamıyla, geleceğe terennüm ediyor. Kızılırmak, bu coşkuyla akıp gidiyor ama geçtiği coğrafyada, toprağı iki ayrı yakaya ayırıyor. Her iki yakasında birbirine kavuşamayan, ulaşamayan insanları ve hasretlikleri yaşıyor ...

Ama insanoglunun diğer canlılardan önemli bir farkı bu noktada ortaya çıkıyor. İnsanoğlu, aşılmaz olan dağları aştığı gibi geçilmez olan ırmakları da geçiyor ... Her iki yakayı birbirine bağlıyor; umutlara yol oluyor, köprü oluyor, köprü kuruyor ...

Tabiatın bir türlü dinmeyen ve bitmeyen aşındırmasına ve üzerinden yüzyıllardır geçen sayısız insanın umursamazlığına rağmen ya azgın ve çılgın sel sularına set olarak ya da tatlı nağmeler içinde akan su seslerine eşlik ederek, farkında olamadığımız bir zorluğu kolayca bize sunuyor



ve iki yakayı bir birine başlıyor ... Anadolu'nun her bir tarafında, kü-
çücük derelerden coşkun ve çılgın ırmaklara kadar her bir akarsuyun
üzerinde, suyun iki yakasındaki kader arkadaşları ve sırdaşları olan yol-
ları birbirine başlayan müşfik ve sevecen kollarıyla asırların ötesinden
bugünlere, orada öylesine, yılların yorgunluğuyla sessiz ve sabırlı ama
vakur ve gururlu bir kabadayı gibi duruyorlar.

Görünürdeki işlevi suyun iki yakasını birbirine başlamak olsa da bel-
ki sevdalıları, hasretlikleri birbirine kavuşturuyor olsalar da bunların
ötesinde muhteşem bir maziyi aydınlık bir geleceğe başlıyorlar, köprü
oluyorlar ...

İşte, Sivas şehir merkezinin güney eteklerinden, zaman zaman bir nazlı
gelin gibi salınarak akan, zaman zaman coşkun bir delikanlı gibi kabı-
na sığmayan Kızılırmak'ın üzerine gerdanlık gibi dizilmiş olan, asırların
öncesinden günümüze kalan köprüler de bunlardan bazıları ...

Boğaz Köprüsü, Eğri Köprü ve Kesik Köprü ... Hepsi kesme taştan
yapılmış, hepsi kemerli ve hepsi bir özelliği ile birbirinden farklı ... Bi-
risinin ayaklarının içinde sığınma odası, birisi iki büklüm Eğri Köprü,
diğeri iki parça Kesik Köprü ...

boğaz köprüsü

Hafik'ten Kızılırmak güzergağıyla Sivas'a gelirken, Kızılırmak üzerinde-
ki ilk köprü Boğaz Köprüsüdür. Boğaz Köprüsüne Hanzar'ın Köprüsü
de denilmektedir. Köprü, Kızıl kavraz çamlığı yakınlarında, Sivas'a 12
km uzaklıkta ve Sivas – Hafik – Celalli - Karayün'ün bugün kullanılmay-
an eski yolu üzerindedir.

Tamamen kesme taştan yapılmış olan köprü, sivri kemerli ve altı gözlü-
dür. Köprü ayaklarının suyun kaynak yönü tarafındaki selsavarları ke-

merin üzengi noktasına kadar yükseltilmiş, akış yönündeki topuklar ise yuvarlak olarak dizayn edilmiştir. Böylece, sel sularına ve akıntıya karşı köprü korunmuş ve sağlamlaştırılmıştır.

Köprünün uzunluğu 102 metre ve genişliği 4.45 metre olup ortadaki en büyük kenar açıklığı 8.95 metredir.

Boğaz Köprüsü'nün en önemli özelliklerinden birisi de güneydoğu yönündeki ilk ayağı içerisinde sığınma ve bekleme odası olarak bilinen dizdar odasının bulunmasıdır. Bu oda dikdörtgen şeklinde 2.50x3 metre ebadında ve sivri tonoz örtülüdür. Odanın batıya açılan iki mazgal penceresi bulunmaktadır. Odanın giriş kapısı, suyun kaynak yönüne açılan segment kemerli bir kapıdır. Kapının üst tarafında köprü'nün kitabesi bulunmaktadır. Okunamayacak derecede silinmiş olan kitabe 932 (1525) tarihi yazılıdır. Bir Osmanlı eseri olan Boğaz Köprüsü, Halil Rıfat Paşa'nın valiliği döneminde Sivas eşrafından Silahtarzade Mehmet Efendi'nin katkılarıyla onarılmıştır. 2000'li yılların başında ağır tonajlı kum ve taş kamyonlarının köprü güzergâhını kullanmasıyla özellikle köprü korkulukları başta olmakla üzere yıpranmalar başlamıştır. Bunun üzerine İl Özel İdaresi tarafından 2012 yılında tarihi köprü'nün yüz – iki yüz metre kadar batısına yeni betonarme bir köprü yapılarak, tarihi köprü ulaşımına kapatılmıştır.

eğri köprü

Halfelik mezarlığı önünden Kardeşler Dağı'na doğru uzanan Malatya-Bağdat eski yolu ya da İpek Yolu olarak kullanılan güzergâhta Kızılırmak üzerindeki köprüdür. Sivas'a 3 km uzaklıktadır. Bu yol daha doğrusu bu köprü uzun yıllar Karadeniz üzerinden gelen yolu Güneydoğu Anadolu'ya bağlayan bir geçit olmuştur.



Eğri Köprü

Eğri Köprü, Kızılırmak üzerindeki diğer üç köprü gibi tamamen kesme taştan yapılmıştır. Sivri kemerli ve on ikisi bir tarafta altısı diğer tarafta olmak üzere toplam on sekiz gözlüdür. Doğudan batıya doğru düz bir şekilde uzanan köprü orta yerlerine gelindiğinde yön değiştirmekte ve batıya doğru uzanmaktadır. Köprü'nün uzunluğu 173 metre, genişliği ise 4.60 metredir. Irmağın suyun kaynak yönündeki selyaranları üçgen şeklinde dizayn edildiği için suyun akış şiddetini ayaklardan uzaklaştırarak köprüyü korumaktadır. Ayakların akış tarafında ise destek olarak herhangi bir ilave yapılmamıştır. Köprü kenarlıklarının her iki tarafında da köprü üzerine yağın yağmurun ırmağa akması için çok sayıda yağmur olukları konulmuştur.

Köprü'nün bir Selçuklu eseri olduğu sanılmaktadır. İlk yapılışına dair bir kitabe yoktur; ancak çeşitli yazılı kaynaklarda Selçuklular tarafından yaptırıldığı yazmaktadır. Köprü 1585 yılında III. Murat dönemin-

de ciddi bir onarım görmüştür. Uzun yıllar Sivas Müzesi'nde duran ve 1988 yılındaki onarımında yerine konulan kitabesinde Halil Rifat Paşa'nın teşvikiyle Kangal Ağası Abdurrahman Paşa tarafından 19. yüzyılda tamir ettirildiği yazılmaktadır. 1988 yılında Karayolları Bölge Müdürlüğü tarafından yeniden tamir edilen köprü bugün araç trafiğine kapatılmış, köprü'nün doğu tarafına yeni bir betonarme köprü yapılarak, Eğri Köprü yaya kullanımında olmak üzere korumaya alınmıştır.

Eğri Köprü'nün onarım kitabesi ise şöyledir.

*Nehr-i Ahmer cisrini tamir idüben İlähî
Cenneti vü âb-ı kevserden vir ücretin İlähî*

*Mukadder olmaz her kula hayra rağbeti ola
Keremindir bu kavî nasîp itsün İlähî*

*İki yüz on dokuz olan isme ya Rab komşu it
Hürmet-i izzün celâlin hakkı içün İlähî*

*Sâhib-i tamîrü'l hayrat Mustafa Paşa-ı Erzincanî
Ol habîb-i Fahr-i âlem şefî olsun İlähî
Tarih sene elf ve mieteyn seb'a aşere 1217 (1802)*

Halk arasında ve yazılı kaynaklarda köprü'nün eğri yapılışına dair çeşitli riyavetler anlatılmaktadır. Eğri Köprü'yü yapan usta, çırak (şakirt) olarak uzun yıllar yanında çalıştığı ustasıyla arası açılır ve ondan ayrılır. Usta olarak bu köprü'nün yapım işini alır. Çırağının köprü yaptığını duyan ustası köprüyü görmeye gelir. Gelir ve görür ki köprü'nün nerede ise yarısı yapılmış. Gizlice inceler ve çırağının yapmakta olduğu köprüyü beğenir. Sabahleyin çırağını karşısına alıp şöyle der;

*“Usta idik olduk şakirt
Al bardağı suya seğırt
Hiç nazardan korkmadın mı?
Köprünü eğri çevirt”*

Çırak da (şakirtde) ustasına saygıdan ve köprüsünün ustası tarafından beğenilmesi üzerine, köprünün yönünü değiştirip eğri olarak tamamlamıştır.

kesik köprü / karşıyaka köprüsü

Şehrin batısında Karşıyaka'ya giden yol üzerinde ve yakın zamana kadar kullanılmakta olan köprüdür. Şarkışla - Kayseri istikametine giden eski karayolu üzerinde bulunduğundan dolayı Kayseri Köprüsü de denilmektedir. Timur ordusunu bu köprü üzerinden geçirmiştir.

Diğer köprüler gibi tamamen kesme taştan yapılan köprü, adından da anlaşılacağı gibi iki kısımdır. Kuzey - güney doğrultusundaki köprü, biri 17 diğeri 2 olmak üzere toplam 19 gözlü ve sivri kemerlidir. Ortada yükselen gözler, yanlara doğru açılarak devam eder ve köprü uçlarına doğru yol seviyesi ile birleşir.

Köprünün ayaklarında suyun kaynak yönünde üçgen şeklinde dışa çıkıntılı selyaranları bulunmakta, ayakların akış tarafında ise herhangi bir destek ilavesi bulunmamaktadır. Köprünün iki parçasının toplam uzunluğu 326,35 metre, genişliği ise 4.95 metredir. En büyük kemer açıklığı ise 7,90 metredir.

Eğri Köprü gibi Kesik Köprü'nün de kitabesi yoktur ancak yazılı kaynaklarda Selçuklular döneminde yapıldığı kayıtlıdır. Kesik Köprü'nün daha önce burada bulunan ve yıkılmış olan bir köprü yerine yeniden yapıldığı sanılmaktadır. Kesik Köprü de Osmanlı ve Cumhuriyet dö-

neminde zaman zaman onarım görmüştür. Sultan Abdülaziz zamanında 1292 (1875) yılında onarılmış ve beyaz mermer üzerine sekiz satırlık kabartma yazıyla bir kitabe yazılmıştır.

Cumhuriyet dönemindeki onarımında ise, 20. yüzyılın başlarında yıkılan Şahna Kümbeti'nin bir kısım taşları kullanılarak yeniden onarılmıştır. Köprünün Abdülaziz dönemindeki tamirinde konulan kitabesi şöyledir.

*Hüda zıll-i zâlil hazret-i Abdülaziz Hân'ın
İde eyyâm-ı ömr-ü şerket-i'l iclâlini müzdâd*

*Sırât-ı müstâkîm-i adli şeh râb-ı enâm oldu
Riyâz-i âlemi enbâr-ı cudi eyledi âbâd*

*Bu bahl işte harâb olmuşdı seyl-i Hak'tan
Mürur-ı rüzgâr etmiş idi âsârım berbâd*

*Sudur etdi esâsından binaya emr ü fermân
Yapıldı on yedi tâk üstine müstahkemü'l evtâd*

*Edâ-yı şükr-i lütfi çün o şehinşâh-ı zî-şânın
Lisân-ı ehl-i Sivas'a duâ-yı hayırdır evrâd*

*Hıtâmın yazdı vali-i vilayet bendesi İzzet
Biri lafzan biri ma'nen iki tarih idüp inşâd*

*Binâ oldu bu köprü bin ikiyüz doksan ikide
Bu yıl bu köprüyü Abdülaziz Hân eyledi bünyâd*



Ve Kızılırmak üzerinde üç gerdanlık gibi duran, yılların yorgun ama heybetli köprüleri, kim bilir daha ne kadar sırlara sırdaşlık edip akan suya inat sessiz ve suskun olarak duracaklar. Kim bilir?

yıldız köprüsü:

Her ne kadar Kızılırmak üzerinde olmasa da Sivas – Yıldızeli - Ankara karayolu üzerinde Kızılırmak'a yakın bir bölgede Yıldız ırmağı üzerindeki köprüdür. Bir Selçuklu eseri olan köprü, Roma döneminde yapılmış olan eski bir köprünün temelleri üzerine yeniden yapılmıştır. Tamamen kesme taşlardan yapılan köprü 4 metre genişliğinde 70 metre uzunluğunda olup on üç gözlü ve sivri kemerlidir. Suyun kaynak yönünde dışa çıkıntılı şekilde selyaranlarla köprü kuvvetlendirilmiştir. Köprü üzerinde kesme taşlarla korkuluk bulunmaktadır.

Sivas girişi tarafında üçüncü göz yerinde bulunan kalıntı Roma dönemine ait olup, köprünün inşasında Roma dönemine ait kuş köşklerine benzer malzeme ile orta göz kemerin iç kısmında birbirlerinin omuzları üzerinde yükselen sivri külahlı ve sakallı üç insan figürü bulunmaktadır.

Sivas Valisi Halil Rıfat Paşa'nın teşvikiyle Silahtarzade Mehmet Ali Efendi tarafından köprü onarılmıştır. Ayrıca köprünün güney yönünde Ermenice yazılmış bir taş bulunmaktadır.

fadlum köprüsü:

Sivas'ın tarihi köprülerinden birisi olan Fadlum Köprüsü, Eğri Köprü'yu geçip eski Malatya yolu üzerinden Cumhuriyet Üniversitesi kampüsüne uzanan güzergahta, Kızılırmak'ı besleyen kollardan birisi olan Faldum Deresi üzerindedir.

Birbirine eşit aralıkta ve büyüklükte üç kemer gözlü ve basık şekilde yapılmış olan köprü tamamen kesme taştan yapılmıştır. Suyun kaynak ta-

rafında orta iki ayağında dışarıya çıkıntılı yuvarlak selyaranları ile köprü kuvvetlendirilmiştir. Köprü üzeri blok taşlardan korkulukları mevcuttur ve bir Osmanlı eseridir.

çerçihan köprüsü:

Kesik köprü üzerinden geçip eski Kayseri yolu güzergâhı ile 2-3 km kadar gidildiğinde küçük bir dere üzerindeki köprüdür. Kesme taştan yapılmış olan köprü basık yuvarlak kemerli ve iki gözlüdür. Köprü üzerinde blok taşlardan korkuluğu bulunmaktadır. Suyun kaynak tarafında dışa çıkıntılı yuvarlak selyaranları mevcuttur. Korkuluk duvarı üzerinde alt alta birisi yazıları pek okunamayan 1906 tarihli Eski Türkçe ile diğeri ise 1908 tarihli Latince ile yazılı ikişer satırlık iki kitabesi bulunmaktadır.





Kaderine Terk Edilen Asırlık Kurum

SİVAS AYGIR DEPOSU

Sivas-Ankara karayolunun dokuzuncu kilometresinde Sivas Çimento Fabrikası'nı geçtikten sonra Bölge Trafik Müdürlüğü'ne kadar sağ ve sol tarafta uzanan geniş bir arazi bulunmaktadır. Bir tarafı havaalanı yolu boyunca Çelebiler köyüne kadar, diğer tarafı Kızılırmak'a kadar inen yaklaşık sekiz yüz dönümlük bu arazi, uzun yıllardır atıl ve bakımsız bir şekilde yatmaktadır. Bu geniş arazi, yüz yılı aşkın bir süreyle şehrin tarım ve hayvancılık açısından gelişimi için çalışmaların yapıldığı bir yerdi. Yer yer ağaçlandırılmış bu mıntıkada on tane kadar da tek katlı, çatısı kiremit örtülü binalar vardır.

Yüz seneyi aşkın zaman içinde ismi hizmet maksadına göre birçok defa değişmiştir. Numune Tarlası, Ziraat Mektebi, Uzunyayla Aygır Deposu, Uzunyayla Atçılık Islah Kurumu, Hara, Şeker ...

Yaklaşık yirmi yıldır da tabelasından başka mevcudiyet emaresi bulunmayan Şeker Fabrikamızın sahasıdır. Birkaç genel müdür değişmiş, memur istihdam edilmiş; velakin ne fabrika tesis edilmiş ne de bacadan dumanlar tüt müştür.

Şimdilerde iki bekçinin nezareti altında akıbetini beklemektedir. Metruk idari binalar, yıkılmaya mahkûm lojmanlar, işlevsiz hara ve ahırlar,



boş yatan araziler, kurumaya yüz tutmuş meyve ağaçları ve suyu boşaltılmış ve çatlamaya başlamış koca havuz kaderine terk edilmiş durumda ... Haralardan bugün, ne ordumuzun ihtiyacını karşılayan azgın atların gökleri inleyen kişnemeleri geliyor ne de o mümbit topraklar üzerinde yeni tarım ürünlerinin deneme üretimleri yapılıyor.

Bir zamanlar burada atların, sığırların ve kümes hayvanlarının yetiştirilip barındırıldığını bölümler, atların koşum takımlarının bulunduğu odalar, seyis odaları, yem depoları, on lojman, bir idari bina; harabe bir vaziyette metruk kasabaları andırıyor.

model bir çiftlik: numune tarlası/ziraat mektebi

Sultan II. Abdulhamit Han döneminde ulaşımdan ticarete, eğitimden tarıma bir dizi kalkınma ve yenileşme hareketinin hızlı ve yaygın bir şekilde başlamasından Sivas da kâfi miktarda nasiplenmiştir.



SİVAS NUMUNE ÇİFTLİĞİ / Sivas'ın girişinde Aygır deposu olarak kullanılan ve bugün atıl olan bina.

Bu çerçevede Sivas'ta 1889 yılında, bölge tarım ürünlerinin ıslahı için çiftçilere destek vermek üzere "Numune Tarlası" diye adıyla "örnek çiftlik" oluşturulmuştur. Bu çiftlik II. Abdülhamit Han'ın direktifleriyle Ziraat Nezaretî'nin (Tarım Bakanlığı'nın) gözetiminde Sivas İl Özel İdaresi bünyesinde kurulmuştur.

Numune Çiftliği'nin kuruluşundan bir yıl sonra 1890 yılında Sivas'a gelen Fransız Seyyah Vital Cuinet Seyahatnamesinde bu çiftliği şöyle anlatmaktadır. "Ziraat Nezaretî'nin teşvikleri ve Sultan'ın özel bir iradesi gereği, şehir merkezi civarında Sivas-Tokat şosesi yakınında "model bir çiftlik" (Numune Çiftliği) kurulmuştur. Bu çiftlikte, ziraat biliminin kurallarına uygun hayvan yetiştirilmesi ve tarım yapılması öğretilmektedir. Yörede demiryollarının kuruluşu, zirai nüfusu bir taraftan daha çok üretmek için bilgili olmaya teşvik edecek, bir taraftan da, ürünlerini dış pazarlara satabilme imkânı sağlayacaktır. Bu örnek çiftlik, seçkin hizmetler vermekten de geri kalmayacak, somut yararlılıkların yanı sıra, yüksek verimli, çevrede şimdiye kadar bilinmeyen pek çok hayvan ve bitki türlerini de yöreye getirecektir."

Sivas ve yöresinde yapılan tarımın gelişmesi için kurulan Numune Çiftliği içerisine "Ziraat Mektebi" de açılarak tarı eğitimi verilmiş ve öğrenciler yetiştirilmiştir. 1924 yılına kadar eğitim ve öğretimini sürdüren okulun, 1924 yılında gerek Numune Çiftliği'nin gerekse okulun İl Özel İdaresi'nden Ziraat Bakanlığı'na bağlanmasıyla birlikte bu fonksiyonları lağvedilerek "Atçılık Islah Kurumu"na dönüştürülmüştür. At ırkının ıslahıyla beraber, sığır, tavuk gibi hayvancılıkla ilgili çalışmalar yapılmış, bu kurum tamamen kapatılincaya kadar tarım ürünleriyle ilgi faaliyetler yapılmıştır. Hatta kapanmasından önceki yıllarda yine ilk kuruluş amacında olduğu gibi bu bölgenin iklim, toprak ve coğrafi özelliklerine uygun olarak çeşitli tarımsal ürün ve meyvelerin deneme üretimleri gerçekleştirilmiştir. Bunlardan en önemlisi çilek, havuç ve buğday yetiştirilmesidir ve başarılı sonuçlar elde edilmiştir.

Sivas Aygır Deposu, 1980’li yıllarda, Sivas Şeker Fabrikası kurulması için başlatılan kampanyalarda, dönemin siyasetçilerinin günü kurtarmak ve fabrikanın temelini atmak için arazi aramaları üzerine ilk akla gelen yer olmuştur. Seçim öncesi fabrikanın temelleri bu arazi üzerine atılmış, daha sonra hara, bina ve arazileriyle birlikte Sivas Şeker Fabrikasına devredilmiştir. Haranın içerisinde bulunan yaşları otuza yaklaşan 5 adet haflinger at, diğer hayvanlar ve tüm hara malzemeleri Eskişehir Sultansuyu Atçılık Islah Kurumuna devredilmiştir. Ve yüz yıllık Sivas Aygır Deposu da böylece tarihe karışmıştır.

hara: uzunyayla aygır deposu

Motorize olmamış ziraat hayatımızın vazgeçilmez parçası olduğu kadar şehirde varlık ve asalet gösterisinde de at pek mühim bir yoldaş, arkadaş gibi kabul görmüştür Türk’ün hayatında.

Sivas halkı tarafından “hara” diye adlandırılan, “Uzunyayla Atçılık Islah Kurumu” olarak bilinen Uzunyayla Aygır Deposu, atların cinsi, nesillerinin ıslahı, verimliliğin artışı amaçlarıyla çalışmalarını sürdürdü. 1924 yılında Ziraat Bakanlığı’na devredilmesinden sonra yeniden şekillenen kurumun asıl amacı, Orta Anadolu ve Güneydoğu Anadolu bölgesinin aygır ihtiyacını karşılamaya yönelik olarak, saf kan ve yarım kan Arap atının yetiştirilmesini sağlamaktı.

Numune Çiftliği’nin kuruluşu ile başlayan bu çalışmalar, bu kurumun şekillenmesiyle birlikte daha yoğun ve geniş çaplı olarak uygulanmıştır. Aygır deposuna 1930’lu yıllara kadar 31 tane safkan Nonyos, 4 tane saf kan Arap atı, 8 tane yarım safkan Arap atı, 4 baş Kıbrıs eşeği damızlık olarak getirilmiştir. 1935 yılında harada 68 adet çeşitli kan ve nitelikte aygır bulunmaktadır. 1929 yılından 1934 yılına kadar da bunlardan 630 tay alınmıştır. Bu sayılar her ilerleyen sene daha da artırılarak bölgenin ihtiyacı karşılanmaya çalışılmıştır. Aygır deposundan at neslinin

ıslahı için, Sivas başta olmak üzere, Kayseri, Adana, Adıyaman, Elazığ, Tunceli, Siirt, Mardin ve Gaziantep yörelerini de kapsayan bölgelerin aygır ihtiyaçları karşılanmıştır. Yine her yıl geçici süreyle Kangal, Çamurlu, Kaftangiyen, Demirizi, Pınarbaşı, Kırkpınar gibi yerlerde Aygır Aşım Durakları açılarak, yörenin ihtiyaçları giderilmeye çalışılmıştır.

Uzunyayla Atları: At ırkları arasında önemli bir yer tutan bu atlar, ismini yetiştirildikleri Uzunyayla bölgesinden almışlardır. Özellikle bu atların yetiştirilmesi için gerekli arazi ve iklim yapısına sahip olan bölge, bu ırkın oluşumunda önemli paya sahiptir. Bu atlar dağlık coğrafyaya ve soğuk iklime uyan, dayanıklı ve bakımı kolay hayvanlardır.

Tırnak yapısının sağlam olması, çeki kabiliyetindeki üstün performansı ve uzun mesafe ulaşımında rakipsiz olması nedeniyle uzun yıllar hem ordu ihtiyaçlarında hem de halkın günlük hayatında kullanılmışlardır. Ancak daha sonra makineleşmenin yaygınlaşmasıyla önemi azalsa da Uzunyayla atı sürati, çevikliği, gücü, iyi huylu oluşu, dayanıklılığı ve diğer özellikleri yönünden çok değerli bir at ırkı olma özelliğini günümüze kadar korumuştur.

Sivas Aygır Deposu'nda Uzunyayla atları olarak bilinen cinsleriyle birlikte 1973 yılında harada 36 baş saf kan Arap, 6 baş yarım kan Arap, 5 baş Haflinger ve 14 baş merkep aygırı olmak üzere 61 baş damızlık hayvanla bölgenin at neslinin iyileştirilmesine çalışılmıştır.

Hayvan Hastanesi: Sivas Aygır Deposu içerisinde hayvanların sağlıklarını takip etmek ve hastalıklarını tedavi etmek amacıyla bir hayvan hastanesi oluşturulmuştur. Bu hastanede yeterli sayıda veteriner ve sağlık personeli görev yapmış olup, gerekli teçhizatlar ve ithal ilaçlar kullanılmıştır.

Gerek hara içerisindeki at, sığır ve diğer hayvanların gerekse yakın böl-

gedeki hayvanların tedavilerinde etkin çalışmalar yapılmıştır. Haranın devri sırasında buradaki malzemelerde Sultansuyu Atçılık Islah Kurumuna devredilmiştir.

At yarışları: Halkın, at cinsinin gelişimini takip ve ıslahı noktasında etkin katılımını sağlamak üzere bahar ve güz aylarında yılda iki defa olmak üzere at koşusu yapılmıştır.

Devlet, bu yarışmalarda derece alanları ödüllendirmek üzere bütçesinden 1928 yılında 5951 lira ödenek vererek, koşuları cazip hale getirmeye çalışmıştır. Ödüllü yarışmalar uzun yıllar devam etmiştir. At yarışları, ilk önceleri, Kabakyazısı mevkiinde bugünkü Endüstri Meslek Lisesi'nin üst tarafındaki boş alanda, Fidanlık yöresinde halkın Kolej dediği bölgenin arka tarafındaki düzlükte, 4 Eylül Şehir Stadyumu'nun bulunduğu boş alanda, sonra hara karşısındaki Fılandır denilen boş tarlalarda ve son olarak Kümbet civarında Paşaayırı'nda yapılmıştır. Stadyumun yerine ahşaptan yapılmış olan protokol izleyici tribünü, stadyumun yapılmasıyla birlikte Paşaayırı'ndaki yarış alanına taşınmıştır.

Siğir ıslahı alışmaları: Harada, atılık ıslah çalışmasının yanı sıra hayvancılık alanında siğir ve kümes hayvanları ıslah çalışmaları da yapılmıştır. 1928 yılında bölgenin siğir cinsinin ıslahı için Kars'tan boz ve kırmızı ırka mensup 224 baş boğa getirilmiş, et ve süt üretiminden yüksek düzeyde verim alınmaya başlanılmıştır. 1970'li yıllarda ise İsviçre kırmızı esmer ırkına mensup inek cinsiyle çalışmalar sürdürölmüştür. Et ve süt üretiminden yüksek düzeyde verim alınmaya başlanılmıştır. Yine 1970'li yıllarda 15 bin yumurta kapasiteli kuluçka makinesi 2000 civarında tavuk ile yumurta ve beyaz et konusunda çalışma yapılmış ve başarılı sonuçlar alınmıştır.

Tarım ürünleri: Öncelikle harada bulunan hayvanların yem ihtiyaçlarını karşılamak üzere haranın 800 dönüme yakın sulak olan arazisinde

görunge, yonca, arpa gibi ürünler ekilerek bunların hasadı yapılmıştır. Harada yapılan bu çalışmayla hem bölge insanının yakinen görmesi ve makineleşmeyi öğrenmesi için atlarla çekilen biçme makinelerinde ekinler biçilmiş, savrum makinelerinde ayrıştırılmış ve depolanarak hayvanlara yem olarak verilmiştir.

Hara arazisinin sulaması, Çelebiler köyü arazisinden çıkan kaynak suyunun, haranın üst tarafında bulunan yüz tonluk beton havuzda toplanıyor ve oradan arazi sulanıyordu.

boş duran aygır deposu / yapılamayan şeker fabrikası

Yüz yılı aşkın bir süredir, Sivas başta olmak üzere orta ve Güney Anadolu'nun at ırkının ıslahında önemli rol oynayan, hayvancılıkta verim alınmasına ve tarımının gelişmesine katkı sağlayan bu kurumun 1980 yıllarla birlikte faaliyetlerinde bir yavaşlama başlamıştır. İşsiz Sivaslının çalışmak için çırpındığı bir dönemde, iki dönem seçim arifesinde Şeker Fabrikası'nın temelleri atılmış ve atılan temeller, atıldığı gibi kalmışlar. Yüz yıllık kurum bir seçim yatırımına kurban edilmiştir.

Kaderine terk edilmiş bu geniş arazi ve üzerinde bulunan neye ve ne zamana kadar bekleyeceğini bilmeyen binalar, zamana direnmeye çalışıyor şimdi ...

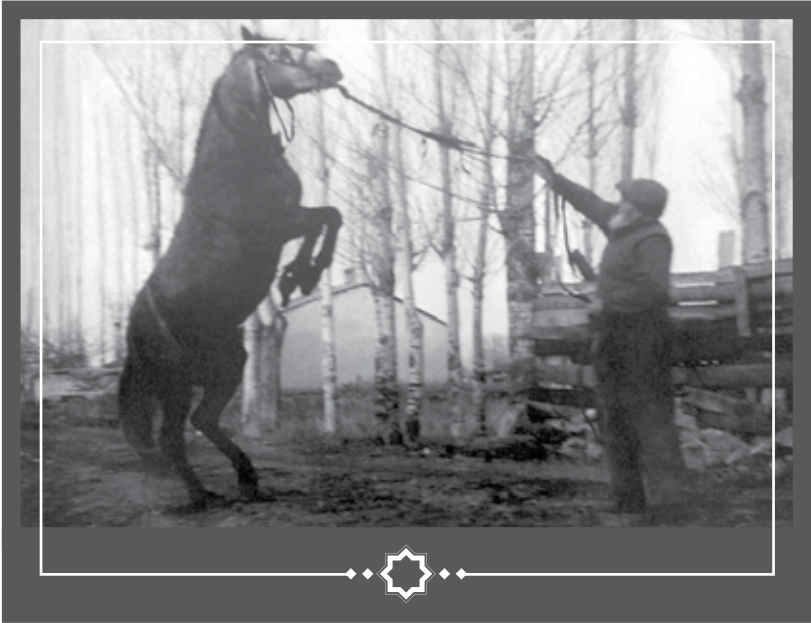
Şehrin, Ankara tarafından hemen girişinde insanı karşılayan bu terk edilmiş asırlık kurumdaki arta kalan bina ve arazilerin yeniden hayat bulması ve bugünün koşullarında yeni işlevler kazanması gerekmektedir. Bu alan, geçmişle bağlarını koparmadan, ondan örnekler de taşıyarak bugünü kucaklayan ve geleceğe yönelik yeni açılımları taşıyan bir fonksiyona kavuşturulmalıdır.

Haranın 800 dönümlük bu arazisinde neler yapılmaz ki?...

Burası ilk kuruluş isminden hareketle “Numune Bahçesi” olarak düzenlenebilir. Bu bahçede, çiçekçilik için seralar, etrafında dinlenme, eğlenme mekânlarının, lokanta ve çay bahçelerinin olduğu, küçük kayıklarla içerisinde gezinti yapılabilecek gölet, yürüyüş parkurları, açık hava yüzme havuzları ve gençlerin at binmelerini karşılayacak küçük bir alan ve hara, Sivas Ziraat Müzesi, Hayvanat Bahçesi bulunan bir bahçeye çevrilebilir.

Daha farklı olarak Cumhuriyet Üniversitesi’ne bağlı At Yetiştiriciliği Yüksek Okulu açılabilir. Ülke insanına hizmet eden asırlık kurumlarımızı değişen şartlara uyumlu fonksiyonlarla yaşatmak varken kaderine terk etmek, herhalde dünya da tek bize özgü bir özellik olsa gerek...





“Hey gidi küheylan, koşmana bak sen!”

“Dört nala üç kıtayı boydan boya arşınlayan, kurşuni göklerin altında ufuktan ufuğa dolu dizgin koşan, gemlerle zor zapdedilen yağız atlar, bir medeniyeti ve bir insanlığı taşımıştı ... Atlar, kültürel tarihimizin her noktasında ayak izlerine rastladığımız, nal sesleriyle coştığımız muhteşem medeniyetin taşıyıcısıydı ...

Sivas'ın Aygır Deposu ve Uzunyayla bölgesi de bu atları yetiştiren coğrafyanın beşiği idi ... Bir zamanlar, yüreği dingin, başı dik ihtiyar delikanlının iki dudağından çıkan bir sözle şaha kalkardı atlarımız ...

Başları arşa değdi ... Bu onların yükselişi, milletimizin şaha kalkışıydı bir bakıma ...

Şimdi nerede şaha kalkan atlar ve ihtiyar delikanlılar? ...



